

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

20e jaargang, nr. 76

januari 1990

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

INHOUD

Redactie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

Voor 1990 bedraagt de abonnementsprijs f 18, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, ná ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 4,50.

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Middelbeers.

ISSN 0166-6959
Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

- I. Oirschot kocht zijn grenzen
door J. Lijten
- II. Stamlijst Legius
door N. van Cuijck
- III. Kempische curiosa 10
Rooy - en Oirschot-kermis
door J. Lijten
- IV. Huizen en hun bewoners te Oirschot van de
zeventiende tot de twintigste eeuw
door C. Scholten
63. Markt 11 (sectie F 4244)

I. OIRSCHOT KOCHT ZIJN GRENZEN

door J. Lijten

Ofschoon gemeentegrenzen en jurisdictiegrenzen op een afzonderlijk vlak liggen en dus niet behoeven samen te vallen,¹⁾ zijn in feite de negentiende-eeuwse gemeentegrenzen dikwijls gebaseerd op de oude gemeentegrenzen. Zo heeft Oirschot in de loop der tijden de ongecultiveerde gronden 'gekocht', die later grotendeels de grenzen van de gemeenten Oirschot en Best zouden bepalen. Deze ongecultiveerde gronden werden door de hertog of zijn daartoe bevoegde ambtenaar aan de inwoners van de oude schepenbank van Oirschot uitgegeven in acht percelen.²⁾ Aan de hand van de oude uitgifte-akten zullen wij trachten verschillende gemeenten zo accuraat mogelijk te localiseren. Dit is echter in het Oirschotse geval uitzonderlijk moeilijk, omdat in de meeste uitgiften de grenzen zo summier worden aangegeven en dan nog dikwijls door namen, die nu niet meer bekend zijn, dat alleen op deze basis de betreffende gemeente slechts met moeite en soms slechts gissenderwijze en bij benadering te localiseren is.

De duidelijkste gemeentegrensoomschrijving is de rondgaande lijn, die op het punt van uitgang terugkomt, zoals we die in enkele Veldhovense gemeenten vonden. Deze komt echter bij de Oirschotse gemeentegrenzen niet voor. Nu zijn de buitengrenzen, waar de Oirschotse gemeenten aan die van andere dorpen 'paalden', grotendeels wel bekend. In de loop der eeuwen zijn daarover vele kwesties geweest, maar grote verschuivingen zullen zich daar niet hebben voorgedaan behalve in de vele eeuwen durende strijd met Oisterwijk. Globaal kunnen we ervan uitgaan, dat deze buitengrenzen gelijk zijn aan de negentiende-eeuwse gemeentegrenzen van Oirschot en Best. Wat de grenzen met Oisterwijk betreft, ligt het door herhaalde verschuivingen anders.

Bij de bespreking van de verschillende gemeenten zullen we enkele frappante bijzonderheden tegenkomen, waarop we aan het eind zullen ingaan.

Een grote handicap is het feit, dat van de oudste uitgifte geen tekst is bewaard gebleven.

De gemeent van Daniel van Oirschot ca. 1300

Een gemeent kon evengoed aan een particulier worden uitgegeven als aan een collectiviteit. Dit zal blijken bij de uitgifte van de gemeent van Spooronk, die aan Willem de Vos wordt verkocht. Hoewel het de bedoeling is, dat deze gemeent gebruikt zal worden door de inwoners van Spooronk, mag Willem ze voor zichzelf houden, als men niet meebetaalt in de lasten.

Van de uitgifte van een gemeent aan Daniel van Oirschot is geen document bekend. Strikt genomen is het zelfs mogelijk, dat er nooit een schriftelijk stuk van bestaan heeft, maar gezien de omstandigheden kunnen we die eventualiteit verwaarlozen. Dat er inderdaad door de hertog een gemeent aan hem is uitgegeven, kunnen we slechts achterhalen uit de combinatie van diverse gegevens. Het zal echter goed zijn eerst iets te zeggen over de persoon van Daniel van Oirschot, vermoedelijk lichamelijk geen grote figuur, want in de wandeling werd hij Denke of Deenken genoemd. Daniel, halfheer van Oirschot, had lange tijd op gespannen voet geleefd met zijn collega-halfheer de hertog van Brabant. Na de slag bij Woeringen in 1288 kwam er wel een vrede tot stand tussen de hertog en de partij van Keulen, Gelre en Kleef, waaraan Daniel gelieerd was, maar er bleven moeilijkheden tussen Daniel en de hertog betreffende het Oirschotse kapittel. In deze moeilijkheden wist het Oirschotse kapittel tactisch te manoeuvreren door een deken te kiezen en kapittelstatuten op te stellen in 1293, die door de bisschop in datzelfde jaar werden goedgekeurd. De beide patroons, de hertog en Daniel, voelden zich daarbij vermoedelijk gepasseerd, maar kwamen uiteindelijk d.d. 1298.04.17 tot een gezamenlijke goedkeuring van deze statuten.³⁾ We kunnen dus zeggen, dat Daniel van Oirschot tegen het einde van zijn leven rond 1300 in een redelijke verhouding met de hertog leefde. In deze omstandigheden 'kocht' hij van de hertog een gemeent.

We weten dit uit de akten betreffende de doorverkoop door Daniel van 19 bunder uit deze gemeent aan de abdij van Tongerlo met toestemming van de hertog in 1301.⁴⁾ Deze 19 bunder vormden een deel van het Tongerloze landgoed de Baest. Ofschoon ze volgens de akte onder de parochie Oirschot hoorden, zijn ze door Tongerlo bij de Tongerloze parochie Oostelbeers gevoegd, die zodoende met meerdere aankopen als een sikkels noordelijk om Middelbeers kwam te liggen.

De Gemeent van Daniel zal zich dus zuidelijk hebben uitgestrekt tot de tegenwoordige grens tussen Oirschot en de Beerzen. De gemeent zal bedoeld geweest zijn voor het eigen boerebedrijf van Daniel en de boerderijen van zijn leenmannen en pachters. Dat het gekochte een gemeent was, blijkt uit de uitgifte van de grote zuidelijke gemeent van Oirschot d.d. 1311.08.02, waar deze gemeent als laatste grenspunt wordt genoemd. In alle teksten, waarover we beschikken, en misschien reeds in de oorspronkelijke tekst is vermoedelijk een woord weggelaten, dat wij tussen haken zullen zetten:⁵⁾ '...de Papenvoirt sicut limites thimi liberorum quondam [Danielis] ditorum Denkenskyndere se extendunt in letterlijke vertaling: '...vanaf Papenvoort zoals de grenzen van de gemeent der kinderen van wijlen [Daniel], Denkenskyndere genoemd, zich uitstrekken ...' Als het woord Daniel wordt weggelaten, zou er komen staan: '... de gemeent der kinderen, die vroeger Denkenskyndere genoemd werden ..' Dit is - slechts enkele jaren na de dood van Daniel - volkomen onbegrijpelijk. Het punt Papenvoort (L) is dus vermoedelijk een grenspunt geweest van de gemeent van Da-

niel. Dit punt is accuraat te localiseren. Het is namelijk het punt, waar de Oirschotse weg, die tegenwoordig 'het Laar' heet, overgaat in de weg op Beers gebied genaamd 'Fransebaan'. Papenvoort ontleent zijn naam hieraan, dat de priester (paap), die vanuit Oirschot in Middelbeers de dienst ging doen, op dit punt de scheidingsloop tussen Oirschot en de Beerzen overstak. De tegenwoordige Oirschotse straat met de naam 'Papenvoort' leidde hier vroeger naar toe, maar is door de ruilverkaveling gedeeltelijk van de kaart geveegd.

Naar de uitgestrektheid van de gemeynt van Daniel van Oirschot kunnen we slechts gissen. Wel kunnen we als zeker aannemen, dat de volgende globaal aan te geven stukken ertoe behoord hebben: 1. de later zo genoemde 'gemeynt het Beersveld', gelegen ten oosten van de Beerze en ten zuiden van de weg Oirschot-Moergestel, dus aansluitend bij de Baest vanaf Papenvoort; 2. de later zo genoemde 'gemeynt de Vloed', ook ten zuiden van de genoemde weg gelegen maar ten westen van de Beerze; en 3. de later zo genoemde 'gemeynt de Langdonk', gelegen ten noorden van de weg Oirschot-Moergestel en ten westen van de Beerze. Het is echter de vraag, hoever deze gemeynt zich in westelijke richting heeft uitgestrekt. Bij de uitgifte van de gemeynt van Spoordonk zullen we trachten hierin iets meer licht te brengen.

Rond dezelfde tijd gaf de hertog meer noordelijk een omvangrijk gebied uit aan zijn kamerheer en meier van Tienen, Willem van Herlaer⁶) en meer noordoostelijk aan de abdij van Park.⁷) Voor beide gebieden is er echter geen enkele aanwijzing, dat zij ooit een gemeyntefunctie hadden. Het eerste was blijkens de uitgifte zo moerassig, dat het in feite niet als gemeynt te gebruiken was. Het tweede is een voorbeeld van kloosterlijke ontginning.

Uit de benaming van de gemeynt in 1311 zullen we moeten afleiden, dat er toen meerdere kinderen van Daniel van Oirschot in leven waren. Uit later tijd kennen we met zekerheid alleen Wouter als zoon van Daniel, doordat hi in 1320 Oirschot verkocht aan Rogier van Leefdaal. Het is echter mogelijk, dat Hendrik van Oirschot, deken van Zyfflich, die in 1326 afstand deed van zijn aanspraken op Oirschot ten voordele van Rogier van Leefdaal, een jonger broer van Daniel was.⁸) Bovendien had Wouter nog een zoon Eberhard uit een tweede huwelijk, over wie in een volgende aflevering.

De gemeynt van Nevenheuvel 1311.05.13

De tekst van deze uitgifte is gepubliceerd in het Oorkondenboek van Noord-Brabant, waar Camps de oorkonde betitelt als onuitgegeven, hoewel zij reeds in 1974 gepubliceerd was in Campinia.⁹) Behalve de afschriften, die Camps vermeldt,¹⁰) is er nog een afschrift bewaard in het Register van Dooren - van Baan! 1) De uitgifte is gedaan door Wouter Toyart, rentmeester en opperhoutvester van de hertog in de Meierij van 's-Hetogenbosch.¹²) Wij zullen hem weer

ontmoeten bij de uitgifte van het Besterbroek maar dan als belanghebbende persoon.

Wij hebben deze gemeynt de naam Nevenheuvel gegeven, omdat ze later meestal met deze naam werd aangeduid, hoewel Nevenheuvel slechts een zijdelings grenspunt was en de naam Notel veel toepasselijker zou zijn. Met deze naam wordt ze dan ook in de uitgifte van de gemeynt van Tregelaar aangeduid.

De gemeynt wordt uitgegeven aan de inwoners van Eertbrugghen, Hersel en Notel. Hersel was een buurtschap, die onder de herdgang Notel hoorde en noord-oostelijk van het centrum van de Notel lag. Eertbrugghen hoorde onder de herdgang Straten, ten opzichte waarvan het noordelijk lag aan dat gedeelte van de Lopende straat, dat bij de ruilverkaveling is verdwenen en dat de rechte verbinding vormde tussen de noordelijkste punt van de weg, die nu 'Straten' heet, en de zuidelijke punt van wat nu nog 'Lopende straat' heet. De Romeinse 'heerstrae'te' ging daar door een nogal laag gelegen gebied, zodat de Romeinse genie een dijk opschoot vanuit de bermsloten, wat door de toenmalige bevolking aangeduid zal zijn als een 'brug van aarde', hetgeen de verklaring zal zijn voor de naam, te vergelijken met 'Landvoort' op de grens van Oirschot en Zeelst-Oerle.

De grensomschrijving van de gemeynt is als volgt: '... totam communitaten cum fundo infra terminum dictum vulgariter 'Nevelhovel' usque ad quendam locum dictum 'Tregelaer' et ab illo loco dicto 'Tregelaer' usque ad iurisdictionem viri nobilis domini Wilhelmi de Bocstel militis directe et a iurisdictione eiusdem domini de Bocstel usque ad viam communem dictam 'Heerstrae't' et ab illa via communi dicta 'Heerstrae't' usque ad locum de Ertbrugghen predictum inclusive iacentem

De grens ging dus van Nevenheuvel (V) naar Tregelaar (X), dat zelf buiten deze gemeynt lag, zoals zal blijken uit de afzonderlijke uitgifte van de gemeynt van Tregelaar, en oostelijk langs Tregelaar recht naar de grens met Boxel (R). Bij de uitgifte van de gemeynt van Tregelaar zullen we uitleggen, hoe deze grens vrij exact gedetermineerd kan worden. 'Van de jurisdictie van de heer van Boxel naar de openbare weg genoemd 'Heerstraat' moeten we verstaan als: de grens van Boxel volgend tot de Heerstraat. (S) We komen dus uit op het punt, dat later Schatkuil heet, waar Boxel, Liempde en Oirschot aan elkaar grensden. 'Van de Heerstraat tot Eertbrugghen' moeten we weer verstaan als: de Heerstraat volgend tot Eertbrugghen (W), wat het eindpunt is van de grenslijn. We zullen hieruit kunnen besluiten, dat de gronden van de kom van het dorp af tot de lijn tussen Nevenheuvel en Eertbrugghen rond 1300 practisch allemaal in cultuur gebracht waren. De grens langs Boxel en de Heerstraat is duidelijk. De westelijke grens met de gemeynt van Tregelaar komt aan bod bij de uitgifte van die gemeynt.

Over de grens met Boxel zijn later wel moeilijkheden geweest, maar toch niet van ingrijpende aard.

De grote zuidelijke gemeynt 1311.08.02

Deze uitgifte is gepubliceerd door Camps in het Oorkondenboek van Noord-Brabant¹³⁾ en eerder door Enklaar¹⁴⁾ en in Campinia.¹⁵⁾ De editie van Enklaar wordt door Camps wel vermeld, die van Campinia niet, hoewel deze tekst minder van fouten wemelt dan die van Enklaar.

De tekstoverlevering

Naast de door Camps genoemde teksten beschikken we over enige oudere. De oudste ons bekende is een vidimus door het kapittel van Oirschot d.d. 1379.08.02.¹⁶⁾ Bovendien staan er twee afschriften in het Register van Dooren - van Baar.¹⁷⁾ Het door Camps onder B genoemde afschrift is van de hand van de bekende Oirschotse notaris Dirk (Theodoricus) Toerkens en niet Woerkens, zoals Camps schrijft; het dateert ook niet van 1601 maar van 1604.¹⁸⁾ Vervolgens is er een vidimus door Bossche schepenen d.d. 1633.04.01.¹⁹⁾ Van de Camps onder C vermelde minuut van een vidimus door Bossche schepenen in 1719 bevindt de grosse zich in Oirschot.¹⁸⁾ Meerdere latere niet-authentieke afschriften in het Oirschotse archief laten we maar onvermeld. Geen van deze afschriften echter geeft aanleiding tot een correctie op de tekst van Camps. De afschriften zijn zeer zorgvuldig uitgewerkt met name het vidimus door schepenen van 's-Hertogenbosch van 1719, dat na de volledig uitgeschreven tekst nog een tweede versie geeft, ingeleid met deze woorden: 'Welcke voorschreven brieff alhier nogmaals is volgende edog geschreven met de abbreviat[ur]en uyt den originelen zoveel als mogelijk naergeteykent'. Daar de vermoedelijk weggelaten naam van Daniel in geen van de teksten voorkomt, hebben wij bij de gemeynt van Daniel van Oirschot de veronderstelling geponeerd, dat deze reeds in de oorspronkelijke tekst is weggevallen.

Deze gemeynt wordt uitgegeven aan de inwoners van Oirschot zonder nadere precisering. Dat is terecht, want alle herdgangen hadden recht in deze gemeynt. Zij lag op de volle breedte zuidelijk van de Oirschotse herdgangen met hun gecultiveerde gronden, die globaal gesproken in een oost-westelijke lijn lagen, waar de hogere dorre zandgronden overgingen in een lager gelegen, hier en daar moerassig en soms lemig gebied. Deze zuidelijke gemeynt bestond in hoofdzaak uit hei zoals de oostelijke gemeynt van Sint-Oedenrode, die daarom grauwe gemeynt werd genoemd in tegenstelling tot de westelijk gelegen groene gemeynt, die in hoofdzaak uit lager gelegen, dikwijls beemdachtige gronden bestond. Alle andere gemeynten van Oirschot, die ten noorden van de lijn der gecultiveerde gronden lagen, of ten westen in het dal van de Beerze wat betreft de gemeynt van Daniel van Oirschot, bestonden uit lager gelegen gronden. Deze werden aan bepaalde herdgangen of buurtschappen uitgegeven, maar kwamen spoedig onder gemeenschappelijk beheer van het dorpsbestuur.

De grensomschrij ving

De Latijnse tekst luidt: '...thimum seu communitatem cum fundo iacentem prope Orscot, prout se extendit a loco dicto 'ten Lake' usque Vosculen et de Vosculen usque Hoberch et de Hoberch usque Eckenryt et de Eckenryt usque Lantvort et de Lantvort usque locum dictum 'ten Twee boomkenen' et a dicto loco usque Orscoer et de Orscoer usque Papenvoirt et de Papenvort usque limites thimi liberorum quondam [Danielis] dictorum Denkenskinderen se extendunt...'

De grensomschrijving is een zeker 19 km. lange lijn, die van oost tot zuidwest zuidelijk om Oirschot loopt. Zij omvat dus een groot oppervlak ten zuiden van (Best en) Oirschot, waarvan alleen de buitenlijn, waar deze gemeynt grenst aan buitendorpse gemeynten wordt aangegeven. Het vertrekpunt is 'ten Lake' (A), waar Oirschot (nu Best) grenst aan Sint-Oedenrode en Son, vlak bij de bekende Prinsenhoef onder Sint-Oedenrode. Vandaar gaat zij in zuidelijke richting, iets naar het oosten, via Voskuil (Vosculen) (B) naar Hoberg (C). Het punt Hoberg is nog als zodanig bekend. De naam Voskuil geeft te denken. Bij de uitgifte van de gemeynt van Spoordonk is Willem de Vos van Oirschot betrokken. Bij de grensomschrijving van die gemeynt komt geen Voskuil voor, maar in latere tijd wordt wel een Voskuil als grens van die gemeynt genoemd. Wij vermoeden daarom, dat Willem de Vos ook bij de uitgifte van deze gemeynt betrokken is geweest en dat hij, om de grens te markeren, een kuil heft laen graven en vermoedelijk op het daaruit komende zand een boom heeft laten planten. Het vervolg van de grens heeft anderhalve eeuw later aanleiding gegeven tot moeilijkheden met de hertog of liever diens ambtenaren. In de omschrijving staat: van Hoberg tot Ekkersrijt en van Ekkersrijt tot Landvoort. De bedoeling is heel duidelijk geweest, om de grens te trekken vanaf Hoberg de kortste lijn tot de Ekkersrijt (D) dan de Ekkersrijt stroomopwaarts te volgen tot punt (F) en vandaar te vervolgen tot Landvoort. Dit hebben de Oirschotse mensen altijd als de grens van hun gemeynt beschouwd, maar zo staat het niet in de uitgifte. Daarom beweerden de hertogelijke ambtenaren in 1466: er is maar één grenspunt Ekkersrijt genoemd, dus jullie hebben alleen maar gekocht volgens de kortste lijn, die vanaf Hoberg het punt (E) van Ekkersrijt raakt en vandaar naar Landvoort (G) gaat. Twee driehoeken tegen de Ekkersrijt vielen er dus volgens de hertogelijke ambtenaren in 1466 buiten. Hoe Oirschot dit oploste zullen we later zien.

De grens Ekkersrijt - Landvoort, zoals door Oirschot bedoeld, is de grens met de gemeynt van Zeelst. Van Landvoort gaat de grens naar 'ten Twee boomkenen', bij de twee boomkes (1), waar de gemeynten van Oirschot, Oerle (grote aard) en de Beerzen bij elkaar komen. Dit gedeelte van de grens was door Oerle bedoeld in de grensomschrijving van de Grote aard, maar de hertogelijke ambtenaren hadden in 1466 een andere uitleg, namelijk, dat Oerle alleen gekocht had tot de zuidelijke punt van Landvoort (H) en dat er dus een langgerekte smalle

tip met Landvoort als basis nooit verkocht was. De oplossing voor dit probleem zullen we ook nog zien.

Van de Twee boomkes gaat de grens naar Orscoer, een naam, die aanleiding is geweest tot meerdere vergissingen in afschriften, waar men Orscoet ging schrijven, als men niet met de situatie en de plaatselijke toponiemen op de hoogte was. De naam Orscoer leeft nog voort in de straatnaam Oerschoren. Aangezien 'schoor' in de streektaal nog steeds de aanduiding is voor de constructie, waarbij een sloot of waterloop in een buis onder een ingang of een weg door wordt geleid, zal het punt Orscoer (K) samenvallen met het tegenwoordige grenspunt tussen Oirschot en Oostelbeers, dat nu nog gevormd wordt door een stenen schoor onder de weg van Oirschot naar Oostelbeers. De constructie van het schoor zal in 1311 iets eenvoudiger zijn geweest. Uit de bijlagen bij de zeventiende-eeuwse dorpsrekeningen van Oirschot weten we, dat dergelijke schoren in die tijd gewoonlijk nog werden gemaakt van eiken planken.

Van Orscoer gaat de grens naar Papenvoort (L), het eindpunt van de omschrijving, waar de grote zuidelijke gemeynt aansluit bij de gemeynt der Deenkenskinderen. De grens tussen deze twee gemeynten kunnen we slechts schatten.

Tussen Oirschot en de Beerzen zijn in de loop der tijden nogal wat processen geweest, vermoedelijk in hoofdzaak veroorzaakt door inwoners van Oirschot, die daar over de grens heen ongeoorloofd van de gemeynt der Beerzen gebruik maakten. De grens met de gemeynt der Beerzen lag immers vrij dicht bij de gecultiveerde gronden van Oirschot en vrij ver van de gecultiveerde gronden van Oostelbeers, zodat overschrijding van Oirschotse zijde voor de hand lag. Een sprekend voorbeeld daarvan werd ons getoond in de Oirschotse zoen-accorden.²⁰⁾ Later ontstonden moeilijkheden over het turf steken.²¹⁾

De gemeynt van Spoordonk 1312.02.19

De tekst van deze uitgifte is gepubliceerd in het Oorkondenboek van Noord-Brabant²²⁾ en eerder door Enklaar naar een corrupt afschrift.²³⁾ Een andere eerdere publicatie in Campinia wordt door Camps niet vermeld, hoewel (of omdat?) de bewerking duidelijk van zijn hand is.²⁴⁾ Behalve de afschriften, die in het Oorkondenboek en in Campinia identiek worden genoemd, beschikken we nog over een afschrift in het Register van Dooren - van Baar²⁵⁾ en in het dorpsarchief van Oirschot.²⁶⁾ Wezenlijke verbeteringen zijn uit deze afschriften echter niet af te leiden.

De gemeynt wordt uitgegeven aan Willem de Vos van Oirschot maar wel ten behoeve van de inwoners van Spoordonk, Boterwijk en Hedel. Boterwijk hoorde onder de herdgang van Spoordonk. Hedel was met Oudenhoven een herdgang.

De naam Oudenhoven kwam rond 1300 als buurtschap nog zelden voor, maar als familienaam (toen meestal geschreven 'van Audenhoven') ontmoeten we hem herhaaldelijk.

De rol van Willem de Vos

Wij vermoeden, dat Willem de Vos niet alleen bij deze uitgifte maar ook bij de andere gemeynte-uitgiften aan Oirschot rond deze tijd een belangrijke rol heeft gespeeld. Bij de uitgifte van de grote zuidelijke gemeynt werd een der grenspunten Voskuil genoemd. Bij latere kwesties over de gemeynt komt ook op andere buitengrenspunten van de Oirschotse gemeynten de naam Voskuil voor. Als Willem de Vos zich intensief met de uitgiften heeft bemoeid, is het mogelijk, dat hij op trajecten, waar weinig herkenningpunten waren, een kuil heeft laten graven en op de daaruit komende aarde een boom heeft laten planten, om enig overzicht te krijgen over het grensverloop. Willem de Vos moet wel een invloedrijk persoon geweest zijn. Mogelijk is hij een functionaris geweest van de hertog. Enkele handschriften hebben in plaats van de naam Wilhelmus 'villicus' staan.²⁷⁾ De variant kan door een simpele fout ontstaan zijn, maar ligt meer voor de hand, als Willem de Vos inderdaad 'villicus' d.i. rentmeester van de hertog geweest is. Een eeuw vroeger kwam een Willem de Vos voor als getuige voor de hertog in de omgeving van de Meerij.²⁸⁾ Een eeuw later kwamen meerdere leden van de familie Vos voor als functionarissen van de hertog in Oirschot en Kempenland. Een hertogelijke functie voor deze Willem lag dus geheel in de lijn.

Willem de Vos was niet alleen invloedrijk maar zat ook behoorlijk in de slappe was. Hij had immers het voorlijf van 25 pond voorgeschoten. Alleen door deze omstandigheid is zijn naam in de akte gekomen. Hoewel Willem de Vos de gemeynt kocht voor de inwoners van Spoordonk, Boterwijk en Hedel, die hem zijn voorschot zouden terugbetalen, liet Willem toch in de akte opnemen, dat hij de gemeynt voor zichzelf mocht houden, als die terugbetaling achterwege bleef.

De grensomschrijving

De Latijnse tekst luidt: '...thimum seu communitatem cum fundo iacentem prope Oirschot, prout se extendit a loco dicto 'de Boeckvoert' usque Baensffoert per directam viam dictam 'vaert' penes Wippenhout, de Baentsffoert usque Tregelersvoert iuxta limites domini de Boxtel et de Tregelaersvoert usque Hamelaer

Slechts een paar punten van deze toch al summiere beschrijving zijn vrij exact te duiden. Het beginpunt is als zodanig niet meer bekend. Wij zullen het via een omweg moeten localiseren. Het beginpunt is Bokvoort en de grens gaat vandaar via een weg, die 'vaert' genoemd wordt naar Baensvoert bij Wippenhout, nu Balsvoort, nog het grenspunt van Oirschot, Oisterwijk en Boxtel. Naar dit

punt leidde volgens de omschrijving een weg, die wij in de omschrijving hebben aangeduid als 'directa via' rechte weg' in afwijking van de lezing van Camps: 'dominica via'. Deze woorden zouden enkel een foutieve weergave kunnen zijn van 'heerstraat' in de betekenis van 'straat van de heer', maar deze betekenis heeft 'heerstraat' niet; dat betekent 'straat voor het heer' dat is het leger. Camps koos deze lezing, omdat zijn oudste tekst deze had. Zoals hij aangeeft, heeft een latere tekst de lezing 'directa via'. Als er geen andere argumenten zijn, heeft de oudste lezing voorrang. Nu beschikken wij in het Register van Dooren - van Baar over een oudere tekst dan Camps onder ogen had en deze oudere tekst heeft ook de lezing 'directa via'. Bovendien is deze lezing op zich waarschijnlijker vanwege de mede-omschrijving 'vaert', die ook op een rechte weg duidt. Nu is er in zeventiende-eeuwse bronnen sprake van een weg van Diessen naar 's-Hertogenbosch. Deze weg kruiste de weg van Oirschot naar Moergestel bij 'de Eenhand'. Dit blijkt het punt te zijn, waar nu de gemeenten Oirschot, Oisterwijk en Moergestel aan elkaar grenzen.²⁹⁾ Op dit punt stond in oude tijden een handwijzer, waaraan het zijn naam 'Eenhand' ontleende.

Wij kunnen niet anders concluderen dan dat met 'Bokvoort' het grenspunt bedoeld is, dat later 'Eenhand' heette (0). Dit wordt nog versterkt door de jurisdictiegrens tussen Oirschot en Oisterwijk, die op verzoek van Willem van Petershem, heer van Oirschot, door hertogin Johanna werd vastgesteld in 1391, waarbij de hertogin slechts twee punten noemt: een punt, waarvan de naam onleesbaar is geworden maar dat in de nabijheid van de hoeve 'ten Ellaer' ligt, 'waer noch een stake steet ten teyken van een cruys', en als tweede punt de vonder over de Rosep. Wij dachten daarbij indertijd aan het punt, waar de weg van Oirschot naar Oisterwijk de Rosep kruist, maar bij nader inzien is het logischer, dat de hertogin het punt bedoelde, waar de weg van Diessen naar 's-Hertogenbosch de Rosep kruiste, dat is bij Balsvoort. De Rosep moet toen dan een andere loop gehad hebben en bij Balsvoort in de Beerze zijn uitgemond, of een ander beekje moet ook de naam Rosep gehad hebben. De jurisdictiegrens is dan identiek met de hier bedoelde gemeyntegrens.³⁰⁾

Van Balsvoort (P) ging de grens langs het gebied van de heer van Boxtel naar Tregelaersvoert (Q). Ofschoon deze grens met Boxtel bij diverse kwesties in de loop der eeuwen vermoedelijk iets verschoven is ten nadele van Oirschot, kunnen we voorlopig het best de thans bestaande grens aanhouden.

De juiste plaats van Tregelaersvoort en de grens vanaf dit punt naar binnen tot Hamelaar (U) kunnen we beter bespreken bij de uitgifte van de gemeynt van Tregelaar.

De grens van de gemeynt van Spoorndonk met die van Daniel van Oirschot blijft in het ongewisse. Omdat de grensomschrijving van de gemeynt van Spoorndonk begint bij het punt, dat later vermoedelijk 'Eenhand' werd genoemd, ligt het voor de hand, dat de gemeynt van Daniel van Oirschot ook tot dit punt reikte.

Het Besterbroek 1335.06.24

Deze uitgifte is tweemaal gepubliceerd in Campinia: de eerste maal naar een achttiende-eeuwse vertaling maar met enkele belangrijke transscriptiefouten,³¹⁾ de tweede maal naar een authentieke zeventiende-eeuwse vertaling door de Oirschotse notaris Hendrik Leermakers van een vidimus d.d. 1414.09.24 door de Oirschotse kapitteldeken Anselmus van Baest met een foutief jaartal (1305), dat denkkelijk al op rekening komt van de deken.³²⁾ Het vidimus is vermoedelijk verloren gegaan. We beschikken echter wel over een authentiek afschrift van dit vidimus of liever van een dergelijk vidimus van deken van Baest d.d. 1415.12.25.³³⁾ Er zitten zoveel verschillen in de twee data, dat we redelijkerwijs niet kunnen uitgaan van een vergissing. Wij veronderstellen daarom, dat aan deken van Baest een tweede vidimus gevraagd is en dat hij toen de tekst van zijn eerste vidimus heeft overgenomen, want ook in dit tweede vidimus staat het foutieve jaartal 1305. Ook bezitten we nog een afschrift van de Latijnse tekst met het juiste jaartal van de hand van secretaris Aert Sgraets.³⁴⁾ De twee Latijnse teksten leveren geen enkel probleem. De beschikbare vertalingen laten we buiten beschouwing.

1335.06.24

Universisa presentibus aca posteris a presentia a visuris a vela auditoris a nos Johannes Dei gratia dux Lothringie, Brabantie et Lymburgie notum facimus recognoscentes, quod nos dilectis nostris hominibus villarum de Arle, de Best et Gunterlaer et eorum convicinis totam communitatem infra terminum dictum vulgariter 'die Lake' et stratam in Heerbecke iacentem tam in campestribus quam in silvestribus, humidis et siccis iacentem b et b consistentem pro nostra et dictorum hominum nostrorum utilitate dedimus et per presentes donamus ab eisdem et eorum successoribus habendam iure hereditatio et tenendam pro annuo et hereditario censu trium librarum nobis et nostris post nos heredibus seu successoribus ab eisdem hominibus et eorum successoribus annis singulis in festo omnium Sanctorum dando et solvendo. Pro qua communitate dicti homines nostri ducentas libras et quinquaginta nomine prelevii seu pretii primitivi nobis plenarie persolverunt. Quibus hominibus nostris dicatrum villarum predictis concessimus et concedimus per presentes, quod ipsi de dicta communitate tantum vendere et ad annum et hereditarium censum exhibere libere possint de quanto ipsi dictam summam ducentarum et quinquaginta librarum recipiant et de quanto ipsi summam dicti census trium librarum percipiant et obtineant annuatim, prout sibi visum fuerit expedire.

Concedimus insuper eisdem hominibus nostris, ut ipsi dictam communitatem apertam, non perclusam nec circumseptam, prout iacet et ante iacuit, teneant et tenere valeant in futurum et quod in dicta communitate sic aperta sine perclu-

sione vel septione iacente pecora vel bestias extranee ville vel extranearum villarum repertas arrestare et detinere libere valeant, quod vulgariter 'scutten' appellatur, et inde emendam quinque solidorum recipere, de quibus duo solidi nobis, duo solidi dictis villis et duodecim denarii of ficiato dictarum villarum habenti huiusmodi officium arrestandi cedent et cedere debebunt.

Si quis etiam de commorantibus in dictis villis, Arle, Best et Gunterslaer et eorum b convicinis b supradictis b ratam suam de predicto prelevio nobis pro dicta communitate soluto aut de annuo et hereditario censu predicto inde nobis annuatim solvendo solvere noluerit, poterint reliqui homines nostri dictarum villarum illi vel illis, qui ratas huiusmodi de dicto prelevio vel censu solvere noluerit vel noluerint, dictam communitatem et eius usum nostra autoritate efficaciter prohibere.

De qua communitate et eius usu nos dictos homines nostros et eorum successores promittimus pro nobis et nostris post nos heredibus seu successoribus contra quoslibet eos in hac communitate turbantes vel eis iniuriam facientes in premisis defendere bona fide et tueri.

Conditionatum c est insuper, quod Walterus dictus Toeyaert pro bonis suis sitis 'ten Hulze' et in Woensele et ex parte eorundem bonarum erit particeps et consors dicte communitatis simul cum hominibus nostris supradictis et quod idem Walterus ratione dictorum bonorum dicta communitate utetur simul cum dictis hominibus nostris eo modo et forma, qua dicti homines nostri dicta communitate utentur.

In quorum testimonium et robur perpetue firmitatis sigillum nostrum presentibus litteris duximus apponendum.

Datum anno Domini millesimo tricentesimo tricesimo b quinto in festo natiuitatis beati Johannis Baptiste.

- a: ontbreekt in het Register van Dooren - van Baar
- b: ontbreekt in het vidimus
- c: vidimus: conductum

Commentaar

De gemeynt wordt uitgegeven aan de inwoners van Aarle, Best en Gunterslaer en hun medegeburen. Best staat hier voor Naastenbest, terwijl Gunterslaer de oude naam is voor Verrenbest, die na deze tijd al spoedig als naam voor de herdgangen gaat verdwijnen. De betrokkenen zijn dus de inwoners van de drie herdgangen, die later de gemeente Best zullen vormen. Met de medegeburen zullen ook bedoeld zijn de inwoners van Eertbruggen, dat immers op de grens van de

ze gemeynt lag.

Een bijzondere bepaling bij deze uitgifte is, dat Wouter Toyart, die als rentmeester voor de hertog de gemeynt van Nevenheuvel had uitgegeven, met de bevoordeelde inwoners gelijkelijk zal delen in deze gemeynt althans wat betreft twee van zijn bezittingen: één onder Sint-Oedenrode in 'de Hulst' gelegen kort bij deze gemeynt en één onder Woensel gelegen. Dit laatste was toch een behoorlijke afstand. Of Wouter Toyart op een van deze bezittingen zelf woonde, wordt niet duidelijk. Vermoedelijk woonde hij wel niet ver uit de buurt.

De grensomschrijving

Wij constateerden wel, dat de tekst geen probleem gaf. Dat was dan bedoeld voor de tekst als zodanig. De grensomschrijving is zo summier, dat het een probleem zou geven, als we geen andere kenbronnen hadden. Er worden slechts twee punten genoemd: ten Lake (A) de zuidoostelijke punt van deze gemeynt, die ook beginpunt was van de grensomschrijving van de grote zuidelijke gemeynt, en 'de straat in Heerbeek' (S). Dit grensgedeelte hebben we reeds genoemd gezien bij de grensomschrijving van de gemeynt van Nevenheuvel. Het is de oude Romeinse heerstraat, die van Straten via Eertbruggen naar Schatkuil liep, waar ze een stukje van het aan de abdij Park uitgegeven landgoed Heerbeek passeerde. De grensgedeelten van ten Lake naar Scheieik (T) met Sint-Oedenrode en van Scheieik naar Schatkuil met Liempde worden helemaal niet genoemd. Dit gebrek in de omschrijving heeft de inwoners van Best wel geld gekost.

Toen in 1462 hertog Philips de Goede de puntjes op de i ging zetten betreffende de gemeynten, ontdekten de hertogelijke ambtenaren allerhande gebreken. Zo toonden de inwoners van Best de uitgifte van hun gemeynt door hertog Jan III d.d. 1335.06.24, maar deze uitgifte werd door de ambtenaren als niet (of niet meer of niet voldoende) geldig beschouwd. Ondanks deze constatering 'so souden sy (= de inwoners van Best) nochtans gerne hetselve stuck vroenten voor hen behouden ende dat tegen ons copen'. Na veel loven en bieden hadden zij 'ten uutersten gepresenteert ons daervoer te betalen in gereeden penningen in maniere van voerliven die somme van hondert ende vyftich ponden eenwerven ende daertoe eenen jaerlycxsen erffchyns van XX oude coninx grooten Tournoyse'. Zo werd door 'de goede lieden ende ondersaeten van den dorpen en gehuchten van Aarle, Best, Straten ende Gunterslaer' deze gemeynt opnieuw 'gekocht', nu omschreven als 'beginnende ter plaetse geheeten ter Laeck, vandaer totter Schedeeycken, vandaer op Schatcuyle aen die gemeyn heerstrate ende streekende also tusschen denselve palen t'Oorschot waert aen'.³⁵⁾

Omdat deze gemeynt in feite identiek is met die van 1335 en er uitdrukkelijk sprake is van 'behouden', hebben wij deze oorkonde eerder beschouwd als een ratificatie van een oude dan als een nieuwe uitgifte.

Het grenspunt Scheieik tussen de gemeeynten van Oirschot (Best), Sint-Oedenrode en Liempde speelt een grote rol in de kwesties, die later over deze gemeeynt zouden ontstaan vooral met Liempde. Het lijkt echter, dat ook hier geen grote verschuiving van de grens is voorgekomen.

De gronden in alle drie de tegenwoordige gemeenten Best, Sint-Oedenrode en Liempde, die nabij dit grenspunt gelegen zijn, worden 'Scheeken' genoemd, een samentrekking van Scheieik in het meervoud vanwege de diverse percelen.

De gemeeynt van Tregelaar 1336.04.10

De uitgifte van deze gemeeynt is nooit gepubliceerd. Wij beschikken over twee afschriften, een in het Register van Dooren - van Baar,³⁶⁾ en een bij de bewijsstukken voor de processen aangaande deze gemeeynt.³⁷⁾ Het tweede afschrift is naar het eerste gemaakt. De tekst geeft geen problemen, tenzij de datering, die op zich genomen ook 1337.04.10 zou kunnen zijn, omdat in het Paasjaar 1336-1337 tweemaal 10 april voorkwam. In het begin van het nieuwe Paasjaar dacht men natuurlijk nog niet aan die eventualiteit. Maar als de datum 1337.04.10 zou zijn geweest, zou men zich wel deze dubbelzinnigheid gerealiseerd hebben en de aanduiding 'voor Pasen' hebben opgenomen, wat niet gebeurd is, zodat wij ervan overtuigd zijn, dat 1336.04.10 de juiste datum is.

1336.04.10

Ego Thielmannus dictus de Zonne receptor redituum domini ducis Brabantie in villicatione de Busco notum facio publice protestans, quod ego ex parte domini nostri ducis hominibus eiusdem in villis de Eertbrugge, de Hersel, de Notelen et de Hedel omnem communitatem cum fundo, prout se extendit a loco dicto Vepatsvoirt usque ad cartam de Boeterwyck et de illa charta usque ad chartam de Notelen, que non fuit vendita nec inclusa in chartis predictis, tam in campatribus quam in silvestribus, humidis et siccis iacentem et consistentem pro ipsius domini nostri ducis predicti et dictorum suorum hominum utilitate dedi et per presentes donavi ab eisdem et eorum successoribus seu heredibus habendam iure hereditario et tenendam pro annuo et hereditario censu duorum solidorum ipsi domino nostro duci predicto et post ipsum suis heredibus seu successoribus ab eisdem hominibus et eorum successoribus seu heredibus annis singulis in festo omnium Sanctorum dando et solvendo. Pro qua communitate dicti homines dicti domini nostri ducis [summam] octo librarum monete in Buscoducis communiter currentis, videlicet uno grosso Turonense pro sededim denariis computato, nomine prelevii seu pretii primitivi mihi ad opus eiusdem domini nostri ducis predicti plenarie persolverunt.

Quibus hominibus predictis predictarum villarum concessi et concedo ex parte eiusdem domini nostri ducis per presentes, quod ipsi de dicta communitate tantum vendere et ad annum et hereditarium censum exhibere libere possint de quanto ipsi dictam summam octo librarum recipiant et de quanto ipsi summam dicti census duorum solidorum percipiant et obtineant annuatim prout eis visum fuerit expedire.

Concedo insuper ex parte eiusdem domini nostri ducis eisdem hominibus, ut ipsi dictam communitatem apertam, non perclusam nec circumseptam, prout facit nunc et antea iacuit, [teneant] et tenere valeant in futurum et quod in dicta communitate sic aperta sine perclusione vel septione iacente pecora et bestias extranee ville vel extranearum villarum reptas arrestare et detinere libere valeant, quod vulgariter 'schutten' appellatur, et inde emendam quinque solidorum recipere, de quibus duo solidi ipsi domino nostro duci, duo solidi dictis hominibus et duodecim denarii officio dictarum villarum habenti huiusmodi officium arrestandi cedent et cedere debebunt.

Si quis etiam de commorantibus in dictis villis de Erdtbruggen, de Herzel, de Notelen et de Hedel supradictis ratam suam de dicto prelevio seu pretio primitivo ipsi domino nostro duci pro dicta communitate soluto aut de dicto annuo et hereditario censu ipsi domino nostro duci et post ipsum suis successoribus seu heredibus inde solvendo annuatim solvere et exponere noluerit cum effectu, poterunt reliqui homines ipsius domini nostri ducis villarum predictarum illi vel illis, qui ratas huiusmodi de dicto prelevio seu pretio primitivo vel censu annuo et hereditario solvere noluerit vel noluerint, dictam communitatem et eius usum ipsius domini nostri ducis auctoritate efficaciter prohibere.

De qua communitate et eius usu ego ex parte eiusdem dicti domini nostri ducis dictos homines ipsius et eorum successores promitto quantum in me est pro eo et post ipsum pro suis successoribus seu heredibus contra quoslibet eos in hac communitate turbantes vel eis iniuriam facientes in premissis defendere bona fide et tueri.

In quorum testimonium et robur perpetue firmitatis meum sigillum his litteris presentibus duxi apponendum.

Datum a nativitate Domini millesimo tricentesimo tricesimo sexto anno + decima die mensis aprilis.

+ Vermoedelijk heeft Aert Sgraets 'anno' na 'Datum' overgeslagen en toen hij dit zag dit woord hier neergeschreven.

Commentaar

Deze gemeynt werd uitgegeven door Thielman van Zon, rentmeester van de hertog voor de Meierij, aan de inwoners van Eertbruggen, Hersel, Notel en Hedel. Aan de eerste drie buurtschappen was de gemeynt van Nevenheuvel uitgegeven, die hier gemeynt van de Notel wordt genoemd; Hedel deelde reeds in de gemeynt van Spoorndonk, hier Boterwijk genoemd. De gemeynt van Tregelaar ligt tussen deze twee gemeynten in. Als grensomschrijving wordt bijna niets meer vermeld dan dit. Alleen het punt Vepatsvoirt wordt als beginpunt genoemd: 'van Vepatsvoirt tot aan de kaart van Boterwijk en van die kaart tot aan de kaart van de Notel' en dan het gebied betreffende, 'dat niet verkocht was en niet ingesloten in de voornoemde kaarten'. 'Kaart' staat hier dus voor: 'het gebied, dat in de betreffende akte van uitgifte begrepen was'. Zo'n akte heette in het Latijn 'charta', wat we zouden moeten weergeven met 'oorkonde', maar in de volksmond werd gewoonlijk gesproken van 'kaart'.

Wij hebben practisch geen aanknopingspunt, om 'Vepatsvoirt' te localiseren. We zullen daarom eerst proberen de grenzen van de gemeynt Tregelaar te localiseren. We hebben dan tegelijk de binnengrenzen van de gemeynten van Spoorndonk en Nevenheuvel.

Bij de stukken van het proces voor de Raad van Brabant tussen Oirschot en Oisterwijk bevindt zich een uitgebreide plattegrond, waarvan een copie aanwezig is in het archiefdepot van Oirschot. Op deze kaart staat de gemeynt van Tregelaar aangegeven als een relatief smalle strook, die zich in zuid-noordelijke richting uitstrekt van Hedel tot de grens met Boxtel en die ten oosten en ten westen wordt gemarkeerd door een reeks beemden. Nu zijn beemden de laagstgelegen gronden en we kunnen er dus van uitgaan, dat er twee van zuid naar noord stromende waterlopen geweest zijn, waaraan deze beemden lagen, en dat deze twee waterlopen de westelijke en oostelijke begrenzing waren van de gemeynt van Tregelaar. Deze twee waterlopen zijn er nog, maar omdat in de loop van deze eeuw bij ruilverkavelingen nogal eens waterlopen verlegd zijn, hebben we aan de hand van de topografische kaart van 1897 getracht de grenzen zo accuraat mogelijk te reconstrueren. Van hieruit terugredenerend is de Vepatsvoirt vermoedelijk een oversteekplaats over de westelijke grensloop van deze gemeynt en dan wel de plaats, waar men vanuit Hedel met het vee naar de gemeynt van Spoorndonk ging (Vee-pad), dat zal dan zijn in de Polsdonken 50 meter vóór de Krukkerd, waar deze loop onder de weg door gaat en waar nu nog het grenspunt is tussen de parochies Oirschot en Spoorndonk. Vepatsvoirt en Hame-laer vallen vermoedelijk samen (U).

Het gedeelte van de gemeynt ten zuiden van Hedel wordt in latere bronnen dikwijls 'gemeynt Gijzelaar' genoemd. Zij lag in hoofdzaak ten westen van de weg, die nu Gijzelaar heet. Het is niet duidelijk, of dit gedeelte bij de gemeynt van Spoorndonk hoorde of bij die van Tregelaar.

In later tijd ontstonden over de gemeynt van Tregelaar moeilijkheden successievelijk met de families van Audenhoven, van Vlierden en De Jeger, die zich blijkbaar deze gemeynt hadden toegeëigend.

300 bunder tegen Ekkersrijt 1446.01.20. (A)

Deze uitgifte is nooit gepubliceerd. De originele akte is met een afschrift aanwezig in het Oirschotse archief.³⁸⁾

De akte begint met een vreselijk wijdlopipe inleiding, zo vermoeiend om te lezen, dat wij besloten hebben, vele passages in korte woorden voor u samen te vatten en enkel de eigenlijke uitgifte in letterlijke woorden aan u voor te leggen. Ook dan is het nog een ellenlang verhaal.

De achtergrondsituatie is al aangeraakt bij de uitgifte van de grote zuidelijke gemeynt. Doordat daar de Ekkersrijt als grenspunt slechts éénremaal genoemd werd, achtten de hertogelijke ambtenaren in het midden van de Vijftiende eeuw twee driehoeken tegen de Ekkersrijt tussen Oirschot en Woensel niet uitgegeven. Zij beslaan tesamen ongeveer 300 bunder dat is 400 hectaren. Oirschot vond het verstandiger daarover niet te procederen met de hertog en ze dan maar opnieuw te kopen.

1446.01.20. (A)

Brussel

Philips bi der gratiën gods hertoge van Bourgoignen, van Lothryck van Brabant ende van Lemborch enz. enz.

verklaart, dat hij bij mandement d.d. 1462.05.10 bevolen heeft, dat alle bezitters van gemeynten authentieke afschriften van hun eigendomsbewijzen moesten overleggen op straffe van verbeurte van die gemeynten, dat hij bij mandement d.d. 1464.04.21 alle gemeynten, waarvan geen eigendomsbewijs was overgelegd, aan zich getrokken heeft en (opnieuw) zal verkopen, dat hij bij mandement d.d. 1465,04.30 die stukken gemeynt te koop heeft gesteld

onder d'andere een groot velt heyden ende vroenten, houdende by estimaciën omtrent driehondert buendere, gelegen tusschen onser vryheit van Oirschot ende dat dorp van Woensel neven die Eckensryt t'Oirschot waert aen, d'welc dieselve van den dorpe van Woensel aengeveerd hebben gehadt ende plegen te gebruycken sonder nochtan te hebben doen blycken van ennigen titule van verenige van denselven;

dat d.d. 1465.11.21 vertegenwoordigers van Oirschot bij Jan van Olmen, rentmeester-generaal van Brabant, en Jan van Arkel, stadhouder van de rentmeester van de Meierij, zijn geweest en aan dezen de uitgifte d.d. 1311.08.02

hebben getoond en verklaard, dat sy anders niet en weten noch huere vorderen geweten en hebben dan dat 't voirscreven velt heyden gelegen is bynnen den palen ende paelsteden in den voirscreven brieven verclairt ende dat het also hen als hueren prope- ren erve schuldich is toe te behoeren ende nyemant anders, niet te min, want sy noode dairom tegen ons in gedinge oft procesre comen souden, waeren sy gesloten (= besloten) 't voirscreven velt heyden tegen ons van nuwes te copen ende dairvoir te geven ende te betalen in gereeden penningen in maniere van voirlive die somme van tweehondert ende vyftich ponden - te veer- tich grote onser munten van Vlaenderen elc pont - eenwerven ende dairtoe enen erfchyns van dertich oude coninx groten Tournoyse voirtaen elcx jairs

Daar niemand meer geboden heeft of enig bewijsstuk heeft overgelegd, heb- ben de rentmeesters besloten dit bod te accepteren onder voorbehoud van hertogelijke goedkeuring.

Na ontvangen hertogelijke goedkeuring hebben de rentmeesters met de her- togelijke leenmannen, Louvys van Lancvelt, Pauwels van Haestrecht, Jan van Ammersoyen, Jan van Heerbeke, Aelbrecht Goidsschalc en Reyner de Gruyter

't voirscreven velt heyden ende vroenten gevisiteert ende dat aen d'een eynde van denselven opte zide van Woensel begonnen te bepalen, stekende aldair na vonnisse derselver onser mannen drie palen, teweten den enen ter plaetsen ge- heiten Laeck renende op enen oudel poel (ouden pael) staende ter plaetsen ge- heiten Voscuyl ende vandair op Hoeberch ende van Hoeberch in Eckensryt, dair sy ter voirscreven tyt stelden enen anderen pael ende van dair langs Eckensryt opwaert tot in Landvoirt, dair sy oic stelden enen anderen pael by enen sekeren pael onlangs aldair gesteken tusschen die van Oirschot ende die van Zeelst ende sal 't voirscreven velt voirtaen (= verder) werden bepaelt ten versuecke der voir- screven van Oirschot t' allen anderen plaetsen, dair des van node sal wesen

waarvan de rentmeesters verslag hebben uitgebracht.

So doen wy te weten, dat wy, gehoirt aensiende hebben dieselve com- manscap belieft ende geappobeert, believeen ende approberen mit desen brie- ve ende hebben voir ons, onse erven ende nacomelingen, hertogen ende hertoginnen van Brabant, 't voirscreven velt heyden ende vroenten gelyc dat hier- voir is verclairt denselven onsen goede luden van Oirschot ende hueren erven ende nacomelingen verleent ende verleenen in titule van cope, om dat te heb- ben, te houden ende te besitten in erfrecht tot ewigen dagen ende dat, oft hen gelieft, te moigen beheymen ende begraven in't geheele oft mit parcheelen ende hueren vryen wille dairmede te doen als van hueren erve ende gelyc anderen hu- eren gemeynten sonder nochtan yet dairaf te moigen vercopen oft t'erve uut te geven het en sy by onsen sunderlingen oirlove ende consente behoudelic oft en- nige lantstraten, moelenwege, kercgange, noodelike driften van beesten oft voet- paden daerdoer hedden plegen te gaen, dat die open ende onbeheyrndt selen

moeten bliven ten gerieve van onsen goeden luden ende onderseten, also gewoonlic is; selen oic onse voirscreven goede lude van Oirschot van den voirscreven velde heyden ende vroenten alle vremde moigen keeren ende doen keeren mit schutten ende anders, also zy plegen te doen keeren ende doen moigen van huren ande- ren gemeynten, sonder argelist, ende dit allet overmids der sommen van twee- hondert ende vyftich ponden eenwerven, die zy ons dairvoir schuldich selen zyn te betalen in gereeden penningen in handen ons voirscreven rentmeesters van Den Bosch, Goessen Heym, die ons voirt schuldich sal wesen dairaf rekeninge ende bewys te doen ende voirt opten voirscreven erfchyns van dertich oude co- ninx groten Tournoyse, die zy ons ende onsen voirscreven erven ende nacomel- lingen voirtaen alle jair op Alreheylitzendach dairaf schuldich selen syn te betalen **mit ende gelyc den** anderen erfchyns uut hueren anderen gemeynten gaende, wele- ken **erfchyns van XXX** oude groten wy onsen voirscreven rentmeester van Den **Bosch bevelen te** scriven ende te registreren in onsen chynsboeken bi den ande- ren erfchyns, die de voirscreven van Oirschot ons jairlix schuldich zyn ende mit **goeden** declaraciën van des voirscreven steet tot ewiger memoriën. Ende wy heb- ben onsen voirscreven goeden inden van Oirschot geloeft ende geloeven van den **voirscreven** velde heyden ende vroenten hen by ons vercocht **also** voirscreven **steet warant** te zyn tegen elderman tot ewigen dagen, behoudelic ons altyt onser heerlicheit ende enen yegeli ken anderen zynen rechte; ende hebben hen voirt verleent ende verleenen, dat die scepenen van Oirschot in den tyt wesende t'allen tiden, als hen dat nut ende behoeflic sal duncken, selen moigen setten ende or- donneren vier notabele mannen van den gebueren aldair tot gesworenen in't stuck van hueren gemeynten, diewelke by hueren eeden, die zy dairtoe schuldich selen syn te doen, ordinanciën selen maken op't gebruyck van den voirscreven velde heyden ende vroenten ende van allen anderen hueren gemeynten, also hen dat tot hueren gemeynen oirber best sal duncken dienen, derwelker ordinanciën alle onse goede lude ende onderseten aldair samentlic ende elc van hen bisunder ge- hoirsam selen moeten wesen op te verbueren, so wes anders dede, sekere penen, die de voirscreven gesworenen by raide ende avise van onsen rentmeester van Den Bosch in den tyt wesende na gelegenheit der saken dairop selen ordonne- ren, om bi denselven onsen rentmeester oft denghenen, dien hy dairtoe onder hem sal stellen, op die overterders geëxecuteert ende ons voirt rekeninge ende bewys ende den sergant oft executeur van zyn gewoenliken loon ende salarys dairaf betalinge gedaen te werden, also dat in der voirscreven sal syn geordi- neert ende ingeliken aldair gewoonlic is; voirtaen hebben **wy onsen** voirscreven goeden luden **van** Oirschot van sunderlinger gratiën **geoirloft ende** geconsen- teert, dat huere scepenen ende gesworenen by gemeynen overdrage ende avise van allen onsen goeden luden aldair oft van den notabelsten deele van hen van huere geheelre gemeynten tot hueren meesten gerieve ende mynsten schaden se- len moigen vercoopen ende t'erve uitgeven tot dertich buenderen toe oft dair- onder, om die voirscreven tweehondert ende vyftich ponden eenwerven, die zy

ons te deser tyt moeten betalen gelyc voirscreven steet ende den voirscreven erfchyns van dertich ouden groten mitten costen by hen in't vervolch van desen gedaen daeraen te nemen ende soverre yet dairaf oevvert, dat selen zy schuldich zyn te bekeeren in den gemeynen oirber onser voirscreven vryheit by avise van den voirscreven scepenen ende gesworenen, behoudelic dat wy op elc buender van den voirscreven gemeynten, die zy also selen vercopen ende t'erve uutgeven, selen hebben ende behouden boven ende tot onsen erfchyns uter geheelre gemeynten gaende noch enen nuwen erfchyns van enen ouden groten ons ende onsen erven ende nacomelingen alle jair dairaf te betalen, welken erfchyns wy onsen voirscreven rentmeester van Den Bosch oic bevelen te scriven ende te registreren in onsen voirscreven chynsboecken ende dairop dieghene, die ennige partiën van den voirscreven gemeynten totten voirscreven dertich buenderen toe oft daironder selen hebben gecocht ende t'erve genomen, dairinne te goeden ende t'erven ende hen oic dieselve partiën te bepalen na den lantrechte, om dit te moigen beheyden ende huere profyt dairmede te doen alsoo't behoiren sal; ontbieden dairom ende bevelen onsen drosset ende rentmeester-generael van Brabant, onsen schouthet ende rentmeester van Den Bosch, onsen schouthet van Kempelant ende allen onsen anderen ambachteren, richteren, dieneren ende onderseten nu zynde ende namaels wesende ende elken van hen bisunder also hem toebehoirt, dat zy onsen voirscreven goeden luden van Oirschot van den voirscreven cope des voirscreven velts heyden ende vroenten ende voirt van allen anderen punten hen by ons verleent gelyc die hier bescreven staen, rastelic ende vredelic doen ende laten gebruycken sonder hen dairtegen ennigen hynder, commer oft letsel te doen oft te laten geschien in enniger manieren.

Ende des t'orconden hebben wy onsen zegel aen desen brief doen hangen.

Gegeven in onser stat van Bruessel opten XXsten dach van januariario in't jair ons Heeren dusent vierhondert vive ende t zestich na costumen ons hoofds.

In plica:

By minen here den hertoge, daer ghy heer Henrick Magnus, ridder, Symon van Herbays, meesteren, Claes Clopper ende Geldolf van der Noot ende meer andere van den Raide by wairt.

w.g. Nulant

In dorso:

(1466) A Inter Orschot et Woncel
latere dorsale aantekeningen onleesbaar geworden.

Commentaar

De inwoners van Woensel, die gebruik maakten van de gemeynt aan de Oirschotse kant van de Ekkersrijt, deden dit vermoedelijk krachtens aartbrieven,

die zij van Oirschot ontvangen hadden, maar die door de hertogelijke ambtenaren niet erkend werden en zeker geen 'titel van vercrige' waren.³⁹⁾

De Oirschotse vertegenwoordigers hebben duidelijk aangetoond, dat zij het betreffende gebied anderhalve eeuw te goeder trouw bezeten hadden, maar daarbij ook bedacht, dat het met grote heren slecht kersen eten is. Een eventueel proces tegen de hertog kon alleen de sfeer bederven, terwijl een positief resultaat zeer twijfelachtig was en zo'n proces vermoedelijk meer geld zou kosten dan het alleszins ruime bod, dat Oirschot deed, om de grond '**van nuwes** te copen', in welke woorden men nog eens duidelijk liet merken, hoe men dacht over het ambtelijk gedraai. Het bod van Oirschot zal zo hoog geweest zijn, dat geen enkele concurrent daar tegenop kon.

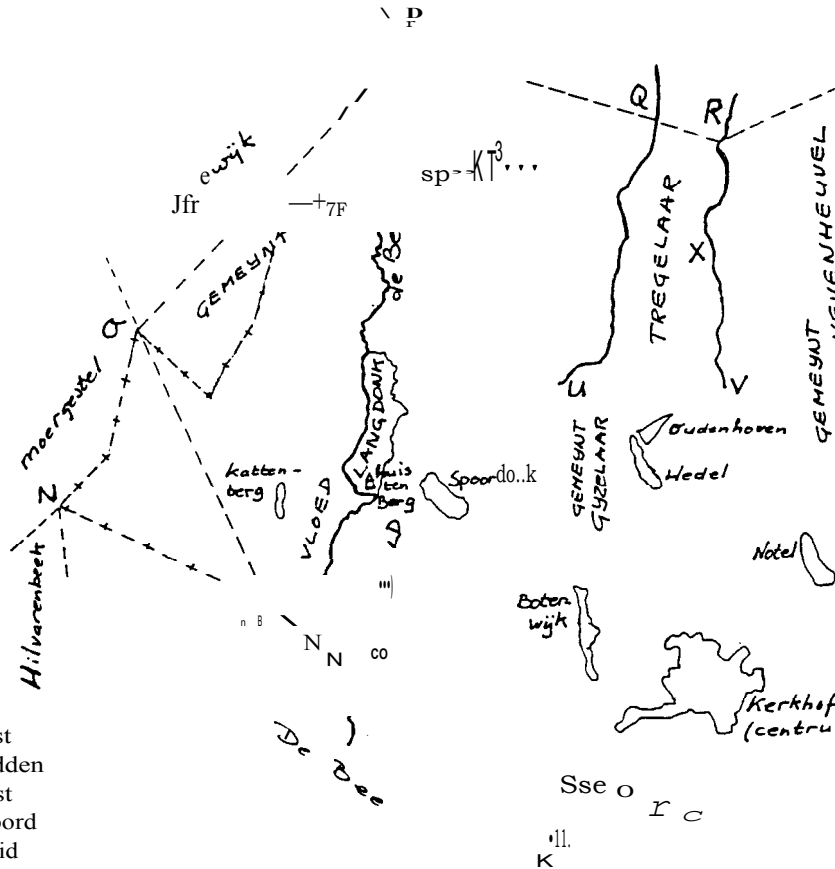
De grensomschrijving

Er zijn heel wat hoge heren aan de grensomschrijving te pas gekomen en, zoals dan gebruikelijk is, hebben zij eigenlijk maar half werk verricht. Het karwei zou later worden afgewikkeld 'ten versuecke van den voirscreven van Oirschot'. Dat zou dan natuurlijk weer nieuwe kosten meebrengen.

De ambtelijke omschrijving munt ook deze keer weer niet uit door duidelijkheid. En zijn blijkbaar drie grenspalen geplaatst, de eerste bij ten Lake. Waar dit voor diende, is niet te zien, tenzij men heel de zuidelijke gemeynt opnieuw wilde afpalen. Voskuil en Hoberg worden wel genoemd, maar daar wordt geen (nieuwe) grenspaal geplaatst. De tweede paal wordt geplaatst bij de Ekkersrijt (D) naar we moeten aannemen, maar het punt wordt niet verder omschreven, hoewel dit heel gemakkelijk was geweest, omdat dit het grenspunt was met **Sen Woensel**. Langs de Ekkersrijt ging men dan stroomopwaarts 'tol in **Lantvoirt**'. We zullen hier weer moeten aannemen, dat bedoeld is, '**tot** ter hoogte van **Landvoort**', dat immers meer dan een kilometer van de **Ekkersrijt** ligt. **Daar werd de** derde grenspaal geplaatst bij een onlangs geplaatste **paal** van Zeelst. **Als men** hier ook de grens van Woensel en Strijp genoemd had, was het duidelijk geweest. Nu is op zich de mogelijkheid open, dat de derde grenspaal geplaatst **werd** te Landvoort, waar Oirschot ook aan Zeelst **grensde**, **maar** dit zou **weer volkomen overbodig** zijn geweest, omdat dit punt **voldoende** bekend was. **Hierna waren de heren blijkbaar zo vermoeid** van het veldwerk, **dat zij het verder voor gezien hielden en** naar **Oirschot gereden** zullen **zijn, om zich daar eens copieus te laten tracteren**,

Het enige positieve in deze grensomschrijving is, dat duidelijk wordt gesteld, dat de Ekkersrijt over een zeker traject grens van de Oirschotse gemeynt was. Overigens is de lengte van de tekst omgekeerd evenredig aan de helderheid.

Van latere moeilijkheden over deze grens is ons niets bekend.

LEGENDA

- A ten Lake
- B Voskuil
- C Hoberg
- D Ekkersrijt oost
- E Ekkersrijt midden
- F Ekkersrijt west
- H Landvoort noord
- H Landvoort zuid
- K Orscoer
- M zuid van Kattenberg
- O Bokvoort later Eenhand
- P Balsvoort
- Q Tregelaarsvoort
- R grenspunt met Boxtel
- S Schatkuil (Heerstraat of Straat in Heerbeek)
- T Scheieik
- U Hamelaar of Veepadsvoort
- V Nevenheuvel
- W Eertbruggen
- X Tregelaar

----- gemeente-grenzen

+ + + + huidige gemeentegrens van Oirschot, die geen gemeente-grens is geweest (met de Beerzen, Moergestel, Oisterwijk en Best)

----- Romeinse weg van Landvoort (H-G) via Straten en Eertbruggen (W) lopend naar Schatkuil (S)

INHOUDSOPGAVE

REGISTER

1989

INHOUDSOPGAVE

A.E.M. van Esch	
— Genealogie Van Esch te Oirschot	22 - 44
J.P.J. Lijten	
— De heren van Oirschot uit de familie van Petershem	3 - 21
— De latijnse school van Oirschot	86 - 100
— De uitgiften der gemeynten van Veldhoven	185 - 209
— Oirschotse zoen-accorden (m.m.v. L.van der Mierden)	
A. Zoenen wegens doodslag	
- nrs. 112 - 115	56 - 68
- ontstaan en achtergrond van de zoenprocedure	72 - 78
- overzicht	146 - 164
— Kempische curiosa	
6. Particuliere jaarkeuren	46 - 47
7. Het raadhuis in verwachting	84 - 85
8. Hoe nieuw zijn nieuwe namen?	134 - 135
9. Eindhoven Airport in aloude tijden	210 - 212
J. Mertens	
— De Franse volkstelling van Luyksgestel (1796)	167 - 182
C. Scholten	
— Huizen en hun bewoners te Oirschot van de zeventiende tot de twintigste eeuw	
61. De Trompenhoeve, Straten 10	48 - 54
62. Molenstraat 4-6	129 - 133
J. Suijkerbuijk	
— Kinderarbeid 1870 - 1890 (wettelijke maatregelen en globale situatie in Veldhoven-Meerveldhoven, Zeerst en Oerle)	101 - 116
Th. Van Tartwijk	
— Stamlijst Van Tartwijk Best, tak I en II	213 - 216
H. Teurlincx	
— Genealogie Somers	79 - 83, 136 - 145

Toke			
— Oirschotse gedichten			
Herinnering aan Oirschot			183
M. Verwey			
— De Diva Virgo Oirschottana van Petrus Vladeraccus (1571-1618)			119 - 128
Varia			
— Oproep: genealogische gegevens Van Croonenburg			45
— Bidprentjes als genealogisch hulpmiddel			55
— Gereformeerden en Hervormden in Veldhoven vanaf 1648			184
Gebruikte afkortingen:			
armra.	armneester	schooim.	schoolmeester
burg.	burgemeester	secr.	secretaris
e v.	echtgenote van	top.	toponiem
Oi.	Oirschot	wed.	weduwe
past.	pastoor	weth.	wethouder
pres,	president	wnd.	waarnemend
rentin.	rentmeester		

A		Baudewijns		Brant van Straten, Joorden - ,	11-12	Deckx, Joanne	172
Aa, rivier	127,198	- Jean	179	kanunnik en cantor van het		Den Briel	156
Aelstius, ds. Johannes		- Marie, e.v. Jean	179	kapittel St. Jan te Luik		Deslens, Math.	175
predikant te Oi.	95-96	Baijens, Peternel - ,wed. Arnoldus	131	Brecht	152,154-155,182	Dessens	
Aerts		Jan van Heumen		Breugel, Peter Petersz. van - ,	134	- Dingene, e.v Pierre	179
- Jean	174	Beerze	135	schepen van Oi.		- Pierre	179
- Leonard	173	Beerze, Kleine	192,198	Broeders des Gemenen Levens	119	Deyckx	
- Marie, e.v. Jean	174	België	3,101	Broekhoven	188,192-193,205-206	- Anne - ,e.v. Martin	171
Achel, kanton	167	Bellaert, Christina - ,e.v.	119	(gemeijnt)		Fridt - ,teut	168
Achelse Kluis	55	Christoffel van Vladeracken		Broekhovense Velden	190,192-193	Hendrick - ,teut	168
Acht	190,192,203	Berchem	123	Brouwers		Henriette	174
Achtmere	190,192,201,203	Berchmans, Johannes	94	- André - ,teut	168	Jeanne Marie	174
Achtse Hoek	190,203	Bergaigne, Henrick de	65	- Marie	176	Joanne	172
Aderiansen		Bergeyk	197	Bruggenrijt, rivier	203	Martin	171
- Adrien	172	Berghe, Reynier van	12	Brussel	8,91,152,155,195,201	Diefweg	190,192,201-203
- Cath.	172	Berkt, top. Oerle	192,196-197,201-203	- kastelein van	zie Jan van Boeচout en Jan van Petershem	Diepenbeek, heer van	zie Henrick van Petershem
Agimont	zie Johanna van Loon en Agimont	Berthout van Berlaer, Lodewijk	90	- Rekenkamer	187	Diest	160
Agt, mr. A. van -,oud-archivaris	68	- ,heer van Helmond		Brusselsaers		- leraar aan de latijnse	zie Wouter school te van Stiphout
Aken	151,153,155	Berwout, Anthonis, - ,scholaster	90	- Jean	177	Dingene, Marie	175
Ackuvré, Elisabeth	175	te Oi.		- Marie, e.v. Jean	177	Dircks	
Albertus, n.n. - ,scholaster te Oi.	90	Best	122,134,149,158	Brusthem	4	- Abraham Dirck Goort	60
Albrecht, aartshertog van	120,124	- parochie	158	Butkens, C. -- ,historicus	5	- Dirck Goort	58-60
Oostenrijk		- pastoor te	zie H.J.J.Maas	Bijsterveld	192,200	Dommel	188-193,197-198
Alkmaar	91	Biezenkuilen, top. Zeelst	204	C		Donatus, Aelius	87
Althoesselt	13	Blaarthem	188-193,204	Chiny, graaf van	zie Lodewijk, graaf van Loon en Chiny	Dooren, van	
Amersfoort, conrector	zie Christoffel	Bladel	197	Chorens		- Allegonda - ,wed Jaspar	49
van de latijnse	van Vladeracken	Bladel, Godschalk van	9-10	- Arnold	170	Jan van Esch	
school		Bleys, Adrienne	179	- Marie, e.v. Arnold	170	- Dirck	49
Ameijden, Danel Ardt Danelsz.	134	Block, Willem - ,schout van	15	Cicero	119	- Henricus Josephus	51
van der		Hilvarenbeek		City Centrum, Veldhoven	207	- Jacobus	51
Andel, Peter van - ,secur. van	92,95	Boechout, Jan van - ,kastelein	8	D		- Jan	51
Oi., scholaster te Oi.		van Brussel		Da(e)men		- Marie Catharina	51,53
Anne-Marie, n.n.	173	Bogart, van de		- Arnd, - ,teut	168	Dooren-van Baar,	187,189,194,200
Antoine, n.n.	177	- Guillaume	175	Elisabeth	173	register	
Antoon, n.n.	176	- Jean	173	Francois	176	Doormaelen, van	
Antwerpen	77,120-123,156,182	- Catharine, e.v. Jean	173	Ida	173	- Aert Wouter Dircksz.	62-65
Aquitanië (Zuidwest Frankrijk)	72,74	Bont, Willem - ,kanunnik te Oi.	14	Joanne	173	- Wouter Dircksz.	65
Arkel, Jan van - ,bisschop	12	Bont, A.P. de	210	Joseph	171	Driessen, Jean	173
van Luik		Borrebergs		Catharine, e.v. Francois	176	Duisburg	14
Audenhoven, Jan Willems van	11	- Jaques	176	C. -,Dom.	88	Duizel (gemeijnt)	190,192,195,198,206
Audenhoven, top. Oi.	67	- Martin	176	- Lambert	171	Duitse Rijk	74-75,182
Aue, van der		Boseinde, top. Luyksgestel	170	Marie - ,e.v. Joseph	171	Duitse bezetting	68
- Jean	171	Bote, Lodewijk	14	Marie M.	173	Dussel, Johannes Willemsz. van	96
- Joanne	171	Boterkerkje, Oi.	122	Peter - ,teut	168	- ,rector latijnse school te Oi.	
Averbode	3	Bourgondië	74	Willem -,teut	168	Duijtz, Caspar - ,rector latijnse	95
Ayck, Gerard van	173	Boutersem, Maria van - ,e.v.	13-14	Daems van Nuenen, Johannes	91-92,	school te Oi.	
		Willem III van Petershem		- ,kanunnik, scholaster	123-124,	predikant Vesseম/Hoogeloon,	
		Bovy, Joseph - ,gouverneur van	182	te Oi.	128	later Oerle	
		Belg. Limburg		Daniel, n.n.	178	Dijk, van	
		Boxtel	66-67,147,152,154-155,160,196	Deinze, markies van - ,	65	- Adrianus Johannes	53
		Boxtel, van		halfheer van Oi.		- Johanna Cornelia Maria	54
		- Elisabeth - ,e.v. Jan van	5	Deckers, Francis	51	- Johannes Petrus Theodorus	54
		Petershem				- Cornelia Johanna Theodora	54
		- Lambert - ,kapittelnotaris,	94			- Petrus Johannes Maria	54
		schoolm. latijnse school te Oi.				- Theodorus Johannes Maria	54
		Brabant					
		- hertogdom	15,68,161				
		- hertog	3,6,12-13,68,75,77,89,185				
		rentm. van	187, zie Wouter Toyart				

E
Eerschot 210
Eersel (gemeijnt) 190,192,194,198,
205-206
Eertbruggen, top. Oi. 196
Eindhoven 8,75,110,147,187
- secr. van zie Matheus Wouters
Ekerschot, top. Oi. 210
Eckart 8
Ekkersrijt 190-192,203
Elisabeth, e.v. Antoon n.n. 176
Ellaar, top. Oi. 14
Elsenhoet,
- Henrick - ,scholaster te Oi. 90
- Yda 90
Emmers
- Elisabeth, e.v. Henri 177
- Henri 177
Engeland 101
Engeland, van
- Elisabeth, e.v. Henry 172
- Henry 172
- Laurent 172
- Marie 172
Engelen
- Anne, e.v. Guillaume 178
- Guillaume 178
Enklaar, D.Th. - ,historicus 194,204-205
Esch, van
- genealogie 22-44
- Jaspar 49
- Jaspar Jan 49
- Jasperina - ,wed. Jacobus
du Tromp 49
- Jenneken - ,e.v. Dirk van Dooren 49
Europa, West 72,88
Evers
- Henry 172
- Mathijs 63
Eykens
- Barth. 173
- Joanne, e.v. Barth. 173
- Marie Christine, e.v. Pierre 176
- Pierre - ,teut 168,175-176
Eynatten, Jan van 16
Eyse, hof van (- ,te Althoesselt) 13
Eysen, Lucie 172

F
Fey, Aert 57,63-64
Flerus, Peter - ,teut 168
Franck, Louis - ,minister, 182
gouverneur van de Nationale
Bank van België
Frankrijk 72-74,167
Franse Revolutie 122
Frenken, A.M. 88-90

G
Gaasbeek zie Johanna van Leuven
Gallië 73
Gaslens
- Henri 178
- Jeanne Marie 178
- Peternelle 178
Gaule, Lucas de - ,kanunnik, 91,93
scholaster te Oi.
Geel 152,154-155,160
Geenen
- Joanne 178
- Catharine 172
- Margueritte 178
Geertsema, J.H. - ,minister 103
van Binnenlandse Zaken
Geffen 119
Gelder, Henrick van - , 4
bisschop van Luik
Geldrop, schout van 147
Gender, rivier 192,203-204,211
Genegten, van
- Cornel. 178
- Peternel, e.v. Cornel. 178
Geraardsbergen 152,155
Gerits
- Henri 177
- Marianne, e.v. Henri 177
Germaanse rechtsorde (wetten) 72,150
Gerwen, G.van - ,notaris 188
Gestel, secr. van zie Matheus Wouters
Eindhoven en -
Gestel, van
- Geraert Lenaerts - ,schoolm. 95
latijnse school te Oi.
- Jean 171
Ginhoven, Jan Dielis van 84
Goes 156
Goris
- Antoine 179
- Cicile, e.v. Antoine 179
Gossens
- Guill. 178
- Jan - ,teut 168
- Jean Baptist 177
- Magrite, e.v. Jean Baptist 177
- Marianne, e.v. Guill. 178
Gouda 91,156
Goyarts
- Elisabeth, e.v. Guillaume 172
- Guillaume 172
- Jean 172
- Joanne, e.v. Jean 172
Graf, Antoine de 170
's-Gravenhage 63-65
Groot Britannië 101

Grotens, van
- Jean 173
- Joanne, e.v. Jean 173
- Mathieu 173
Grounen
- Joanne 172
- Catharine 173
- Lucie, e.v. Mathieu 174
- Mathieu 174

H
Haarlemmermeer 210
Haestricht, Dyrick van 15
Haeymans
- Cornelius 170
- Marie, e.v. Cornelius 170
Habraken, Johanna - ,wed. 53
Johannes de Werdt
Hagedoren, Adrien 170
Haghe, die - ,leengoed te Oi 11
Haghen, Celeken van der 190,195,198
Halle 152,155
Ham 8
Haspengouw 12
Hasselt 5
Haydoren, Pierre 179
Hedel, top. Oi. 64,67
Heerle, Jan van 15
Heers, top. Ve. 188-189,192,196,206
Heers, van
- Aleyd - en Spalbeek, e.v. 11
Jan III van Petershem
- Gerard 11
Hees, Hester Arnoldus van - , 129
wed. Peter Henricx van
Ostaden
Heezemans (Heesemans. Hesemans)
Adrianne 176
Bernard 172,176
Elisabeth 176
Fr. - ,teut 168
Catharine 176
Cath., e.v. Bernard 176
Marie, e.v. Bernard 172
Marie Catherine, e.v. Pierre J. 174
Peternell 170
- Pierre J. 174
Heilige Eik, kapel 57,62,120,122,
152-153,158
Helmond, heer van zie Lodewijk
Berthout van Berlaer
Hendrik III, hertog van Brabant 89,185
Hen(d)rixx
- Adrien 176
- Barbe, e.v. Adrien 176
- Elisabeth 176
- Jan Petersz. 66
Henri, n.n. 176

Hermans
- Elisabeth 175
- Catharine 175
- C.R. 194
- Walterius 175
Hersel, van
- familie 67
- Joorden Jans 67
Hert, van der
- Elsbene Gijsbrecht Petersz. 90
- Gijsbrecht Petersz. - ,
scholaster te Oi. 90
- Cathelijn Gijsbrecht Petersz. 90
's-Hertogenbosch 7,10-11,68,84,91-92,
94-95,119-120,128,148,
156,160,163,197
hoogschout van stad en 77
meierij
ontvanger van zie Jan van Tuil
leraar aan de zie Christoffel
latijnse school en Petrus van
Vladeracken
Meierij van 68,77,86,90,92,
94-95,119,156,161
latijnse school te 119
Herwaarden, dr. J. van 72
Heshok, hoeve 202
Heumen, van
- Arnoldus 131
- Arnoldus Jan 129,131
- Ida 131
- Jan Arnoldusse 131
- Jan Reijniers 129
- Johanna 131
Heylegers
- Henriëtte 177
- Marie 177
Hieronymus, St. 87
Hilvarenbeek 3,5-7,11,13-17
- heren/vrouwen van 13,16,zie
Jan IV van Petershem,
Beatrix van Petershem
- landdeken van zie Jan van Tuil
- schout van zie Willem Block
Hocht, klooster 7
Hoevereinde, top. Luyksgestel 169
Hoffman, Hartmut 72-73
Holland (gewest) 68,94-95,156
Hontsoirt, top. Oi 8
Hoogeloon 96,198
- predikant van zie Caspar Duytz
Hoogcasteren 190,192,195,198
Hoppenbrouwers
- Aert Gysbert 57-58
- Peter Gysbert 56-57
Horne
- heerlijkheid 3
- Dirck van --,heer van 7
Perweys en Kranenburg

Horne (vervolg)		K (C)		Korsten, J. Marie	170	Laarhoven, van (vervolg)	
- Gerard van	5	Cal(I)is		Corstens, Adriaen	168	- Paulyn Erf Joordens	62-63
- Henrick van	3	- Adriaen - ,teut	168	Kortenaken	160	- Willem Erf Joordens	62-63
Houten, Samuel van	101-105,111	Anne Joanne	178	Cortenbach, J.	188	Lanaken	3
Houthalen	182	Antoinette	172	Kortenbergh, Charter van	11	- Dirk van	3
Huivens, Helene	171	- Arnold	171	Cortens		Landvoort (Lantvoirt)	190,192,195-196
Hulsel, van		Elisabeth, e.v. Jean	176	- Adam	179		199-200
- Anne, e.v. Henri	174	Henri - ,teut	168	- Adrian	170	Langdonk, top. Oi.	9-10
- Henri	174	- Jean	176	Adrienne, e.v. Henri	177	Langven	199
- Jeanne	174	- Joanne	171	Adrien - ,teut	168,175	Lateranen, concilie van	86
- Jeanne Marie	174	- Catharine	171	Adrien Pierre	179	Lathouwers	
- Peternelle	174	- Conrad - ,teut	168	André	170	- Henri	173
Hurk	203,210	- Marie, e.v. Arnold	171	- Dam. Catharine	175	- Jean	173
Huyskens, Luycas Jan Dircksz.	56-57	Callixtus II, paus	74	Henri	177	- Joanne, e.v. Jean	173
		Kamerijk	205	- Joanne, e.v. Adrian	170	Laukens, Anne	175
		Camps (Kamps)		- Joanne	170	Laurensen, Jasper Mathys	66
		- Anne Marguerite, e.v.	177	- Christine, e.v. André	170	Willems	
		Jean Baptist		Coudenbosch, Godfried van	6	Leefdaal	12
		- H.P.H.	187	Kox. Gerdt - ,teut	168	Leefdaal, van	
		- Jean Baptist	177	Craen, Anthonij Hermans de - ,	95	- familie	7
Immens		Karolingen	72,88,97	schoolm. latijnse school te Oi.		- Agnes	6
- Johannes Robertus - ,rector	96	Castione, Giovanni	159	Craendonck, heerlijkheid	201,203	- Elisabeth	6
latijnse school te Oi.		Caudenhoven	188,190,192-193	- Nycholaes, heer van -	10	- Isabel - ,e.v. Willem II van	5-7,10
- Robertus - ,predikant te Oi.	96	Keersop	193	en Zevenborne		Petershem	
Isabella, aartshertogin van	124	Kemmer, sportcomplex	135	Kranenburg, heer van zie Dirk van Horne		- Jan	6-9
Oostenrijk		Kemmers stede, top. Oi.	135	Creyten		- Catharina	6
Ivae		Kempen (Campinia)	127,156	- Marie Cath. e.v. Willeaume	172	- Margriet	6-7,9-10
- Jean	179	Kempen, Luikse	167	- Willeaume	172	Leermaekers, Henrick - ,	94-95
- Christine	179	Kempenland	161,194,210	Croonenburg, genealogische	45	secr. van Liempde,	
- Marie, e.v. Jan	179	- schout van	zie Francois Prouveur	gegevens		rector latijnse school te Oi.	
- Peternelle	179	- stadhouder van	149	Cuper, Jan	10	Leermans, Matheus - ,	91
Ivo, Willem - ,teut	168	- griffier van	zie Aert Sgraets	Kuringen	15	scholaster te Oi.	
		Kerkhof, herdgang	129,135	Kusters		Lendenaars, Marg.	179
J		Kerckhofs		- Francois	172	Lerpt, de	135
Jabeke	151,153,155	- Aldegonda	170	- Henri	177	Leuven	90,156,188
Jacobs, Cornelis	170	- Jean	170	- Jean	174	- Katholieke Universiteit	119,182
Jan I, hertog van Brabant en	199	Kerckhoven	202	Cuyck, van		Leuven van Gaasbeek, Johanna	5
Limburg		Kersmaekers		- Jan Daniëlsz.	161	- ,e.v. Gerard van Horne	
Jan II, hertog van Brabant en	188,196	- Dirick	172	- Wouter - ,kanunnik te Oi.	93	Leyten, Jan Arien	57-58
Limburg		- Marie	172	Kuylaers (Cuylaers)		Liedekerke, Margriet van - ,	6
Jan III, hertog van Brabant	194,196-197,	Keulen	151-155	- Elisabeth, e.v. Jacques	179	wed. van Jan van Leefdaal	
en Limburg	199-200,204-205	Kleef, van		- Jacques	179	Liempde	196
Jan Daemsgasthuis	91	- Agnes	8	- Joanne	179	- secr. van	zie Henrick Leermaekers
Jansen		- graaf	5	- Joanne Lauren	179	Lieve Vrouwe parochie, Oi.	88
- Elisabeth, e.v. Martin	171	Klotkuil, top. Oerle	198	- Marie	175	Limburg, hertogdom	12,15
- Jean	171	Knegsel	192,195,197-199,	Kuypers		Limburg (Nederlands)	167
- Marie	177		204,206-207	- Arnold	178	Limburg (Belgisch)	167,182
- Marie, e.v. Pierre	179	Knippenberg, W.H.Th.	168,196	- Elisabeth	178	- gouverneur van	zie Joseph Bovy
- Martin - ,teut	168,171	Kochoven	190,192,201-202,204	- Cornelle	178	Limoges, concilie van	73
- Pierre	179	Koemeer, Groot	203	- Marie, e.v. Arnold	178	Lipprecht, n.n.	190,192,201,204
Joanne, n.n.	173	Koemeer, Klein	203			Lipsius, Justus	124,127
Johanna, hertogin van Brabant	8,11,	Koemeerloop	202-203			Lodewijk de Vrome	72
en Limburg	13-14,90,199	Coeverincx, Gijsbert	120			Lommel	167,182
Johannes Paulus II, paus	211	Kooien, Elisabeth	179			Lommelaers	
Jong, pater Dominicus de	55	Cops				- Bernard - ,teut	168,172
Jonkers		- Arnold	171			- Marie Christine, e.v. Bernard	172
- Barth.	176	- Engel, e.v. Willem	171			Loo, 't	110
- Catharine	179	- Willem	168,171				
- Peter	114	Cornelissen, Henri	174				
- Wouter (Walter) - ,teut	168,179						
Julius Caesar	73						

Loon (Land van)	167,182	Merkelbags	
graafschap	5-6,11,15	- Henriette	177
graaf van	3-6	- Jacq	177
-- Agnes, gravin	3	- Cornele	177
Arnold, graaf	4	Mercx, Cornelis Jan - ,rector	92
Dirk, graaf	6	latijnse school te Oi.	
Gerard, graaf	3	Merode, van	
Johanna van - en Agimont	6,8	- familie	3,16,127
e.v. Jan II van Petershem		- Jan - ,heer van Oi. en	15-16
- Lodewijk, graaf van - en Chiny	4,6	Hilvarenbeek	
- Lodewijk, graaf	3,6	- Rycalt	14,16
Lopende straat, Oi.	161,196	- vrouwe van	zie Beatrix van Petershem
Loyens		Merovingische Rijk	72
- Bernard	170	Mertens, Jozef	182
- Dingena - ,e.v. Christian	170	Meulenstraat, top. Oerle	197
- Joanna Elisabeth	170	Meys, Marie	175
- Christian	170	Middelbeers	148
- Cornelis	170	Middeleeuwen	74
- Lambert	170	Mierden, Adriaan van der	114
- Marie, e.v. Lambert	170	Mierlo, pastoor te	zie Augustinus Wichmans
Luik (prinsbisdom)	4,7,12,16, 120,123,167	Moergestel	14
- bisschop van	4,6,11,185,zie Jan van Arkel, Henrick van Gelder	- schout van	75,114
- officiaal van	15	Moeskops, Jan Jansen	129
- kapittel	4	Moleneind, top. Oi.	135
Luyksgestel	167,169	Molenstraat, Oi.	91,129,133
Lynden van Sandenberg, W.C.T.	107	Monden van de Rijn, departement	167
- ,minister van justitie		Moriaan, Oi.	135
		Muystermolen, (Beers)	192,195,198
M		N	
Maas		Naastenbest, kapitein van	zie Henrick Ariens Santegoets
- Adrianus - ,gemeenteveld- wachter te Zeelst	111	Namen, graaf van	5
- H.J.J. - ,past. te Best	134	Nationale Bank (België), gouverneur van	zie Louis Franck
Maastricht	3,12-13,167	Nattus, Jean	177
Mallen		Nauwelaerts, M.A.	121
- Helene, e.v. Math.	177	Nederland	3,101-102,211
- Math.	177	Nederlandsch Schoolverbond	104
Mariakapel, Oi.	122	Nederlandsche Maatschappij tot bevordering van de geneeskunst	104
Marie, n.n.	172,173	Nedermaas, departement van de	167
Mariënhage, prior van het klooster	187	Neeryssche	148
Masius, bisschop van 's-Herto- genbosch	91-92	Neres	
Maurits, prins	120	- Barbe, e.v. Jean	178
Meermansgrave, top.	190,192,201-202	- Jean	178
Meerveldhoven	188-189,202,204	Neyssen	
Melskens		- Elisabeth	171
- Adrien	176	- Jan - ,teut	168
- Dirick	171	Nibels	
- Henriette, e.v. Jean	176	- Gerard	171
- Jean	175	- Joanne, e.v. Gerard	171
- Pierre	174		
Mende, Raimundus van - ,bisschop	74		
Menhert, Jan de - ,scholaster te Oi.	90		

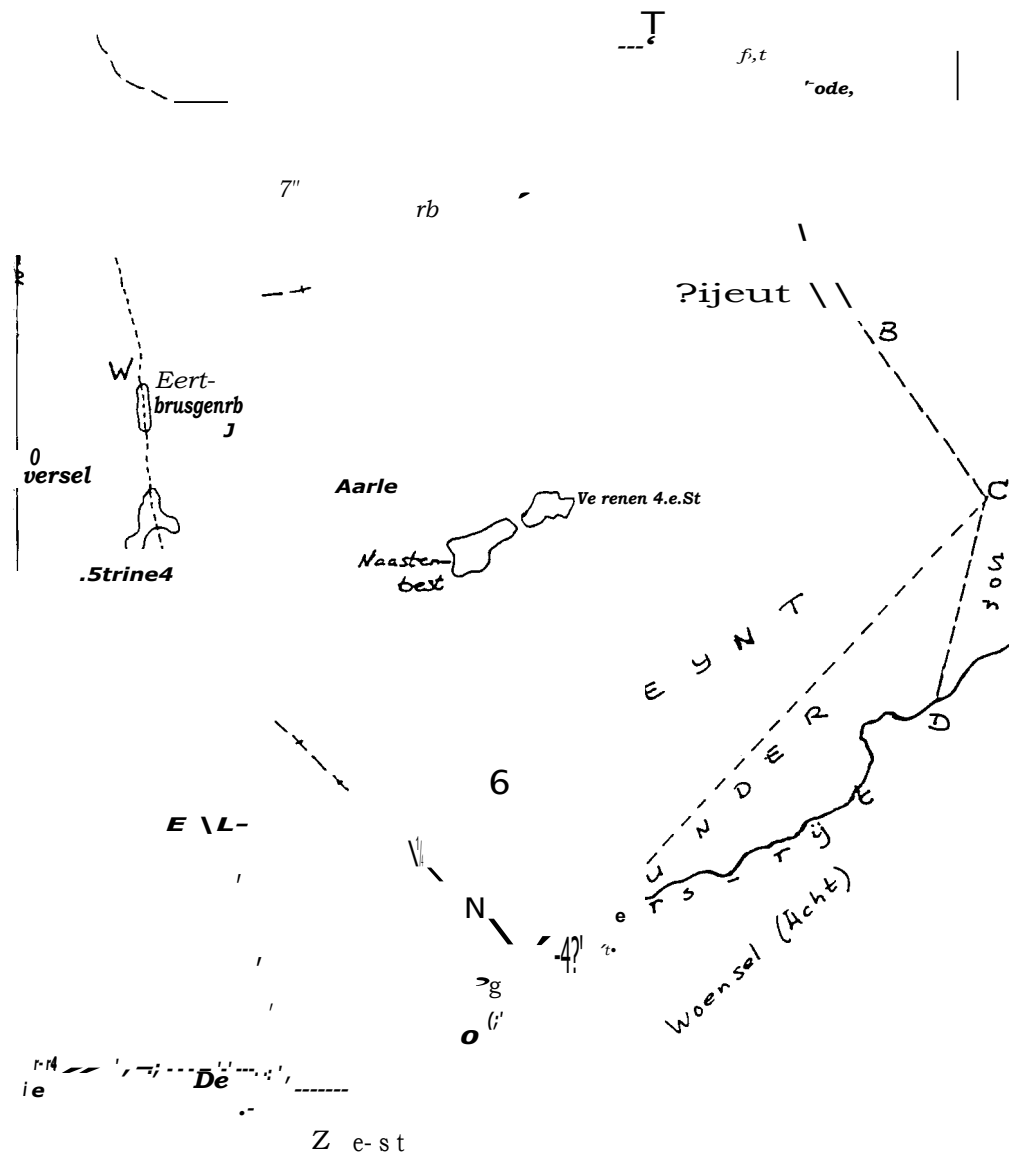
Nieuwendijk, Oi.	134	Pe(e)ters (vervolg)	
Nieuwstraat, Oi.	134	- Barbe, e.v. Antoine	173
Noord Brabant	49,102	- Elisabeth, e.v. Jean	170
- rijksarchief	194	Elisabeth	174
Notel, herdgang	63-64	Henri	178,179
Nuts		- Jean	170,178
- Joseph	178	Catherine, e.v. Henri	178
- Margueritte, e.v. Joseph	178	Corn. - ,teut	168,171
Nuijens, Justinus Nicolaas - , secr. van Oi.	131	Lambert	173
		Marie, e.v. Philippe	178
O		- Marie	175
Oda, kapittel van de H. - ,	89	- Martin	179
St. Oedenrode		Philippe	178
Odulphus, St.	88,122,127	Pierre	168,171,174,178
Odulphushof, Best	134	- Simon	173
Oerle	101,110-116,190-207,211	Pels, Henri	175
- Grote Aard van	187,192,194,198-199, 202-203,207	Petershem (heerlijkheid)	3-7,12,16
- burg. van	110	Petershem, van	
- predikant te	zie Gaspar Duytz	- stamlijst	21
- past. te	zie G. Vekemans	- familie	3,8,12,16
Oerle, Kerk-	196-197,200	- heren	3-4
Oerle, Zand-	194-195,197	- Arnold	3
Oerlesedijk	203	- Beatrix - ,e.v. Rycalt van	14,16
Oirschot	passim	Merode - ,vrouwe van Oi. en Hilvarenbeek	
- heren van	3,8,13,90	- Dirk	3
- secr. van	zie Peter van Andel, Justinus Nuyens	- Gerard - ,heer van Steyn	12,14-15
- past. te	121-122, zie Petrus Vladeracken	- Henrick	4-5
- kapittel	13,75,87-92	- Henrick - ,heer van	7,10-11
- latijnse school	86-100,119	Diepenbeek	
- streekarchivaris	zie Jan Rogier	Henrick - ,scholaster te Oi.	90
- tafel van de H. Geest	134,158	- Jan I	5
Oisterwijk (gemeijnt)	14,91,134,186	- Jan II - ,heer van Oi., kastelein van Brussel	6-9
Oostenrijk, aartshertogen van	zie Albrecht en Isabella	Jan III - ,heer van Oi.	8-12
Oost- en Middelbeers	127,190,192, 195,198-200	Jan IV - ,heer van Oi. en	14-17
Oosterhout	88	Hilvarenbeek	
Ostade(n), van		Rogier	12,14-16
- Aert Peters	129	Rutger	90
- Gevardus - ,kanunnik te Oi.	93	- Willem I	3
- Maria Peters - ,e.v. Jan	129	- Willem II	4-7
Jansen Moeskops		- Willem III - ,heer van Oi.	12-14
- Peter Henrick	129	- Willem - ,kanunnik van	8,11-13,16
Oude Grintweg, Oi.	135,196	St. Servaas te Maastricht	
		Philips II	120
P		Plantijn, Christoffel	120
Pax Romana	73	Plantijn-Moretus, drukkersfirma	120-122,124
Pensenpoel, top. Oi.	135	Pleyck	
Perk	8	- Jacob - ,teut	168
Perweys, heer van	zie Dirk van Horne	- Jan - ,teut	168
Pe(e)ters		Poirters, Cornelius - , scholaster te Oi.	91
- Anne	178	Poppel van	
- Antoine	173	- Anne	172

Prats		Run, rivier	192,196,206
- Marie, e.v. Pierre	179	Rundgraaf, rivier	192,203,211
- Pierre	179	Rijke Claren, klooster te 's-Hertogenbosch	10
Prouveur, Francois - ,schout van Kempenland	65,193	Rijken, C.	197
		Rijkersluis, top. Oi.	135
		Rijkersluisstraat, Oi.	133-134
R		S	
Raad van Brabant	15,63,65	Saint Antoine en Viennois	151,154-155
Raad van State	96	Saint Quentin	152,154-155
Raasbruck		Santegoets, Henrick Arien - , kapitein van Naastenbest	60
- Anne Margueritte, e.v. Cornel	179	Santiago	151-156
- Cornel	179	Sassen, A.	200-202
Reimerswaal	156	Schatkuil, top. Oi.	196
Reims, concilie van	74	Schaut, Gerard van der kanunnik te Oi.	90
Rennenberg, Otto	12	Scherens	
Reydt, van der		- Anne	179
- Adam	177	- Arn. - ,teut	168
- Francois	175	- Jean (Jan) - ,teut	168,178
- Joanne	175	- Johanne, e.v. Jean	178
Reys, Folkert - ,kanunnik te Oi.	92	- Marianne	177
Riet, top. Luyksgestel	169	- Marie	179
Riethoven	192-193,206	Scherpenening, top. Ve.	192,200-211
Roermond	167	Scherpenheuvel	124,152,154-155
Rogier, Jan - ,voorm. streek-archivaris van Noord-Kempenland te Oi.	88	Schiedam	156
Rombauts (Rombouts)		Schilte, Albertus Petrus Bernardus	131
- Adrienne	176	Schinnen, Henrick, heer van	4
Arnold - ,teut	168,174	Schiphol	210
- Elisabeth	176	Schoonen	
Francois - ,teut	168,176	- Marie	170
Henri	174	- Michel, wed.	170
Jan - ,teut	168	Schoonmaekers	
- Jeanne Marie	174	- Adrienne	177
- Catharine, e.v. Thomas	176	- Jean	177
- Christine	174	- Pierre	170
- Cornelle	176	Schoot, top. Veldhoven	198,210
- Margueritte	174	Schootse Heide, top. Veldhoven	207
- Marie Elisabeth	174	Schounmaekers	
- Pierre	176	- Dirick	178
- Thomas	176	- Jean - ,kapelaan	178
Rome 73,120-121,123,151-156,158,211		- Jeanne Marie, e.v. Dirick	178
Romeinse Rijk	72-73	- Marie	178
Romeinse wegen	196,200,203	Schutskuil	196
Ronst, Elisabeth	170	Seegers, Hester - ,wed. Jasper van Esch	49
Rosep (Rosop)	14	Zeelst 101,110-116,147,188-192,198-211	
Rossem, Elisabeth van - ,e.v. Willem van Petershem	8,13	- burg. van	111
Rotterdam	53	Sengelsbroek, top. Luyksgestel	169
Roy, van		Sengers	
- Anne Cornele	176	- Guilleaume	175
- Elisabeth	176	- Cornele	175
- Jean	176	- Marie Ding.	175
- Cornele, e.v. Jean	176	- Marie Catharine, e.v. Guilleaume	175
- Marie Lien	176	Zevenborne, heer van zie Nycholaes, heer van Craendonck en -	
Royackers			
- Anne Catherine, e.v. Wauter	171		
- Wauter	171		

Sgraets, Aert - ,secr. van Oi.	194,200	Stem, Leon - ,teut	168
- ,griffier van Kempenland		Steyn, heer van zie Gerard van Petershem	
Sint Jan de Doper	128	Stiphout, Wouter van - , rector latijnse school te Oi., leraar latijnse school te Diest	94
Sint Jan, kerk te Luik		Stralen, Johanna Maria van - , wed. Franciscus Smetsers	133
- kapittel van	11	Straeten, Jos van der	8
- kanunnik te zie Joorden Brant van Straten		Straten, herdgang	49,51,57,196
Sint Job in 't Goor	148,152,154-155	Struyf	
Sint Joost op Zee	151,154-155	- Peternelle, e.v. Pierre	177
Sint Joris, kapel	122,127	- Pierre	177
Sint Joris-gasthuis	8,13,135	Strijp (gemeint) 190,192,201-203,210-211	
Sint Martinus kerk, Luik	4	Surius, Laurentius	127
Sint Odulphuskerk, Best	122,127	Swegers, Johanne	173
Sint Oedenrode	89,148		
Sint Paulusabdij, Oosterhout	88	T	
Sint Petruskerk, Oi.	57,62,96,120,122,127-128,158	Tartwijk, van - ,stamlijst	213-216
		Terecht, Mathieu	170
Sint Servaas, Maastricht, kanunnik te Petershem		Tervu ren	205
Sint Truiden	88	Teukens	
Zittard	198,204-205,207	- Joanne	173
Slagers, Petronella	173	- Peternel	173
Sliffert	210	Teuvens, Corn. - ,teut	168
Smets		Teuwens, Marie	178
- Francois	172	Thorbecke, J.R. - ,minister van Binnenlandse Zaken	102-103
- Marie	172	Tilburg	15,122
Smetsers		- pastoor van zie Augustinus Wichmans	
- Franciscus	133	Tillemans, J.	177
- Johanna Maria	133	Timmermans	
- Johannes Franciscus	133	- Hendrick	173
- Cornelis Adrianus	133	- Johanne	173
- Maria Joanna	133	- Lucie	173
- Wilhelmina Maria	133	- Margueritte	173
Smeyers		Tomas, n.n.	173
- Jean	171	Tongeren	12
- Marie, e.v. Jean	171	Tongerlo, abdij	121-122
Smolders, Wouter - ,prior van Mariënhage	187	- abt van zie Theodorus Verbraecken, Augustinus Wichmans	
Snoukx		- coadjutor zie Augustinus Wichmans	
- Marie	177	- novicenmeester zie Augustinus Wichmans	
- Walter	177	Toyart	
Zoes, bisschop van Den Bosch	91,93,120	- Jan Wouter - ,scholaster te Oi.	90
Zomeren, Paulus van - , prior van Mariënhage	187-188,194	- Rutger, - ,past. te Baerle	90
Somers, genealogie	79-83,136-145	- Wouter - ,rentm. van de hertog van Brabant	90
Som mers		Trier	151-156
- Catharine, e.v. Martin	171	Tromp, du	
- Martin	171	- Francisca - ,e.v. Hendricus	51
Zonderwijk (gemeint)	187-189,192,196-198,204,206-207	Josephus van Dooren	
Snellens, André	174	Jacoba Petronella -,e.v.	51
Spalbeek	zie Aleyd van Heers	Francis Deckers	
Spoordonk	8-10,57-58,134	Jacobus	49
Spoordonkseweg	96	Jaspar	49,51
Standdaarbuiten ('t Sand ter Buiten)	63	Johannes Hendrikus	51
Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden	68	past. te Wijk bij Duurstede	
Steenens, Jean	173	Maria Anna - ,e.v. Christiaan Antonis van Velsen	49,51
Steensel (gemeint)	192-193,198,204-207		
Steenstraetken, Oi.	134		
Steenvoort (Stevort)	190,192,205-206		

Trompenhoeve, Oi.	49,51	Vaneyndoven (vervolg)	
Tuil, Jan van - ,ontvanger te	9-10	- Joanne, e.v. Bast.	172
's-Hertogenbosch, landdeken		- Catherine, e.v. Guill.	174
van Hilvarenbeek		- Marie	174
Turing Ferrier		- Pierre	175
- Anna Waldburga Jonas	53	Vanherret, Jean	178
Adriana Hermine Fides		Vanheyswijck, Walter	179
- John. - ,heer van Oi.,	53	Vanhof, Henriette	174
kamerheer van de koning		Vanhove, Walter - ,teut	168
van Wurttemberg		Vanmontvort	
Turnhout	148	- Marie, e.v. Pierre	177
- latijnse school	94	- Pierre	177
Tuyssen, Jean	173	Vekemans G. -- ,past. te Oerle	211
Tweede Kamer der Staten Generaal	105	Velban, Aldegonde	173
		Velde, Gerard Anthonisz. van de	161
		Veldhoven (-Meerveldhoven)	101,
		110-116,185-193,196,198,200,204-207	
U		- burg. van	110
Uden, Gerard Henriksz. van	9	Veldhoven-Zeelst-Blaarthem,	46
Utrecht	88	schepensbank	
		Veldhovensedijk	190,192-193,206
V		Velsen, Christiaan Antonis van	51
Va(e)gt, de		Ven, van de	
- Adrien	172	- Jan Dielis	129
- Jean	172	- Jenneken, wed. Jan Dielis	129
- Joanne, e.v. Pierre	171	- Willem - ,rector latijnse	92-93
- Cornelius	172	school te Oi.	
- Pierre	171	Venakker, top. Luyksgestel	169
Valkenswaard	197	Venbergen	197-198
Valleyse, Petronella	172	Venne, J. van de - ,onder-	94
Vanderbaar, Jean	172	meester latijnse school te Oi.	
Vanderlinden		Verbraecken, Theodorus - ,abt	121
- Francois	173	van Tongerlo	
- Guill.	175	Verdonck	
- Catharine, e.v. Francois	173	- Fr. -- ,teut	168
- Lucie	175	- Jean	174
- Marie	175	Verenigde Nederlanden,	119-120,122,
Vanderstern(en)		republiek der	124,156
Adrien	176	Verhoeven	
Anne Griet	176	- Johanna	131-132
Helene, e.v. Math.	177	- Johannes	131-132
Henriette	176	-- Nicolaas	131
- Catharine - ,e.v. Adrien	176	Verkoyen	
- Margeritte	177	- Antoine	174
- Marie Griet	177	- Guillaume	174
- Math.	177	- Cornele	174
- Martin - ,teut	168	- Marie, e.v. Guillaume	174
- Pierre - ,teut	168	Vermullen	
Vandiengen, Pierre	174	- Albert	178
Vanduffel		- Arnold	178
- Aug.	177	- Marie Anne, e.v. Albert	178
- Peternel, e.v. Aug.	177	Verpalen, prof. O.	46
Vandwaac, Joanne	174	Ververs	
Vaneyndoven		- Jean	175
- Adrienne, e.v. Adrien	174	- Cornele	175
- Adrien	174	- Marie	175
- Bast.	172	- Marie Anne	175
- Elisabeth	175	- Martine	174
- Guill.	174	- Pierre	173,175
- Jean - ,priester	174	Verwey, Michiel	119

Vessem (gemeijnt)	190,192,195,	Wereld, huis de -,Oi.	133
	198-199,206	Werdt, de	53
- predikant te	zie Caspar Duytz	- Johannes	53
Villa Dei, Alexander de	87	- Lamberdina - ,e.v. Adrianus	53
Vitalis, Ordericus	74	Johannes van Dijk	
Vlaanderen	74,77	Wezemaal, heer van	185
Vladeracken, van (Vladeraccus)		Wichmans, Augustinus - ,past.	121-124
- Joannes	120	te Mierlo, te Tilburg, abt	
- Christoffel - ,conector	119	van Tongerlo	
latijnse school te Amersfoort,		Wilhelmus, n.n. - ,scholaster	90
rector latijnse school te		Willem III, koning	105,107,110
's-Hertogenbosch		Willemeyn, n.n.	172
- Petrus - ,past. van Oi.,	92-93,	Willems	
leraar latijnse school te	119-124	- Anne Marie	175
's-Hertogenbosch		- Elisabeth	173
Vlems		Guillaume	179
- Leon. - ,teut	168	Henriette, e.v. Jean	175
- Marie, e.v. Pierre	178	Henriette, e.v. Walter	176
- Pierre	178	Jean (Jan) - ,teut	168,171,175
- Thomas	176	Joanne, e.v. Math.	179
Vleuten, van der		- Cornelle	172
- Henrick Thomasz.	59	- Marie	170
- Jacob Thomas	58-60	- Math.	179
Vlodrop, Nicolaas van -	96	- Walter	176
rector latijnse school te Oi.		Wils	
Vogelsangs		- Bernard	171
- Jean	170	- Dingena, e.v. Henri	171
- Joanne, e.v. Jean	170	- Henry - ,teut	168,171
- Maria	170	- Henriette, e.v. Martin	171
- Michel	170	- Catharine	171
Volmolenbrug	189	- Martin	171
Vooraart	196,200	Wilsnack	151-156
Vorsel	197	Winkel, Willeaume van	173
Vos (de)		Wintelre (gemeijnt)	195,197-199,206
- Jan	90	Wintelroy, Jan Herberts van	63,65
- Jasper - ,kanunnik te Oi.	93	- ,schout	
- Willem - ,scholaster te Oi.	90	Witsenburg, K.	86
Vucht, Herman Dircksz. van	8	Woensel	187,190,203
Vrede van Munster	95	Wolfshoven (Wolfshoek),	204-205,207
		Knegsel	
W		Wolters, M.J.	3-5,12
Waalre	188-193	Wouters, Matheus - ,secr. van	188
Waalresedijk, Ve.	188-193,206	Eindhoven en Gestel	
Warwel, Frans	14	Wurttemberg, kamerheer	zie J. Turing
Wats		van de koning	Ferrier
- Aldegonde, e.v. Jean	174	Wuyts, Wouter - ,teut	168
- Dirick	177	Wyffliet, Jan - ,kanunnik te Oi.	15
- Etienne	175	Wijk bij Duurstede - ,past. te	zie
- Jean	174	J.H. du Tromp	
- Marie, e.v. Etienne	175		
Wauters		X	
-- A. - ,historicus	6,12		
- Jeanne	175	Y	
-- Catherine	175	Ysewijn, prof. J.	119
- Marie Anne	175		
Weert, Jan Poulusse de	51	Z = S	
Welpschat (Welschap,	190,192,		
Welsop, Welsup)	201-203,210-211		
Wenceslaus, hertog van Brabant	90		

BIJ DE KAART

De gemeynt van Daniel van Oirschot omvatte het Beersveld, de Vloed en de Langdonk en strekte zich westelijk vermoedelijk uit tot M en **O** en vandaar mogelijk ongeveer tot de noordelijke punt van Langdonk. Voor de oostelijke grens is geen criterium te geven behalve dat ze mogelijk reikte tot Papenvoort (L).

De driehoek Kattenberg (**M**) Eenhand (O) - Bekersberg (N), die nu gemeentelijk tot Oirschot hoort, was oorspronkelijk wel Beerse gemeynt.

De gemeynt van Spoordonk strekte zich uit van Bokvoort (later Eenhand) (O) via Balsvoort (P) en Tregelaarsvoort (Q) tot Hamelaar (U). Een noordwestelijke strook hoort thans tot de gemeente Oisterwijk.

De gemeynt Tregelaar lag tussen de gemeynten van Spoordonk en Nevenheuvel tussen twee kleine waterlopen: U - Q - R - V.

De gemeynt van Nevenheuvel (ook Notel genoemd) lag van Nevenheuvel (V) oostelijk van Tregelaar (X) tot de grens met Boxtel (**R**) en via Schatkuil (S) tot Eertbruggen (W).

Het Besterbroek strekte zich uit van de heerbaan tussen Eertbruggen en Schatkuil (S) langs het gebied van Liempde tot Scheieik (T) en langs het gebied van Sint-Oedenrode tot ten Lake (A).

De grote zuidelijke gemeynt had de volgende grenspunten: ten Lake (A) Voskuil (B) Hoberg (C) en daarna volgens Oirschot D - E - L - G maar volgens de hertogelijke ambtenaren E - G. Vanaf Landvoort noord (G): de Twee boomkes (**I**) Orscoer (K) en Papenvoort (L).

De 300 bunder omstreden gebied door Oirschot **opnieuw gekocht** in 1466 bestonden uit de twee driehoeken C - D - **E en E - F - G**.

De 64 bunder, die Oerle meende gekocht te hebben bij **de grote aard** en die Oirschot kocht in 1466, hadden als hoekpunten **Landvoort** noord (G) Landvoort zuid (**H**) en de Twee boomkes (**I**).

64 bunder bij Landvoort 1466.01.20. (B)

Reeds bij de bespreking van de grote aard van Oerle en ook bij de uitgifte van de grote zuidelijke gemeynt van Oirschot hebben wij deze kwestie aangeraakt. Bij de uitgifte van de grote aard was het de bedoeling van de Oerlese mensen, om de grens te trekken van 'de Twee boomkes' tot de noordelijke punt van Landvoort en vandaar langs Landvoort en de 'heerstræet' tot de molen van Oerle. De zuidelijke gemeynt van Oirschot was volgens die bedoelde grens aangegeven. De hertogelijke ambtenaren, zoals gebruikelijk naar zich toe rekenend, zeiden aan het adres van Oerle: neen, jullie hebben niet gekocht van 'de Twee boomkes' tot de noordelijke punt van Landvoort, maar tot de zuidelijke punt daarvan. Het argument zal wel geweest zijn, zoals ook bij Ekkersrijt, dat anders Landvoort in de omschrijving twee keer genoemd had moeten worden. Het betwiste stuk wordt uiteindelijk gekocht door Oirschot. De smalle tip met als top 'de Twee boomkes' en als basis Landvoort omvat 64 bunder of 85 hectaren.

De tekst van deze uitgifte is gepubliceerd door Enklaar naar een zeventiende-eeuws afschrift in het gemeente-archief van Oerle.⁴⁰⁾ Het origineel is aanwezig in het Oirschotse archief.⁴¹⁾ De tekst is voor het grootste gedeelte identiek met de vorige. Wij zullen de wijdloperige inleiding met verwijzing naar de vorige uitgifte nog korter samenvatten, in de relevante passages overbodige en verwarrende tussenzinnen weglaten en enkel de eigenlijke uitgifte in letterlijke woorden aan u voorleggen.

1466.01.20.B

Brussel

Philips by der graciën Gods hertoge van Boutgoingen, van Lothryck, van Brabant ende van Lemborch enz. enz.

verklaart met verwijzing naar zijn mandementen d.d. 1462.05.10 en 1464.

04.21, dat hij bij mandement d.d. 1465.04.30 diverse aan zich getrokken stukken gemeynt heeft te koop gesteld

onder d'andere een seker a stuck vroenten gelegen tusschen Oirschot en Oirle te Zeelst wairt aen, beghinnende 't selve stuck aen die Twee boomkens ende lants nederwaert streckende aen die gemeynte van Oerle in Landvoert, houdende in der maten gelyc ter ordinanciën van onsen voirscreven rentmeester van Brabant dat by eenen gesworen lantmeter is bevonden ende overslagen vier ende tzeftich buendere mede dairinne begrepen omtrent veerthien buendere uutgetorfders plaetsen overdect mit water dairinne gelegen, welke voirscreven stuck vroenten die van Oirschot ende andere gebueren dairomtrent voirtys aengeveerd hebben gehadt ende plegen te gebuycken sonder ennigen titel van vercrige dairaf te hebben gethoent ende overgebracht navolgende den inhoud van onsen voirscreven brieven van mandementen, ende is onlangsleden by enen sekeren processe, dat gehangen heeft voir onsen voirscreven cancellier ende raidsluden tusschen dien

van Oirschot aen d'een zyde ende dien van Zeelst aen d'andere om huere gemeynten wille bevonden ende by vonnisse van denselven onsen cancellier ende raidsluden verclaert geweest, dat het gelegen is buten den palen ende paelsteden van huerre gemeynten aen allen zyden ende also ons toebehoerende,⁴²⁾

dat d.d. 1465.11.21 namens de inwoners van Oirschot Henrick van Houbraken bij Jan van Olmen, rentmeester-generaal van Brabant, en Jan van Arkel, stadhouder van de rentmeester van de Meierij, is gekomen en voor die 64 bunder

ten utersten heeft gepresenteert, ons dairvoir te geven ende te betalen in gereeden penningen in manieren van voirlive die somme van hondert ponden - te XL grote onser munten van Vlaenderen elc pont - eenwerven ende dairtoe enen jairlicssen erfchyns van twelwe ouden coninx groten Tournoyse,

welk bod door niemand werd verhoogd en daarom door de rentmeesters is aanvaard en aan de hertog voorgelegd;

Soe doen wy te weten, dat wy hebben die voirscreven comrnanschap belieft ende geaprobeert, believeen ende approberen mit desen brieve ende diennavolgende hebben wy voir ons, onse erven ende nacomelingen, hertogen ende hertoghynnen van Brabant, 't voirscreven stuck vroenten gelyc dat gelegen is ter plaetsen ende groot wesende in maten gelyc voirscreven steet dan voirscreven onsen goeden luden van Oirschot ende hueren erven ende nacomelingen verleent ende verleenen in titele van cope, om dat te hebben, te houden ende te besitten in erfrechte tot ewigen dage ende dat, oft hen gelieft, te moigen beheymen ende begraven in't geheele oft mit parcheelen ende hueren vryen wille dairmede doen als mit hueren erve behoudelic oft ennige laatstraten, moelenwege, kercgange, noodelike driften van beesten oft voetpaden dairdoir hedden plegen te gaen, dat die oepen ende onbeheymdt selen moeten bliven ten gerieve van onsen goeden luden ende onderseten also gewoenlic is; selen oic onse voirscreven goede luden van Oirschot van den voirscreven stuck vroenten alle vremde moigen keeren ende doen keeren mit schutten ende anders als zy plegen te doen ene doen moigen van anderen hueren gemeynten sonder argelist, ende dit allet overmids der voirscreven sommen van hondert ponden, die zy ons dairvoir schuldich selen zyn te betalen in gereeden penningen in handen ons voirscreven rentmeesters van Den Bosch, Goessen Heym, die ons schuldich stil wesen dairaf rekeningen ende bewys te doen ende oic opten voirscreven erfchyns van twelwe ouden coeninx groten Tournoyse, die zy ons ende onsen voirscreven erven ende nacomelingen voirtaen alle jair op Alreheyliendach dairaf schuldich selen zyn te betalen mit ende gelyc den erfchyns uut hueren anderen gemeynten gaende; ende wy hebben hen geloeft ende geloeven van den voirscreve stuck vroenten warant te wesen tegen elkermalc tot ewigen dagen, willende ende bevelende, dat onse voirscreven rentmeester van Brabant oft onse rentmeester van Den Bosch des versocht zynde by henselven oft hueren stedehouder overmids onsen mannen van leen, die zy dairover selen roepen, welken wy oic bevelen tot hueren versuecke dairby

te comen 't voirscreven stuck vroenten den voirscreven van Oirschot bepale, also dat na den lantrecht behoirt, behoudelic ons altyt onse heerlicheit ende enen ygeliken anderen zynen rechte; willen oic, dat onse voirscreven rentmeester van Den Bosch den voirscreven erfchyns van XII oude groten screve ende registrere in onsen chynsboeken bi den anderen onsen chynsen aldair mit goeder declaraciën van des voirscreven steet tot ewiger memoriën; ontbieden dairom ende bevelen onsen drosset ende rentmeester-generael van Brabant, onsen schouthet ende rentmeester van Den Bosch, onsen schouthet van Kempelant ende allen onsen anderen ambachteren, richteren, dieneren ende onderseten nu zynde ende na maels wesende ende elken van hen bisunder, dat zy onsen voirscreven goeden luden van Oirschot endea hueren a erven a endea nacomelingen a van den voirscreven cope ende stucke vroenten ende allen punten hierboven verclairt rastelic ende vredelic doen ende laten gebruycken tot ewigen dagen sonder hen dairtegen ennigen hynder, commer oft letsel te doen oft te laten geschien in enniger manieren.

Ende des t'orconden hebben wy onsen zegel aen desen brief doen hangen.

Gegeven in onser stat van Bruessel opten XXsten dach van januario in't jair ons Heeren dusent vierhondert vive ende t zestich na costumen ons hoof.

In plica: By minen here den hertoge, dair ghy heer Henrick Magnus ridder, Symon van Herbays meesteren, Claes Clopper ende Geldolf van der Noot ende meer andere van den Raide by wairt.

w.g. Nulant

In dorso: (1466) Inter Orschot, Zeelst et Oerle
later: Dit is het verchyns van den vier ende t sestich buendere
N 22
later: het Wintersels ven

a. Deze woorden staan in het afschrift dubbel.

Commentaar

Volgens de tekst is de onderhavige tip Gemeynt eerder al gebruikt door de inwoners van Oirschot en naburige plaatsen. Volgens hun eerlijke overtuiging waren de inwoners van Oerle rechthebbenden. Wij hebben geen gegevens gevonden, om te kunnen uitmaken, of gebruik door anderen dan die van Oerle wettig of onwettig was geweest. Vermoedelijk is in dit grensgebied, ver van alle bewoning gelegen, nogal wat gevrijbuit, in hoofdzaak wel door turf steken. Dit zal vooral gebeurd zijn in het Wintelre-ven, dat practisch helemaal in dit gebied lag, en mogelijk ook in het Langven, dat gedeeltelijk in dit gebied lag. Dit stuk gemeynt

lag wel hoog, maar had in die tijd vermoedelijk een slechte afwatering, zodat er nogal wat veen gevormd werd. Het Oirschotse bod van 100 pond was relatief zeer hoog, zodat eventuele concurrenten werden afgeschrikt. Vermoedelijk heeft Oirschot het in hoofdzaak gekocht voor turfwinning. Met zijn uitgebreid inwoneraantal en quasi-stedelijke bebouwing in de kom had Oirschot veel brandstof nodig en kon het zich in die tijd de weelde veroorloven die relatief duur te kopen.

In tegenstelling tot andere gemeente-uitgiften wordt hier niet bedongen, dat men gronden aan particulieren mocht uitgeven. Het stuk lag daarvoor te ver weg, was er niet geschikt voor en men had er een andere bestemming voor.

Een grensomschrijving wordt alleen globaal gegeven in het begin van de akte, waar het perceel enigszins wordt omschreven. Er wordt geen 'palinge' gedaan; deze kon ten allen tijde worden aangevraagd, maar was feitelijk overbodig, omdat de drie hoekpunten voldoende herkenbaar waren. Het stuk 'Landvoort' was toen vermoedelijk nog duidelijk herkenbaar. De lange zijde aan de Oirschotse kant hoefde niet gepreciseerd te worden, maar sloot aan bij de grote zuidelijke gemeent. Alleen de lange zijde tussen Oirschot en Oerle kon moeilijkheden opleveren. Moeilijkheden over dit grensverloop zijn echter niet bekend. Wel werd er nogal eens door onbevoegden turf gestoken, waarover soms processen werden gevoerd.

Bij deze twee laatste uitgiften en ook bij de bevestiging van het Besterbroek, alle drie op dezelfde datum, was het voorlijf niet van te voren betaald, zoals bij andere uitgiften meestal wel geschied was. Het werd achteraf betaald aan de rentmeester van de Meierij, Goessen Heym, d.d. 1466.09.20.⁴³⁾

De westelijke grens van Oirschot

Na bestudering van de gemeente-uitgiften aan Oirschot blijft er een hiaat wat betreft de grenzen in het westelijk gebied. Nu is de oostelijke grens van Moergestel nooit in het geding geweest, maar met Oisterwijk en de Beerzen zijn er eeuwenlang kwesties geweest. Wij zullen daarom aan de hand van de uitgiften der gemeenten van Oisterwijk en de Beerzen trachten tot een afbakening te komen.

De gemeent van Oisterwijk is uitgegeven d.d. 1300.12.04.⁴⁴⁾ De grensomschrijving voor de oostelijke en zuidelijke grens geeft alleen de belendende gemeenten en dat zijn achtereenvolgens Boxtel, Oirschot en Moergestel.⁴⁵⁾ Hierin ligt dus geen enkele reden, om een andere grens met Oisterwijk aan te nemen dan de grens, die wij bij de uitgifte van de gemeent van Spoordonk hebben gereconstrueerd en die ook in 1391 door de hertog als jurisdictiegrens werd vastgesteld.

De gemeent van de Beerzen is uitgegeven d.d. 1334.05.30 en gepubliceerd door

Enklaar met een serie totaal ongemotiveerde vraagtekens in de grensomschrijving,⁴⁶⁾ en later in het Oorkondenboek van Tongerlo naar het origineel, dat nog in het archief der abdij aanwezig is.⁴⁷⁾ De grensomschrijving in deze uitgifte bestaat ook uit het aanduiden van de aangrenzende gemeenten: van 1. de uiterste paal der gemeent van Oerle tot 2. de paal der gemeent van Oirschot en van 3. de verste paal der gemeent van Oirschot tot 4. de verste paal der gemeent van Oisterwijk en van de verste paal der gemeent van Oisterwijk tot 5. de verste paal der gemeent van Beek. Er staat telkens 'van de gemeent van de kaart van' in de betekenis: 'van de gemeent, zoals ze in de kaart van omschreven is', dus met verwijzing naar de uitgiften van die gemeenten. Voor de duidelijkheid hebben we die telkens herhaalde verwijzingen maar weggelaten. Het is duidelijk, dat hier slechts het noordelijk gedeelte van de grens der Beerse gemeent omschreven is. In concreto moet bedoeld zijn met 1. de Twee boomkes (I), 2. Orscoer (K), 3. Papenvoort (L), 4. Bokvoort (later Eenhand) (O) en 5. Bekersberg (N). Op deze basis hebben wij de zuidwestelijke grens van de gemeent van Daniel van Oirschot gereconstrueerd. Tussen punt 3 en 4 hebben wij de grens getrokken volgens de tegenwoordige gemeentegrens tot zuidelijk van Kattenberg (M) en vandaar een rechte lijn naar de Eenhand. Het eerste stuk van deze grens heeft in feite wel gegolden. De Beerse uitleg, dat de hele grens tussen punt 3 en 4 een rechte (lucht)lijn zou moeten zijn, bracht de kapel van de H. Eik op Beers gebied, maar is in feite nooit aanvaard. De driehoek tussen Kattenberg (M) Eenhand (O) en Bekersberg (N), die nu tot de gemeente Oirschot behoort, is dus in deze gemeent-uitgifte aan de Beerzen toegewezen.

Het is duidelijk, dat de abdij van Tongerlo achter deze uitgifte zat. Het origineel is daar bewaard en alleen de grens van Oostelbeers wordt omschreven. Het is daarom onbegrijpelijk, dat deze gemeent in het Oorkondenboek van Tongerlo met de naam Middelbeers wordt aangeduid.⁴⁸⁾

Enkele bijzonderheden

Bij een vergelijking van de teksten van de besproken uitgiften met elkaar en met andere uitgiften vallen enkele zaken aanstonds op.

De tekstgelijkenis

De gemeenten van Nevenheuvel d.d. 1311.05.13, de grote zuidelijke gemeent d.d. 1311.08.02, de gemeent van Spoordonk d.d. 1312.02.19, het Besterbroek d.d. 1335.06.24 en de gemeent van Tregelaar d.d. 1336.04.10 zijn alle in het Latijn uitgegeven en de teksten vertonen een opvallende parallel, hoewel de gemeent van Nevenheuvel werd uitgegeven door Wouter Toyart, die van Tregelaar door Thielman van Zon en de overige door de hertog zelf. Een dergelijke sterke pa-

rallel over een periode van 25 jaar is niet te verklaren vanuit de hertogelijke kanselarij, waar in die periode zeer diverse teksten van uitgiften werden opgesteld. Zij zal dus verklaard moeten worden vanuit Oirschot en wij denken daarbij onmiddellijk aan de persoon van Willem de Vos, die vermoedelijk bij al deze uitgiften een belangrijke rol heeft gespeeld. Daarnaast is het zeer waarschijnlijk, dat bij een nieuwe aanvraag een vroegere uitgifte-tekst is meegenomen, om als voorbeeld te dienen.

Thimus

Deze Latijnse naam voor gemeynt vonden wij bij het overzien van een groot aantal gemeynte-uitgiften alleen bij de uitgifte van de grote zuidelijke gemeynt van Oirschot d.d. 1311.08.02, de gemeynt van Lieshout van dezelfde datum en de gemeynt van Spoordonk d.d. 1312.02.19. Wij veronderstellen, dat het een verlatijnsing is van een Nederlands woord voor gemeynt, dat misschien zeer plaatselijk was (bij de uitgifte van Lieshout kan het overgenomen zijn van Oirschot) en dat toen reeds aan het verdwijnen was. Dat woord zal 'timer' geweest zijn en is slechts blijven voortleven in een paar toponiemen zoals 'Tymerdonck' in Oirschot en 'het Timmereind' in Oostelbeers, beide gelegen in gebieden, die vroeger gemeynt waren.

De voorwaarden

In alle vijf juist genoemde uitgiften werd bepaald, dat men de gemeynt niet hoefde te omheinen maar open mocht laten liggen en toch mocht schutten. Bij andere gemeynte-uitgiften vonden wij dit apart verlot alleen bij de uitgifte van de grauwe gemeynt van Sint-Oedenrode d.d. 1311.08.02. De formulering wijst erop, dat dit een uitzondering was en dat men normaal een uitgegeven gemeynt diende te omheinen. In Knegsel en andere zuidelijke-Kempen-dorpen vond men restanten van een dergelijke omheining.⁴⁹⁾ Hier ligt nog een interessant terrein voor onderzoek.

Besluit

Wanneer we het geheel overzien, constateren we in de zaak van de Oirschotse gemeynten een opvallende onderlinge overeenkomst, terwijl er tevens aanwijzingen zijn, dat Best met betrekking tot het Besterbroek een eigen weg insloeg. Die divergentie zou een hoogtepunt bereiken in een hooglopende ruzie over het Besterbroek in de zeventiende eeuw, waarover al eens geschreven is in Campinia.⁵⁰⁾

Het is echter een zeer ingewikkelde kwestie geweest, die al eeuwen eerder smeulde en nog vele decennia heeft nagegloeid. Zij was ook verstrengeld met meerdere andere dorpspolitieke spanningen en daardoor uiterst moeilijk te ontrafelen.

NOTEN

1. Een sprekend voorbeeld in deze is de kwestie tussen Oirschot en Oisterwijk rond 1390, waarop wij later hopen in te gaan.
2. Voor de juridische achtergrond van de hertogelijke uitgiften zie men de inleiding op mijn artikel 'De uitgiften van de gemeynten van Veldhoven' in het vorige nummer van Campinia.
3. Zie mijn artikel 'De Oirschotse kapittelstatuten tot 1500' in Campinia jrg. 17 (1987), blz. 5-30.
4. Akten d.d. 1301.08.18 en 1301.08.30: H.P.H. Camps ed., Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312, 's-Gravenhage 1979, nrs. 620 en 621. Deze akten hadden op archivaris Klaassen blijkbaar zo'n indruk gemaakt, dat hij ze binnen één jaar tijds tweemaal tesamen publiceerde in Campinia jrg. 4 (1974), blz. 117 e.v. en jrg. 5 (1975), blz. 57 e.v., terwijl hij de akte d.d. 1301.08.30 reeds gepubliceerd had in Campinia jrg. 4 (1974), blz. 60 e.v. Desondanks (of juist daardoor?) achtte Camps deze twee- en drievoudige publicatie geen vermelding waard.
5. Het woord ontbreekt zowel in het vidimus door het Oirschotse kapittel d.d. 1379.08.02 als in de vidimus door schepenen van 's-Hertogenbosch van 1633 en van 1719, welke teksten wij ter plaatse zullen bespreken.
6. Van de uitgiften aan Willem van Herlaer d.d. 1301.03.20 en 1304.07.02 heeft Camps een (corrupte) vertaling opgenomen in het Oorkondenboek onder de nrs. 609 en 670. De Latijnse teksten werden door mij gepubliceerd in Campinia jrg. 14 (1984), blz. 18-24.
7. Camps, Oorkondenboek, nrs. 588, 646, 652 en 653. Zie ook Felix Maes archivaris der abdij van Park, 'Het hof van Herebeke onder Oirschot', in Campinia jrg. 4 (1974), blz. 70 e.v.v.
8. Zie mijn artikel 'Rogier van Leefdaal koopt Oirschot en Hilvarenbeek' in Campinia jrg. 18 (1988), blz. 111-138.
9. Camps, Oorkondenboek, nr. 842. Campinia jrg. 2 (1972), blz. 200 e.v. De ommissie van Camps werd reeds vermeld door P. Avonds in zijn recensie in Tijdschrift voor Geschiedenis jrg. 95 (1982), blz. 254 e.v.
10. o.a. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 1000.
11. Register van Dooren-van Baar, blz. 466-468.
12. '... Walterus dictus Toyart receptor reddituum domini ducis Brabantie et summus forestarius nemorum seu silvarum eiusdem in villicatione de Busco
13. Camps, Oorkondenboek, nr. 849.
14. Enklaar, Gemeene gronden in Noord-Brabant in de Middeleeuwen, Utrecht 1941, nr. 89.
15. Campinia jrg. 1 (1971), blz. 40 e.v.
16. A.R.A. Brussel, Arch. v. Merode - Westerlo, inv. nr. LA 1252.
17. R.v.D.v.B., blz. 322 e.v. en 458 e.v.

18. Dit authentieke maar gedeeltelijk onleesbaar geworden afschrift bevindt zich samen met een vidimus door Bossche schepenen d.d. 1719.12.09 in het O.A.A.O., vrl. inv. nr. 8153.
19. O.A.A.O., ch. 1633.04.01.
20. Zoen-accorden wegens moord op Ardt van Heesterbeek: Campinia jrg. 14 (1984), blz. 38-48. Ardt van Heesterbeek, inwoner van Oirschot, was met zijn schapen meermalen op het gebied van de Beerse gemeynt geweest.
21. H. Vera, '650 jaar Beerse gemeynt' in Campinia jrg. 15 (1985), blz. 7 e.v.
22. Camps, Oorkondenboek, nr. 865.
23. Enklaar, Gemeene gronden, nr. 120.
24. Campinia jrg. 2 (1972), blz. 188 e.v.v.
25. R.v.D.v.B., blz. 462-464.
26. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 7706, stuk nr.
27. Camps, Oorkondenboek, nr. 865 en Campinia jrg. 2, blz. 118 e.v.
28. o.a. Camps, Oorkondenboek, nrs. 90, 111 en 114.
29. Rapport over het planten van een heester op dit grenspunt en het daarbij vinden van oude grenspalen d.d. 1638.01.13 en getuigeverklaring door schepenen van Moergestel over het vinden van die palen: Schepen-register van 1638, fol. Ivo- 11. Afschrift van verklaring door schepenen van Hilvarenbeek d.d. 1638.02.04 betreffende het kruispunt Eenhand van de wegen Oirschot - Moergestel en Diessen - 's-Hertogenbosch op de grens van Moergestel, ibid. fol. 37-39^v0,
30. In ons artikel 'De heren van Oirschot uit de familie van Petershem in Campinia jrg. 19 (1989), blz. 14 wezen wij op deze grensvaststelling door hertogin Johanna d.d. 1391.05.00, A.R.A. Brussel, A.F.v.M.-W, inv. nr. LA 1252-4. Bij nader inzien is het meer voor de hand liggend, dat de grens de bekende weg van Diessen naar 's-Hertogenbosch volgde. De vaststelling omvat dan ook de totale grens tussen Oirschot en Oisterwijk.
31. Campinia jrg. 2 (1972), blz. 18. De slaafse vertaling is moeilijk begrijpelijk; door de transscriptiefouten wordt ze totaal onbegrijpelijk en het regest maakt de verwarring nog groter.
32. Campinia jrg. 7 (1977), blz. 63 e.v. Het afschrift bevindt zich in het archief van de Raad van Brabant in het R.A.N.B. nu nr. 323.
33. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 7751, stuk nr. 1. Het afschrift is geauthentiseerd door secretaris P.v. Andel en dus zeventiende-eeuws.
34. R.v.D.v.B., blz. 468-470.
35. Het origineel van deze uitgifte d.d. 1466.01.20.0 was in 1787 nog aanwezig. Het zal bij de afsplitsing van de gemeente Best zijn overgedragen en daar verloren geraakt zijn. Wij beschikken nog over een afschrift in het R.v.D.v.B., blz. 163-171 en een daarnaar gemaakt afschrift door secretaris A. ter Croye d.d. 1739.03.06, O.A.A.O., vrl. inv. nr. 3956. Bovendien is er een authentiek afschrift d.d. 1787.04.01 door secretaris J. Schouw naar het origineel: O.A.A.O., vrl. inv. nr. 979.
36. R.v.D.v.B., blz. 464-466.
37. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 7727, stuk nr. 3.
38. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 8169, oh. 1466.01.20.A. Het authentiek afschrift is d.d. 1547.07.05 gemaakt naar het origineel door notaris (en secretaris) Jan Rutgers van Kerckoerle: O.A.A.O., vrl. inv. nr. 2301.

39. In het O.A.A.O., vrl. inv. nr. 9048 is alleen een minuut-aartbrief uit later tijd (1582) bewaard voor de hoeve Mensfort.
40. Enklaar, Gemeene gronden, nr. 92. O.A.A.Oerle, vrl. inv. nr. 343. Dit authentiek afschrift is van 1601 van de hand van de Oirschotse notaris en latere secretaris Jan de Metser.
41. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 8171, ch. 1466.01.20.B.
42. De bedoelde uitspraak is in originali aanwezig: O.A.A.O., vrl. inv. nr. 8166, ch. 1464.09.19.
43. O.A.A.O., vrl. inv. nr. 8174, ch. 1466.09.20.A. Goessen Heym geeft daarbij kwitantie voor 400 rijnsgld., waarmee betaald is de koop van de 300 bunder en de 64 bunder en het octrooi d.d. 1464.12.20, om 100 bunder gemeynt te mogen verkopen tot wederopbouw van de kerk en afbetaling van achterstallige cijns. Best kreeg dezelfde dag een kwitantie voor 150 Rijnsgld., waarvan het origineel (vermoedelijk in Best) is verloren gegaan, maar een afschrift bewaard is: O.A.A.O., vrl. nr. 3225.
44. Camps, Oorkondenboek, nr. 603.
45. '.... communitatem extendentem se a dicta villa de Oesterwyc usque ad debitam divisionem communitatis de Boxtel, de Boxtel communitate usque ad divisionem communitatis de Oirschot, de Orscot usque ad debitam divisionem Johannis de Gestel'
46. Enklaar, Gemeene gronden, nr. 9.
47. M.A. Erens, ed., De oorkonden der abdij Tongerlo, dl. III, Tongerlo 1952, nr. 775.
48. De slordigheid en ondeskundigheid en het koeterwaals van de Tongerlose archivariissen is reeds gegispt door F. Smulders, Brabants Heem jrg. 18 (1952), blz. 137 e.v.
49. Brief van Mat Theunissen te Vessem d.d. 1989.10.22 van de werkgroep 'Knegselse wallen', waarvoor veel dank.
50. H.M.B. Jacobs, 'Het tumult te Best' in Campinia jrg. 6 (1976), blz. 7 e.v.

II. STAMLIJST LEGIUS

door N. van Cuijck

- I. Jan z.v. Aert Jacobs
overl. vóór 1610
geh. met Jenneken d.v. Jan Leemans
(wed. Lenaert Wouter Toirkens)
kinderen (allen ged. Oirschot):
1. Denis
 2. mr. Aert, zie II
 3. Jan
 4. Agnes, geh. met Lambert Willem Goorts
 5. Marijken, geh. met Dielis Willems van de Marselaar
 6. Jenneken, geh. met Gerit Gerits Sroijen
- II. de Lege
mr. Aert, z.v. Jan Aert Jacobs en Jenneken Jan Leemans
geh. met Lijsken d.v. Wouter Denis Goorts
kinderen (allen ged. Oirschot):
1. Jan, zie III
 2. Wouter
 3. Denis
 4. Lijsken, geh. met Henrick Aerts Verhoeven
 5. Jenneken, geh. met Aert Ariens van der Hoeven
- III. Legius
Jan, z.v. Aert en Lijsken d.v. Wouter Denis Goorts
geh. Oirschot 06-06-1620 met Ida, d.v. Dirck Toirkens en Catharina
kinderen:
1. Elisabeth, ged. Oirschot 18-03-1621, geh. met Hendrick Jans van de Ven
 2. Arnoldus, ged. Best 03-03-1623, geh. met Margriet Henrick Niclaes Goorts
 3. Theodorus, zie IV
 4. Jan, ged. Best 25-03-1628, geh. met Helena Cornelis van den Berck
 5. Catharina, ged. Best 25-03-1628, geh. met Lambert Andries van de Sande

- IV. Legius
Theodorus, z.v. Jan en Ida Dirck Toirkens
ged. Best 22-12-1625
geh. met Anna, d.v. Henrick Gijsbert van Engelant en Mechtildis
Aerts Verhoeven, ged. Best 11-11-1625
kinderen (allen ged. Best):
1. Ida, ged. 02-01-1649, geh. met Geraert Henricx de Roij
 2. Hester, ged. 27-03-1651, geh. met Antonius Henricx van de Sande
 3. Maria, ged. 11-06-1653
 4. Joannes, zie V
 5. Elisabeth, ged. Best ...-1657
 6. Henricus, ged. 16-05-1663
 7. Arnoldus, ged. 02-11-1666
- V. Legius
Joannes, z.v. Theodorus en Anna Henricks van Engelant
ged. Best 12-07-1655
geh. 04-02-1687 met Anna, d.v. Henricus Dielis Direx de Smit en
Joanna Huijskens, ged. Oirschot 29-12-1655
kinderen (allen ged. Oirschot):
1. Henricus, ged. 30-09-1688
 2. Hendrina, ged. 29-07-1690
 3. Theodorus, zie VI
 4. Hendrina, ged. 10-08-1697
- VI. Legius
Theodorus, z.v. Joannes en Anna Henricus de Smit
ged. Oirschot 14-05-1695
geh. Oirschot 26-01-1727 met Joanna, d.v. Henricus van de Schoot
en Helena Wilhelmus van den Heuvel, ged. Oirschot 31-03-1704
kinderen (allen ged. Oirschot):
1. Anna, ged. 23-02-1728, geh. 10-02-1754 met Petrus Johannes van Cuijck
 2. Joannes, zie VII
 3. Henrica, ged. 04-09-1731
 4. Arnoldus, ged. 08-07-1734
 5. Cornelius, ged. 27-08-1737
 6. Henrica, ged. 12-10-1740
 7. Theodorus, ged. 14-07-1742, geh. 13-02-1763 met Hendrien Gerit Schepens
 8. Barbara, ged. 27-10-1745, geh. met Egidius Rogier van Collenburg

VII. Legius

Joannes, z.v. Theodorus en Joanna Henricus van de Schoot
 ged. Oirschot 18-12-1729
 geh. Oirschot 20-11-1753 met Adriana, d.v. Laurentius van Collenborg
 en Joanna Maria Hendrik Oomen, ged. Oirschot 13-12-1723
 kinderen (allen ged. Oirschot):

1. Henrica, ged. 15-09-1754
2. Maria, ged. 03-11-1755, geh. 05-02-1775 met Peter Joannes van de Ven
3. Laurentius, zie VIII

VIII. Legius

Laurentius, z.v. Joannes en Adriana Laurentius van Collenborgh
 ged. Oirschot 11-10-1757
 begr. Oirschot 13-09-1794
 geh. Oirschot 28-01-1781 met Theodora, d.v. Joannes van de Ven en
 Adilia Schepens, ged. Oirschot 22-12-1757, begr. Oirschot
 02-09-1795
 kinderen (allen ged. Oirschot):

1. Adriana, ged. 12-12-1781
2. Joannes, ged. 02-03-1783, overl. 28-08-1819, geh. 27-07-1817 met
 Cornelia van Aerle
3. Adriana, ged. 04-07-1785
4. Joannes, zie IX
5. Joanna, ged. 19-12-1790, overl. 19-03-1850, geh. 17-06-1821 met
 Jan Hendrik van Overbeek
6. Adriana, ged. 29-12-1793
7. Laurentius, ged. 14-01-1795
8. Wilhelmus, ged. 14-01-1795

IX. Legius

Joannes, z.v. Laurentius en Theodora Joannes van de Ven
 ged. Oirschot 30-01-1788
 overl. Oirschot 01-02-1856
 geh. Oirschot 10-05-1818 met Johanna Maria, d.v. Paulus van
 Berendonk en Allegonda Adriaan van Heerbeeck, ged. Oirschot
 10-03-1792
 kinderen (allen geb. Oirschot):

1. Theodora, geb. 24-02-1819, overl. 11-03-1834
2. Paulus, zie X
3. Laurens, geb. 31-01-1822
4. Maria Allegonda, geb. 20-06-1824, overl. 02-05-1825

X. Legius

Paulus, z.v. Joannes en Joanna Maria van Berendonk
 geb. Oirschot 17-01-1821
 overl. Oirschot 09-10-1887
 geh. Oirschot 06-11-1851 met Adriana, d.v. Wilhelmus van den Oever
 en Maria Nouwens, geb. Oisterwijk 11-08-1824
 kinderen (allen geboren Oirschot):

1. Johanna Maria, geb. 11-03-1852, overl. 03-12-1852
2. Johanna Maria Cornelia, geb. 11-10-1853, overl. 10-01-1854
3. Johannes, geb. 29-01-1855, geh. 22-04-1883 met Hendrika van
 Beers. In 1882 naar Goirle vertrokken
4. Martinus, geb. 16-12-1856, overl. 15-06-1865
5. Cornelis, geb. 21-02-1859, overl. 06-03-1936, geh. 29-01-1887 met
 Wilhelmina Adriaan van Straten
6. Laurentius, zie XI
7. Maria Petronella, geb. 31-05-1863, in 1894 naar Goirle vertrokken
8. Joanna, geb. 13-09-1864, geh. 04-05-1903 met Henricus van
 Berendonk. In 1907 naar Best vertrokken
9. Martinus, geb. 10-03-1866, overl. 12-10-1907
10. Antonia, geb. 13-06-1867, overl. 15-10-1867
11. Theodorus, geb. 28-11-1869, in 1895 naar Heumen vertrokken

XI. Legius

Laurentius, z.v. Paulus en Adriana van den Oever
 geb. Oirschot 12-05-1862
 overl. Oirschot 14-08-1913
 geh. Oirschot 29-08-1886 met Petronella, d.v. Cornelis Sterken en
 Maria van Leent, geb. Boxtel 02-03-1865
 kinderen (allen geb. Oirschot):

1. Paulina Maria, geb. 16-01-1887, overl. 15-03-1889
2. Maria Adriana, geb. 14-05-1888, overl. 20-01-1915
3. Adrianus Cornelius, geb. 20-10-1889
4. Paulina Maria, geb. 17-03-1891, geh. 26-04-1921 met Johannes
 Leijtens
5. Cornelis, geb. 21-11-1892, overl. 16-02-1894
6. Cornelis, geb. 31-03-1894, overl. 19-04-1895
7. Cornelis, zie XII
8. Adriana, geb. 14-04-1897, in 1927 naar Veldhoven vertrokken
9. Johanna, geb. 01-07-1898, overl. 24-04-1975
10. Cornelia, geb. 19-06-1900, geh. 15-05-1924 met Henricus van
 Nuenen. In 1934 naar Eindhoven vertrokken

11. Theodora, geb. 10-05-1903, overl. 02.05-1979, geh. 21-01-1925 met Cornelis van de Wal
12. Petronella, geb. 27-07-1908, geh. 16-01-1929 met Johannes Christiaan Welvaarts

XII. Legius

Cornelius, z.v. Laurentius en Petronella Sterken

geb. Oirschot 24-09-1895

overl. Oirschot 29-09-1972

geh. Oirschot 28-10-1920 met Maria, d.v. Wilhelmus Roosen en

Joanna Lambertus Smetsers, geb. Oirschot 09-05-1899

kinderen (allen geboren Oirschot):

1. Laurentius Wilhelmus, geb. 04-01-1921
2. Joanna Petronella, geb. 27-07-1922
3. Petronella Maria, geb. 18-05-1924
4. Wilhelmus Cornelis, geb. 05-04-1926
5. Adriana Magdalena, geb. 07-11-1927
6. Cornelis Maria, geb. 12-10-1930
7. Maria Wilhelmina, geb. 22-05-1930
8. Albertus Gerardus, geb. 10-10-1933

KEMPISCHE CURIOSA 10

ROOY - EN OIRSCHOT-KERMIS

door J. Lijten

In de loop van 1989 werd in Tilburg een congres gehouden over het onderwerp 'kermis'. Daar kwamen alleen de huidige kermisattracties aan bod, maar er werd geen moment aandacht besteed aan de oorsprong van de kermis. Niemand schijnt daarvan enige notie te hebben, hoewel het woord zelf iedere verstandige mens aan het denken zou moeten zetten. In de loop der eeuwen is er slechts één letter uit het oorspronkelijke woord ingeslikt.

Dat oorspronkelijke woord was 'kerkmis' en het stond voor de viering van de wijding der betreffende kerk. Dat was niet zo-maar-een-feest maar het grote feest bij uitstek van een bepaalde parochie. Niet alleen de eigen parochianen vierden dat gedachtenisfeest maar al degenen, die ook maar iets met de betreffende parochie te maken hadden.

In de streek van de Ardennen kende men in vroeger eeuwen de ban-processies. Op een bepaalde zondag trokken de parochianen van al de afgesplitste dochterparochies in processie op naar de oorspronkelijke moederparochie. Voor een dergelijk gebeuren in onze streken is er geen aanwijzing gevonden, maar de viering van de kerk-mis heeft vermoedelijk dezelfde grondgedachte.

De kerk-mis ter gedachtenis van de wijding van een parochiekerk was niet noodzakelijk gelieerd aan de dag, waarop die wijding had plaatsgevonden, maar werd op voorstel van de parochie door de bisschop op een bepaalde zondag gesteld. Daarbij werd zoveel mogelijk rekening gehouden met dezelfde viering in naburige parochies, want van heinde en ver trokken op die zondag mensen, die enige band hadden met die parochie, daarheen. Dat bracht dus, zeker in de grotere en oudere parochies, een enorme drukte te weeg. Het was een grote jaarlijkse reunie van parochianen en oud-parochianen, waar men elkaar weerzag en waar nieuwtjes werden uitgewisseld. Het is begrijpelijk, dat bij zo'n massale bijeenkomst niet alleen de herbergen goede zaken deden maar ook de beroepshandelaars hun kans schoon zagen. Kerk-mis werd dan ook identiek met jaarmarkt,

(als dat in het Frans nog steeds is, waar het woord 'foire', afkomstig van het Latijnse woord 'forum' (= marktplaats), zowel de betekenis van 'jaarmarkt' als 'kermis' heeft. Een jaarmarkt wordt natuurlijk maar ééns per jaar gehouden en het latere gebruik van meerdere jaarmarkten was een inconsequente innerlijke tegenspraak.

We weten precies, hoelang de Rooyse en de Oirschotse kerk-mis al op de gebruikelijke zondag worden gevierd, omdat beide een keer verzet zijn en de do-

cumentatie daarvan bewaard is gebleven.

Sint-Oedenrode vierde tot en met 1518 de herdenking van de wijding der parochiekerk van Sint Martinus te Eerschot met een Maria-processie op de tweede zondag na het feest van Sint Jan de Doper (24 juni) in feite dus op de zondag die viel op of na 2 juli. Rooy werd echter in de wielen gereden door Den Bosch, dat zijn kerk-mis oorspronkelijk vierde op de eerste zondag na Sint Jan, maar deze verzetten naar de tweede zondag daarna 'tot groot nadeel van die van Rode'. Dit grote nadeel zal vooral betrekking hebben gehad op de jaarmarkt. Bij octrooi van Karel V d.d. 1518.07.08 kreeg Sint-Oedenrode verlof, om zijn kermisjaarmarkt te verplaatsen naar de zondag vóór het feest van de H. Bartholomeus (24 augustus) in feite de zondag op of na 17 augustus.¹⁾ Van het bisschoppelijk verlof, om het feest van kerkwijding op die dag te vieren en dan ook de gebruikelijke Maria-processie te houden, zijn we op de hoogte door het aartsdiaconale register van 1520, waar een betaling van 5 Rijns gulden voor dat verlof genoteerd staat.²⁾ Bovendien was daarbij de gebruikelijke aflat van 40 dagen verleend aan al degenen, die bij het organiseren van het kerkwijdingsfeest en de processie behulpzaam waren.

Oirschot had meer geestelijke motieven om de kerkmis te verplaatsen, zoals blijkt uit het bisschoppelijk verlof, dat nog in originali aanwezig is.³⁾ Tot 1555 had Oirschot zijn kerkmis gevierd op zondag na Bartholomeus. Ook in Oirschot werd op die dag een Maria-processie gehouden.⁴⁾ Bovendien waren daar gedurende heel de opvolgende week nog godsdienstige plechtigheden. De oogsttijd, die toen tot in september duurde, was echter voor velen een beletsel, om die doordeweekse plechtigheden bij te wonen, zodat de kerkmis werd verzet naar zondag vóór Remigius en Bavo (1 oktober), in feite dus de laatste zondag van september. Vermoedelijk werd de Maria-processie niet verzet maar gehandhaafd op de laatste zondag van augustus. Eind september was niet zo'n gunstige tijd, om een grote processie door heel de dorpskom te houden.

De meeste lezers zullen zich niet gerealiseerd hebben, dat in Sint-Oedenrode en Oirschot de kermis reeds meer dan vier eeuwen op dezelfde dag gevierd is. Evenmin zullen zij zich de oorspronkelijke betekenis van de ker(k)mis gerealiseerd hebben. Niemand wordt dit kwalijk genomen behalve de negentiende- en twintigste-eeuwse Bossche liturgisten, die door hun oekaze, dat in kerken, waarvan de wijdingsdatum niet bekend is, het feest van kerkwijding op een dag in oktober gevierd moet worden, hebben laten zien, dat zij noch van liturgie, noch van geschiedenis voldoende notie hadden.

1) O.A.A. Sint-Oedenrode, inv. nr. 8.

2) Bannenberg e.a., De oude dekenaten 11, blz. 108.

3) 1).A.O., ch. 1556.05.08.

4) Oirschots schepenprotocol van 1507, fol, XXV11Ivo e.v.

IV. HUIZEN EN HUN BEWONERS TE OIRSCHOT VAN DE ZEVENTIENDE TOT DE TWINTIGSTE EEUW

door C. Scholten

63. MARKT 11 (sectie F 4244)

De lijst van onroerende monumenten van de gemeente Oirschot beschrijft dit perceel als volgt:

"Huis met eenvoudige gebosseerd gepleisterde tuitgevel."
Zes- en achtruits ramen. Sieranker in top.

De verpondingsregisters van de herdgang Kerkhof vermelden als eigenaars respectievelijk bewoners de volgende personen:

- A. DIRCXKEN WED. JAN VAN AELST ± 1650
"huijs en hoff"
grootte: 4 roijen: aanslag 2g. 1st. 8p.
(verpondingsboek I, fol. 63. en RA 211. fol. 23)
- B. PETER GIJSBERTS VAN DOOREN door koop 08.02.1661
(overl. 28.10.1675)
omschrijving, grootte en aanslag als onder A
(verpondingsboek I, fol. 60 A, en RA 211, fol. 23)
- C. DE KINDEREN VAN PETER GIJSBERTS VAN DOOREN 1675
omschrijving, grootte en aanslag als onder A
(verpondingsboek I, fol. 60 A)
- LEENDERT AERTS DE ROIJ bij deling 25.05.1680
(overl. 01.09.1708), geh. met HELENA PETERS VAN DOOREN
omschrijving, grootte en aanslag als onder A
(verpondingsboek I, fol. 63; II, fol. 60, en RA 219, fol. 446)
- HELENA VAN DOOREN 1708
(overl. 09.04.1722), WED. LEENDERT AERTS DE ROIJ
"huijs en aenstede"
grootte: 4 roijen: aanslag; 2g. 1st. 8p.
(verpondingsboek II, fol. 60)

GERARDUS JOHANNES FRANCISCUS DE KROON, minderjarig,
elk voor $\frac{1}{18}$ deel
omschrijving en grootte als onder L
1942 scheiding
(artikel 4125, volgns. 92, 93)

O. LUDOVICUS JOSEPHUS ANTONIUS MARIA DE KROON 1942

bierbrouwer
omschrijving en grootte als onder L
1943 verkoop
(artikel 6096, volgns. 1, 2)

P. JOHANNA MARIA VAN NUENEN, winkelierster 1943

omschrijving en grootte als onder L
1948 scheiding
(artikel 6122, volgns. 1, 2)

Q. CORNELIS JOANNES ANDREAS HENRICUS 1948

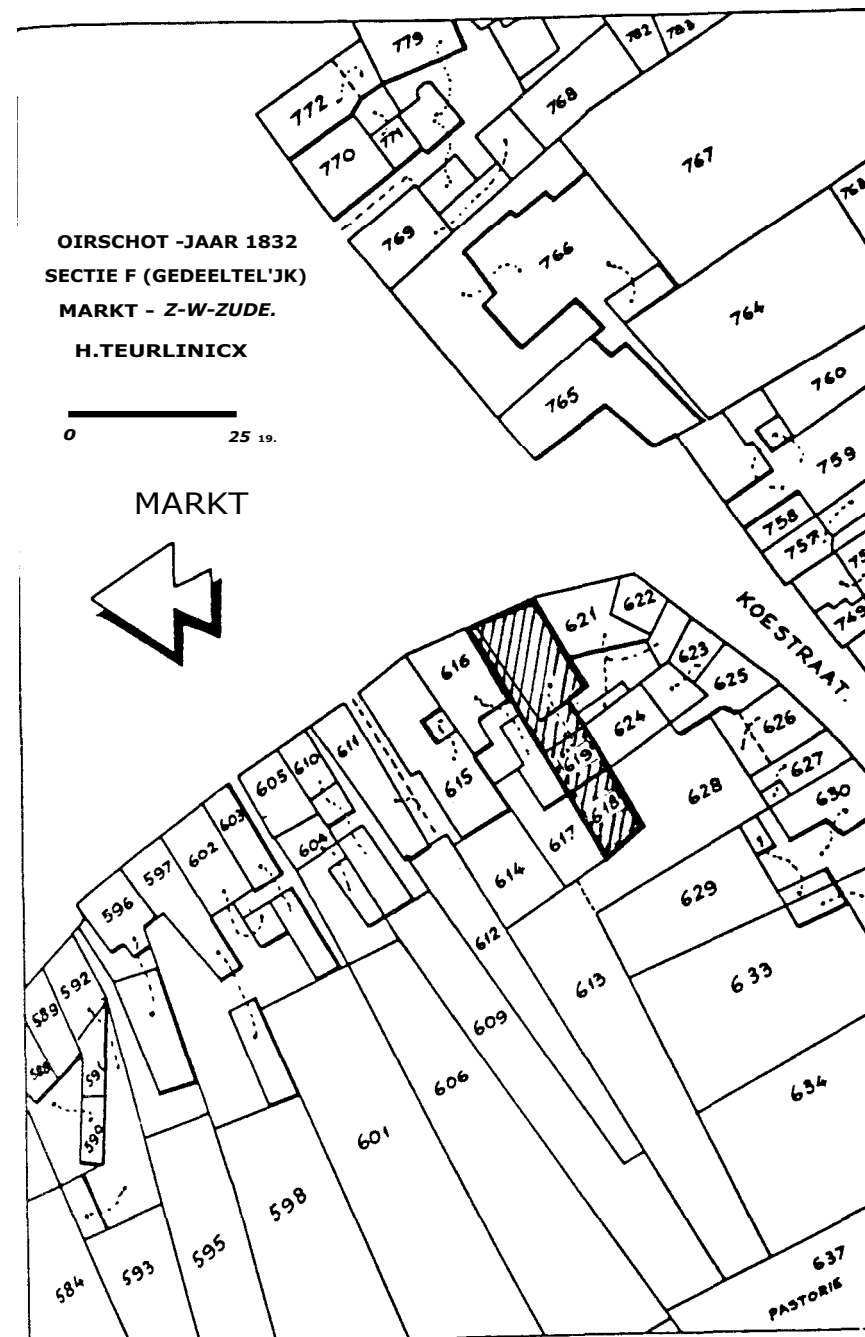
VAN DEN OETELAAR, koster en winkelier
omschrijving en grootte als onder L
1950 stichting garage
1954 vereniging van de secties F 618 en F 2217
de nieuwe omschrijving is als volgt:
sectie F 4244: huis, garage, erf en tuin grootte: 3 A. 14 CA
verkoop 1958
(artikel 6263, volgns. 1, 2, 3, 4)

R. ANDREAS WILHELMUS VAN DEN OETELAAR 1958

garagehouder
omschrijving en grootte als onder Q
(artikel 6895, volgnr. 2)

S. JOANNES CORNELIS JOSEPHUS MARIA VAN 1978

DEN OETELAAR, taxi-ondernemer
omschrijving en grootte als onder Q
(artikel 9669, volgnr. 1)

Redaktie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

Redaktie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

Voor 1990 bedraagt de abonnementsprijs f 18, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, na ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 4,50.

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redaktie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redaktie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Middelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

CAMPINIA

driemaandelijks uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

20e jaargang, nr. 77

april 1990

INHOUD

	blz.
I. De Heren van Oirschot van 1100 tot 1320 door J. Lijten	51
II. Genealogische gegevens Van Diepenbeek Bergeykse tak door P.F. van Diepenbeek	69
III. Huizen en hun bewoners te Oirschot van de zeventiende tot de twintigste eeuw 64. Huijs "Den Lievenheer", Beersweg 10 door C. Scholten	81
IV. Kempische curiosa 11 Bloedige bladzijden in de kerkerekening door J. Lijten	85
V. Archeologische verkenning van het laatmiddeleeuwse kerkgebouw te Wintelre door Jacq. F.C.M. Bijnen	87

I. DE HEREN VAN OIRSCHOT VAN 1100 TOT 1320

door J. Lijten

In 1977 schreef Drs. T. Klaversma een belangwekkend artikel over de heren van Vught en Oirschot in de twaalfde en dertiende eeuw. Jammer genoeg is dit doorwrochte en voor Campinia geknipte artikel verknipt en verspreid over acht afleveringen)) Dit lijkt me de oorzaak, dat deze publicatie van de eminence grise en autoriteit op het gebied van middeleeuwse Meierijse adel niet de respons heeft gekregen, die het verdiende. Wanneer wij hier hetzelfde onderwerp ter hand nemen, kunnen we slechts weinig aan het onderzoek van Drs. Klaversma toevoegen. Toch leek het verantwoord hetzelfde onderwerp opnieuw aan de orde te stellen, om mede door uitdrukkelijke plaatsing in de politieke context het belang van Klaversma's publicatie te benadrukken.

De politieke constellatie rond 1100

In 1106 verkreeg graaf Godfried I van Leuven de titel 'hertog van Lotharingen'. De door deze titel aangeduide functie was ooit belangrijk geweest, maar had op dat moment niet veel inhoud meer. Door Godfried en zijn opvolgers echter werd deze vrij loze titel met beleid gebruikt als een juridische hefboom om hun politieke bemoeienissen steeds verder uit te breiden, hetgeen zou leiden tot de vorming van het hertogdom Brabant. Deze vorming zou echter meer dan een eeuw in beslag nemen en bij dit langdurig proces was het overgrote deel van het huidige Noord-Brabant intensief betrokken.²⁾ De grootste moeilijkheid voor de hertog daarbij - gezien vanuit onze regio - was, de locale adel, die tot dan vrij zelfstandig was opgetreden, aan zich te onderwerpen of opzij te schuiven.

Het zal daartoe dienstig zijn, om eerst de politieke constellatie te achterhalen vóór het begin van de hertogelijke bemoeienis met onze regio en daarna te zien, hoe de hertog uiteindelijk deze constellatie naar zijn hand wist te zetten.

Om de bestuurlijke constellatie van onze regio rond 1100 te beschrijven beschikken we in feite slechts over één ongedateerd document, dat echter voldoende gegevens bevat, om het raamwerk van de bestuursorganisatie te schetsen.³⁾

Aartsbisschop Frederik 'van Keulen, van wie de oorkonde uitgaat, schetst zelf de aanleiding en het resultaat van zijn ingrijpen.

Abt Thiofried van Echternach had zich bij hem beklagd over de voogden van de Echternachse parochies, Waalre, Deurne en Diessen, die zich meer dan billijk was toeëigenden uit die kerkelijke inkomsten, terwijl ze nalatig waren in het

vervullen van hun functie. De aartsbisschop had daarom opdracht gegeven aan graaf Henrick, voogd van Taxandrië, om deze zaak te regelen.

Graaf Henrick riep dan in opdracht van de aartsbisschop de 21 schepenen bijeen, die met behulp van de vertegenwoordigers van de aartsbisschop een regeling troffen, waaraan later op gezag van de aartsbisschop nog iets werd toegevoegd. Als getuigen worden nog twee andere graven genoemd: graaf Gerard en graaf Dirk.

Het zal goed zijn enkele zaken op een rijtje te zetten.

De aartsbisschop van Keulen trad hier duidelijk op als wereldlijk landsheer. Deze was qualitate qua oppervoogd over alle kerkelijke instellingen in zijn gebied en zijn taak was het te zorgen, dat de voogden (d.i. wereldlijke helpers en beschermers van kerkelijke instellingen) hun taak juist uitvoerden en zich niet teveel toeëigenden. Taxandrië, waartoe Waalre, Deurne en Diessen behoorden, viel dus onder het wereldlijk gezag van de aartsbisschop van Keulen. Van enige delegatie van het landsheerlijk gezag over Taxandrië aan Gelre blijkt rond 1100 nog geen sprake.

Taxandrië was klaarblijkelijk verdeeld in drie graafschappen, ieder bestuurd door een graaf en zeven schepenen. Een van de drie graven was de voornaamste en had een zekere autoriteit over het geheel. De bijeenkomst van de drie graven met hun drie schepenenbanken, waar deze zaak geregeld werd, werd een 'generale placitum' 'algemene vergadering' genoemd. Zulk een vergadering werd blijkbaar rond 1200 nog gehouden nabij Woensele.⁴⁾

De naam Taxandrië raakte rond deze tijd in onbruik en werd vervangen door 'Eeninge der Kempen', een naam, die duidt op een eenheid, die bestaat uit meerdere gelijkwaardige delen en die globaal blijkt overeen te komen met de drie zuidelijke kwartieren van de latere Meierij. Opmerkenswaardig is, dat de drie plaatsen waarover kwestie was, elk in een ander der latere kwartieren lag.

De politieke constellatie rond 1250

In de anderhalve eeuw tussen 1100 en 1257 heeft de vorming van het hertogdom Brabant zich voltrokken en daarin de occupatie van Taxandrië - Eeninge der Kempen door de hertog. Voor de afronding van de occupatie ^{van} Taxandrië door de hertog zijn twee accoorden van belang, die gesloten werden tussen deze en Boudewijn van Vught, het ene in 1232 en het andere in 1257. Dat beide accoorden bewaard zijn in het cartularium van de rekenkamer, bewijst het belang, dat de hertogelijke kanselarij eraan hechtte.

Met het accoord d.d. 1232.05.01 was de occupatie van Taxandrië door de hertog in principe beslecht.⁵⁾ Het is zaak, de inhoud van dit accoord zo accuraat mogelijk te ontleden. Tot nog toe zag ik het accoord zelf nog nooit geciteerd maar alleen de kopregel van Camps, die niet alleen onvolledig is maar op een bepaald punt ook onjuist.

In het accoord, dat duidelijk is opgesteld door de hertogelijke kanselarij, worden meerdere zaken geregeld.

Het eerste object, waarover een afspraak wordt gemaakt, betreft een allodium tussen Molregrave en Maas, dus vermoedelijk noordelijk van Vught gelegen, dat Boudewijn aan de hertog opdraagt en als leen terugontvangt. Deze gronden zullen voorheen aan niemand hebben toebehoord en door Boudewijn of zijn voorouders nog niet zolang geleden in bezit zijn genomen.

Het tweede punt van accoord betreft 'villam quae vocatur Vucht' het dorp dat Vught genoemd wordt' met alles wat daarbij hoort behalve datgene wat van de graaf van Gelre in leen gehouden wordt. Uit de context zullen we moeten besluiten, dat het hier niet gaat over allodiale onroerende goederen maar over heerlijkheidsrechten, die aan het bezit van allodiale onroerende goederen waren verbonden. Men bedenke daarbij, dat bij de verkoop van Oirschot in 1320 de heerlijkheidsrechten nog beschreven worden als 'attinentia' d.i. zaken, die toebehooren aan bepaalde onroerende goederen.⁶⁾ Uit het vervolg zal blijken, dat Oirschot en Vught op dat moment nog een eenheid vormden. Bepaalde afspraken omtrent 'Vught' kunnen daarom uit de latere, beter bekende, situatie in Oirschot verduidelijkt worden. Wij menen daarom te moeten besluiten, dat in deze afspraak de heerlijkheidsrechten van 'Vught', dat in feite Vught en Oirschot omvat, gelijkelijk tussen de hertog en Boudewijn gedeeld worden, behalve dat onderdeel van het heerlijkheidsrecht, dat een leen is van de graaf van Gelre, en dat een eventuele uitbreiding van het heerlijkheidsrecht eveneens gelijkelijk gedeeld zal zijn.

De derde afspraak lijkt ons de voornaamste en betreft 'omnes jurisdictiones suas super Kempiniam', wat men slechts kan vertalen met 'al zijn jurisdicties (rechtsmacht) over Kempinia' en niet zoals Camps het weergeeft 'al zijn gerechten in Kempinia'. 'Gerechten' is al een ongelukkig woord, maar 'in Kempinia' staat er absoluut niet. Betreffende deze 'jurisdicties over Kempinia', 'quas pater suus et sui predecessores tenuerunt' die zijn vader en zijn voorgangers in bezit hadden', wordt afgesproken, dat Boudewijn ze 'solus obtinebit' (voor zich) alleen zal verkrijgen'. We zullen hieruit moeten concluderen, dat Boudewijn van de jurisdictie over Kempinia, die zijn vader en voorouders erfelijk hadden bezeten, afstand deed en ze niet-erfelijk, dus als ambtenaar, terugontving. Dit terugontvangen moest overigens nog na het sluiten van het accoord gebeuren. Er staat 'obtinebit' zal verkrijgen' en de hertogelijke ambtenaren wisten echt wel, wat

ze schreven. Juridisch gezien lijkt het veiliger de benoeming tot hertogelijk ambtenaar niet zelf in het accoord op te nemen maar enkel de belofte. De benoeming zal daarna door de hertog gedaan zijn en zo werd Boudewijn dus schout van Kempinia naast de schout van 's-Hertogenbosch. Het was niet te voorzien, dat deze situatie een succes zou worden, maar als het niet goed ging, kon de hertog hem, nu ambtenaar geworden, zonder meer afzetten, hetgeen dan ook vóór april 1246 gescheid zal zijn. Vóór die tijd zien we wel een schout van 's-Hertogenbosch optreden,⁷⁾ maar in april 1246 treedt Henrick van Herentals, die van te voren alleen als schout van 's-Hertogenbosch optrad,⁸⁾ plotseling op als 'scultetus domini ducis Brabantie in Buscoducis **et in Campinia'** schout van de heer hertog van Brabant in 's-Hertogenbosch **en in Campinia'** en wel in die functie optredend te Lieshout.⁹⁾ De hertog was toen blijkbaar heel vlot in het benoemen en ontslaan van zijn functionarissen, want d.d. 1246.04.25 was Henrick van Herentals al 'quondam scultetus in Buscoducis et in Campinia' vroeger schout in 's-Hertogenbosch en in Campinia'.¹⁰⁾

Vermoedelijk heeft het vanaf het begin in de bedoeling van de hertog gelegen om, zodra de gelegenheid gunstig was, het schoutsambt van 's-Hertogenbosch en dat van Campinia in één persoon te verenigen. Dit is zo gebeurd en gebleven, nadat Boudewijn van Vught eerst zijn erfelijke jurisdictie over Campinia had moeten verruilen tegen een ambtelijke en nadien uit die ambtelijke functie ontslagen was. Het lijkt ons niet zonder reden, dat in het accoord gesproken werd over jurisdictie over Campinia in het meervoud. Boudewijn zal immers de jurisdictie over een van de drie graafschappen gehad hebben en daarnaast, of liever daarboven, als eerste van de drie de hoogste jurisdictie over de drie graafschappen als 'Eninge'.

Het vierde onderdeel van het accoord brengt enig soulaas voor Boudewijn hoewel vermoedelijk niet zo'n groot. De personen, die in enig dienstverband met hem stonden en in een hertogelijke vrije plaats waren opgenomen, kreeg hij terug en de hertog zou ze niet in een van zijn vrije plaatsen opnemen, maar dat gold niet voor degenen die in Den Bosch verbleven en dat zullen de meesten geweest zijn. Dezen hadden de keuze, om daar te blijven of terug te keren. Hierbij werd bepaald, dat dit ook gold voor de personen, die in enig dienstverband stonden tot Boudewijn's broer Daniel, die tot hetzelfde allodium behoorden. Hieruit moeten we concluderen, dat Vught en Oirschot op dat moment één allodium vormden. Daarom zijn wij van mening, dat de deling van de allodiale heerlijkheidsrechten met de hertog ook voor Oirschot gold en dat die tweedeling gebaseerd is op dit accoord. Hoewel Vught en Oirschot in 1232 nog één allodium vormden, was er toch al een zekere deling. Sommige personen hadden een dienstverband met Boudewijn, andere met Daniel. Dit was een stap op weg naar een complete deling van het allodium, die geëffectueerd zal zijn vóór 1257, zodat in Oirschot de tweedeling kon blijven voortbestaan, toen Boudewijn gedwon-

gen werd om heel zijn heerlijkheidsrecht aan de hertog over te dragen. Er werd immers wel bepaald, dat door dit accoord alle ruzies tussen de hertog en Boudewijn waren bijgelegd, maar deze vrede heeft het met hangen en wurgen niet veel verder gebracht dan zijn zilveren jubileum.

Nadat hertog Hendrik I het accoord met Boudewijn gesloten had, heeft zijn zoon, Hendrik II, blijkbaar geen genoegen genomen met Boudewijn's ambtelijk functioneren en hem als schout van Campinia ontslagen. De kleinzoon, Hendrik III, heeft uiteindelijk de knoop doorgehakt en Boudewijn helemaal opzij geschoven, wat is vastgelegd in de akte d.d. 1257.08.10.¹¹⁾

De oorkonder is 'Balduinus olim dominus de Vucht' Boudewijn voorheen heer van Vught', maar de tekst is duidelijk geredigeerd door de hertogelijke notaris, die dan ook als laatste getuige wordt vermeld. Toch is het haastwerk geweest, want de tekst rammelt enigszins. Er wordt gesuggereerd, dat alle afgestane bezittingen tussen Molregrave en Maas lagen, terwijl toch de heerlijkheid Vught met al haar rechten werd overgedragen, die blijkens de akte d.d. 1232.05.01 niet daartussen lag. De overdracht van de heerlijkheid Vught staat wel niet met evenveel woorden vermeld maar is ingesloten in de betiteling 'voorheen heer van Vught' en in de enigszins warrige opsomming van allerlei zaken en rechten met nog een afzonderlijke vermelding van het afstaan van al zijn documenten. Ondanks de algemeenheid in de beschrijving van de afstand van alle allodiale en feodale bezittingen is het niet uitgesloten, dat Boudewijn nog enig onroerend goed behield. Zo blijken een eeuw later zijn afstammelingen nog in het bezit te zijn van de helft van de Oirschotse watermolen. Hij zal echter zeker niets hebben mogen behouden, waaraan enig bestuurlijk recht verbonden was. Het is immers duidelijk de bedoeling van de hertog, om hem van elke bestuurlijke invloed te beroven.

Zoals in 1232 zijn ook hier de getuigen enkel mannen van de hertog. In 1232 was dit niet zo verwonderlijk, omdat Boudewijn toen klaarblijkelijk in Brussel op het matje geroepen was. De afstand van Vught had plaats 'apud Buscum' 'bij Den Bosch'. Dat daar geen getuigen uit de omgeving aanwezig waren, duidt er wel op, dat de hertog erin geslaagd was Boudewijn te isoleren. Boudewijn voer een koers, die loodrecht op die van de hertog stond. Dit leidde ertoe, dat hij uiteindelijk midscheeps geramd en in de grond geboord werd. In het midden van de dertiende eeuw had de hertog de locale adel van de Meierij praktisch helemaal aan zich gebonden of uitgerangeerd.

De heren van Vught/Oirschot, graven van Taxandrië/Eninge der Kempen

De rechtsmacht, waarvan Boudewijn afstand moest doen, was door zijn voorouders erfelijk bezeten. Als hij rechtsmacht had over Kempenland en de Eninge

der Kempen, moet hij dus afstammen van graaf Henrick, voogd van Taxandrië, die wij als zodanig hebben zien optreden rond 1100. Deze graaf Henrick moet dan Henrick van Vught geweest zijn. Nu wordt door Klaversma geen Henrick genoemd als heer van Vught. Klaversma ging niet verder terug dan Rutger van Vught, die hij vermeld vond in een overigens valse oorkonde van 1105, waarbij de getuigen vermoedelijk zijn overgenomen uit echte oorkonden van dezelfde tijd. Nu is een bezwaar, dat de eerste oorkonde, die wij besproken hebben, waarin graaf Henrick optreedt, niet gedateerd is en aan de hand van de daarin voorkomende personen niet nauwkeuriger te dateren is dan tussen 1100.01.06 en 1110.04.03. De eerste datum hangt samen met het begin van het pontificaat van aartsbisschop Frederik.¹³⁾ Nu is het voor de hand liggend, dat de abt van Echternach juist in het begin van Frederik's pontificaat de zaak aanhangig heeft gemaakt, want ook in onze tijd van loeiende stofzuigers in de huizen en zelfs in de straten van Oirschot weten we nog bij traditie, dat nieuwe bezems schoon vegen. Overigens is het ook mogelijk, dat Rutger nog tijdens het leven van zijn vader als getuige optrad, hij wordt immers niet uitdrukkelijk als heer van Vught betiteld.

Tot meer zekerheid, dat graaf Henrick, voogd van Taxandrië, Henrick van Vught is, zou de vermelding van een heer Henrick van Vught een belangrijke bijdrage leveren. De meest aangewezen bron voor een dergelijke vermelding zou het jaargetijdenboek van het Oirschotse kapittel zijn, waarvan de oorspronkelijke tekst vóór 1400 is geschreven.¹⁴⁾ Bij het Oirschotse kapittel blijken inderdaad meerdere jaargetijden voor heren en vrouwen van Vught gefundeerd te zijn, maar het oudste is wel voor Willem heer van Vught, die vermoedelijk in het laatste kwart van de twaalfde eeuw is overleden. Mogelijk was vóór die tijd het funderen van een jaargetijde nog niet gebruikelijk. Wel wordt een jaargetijde vermeld voor een Henrick van Vught maar zonder de betiteling 'heer' en voor een heer Henrick van Vught, priester. Mogelijk zijn zij personen uit de familie van na 1257.¹⁵⁾ Toch wordt in het jaargetijdenboek een heer Henrick van Vught vermeld en zelfs verschillende malen. Als vergoeding voor meerdere jaargetijden wordt namelijk aangewezen een rente uit een cijns van heer Henrick van Vught. Een bepaalde cijns, die door de oorspronkelijke rechthebbende werd verkocht, werd dikwijls nog eeuwenlang naar hem genoemd zelfs als die cijns bij vererving was verdeeld en in het bezit van meerdere families of takken van een familie was terecht gekomen. De volgende jaargetijden werden bekostigd door een rente uit de cijns van heer Henrick van Vught: van Elisabeth dochter van Henrick van Audenhoven,¹⁶⁾ van Wilhelmus man van Cristina van Spoerdonc,¹⁷⁾ van kanunnik Godefridus van Audenhoven,¹⁸⁾ van Henrick zoon van Geertruyd,¹⁹⁾ van Nycholaus van der Vloet c.s.,²⁰⁾ van Gheyla,²¹⁾ van Aleydis van Beke,²²⁾ en van Walterus van der Teynden van Straten.²³⁾ De cijns zal dus vóór 1400 al heel oud zijn geweest, daar hij over zoveel families of takken van een familie is verdeeld. Wij kunnen dus veilig aannemen, dat hij teruggaat op heer

Henrick van Vught, die rond 1100 graaf en voogd van Taxandrië was en daarom lijkt het niet vermetel de geslachtslijst van de heren van Vught/Oirschot, voor zover ons bekend, met hem te laten beginnen.

Van de twaalfde-eeuwse heren van Vught/Oirschot weten we bitter weinig. Klaversma heeft met ingenieus speurwerk de volgende vermoedelijke namen en jaartallen achterhaald: Rutger van Vught ca. 1105, Burchard van Vught ca. 1134 en Willem van Vught ca. 1173.²⁴⁾ Rond 1195 ontmoeten we dan Daniel van Vught als getuige bij het verlenen van het oudste Bossche recht.²⁵⁾ Hij is vermoedelijk niet oud geworden, want we ontmoeten hem niet meer in oorkonden, terwijl zijn zoon Boudewijn optreedt in 1219 onder supervisie van zijn moeder.²⁶⁾ Klaversma beschouwt dit als het eerste oorkondelijke optreden van Boudewijn. Toch menen we, dat hij drie jaar daarvoor al in een oorkonde genoemd wordt, zij het dan enkel met zijn voorletter. In 1216 verkoopt de Oirschotse kanunnik Apollonius een cijns van 8 penningen Keuls en het vierdedeel van de tiende van Casteren aan Postel. In de oorkonde wordt vastgelegd, dat de verkoop is geschied in tegenwoordigheid van de voogden 'B en D'.²⁷⁾ Hiermee zullen bedoeld zijn de gebroeders Boudewijn en Daniel, die als heren van (Vught en) Oirschot de aangewezen personen waren om voogd van de Oirschotse kerk te zijn. Het is immers duidelijk, dat in 1232, zoals we zagen, de heerlijkheid Vught/Oirschot nog één allodium was, maar dat de beide heren, Boudewijn en Daniel, reeds enige zelfstandigheid hadden, aangezien ieder eigen 'mannen' had.

Wij vermoeden de volgende situatie. Boudewijn zal geboren zijn rond 1200. Hij had behalve broer Daniel zeker nog één zuster, Matilde, maar mogelijk nog een tweede.²⁸⁾ Mogelijk is Daniel geboren na de dood van zijn vader. Dit zou een verklaring zijn, dat hij de naam van zijn vader kreeg, terwijl het tot dan toe in de familie niet gebruikelijk was, dat een zoon de naam van zijn vader of grootvader kreeg. Het zal van het begin af de bedoeling van moeder Agnes geweest zijn, dat de heerlijkheid tussen de twee zoons gedeeld zou worden maar voorlopig één blijven. In 1216 zullen beide jonge heren nog minderjarig geweest zijn. Hun beider aanwezigheid wordt wel vermeld, maar er is geen sprake van hun instemming en evenmin worden zij onder de getuigen vermeld. In 1219 was Boudewijn wel meerderjarig (boven 17 jaar) en dus heer van Vught en trad hij op in het bijzijn van zijn moeder, toen de kerk van Oirschot, in feite het kapittel, haar instemming betuigde met de regeling van een geschil betreffende grond onder Bladel, die aan Oirschot leenroerig was.²⁹⁾

In 1222 was ook Daniel meerderjarig en trad hij op als getuige bij de overdracht van een rente door Dirk van Aldengoor aan Postel³⁰⁾ zoals ook weer in 1224 bij de overdracht van een rente aan Postel door Dirk van Altena.³¹⁾ Uit dit optreden van Daniel in zaken, die Bladel en Mierde betroffen, bleek al, dat hem Oirschot en aanhorigheden was toegewezen zoals aan Boudewijn Vught.³²⁾

De beide gebroeders komen daarna oorkondelijk nog voor in de akte d.d. 1232.05.01 en Boudewijn alleen in de akte d.d. 1257.08.10, welke oorkonden wij uitvoerig besproken hebben.

Wij zullen nu eerst onze aandacht richten op Daniel van Vught en zijn nazaten, die heren van Oirschot waren tot 1320, om daarna de afstammelingen van Boudewijn te traceren.

De heren van Oirschot van 1232 tot 1320

In 1232 vormde Oirschot met Vught nog één allodium maar Daniel voerde een afzonderlijk bewind. Als onze zienswijze juist is, dat de deling van de heerlijkheidsrechten van Vught tussen de hertog en Boudewijn in 1232 ook voor Oirschot gold, lag het geheel in de hertogelijke politieke lijn om een volledige scheiding tussen Vught en Oirschot te bevorderen. Het zou alleen maar lastig voor hem zijn, om én in Vught én in Oirschot telkens met twee collega-halfheren te maken te hebben. Wij kunnen er daarom van uitgaan, dat of in 1232 of kort daarna een volledige scheiding tussen Vught en Oirschot heeft plaatsgevonden. Bovendien zal Daniel iets gemakkelijker hanteerbaar zijn geweest voor de hertog; hij was niet alleen jonger maar had ook geen grafelijke pretenties. Zo had de hertog Oirschot vrij vast in handen en had hij alleen nog af te rekenen met de persoon van Boudewijn, hetgeen in 1257 zijn beslag kreeg.

Klaversma meent, dat Daniel niet oud geworden is en misschien te jong gestorven, om tijdig voorzieningen te kunnen treffen voor zijn zieleheil, daar er voor hem geen jaargetijde is gefundeerd bij het Oirschotse kapittel.³³⁾ Dit is wel gebeurd voor zijn zoon Wouter, in het jaargetijdenboek vermeld als 'Walterus filius domini Danielis de Vuchte'.³⁴⁾ Klaversma meent, dat dit jaargetijde gefundeerd is kort na 1250 en dat Wouter toen een volwassen man was.³⁵⁾ Dit laatste is niet onmogelijk maar lijkt toch wel onwaarschijnlijk, aangezien Daniel vermoedelijk enkele jaren na 1200 geboren is. Bovendien raken we in moeilijkheden met de volgende generatie. Volgens de zienswijze van Klaversma is Deneken van Oirschot een zoon van deze Wouter. Nu trad Deneken van Oirschot in 1278 reeds op met zonen uit twee huwelijken.³⁶⁾ Om voor schepenen een verklaring af te leggen moet de zoon uit het tweede huwelijk dan wel niet meerderjarig zijn maar toch wel ongeveer twaalf jaar. Zowel Daniel van Vught als zijn zoon Wouter als zijn kleinzoon Deneken van Oirschot zouden dan maar ongeveer twintig jaar ouder zijn dan hun respectievelijke oudste zoon. Dit lijkt toch wel zeer onwaarschijnlijk.

Er is nog een ander argument tegen de zienswijze van Klaversma. In het jaargetijdenboek staat genoteerd: 'Wouter zoon van heer Daniel van Vught'. Dit suggereert, dat Wouter vrij jong is en dat zijn vader nog leeft, ander., had men zeker

geschreven: 'zoon van **wijlen** heer Daniel'. Overigens wordt in het jaargetijdenboek bij de aantekeningen over de familie van Vught (helaas) nergens de vadersnaam vermeld behalve bij Wouter, ook niet bij de vrouwelijke leden van de familie.³⁷⁾ Wij dachten hieruit te mogen concluderen, dat Wouter bij zijn overlijden nog bij zijn vader thuis was.

Naar onze zienswijze is Deneken van Oirschot de zoon van Daniel van Vught en wel de oudste zoon. Immers wanneer een jonger lid van een heerlijk geslacht bij zijn huwelijk al een eigen heerlijkheid kreeg, ging hij een duidelijke eigen tak vormen, hetgeen zeer dikwijls benadrukt werd door de oudste zoon de voor naam van de nieuwe stamvader te geven.

Wanneer we ervan uitgaan, dat Daniel van Vught ca. 1203 geboren werd en een generatieverschil tussen vader en zoon aanhouden van ca. 30 jaar (wat ongeveer het gemiddelde was en nog is) zal Deneken van Oirschot geboren zijn ca. 1233 en was hij in 1278 ca. 45 jaar, een leeftijd, waarop hij uit een tweede huwelijk na jong overlijden van zijn eerste vrouw een zoon van 12 jaar kon hebben. Daar hij gestorven is rond 1303, is hij dan 70 jaar geworden, voor die tijd inderdaad een hoge ouderdom maar oorkondelijk volkomen traceerbaar.

Naar aanleiding hiervan hebben we nog eens overwogen, wie bedoeld kan zijn met 'Waltherus de Hosterroth', die vermeld wordt als getuige bij de overdracht van het patronaatsrecht en twee delen van de tiende van Oerle aan Postel in de kerk van Hilvarenbeek d.d. 1250.05.10.³⁸⁾ Hij is vermeld als clericus, maar staat in de lijst van getuigen onmiddellijk na de kapitteldeken van Sint Maarten te Luik en vóór de priester-schoolrector van Hilvarenbeek. Met Hosterroth is praktisch zeker een plaatsnaam bedoeld en gezien de tamelijk slordige schrijfwijze van de landdeken van Hilvarenbeek rijst nu het vermoeden, dat hier bedoeld is Wouter van Oirschot, die dan op zeer jonge leeftijd clericus was, vermoedelijk in afwachting van een kanunniksprebende, en als zoon van de heer van Oirschot gevoegelijk vóór een priester genoemd kon worden. Indien hij kort daarna overleden is, wordt zowel deze vermelding als die in het Oirschotse jaargetijdenboek heel begrijpelijk.

Daniel van Oirschot, in de wandeling Deneken, komt in de oorkonden voor vanaf 1278 tot 1303, de meeste keren als getuige in Kleefse oorkonden.³⁹⁾ Klaversma leidt daaruit af, dat hij 'herhaaldelijk in het Kleefse gebied vertoefde, misschien er zelfs woonde'. Dit laatste lijkt ons zelfs heel waarschijnlijk, al heeft hij ook intensieve contacten gehad met Oirschot zoals blijkt uit zijn bemoeienissen naast de hertog met het Oirschotse kapittel⁴⁰⁾ en zijn koop van een gemeent van de hertog met gedeeltelijke doorverkoop aan Tongerlo.⁴¹⁾ Daaruit wordt tevens duidelijk, dat zijn verhouding met de hertog in de laatste jaren van zijn leven redelijk vriendschappelijk was. Hij zal toen dan ook wat meer in de Oirschotse contreien verschenen zijn. Hij was d.d. 1301.05.20 zelfs getuige bij de

overdracht van grond onder Udenhout aan de abdij van Tongerlo⁴²⁾ en fundeerde een jaargetijde in Oirschot.⁴³⁾ Hij zal omstreeks 1303 overleden zijn.⁴⁴⁾

Zijn zoon Wouter volgde hem op als heer van Oirschot, maar zal mogelijk ook in de omgeving van Kleef gewoond hebben, waar Klaversma hem signaleerde van 1317 tot 1323.⁴⁵⁾ In Oirschot is hij ons praktisch alleen bekend door de verkoop van Oirschot aan Rogier van Leefdaal in 1320, klaarblijkelijk gedwongen door politieke en financiële perikelen.⁴⁶⁾ Evenals zijn halfbroer Eberhard uit het tweede huwelijk van Deneken met Margareta van Kleef fungeerde hij in dienst van het Kleefse gravenhuis.⁴⁷⁾ Of behalve deze twee nog meer zonen of dochters begrepen waren onder de 'Deenkenskinderen', die in 1311 als bezitters van de westelijke gemeynt van Oirschot werden genoemd, is ons niet bekend.⁴⁸⁾

Zo kwam er in 1320 een einde aan de relatie van Oirschot tot zijn oudst-bekende heerlijke geslacht, dat wat de Oirschotse tak betreft nog voortleefde in het land van Kleef.

Wij zullen nog even onze aandacht richten op de lotgevallen van de Vughtse tak.

De nazaten van Boudewijn van Vught

Klaversma vermoedt, dat het huwelijk van Boudewijn van Vught en Margareta kinderloos was.⁴⁹⁾ Wij menen echter een aanwijzing gevonden te hebben, dat een eeuw na zijn debacle nog afstammelingen van hem nawijsbaar zijn. In 1362 immers blijkt een Herman zoon van wijlen Dirk van Vught eigenaar te zijn van de helft van de Spoorдонkse watermolen.⁵⁰⁾ Dit bezit lijkt alleen redelijk verklaarbaar doordat bij de deling tussen Vught en Oirschot deze helft van de Spoorдонkse molen aan de hoofdtak van de familie is gebleven en daar vererfd.

Voor de toenmalige heer van Oirschot, Jan II van Petershem, was het natuurlijk zaak, om die helft van de watermolen weer in handen te krijgen. Herman van Vught had op dat moment blijkbaar geld nodig en ofschoon Jan II van Petershem op dat moment zelf krap bij kas zat, kon hij deze gelegenheid niet laten passeren en kocht uit die helft een jaarrente van 7 pond, waardoor hij er een sterke claim op legde.⁵¹⁾ Van de uiteindelijke terugkoop vonden we geen document, maar naderhand blijkt de Spoorдонkse molen in zijn geheel eigendom te zijn van de Oirschotse heren.

Herman van Vught was molenaar, een beroep, dat voor de hand liggend was, wanneer iemand van adellijke afkomst een burgerberoep ging uitoefenen. De meeste heren in onze streken waren immers in het bezit van een of meerdere molens, die ook veelal vlak bij hun woning lagen, zodat het bedrijf hun goed bekend was. Molenaar was toen en nog vele eeuwen later een aanzienlijk beroep, zeker als de molenaar ook nog eigenaar van de molen was.

Wij zullen trachten een mogelijke lijn te vinden van Boudewijn van Vught in 1257 naar Herman van Vught in 1362. Herman wordt in 1362 'zoon van wijlen Dirck' genoemd 'filius quondam Theoderici de Vucht'. Uitgaande van een generatieverschil van ca. 30 jaar, kunnen we dus stellen, dat Dirck van Vught ca. 1332 in de fleur van zijn leven was. Tussen Dirck en Boudewijn zouden dan normaal gesproken nog twee generaties moeten staan. Wij zullen daarom nagaan, of er in de schaarse documenten rond 1300 vermeldingen te vinden zijn van twee tussengeneraties van Vught, hopelijk met aanwijzingen voor enig bezit in 'Campinia' of activiteiten op molengebied.

We worden op onze wenken bediend. In 1268 immers vinden we een Luppertus van Vught, die geheel aan onze verwachtingen voldoet.⁵²⁾ In een akte d.d. 1268.07.27 draagt Luppertus met zijn vrouw Wendelmodis zijn hoeve 'ten Putte' in Gestel bij Eindhoven over aan Postel tegen een lijfrente van 12 mud rogge en 3 mud gerst. Nu is het bedingen van een lijfrente, die ons hier aan de hoge kant lijkt, gebruikelijk bij echtparen zonder kinderen. Er kan echter ook een andere reden zijn. Mogelijk voelden Luppertus en zijn vrouw zich niet zo gezond en bedongen ze deze hoge lijfrente met een veilig gevoel bij een klooster, om hun verzorging meer zeker te stellen. Overigens zullen zij slechts een gedeelte van hun bezit op deze wijze belegd hebben. Wij dachten aan deze mogelijkheid, omdat zowel Luppertus als Wendelmodis negen jaar later overleden blijken te zijn.⁵³⁾ Als Luppertus, zoals wij denken, een zoon was van Boudewijn, die rond 1200 geboren was, zal hij rond 1230 geboren zijn en is hij dus jong overleden. Uit de akte d.d. 1277.05.06 blijkt, dat Luppertus eerst overleden is en Wendelmodis daarna. De handeling gaat immers uit van de 'verf heredes Wendelmodis relicte Lupperti de Vught' de echte erfgenamen van Wendelmodis weduwe van Luppertus van Vught'. Deze erfgenamen dragen al hun rechten op een huis met schuur en grond in Hilvarenbeek over aan Jacob, bloedverwant (de dorsale aantekening vermeldt: neef) van Luppertus. De enigszins vage aanduiding 'de echte erfgenamen' lijkt ons verklaarbaar, doordat de kinderen van Luppertus en Wendelmodis nog minderjarig waren en de voogden van hen deze rechtshandeling verrichtten, omdat er contant geld nodig was. Wij vermoeden, dat deze kinderen - mogelijk met andere - waren Jan, Henrick en Wendelmodis.

Jan van Vught is ons bekend uit een akte d.d. 1296.09.16, waarin hij met Henrick van Megen verlof krijgt van de hertog, om een windmolen te bouwen aan de Vughterdijk bij 's-Hertogenbosch.⁵⁴⁾ Deze twee compagnons bezaten reeds een molen in de Vughterstraat en een aan de Vughterdijk, toen ze deze tweede molen aan de Vughterdijk gingen bouwen, zoals blijkt uit een akte d.d. 1297.01.26 van een schuldbekentenis van een jaarrente van 8 pond Leuvens aan Beatrix weduwe van Gerlach.⁵⁵⁾ In deze akte worden zij 'pistores''bakkers' genoemd. Zij waren dus kennelijk ondernemers op een relatief grote schaal, zodat het niet verwonderlijk is, dat de Bosschenaren 'Joannem de Vucht, pistorem''Jan van

Vught, bakker' ook mede garant stelden voor de boete, die zij na de opstand in Den Bosch beloofden te betalen aan de hertog bij akte d.d. 1306.02.10.⁵⁶⁾

Henrick, die naar wij veronderstellen een broer was van Jan en de tweede zoon van Luppertus, is slechts bekend doordat hij genoemd wordt als de vader van Marcellus van Vught, clericus en notaris, van wie twee notariële instrumenten bewaard zijn d.d. 1344.09.29 en 1348.02.08.⁵⁷⁾ Van Henrick en zijn zoon Marcellus is verder niets bekend, zodat hun rol in dit verhaal is uitgespeeld. Ook Weyndelmodis genaamd van Vught is slechts bekend doordat zij d.d. 1315.09.11 onroerend bezit te Vught schonk aan de tafel van de H. Geest te 's-Hertogenbosch.⁵⁸⁾

Jan van Vught, die wij in het vervolg ter onderscheiding van zijn zoon en kleinzoon met dezelfde naam Jan I zullen noemen, had naar onze zienswijze - mogelijk naast meerdere kinderen - twee zonen, van wie Dirck de oudste was. Deze Dirck is ons alleen bekend uit de akte d.d. 1362.01.05 als - dan overleden - vader van Herman. Wanneer hij als oudste zoon het bedrijf van zijn vader heeft overgenomen, is dat niet zo vreemd. Zijn jongere broer Jan II is ons des te beter bekend en bijna veertig jaar oorkondelijk nawijsbaar. De eerste vermelding van hem is d.d. 1319.03.07, wanneer Jan Janszoon van Vught, bode, van de tafel van de H. Geest een kamer met grond aan het Hinthamereinde verkrijgt tegen een jaarcijns van 27 schellingen.⁵⁹⁾ Hij was toen reeds in stadsdienst en is dit vermoedelijk heel zijn leven gebleven. Zes jaar later zien we hem nog in dezelfde functie, die intussen een soort naam geworden is, zoals we dat in Oirschot tot op de dag van heden nog kennen, als d.d. 1325.09.09 Jan de Bode erkent een jaarcijns van 20 pond oude groten schuldig te zijn aan de tafel van de H. Geest uit een huis en erf aan de Orthenstraat naast de stenen binnenpoort.⁶⁰⁾

Later zal blijken, dat hij zijn huis aan het Hinthamereinde vermoedelijk heeft aangehouden, want d.d. 1330.04.07 wordt Jan van Vught, intussen van functie veranderd en nachtwaker genoemd, vermeld als belendend perceel aan het Hinthamereinde.⁶¹⁾ Weer later is hij vorster geworden, want in die kwaliteit maakte hij zijn testament d.d. 1355.04.27.⁶²⁾ Daarbij vermaakte hij zijn huis in de Hinthamerstraat aan zijn zoon Petrus, aan wie hij 80 pond schuldig was, op voorwaarde, dat zijn vrouw er het vruchtgebruik van zou hebben. Jan II is echter niet direct gestorven. Hij leefde nog twee jaar later, toen zijn andere zoon, Jan III, d.d. 1357.06.17 afstand deed van zijn aanspraken op het huis in de Hinthamerstraat ten bate van zijn broer Petrus op voorwaarde, dat deze hem na de dood van hun vader een erfcijns van 40 schellingen zou betalen.⁶³⁾ Gezien het geheel dachten wij, dat Petrus de oudste van de twee was.

Deze Petrus maakte reeds d.d. 1361.08.08 zijn testament, waaruit blijkt, dat hij handschoenmaker was en nog een aandeel had in de goederen van wijlen Henrick van Bladel, volgens Kappelhof vermoedelijk onder Bladel gelegen.⁶⁴⁾ Dit

zou een nieuwe aanwijzing zijn, dat wij hier te maken hebben met nazaten van Boudewijn.

Jan III is mogelijk bedoeld met 'Jan zoon van Truda van Vught', die d.d. 1365.10.11 kleermaker was in 's-Hertogenbosch en ten overstaan van schepenen aldaar een erfpacht van 5 mud rogge en 4 kapoenen kocht van ridder Rutgher van Ouden uit de Speelmansbrake onder Nuenen.⁶⁵⁾

Van de familie van Vught vonden we nog vermeld Philippus van Vught van 1330 tot 1348, die kleermaker was en woonde in de buurt van de Hinthamerstraat,⁶⁶⁾ en Heyla van Vught, die vermeld wordt in 1342.⁶⁷⁾ Zij kunnen kinderen zijn van Jan I of van Henrick. Om de stamboom niet te ingewikkeld te maken, hebben wij hun namen daarin niet vermeld.

Slotbeschouwing

De occupatie van de latere Meierij door de hertogen van Lotharingen, later Brabant, speelde zich vooral af op het terrein van de onderwerping van de locale adel aan de hertog. De leden van die adel, die zich loyaal opstelden tegenover de hertog, waren de aangewezen personen voor een ambtelijke functie in zijn dienst. De hertog heeft dit met Boudewijn van Vught, die de hoogste jurisdictie had over de Eninge der Kempen, geprobeerd, maar dat werd geen succes, zodat Boudewijn uiteindelijk niet alleen die hoogste jurisdictie kwijtraakte maar ook zijn heerlijke rechten in Vught moest afstaan en zijn nazaten degradeerden tot leden van het Bossche stadspatriciaat. Doordat intussen de scheiding tussen Vught en Oirschot was geëffectueerd, ontkwam Boudewijn's jongere broer Daniel aan dit onmiddellijke totale debacle, maar ook deze Oirschotse tak heeft het uiteindelijk niet kunnen vinden met de Brabantse hertogen en degradeerde na de verkoop van Oirschot aan Rogier van Leefdaal tot ministeriales van de graven van Kleef.

Wanneer we aan het eind van dit onderzoek nog eens terugkijken naar de akte van rond 1100, waarin het organisatie-raamwerk van Taxandrië in die tijd naar voren kwam, en ons afvragen, wie die twee andere graven waren met de namen Dirck en Gerard, kunnen we niet onttrekken aan de indruk, dat Dirck de heer was van Herlaer/Hilvarenbeek en Gerard de heer van Rode. In de familie van de heren van Rode kwam ook in latere tijd de naam Gerard voor. De heren van Herlaer droegen overwegend de voornaam Dirck, o.a. van 1167 tot 1305.⁶⁸⁾ De heerlijkheid Herlaer/Hilk arenbeek was één leen van de Bisschop van Luik, zoals Vught/Oirschot één allodium was. De eenheid Herlaer/Hilvarenbeek werd pas verbroken in 1328/29, toen Gerard van Horne uit de ene feodale heerlijkheid Herlaer/Hilvarenbeek de heerlijkheid Hilvarenbeek/Diessen verkocht aan Rogier van Leefdaal.⁶⁹⁾

De heren van Herlaer hebben blijkbaar gekozen voor samenwerking met de hertog en konden zich zodoende handhaven tot het uitsterven van hun geslacht. De heren van Rode werden al vóór Boudewijn definitief opzij geschoven door de hertog.

Wij hopen in een volgend artikel daar iets dieper op in te gaan in een bespreking van Taxandrië en zijn einde.

NOTEN

1. Campinia jrg. 7 (1977), blz. 43 - 45, 90 - 92, 131 - 133, 178 - 180 en jrg. 8 (1978), blz. 47 - 49, 104 - 106, 148 - 151, 210 - 211.
2. Hendrik I noemt zichzelf enkel 'hertog van Lotharingen', pas zijn zoon, Hendrik II, (vanaf 1236) noemt zich 'hertog van Lotharingen en Brabant'. Mij is slechts één vermelding van hertog Hendrik **I als 'hertog van Lotharingen en Brabant'** bekend en wel in 1231/2 (O.N.B. nr. 159) doch deze oorkonde is duidelijk een ontvangerdictaat en ook nadien noemt de hertog zich enkel 'hertog van Lotharingen': (O.N.B., nrs. 160, 162, 165 vrijheidsrecht Eindhoven, 166 vrijheidsrecht Sint-Oedenrode, 167, 168, 170, 171 en 174.)
3. Het document behorend tot het archief van de abdij van Echternach bevindt zich in het Luxemburg's staatsarchief onder het nr. XXIX en is behalve door Wampach gepubliceerd in het Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312 dl. **I. ed. H.P.H. Camps, 's-Gravenhage 1979, nr. 34.** De oorkonde is niet gedateerd en aan de hand van de optredende personen niet nader te dateren dan tussen 1100.01.06 en 1110.04.03.
4. Camps, Oorkondenboek, nr. 91.
5. Camps, Oorkondenboek, nr. 160.
6. J. Lijten, 'Rogier van Leefdaal koopt Oirschot en Hilvarenbeek' in Campinia jrg. 18 (1988), blz. **112 e.v.** en 129 e.v.
7. Camps, Oorkondenboek, nrs. 85, 151, 177, 197, 198 en 207 en B.C.M. Jacobs, Justitie en politie in 's-Hertogenbosch voor 1629, Assen/Maastricht 1986, blz. 237.
8. Camps, Oorkondenboek, nrs. 177, 198 en 207.
9. Camps, Oorkondenboek, nr. 218.
10. Camps, Oorkondenboek, nr. 219.
11. Camps, Oorkondenboek, nr. 266.
12. Klaversma in Campinia jrg. 7 (1977), blz. 131.
13. Zie daarover Camps, Oorkondenboek, nr. 34.
14. **R.A.N.B., A.K.O., 1138.**
15. Jaargetijdenboek, fol. 13 (1 april) en fol. 7v^o (21 febr.).
16. Jaargetijdenboek, fol. 6 (9 febr.).
17. Jaargetijdenboek, fol. 30v^o (13 aug.).
18. Jaargetijdenboek, fol. 31vo (21 aug.).
19. Jaargetijdenboek, fol. 34vo (8 sept.).
20. Jaargetijdenboek, fol. 34¹⁰ (13 sept.).
21. Jaargetijdenboek, fol. 36vo (28 sept.): 'ex censu domini de Vucht Heinrici'.
22. Jaargetijdenboek, fol. 39v^o (23 okt.): 'ex censu Heinrici de Vucht'.

23. Jaargetijdenboek, fol. 47 (19 dec.).
24. Klaversma in Campinia jrg. 7 (1977), blz. 131 e.v.
25. Camps, Oorkondenboek, nr. 77, waar nog de datering ca. 1185 gevolgd wordt. Intussen lijkt ca. 1195 een juistere datering.
26. Camps, Oorkondenboek, nr. 116.
27. Camps, Oorkondenboek, nr. 113.
28. Klaversma in Campinia jrg. 8 (1978), blz. 149 e.v.
29. Camps, Oorkondenboek, nr. 116.
30. Camps, Oorkondenboek, nr. 122.
31. Camps, Oorkondenboek, **nr. 128.**
32. Klaversma **in Campinia jrg. 8 (1978), blz. 104.**
33. **Klaversma**
34. **Jaargetijdenboek, fol. 26° (13 juli).**
35. **Klaversma in Campinia jrg. 8 (1978), blz. 104 e.v.**
36. **Klaversma in Campinia jrg. 8 (1978), blz. 105, verwijzend naar een oorkonde voor schepenen van Kleef.**
37. Jaargetijdenboek, rol. 13v^o: 'Agnes domina de Vucht', **tol. 39: 'Gheertrudis de Vucht' en tol. 41vo: dicta de Vucht'.**
38. **Besproken in J. Lijten, 'De waarheid omtrent de schenking van Oerle aan Postel' in Campinia jrg. 15 (1985), blz. 51 - 70 met name blz. 56 e.v.**
39. **Klaversma in Campinia jrg. 8 (1978), blz. 105 e.v.**
40. **.1. Lijten, 'De Oirschotse kapittelstatuten tot 1500' in Campinia jrg. 17 (1987), voornamelijk blz. 12 - 14.**
41. J. Lijten, 'Oirschot kocht zijn grenzen' in het **vorige** nummer van Campinia.
42. Camps, Oorkondenboek, nr. 615.
43. Jaargetijdenboek, rol. 40vo (30 okt.).
44. **Klaversma in Campinia jrg. 8 (1978), blz. 106.**
45. **Klaversma in Campinia jrg. 8 (1978), blz. 148 - 150.**
46. **J. Lijten, 'Rogier van Leefdaal koopt Oirschot en Hilvarenbeek' in Campinia jrg. 18 (1988), blz. 111 - 138.**
47. **Klaversma in Campinia jrg. 8 (1978), blz. 148 - 150.**
48. **J. Lijten, 'Oirschot kocht zijn grenzen' in vorig nr. van Campinia.**
49. **Klaversma in Campinia jrg. 8 (1978), blz. 48.**
50. **.1, Lijten, 'De heren van Oirschot uit de familie van Petershem' in Campinia jrg. 19 (1988), blz. 8.**
51. **A.R.A. Brussel, Arch. Fam. v. Merode-VVesterlo, Mv.. nr. F 909-6.**
Deze oorkonde wordt in de bijlage gepubliceerd.
52. Camps, Oorkondenboek, nr. 315.
53. Camps, Oorkondenboek, nr. 356.
54. Camps, Oorkondenboek, nr. 545.
55. Camps, Oorkondenboek, nr. 552.
56. Camps, Oorkondenboek, **nr. 702.**
57. **A.C.M. Kappelhof, Het archief van de Tafel van de H. Geest van 's-Hertogenbosch 1980, R. nrs. 276 en 300.**
58. **Kappelhof, Archief, R. nr. 91.**
59. **Kappelhof, Archief, R. nrs. 119 en 120.**

60. Kappelhof, Archief, R. nr. 152.
 61. Kappelhof, Archief, R. nr. 178.
 62. Kappelhof, Archief, R. nr. 386.
 63. Kappelhof, Archief, R. nr. 420.
 64. Kappelhof, Archief, R. nr. 495.
 65. Kappelhof, Archief, R. nr. 572.
 66. Kappelhof, Archief, R. nrs. 179, 292 en 309.
 76. Kappelhof, Archief, R. nr. 257.
 68. Klaversma in Campinia jrg. 7 (1977), blz. 90.
 69. J. Lijten, 'Rogier van Leeftaal koopt Oirschot en Hilvarenbeek' in Campinia jrg. 18 (1988), blz. 111 - 138.

Bijlage:

1362.01.05 's-Hertogenbosch

A.R.A. Brussel, Arch. der fam. v. Merode-Westerlo, inv.nr. F 909-6

Schepenen van 's-Hertogenbosch, Goessuinus Moedel Dicbier en Nycholaus van Oerle, oorkonden, dat Herman Dirckszoon van Vucht, molenaar, aan Lupp van Herzel ten bate van heer Jan van Petershem, ridder, heeft verkocht een jaarrente van 7 pond te betalen op Kerstdag uit de hem toebehorende helft van de watermolen van Spoordonk, waarop naast de cijns aan de hertog nog als last rust een jaarrente van 20 schellingen aan Henrik Moeien.

Hermannus dictus de Vucht, multor, filius quondam Theoderici de Vucht, legitime et hereditarie vendidit Lupponi dicto de Herzel ad opus domini Johannis domini de Petersheyren, militis, annum et hereditarium censum septem librarum monete pro tempore solutionis huiusmodi census in Buscoducis ad bursam communiter currentis, dandum et solvendum anno quolibet hereditarie in festo nativitatis Domini de medietate ad dictum Hermannum spectante cuiusdam molendini aquatilis stantis in loco dicto Spoerdonc in parochia de Oerscot, ut dictus venditor dicebat, ab eodem domino Johanne iure hereditario possidendum et habendum, dictumque annum et hereditarium censum septem librarum monete predictae dicto Lupponi ad opus iamdicti domini Johannis, ut premissum est, venditum idem Hermannus venditor prefato emptori ad opus supradicti domini Johannis supportavit et effestucando resignavit modo in talibus consueto, promittens antedictus Hermannus venditor ut debitor principalis super se et bona sua omnia, quod ipse prenominate domino Johanne de dicto censu septem librarum monete supradictae dicto Lupponi ad opus prefati domini Johannis vendito atque de dicta medietate molendini supradicti annuatim et hereditarie solvendo, ut prescriptum est, dibatam et iustam prestabit warandiam, et quod

omnem aliam obligationem in premissis existentem exceptis censu domini nostri ducis ipsi domino duci atque viginti solidis Henrico dicto Moeten annuatim ex predicta medietate molendini supradicti de iure solvendis, ut dictus venditor dicebat, prenominate domino Johanne deponet omnino.

Testes interfuerunt scabini in Buscoducis Goessuinus Moedel Dicbier et Nycholaus de Oerle.

Datum in vigilia Epiphanye Domini anno Eiusdem millesimo CCCmo sexagesimo primo.

Het uithangend zegel van Dicbier is licht beschadigd, dat van v. Oerle is grotendeels verloren gegaan.

In dorso: adquisicio VII librarum super molendinum de Spoirdonc venditarum per Hermannum de Vucht etc.

IZ

Oerscot

Latere hand: Constitution d'une rente annuelle et hereditaire de 7 fls. au prouffit du seigneur de Petershem, 1363.

Oorschott

STAMBOOM DER FAMILIE VAN VUGHT - VAN OIRSCHOT

Henrick ca. 1100Rutger ca. 1105Burchard ca. 1135

vermoedelijke afstamming

Willem ca. 1170

zekere afstamming

A.

Daniel ca. 1195 x Agnes

|

|

|

|

Boudewijn 1216 - 1257 x Margareta

Matilda

Daniel v. Vught 1216 - 1232

4s

#)

|

Luppertus 1268 - 1277 x Wendelmodis

Daniel v. Oirschot

Wouter v. Oirschot

**)

1278 - 1303

|

1250 ?

|

|

|_____|

Wouter v. Oirschot

Eberhard v. O.

Jan I 1296 - 1306 (ca. 1300) 1315

1317 - 1323

|

Marcilius 1344 - 1348

Dirck (ca. 1332)

Jan II 1319 - 1357 x Truda

Herman 1362

Petrus 1355 - 1361

Jan III 1357 - 1365

De jaartallen geven aan wanneer de betreffende persoon in oorkonden voorkomt.

De jaartallen tussen haakjes geven aan, wanneer de betreffende persoon vermoedelijk rond de 30 jaar was.

De onderstreepte personen waren heer van Oirschot.De onderstreepte personen waren heer van Vught.

II. GENEALOGISCHE GEGEVENS VAN DIEPENBEECK

BERGEYKSE TAK

door P.F. van Diepenbeek

- I. Jacob Jacob van Diepenbeek
geh. Eersel 29-07-1664 met Henrixken Goijarts
kinderen:
1. Franciscus, volgt II
 2. Agnetis, ged. Eersel, begr. Bergeyk 18-10-1750, geh. met Wilhelmus Ketelaars
kinderen:
 - a. Anna Maria
 - b. Elisabeth
 - c. Anna Margaretha
 - d. Wilhelmina, ged. Bergeyk 17-12-1691
 - e. Franciscus, ged. Bergeyk 29-03-1695
 3. Godefridus, ged. Eersel 13-02-1681
 4. Martinus, ged. Eersel 26-05-1683
 5. Jacobus

N.b. Jacob Jacob van Diepenbeek was vermoedelijk handelaar van beroep. Zie drs. W. Knippenberg, "De teuten - buitengaanders van de Kempen" (Eindhoven, 1974), blz. 120: in 1687 verklaart Jacob van Diepenbeek 100 gulden schuldig te zijn aan Ariaen Matijs Aerts voor "afgecochten toeback".

- II. Franciscus van Diepenbeek
ged. Eersel, begr. Bergeyk 02-11-1741
geh. Bergeyk 10-03-1691 met Maria Michiels (begr. Bergeyk 18-10-1754)
kinderen:
1. Jacobus Franciscus, volgt III
 2. Joannes, ged. ca. 1694, begr. Bergeyk 27-07-1719 (vermoord)
 3. Henricus, volgt IV
 4. Franciscus, volgt V
 5. Mathias, volgt VI
 6. Henricus, volgt VII
 7. Godefridus, verm. begr. voor 29-11-1715 (zie nr. 9)
 8. Michaël, ged. Bergeyk 13-01-1712
 9. Godefridus, volgt VIII

- III. Jacobus Franciscus van Diepenbeeck
 ged. Eersel 24-05-1692, begr. Bergeyk 29-10-1769
 geh. Hendriene Petrus Matheus Vissers (begr. Bergeyk 01-07-1746)
 kinderen (allen ged. Bergeyk):
1. Henrica, ged. 15-01-1719, geh. Bergeyk 16-05-1751 met Petrus Vlerken, ged. te Alken (B)
 kind:
 Christianus, ged. Bergeyk 30-07-1752
 2. Joanna, ged. 27-12-1720, geh. I Bergeyk 25-02-1770 met Theodorus Verkoijen en II Bergeyk 11-02-1776 met Jacobus van Hove
 3. Elisabeth, ged. 13-03-1723
 4. Anna, ged. 13-03-1723 (verm. begr. voor 13-09-1727, zie nr. 6)
 5. Joannis, ged. 14-12-1724, begr. Bergeyk 19-11-1747
 6. Anna, ged. 13-09-1727, begr. Bergeyk 17-04-1754
 7. Martina, ged. 26-06-1730
 8. Jacobus, ged. 28-09-1732, begr. Bergeyk 30-09-1749
 9. Henricus, ged. 14-05-1736, begr. Bergeyk 02-09-1743
 10. Joseph, ged. 12-11-1738, begr. Bergeyk 20-06-1757

N.b. Jacobus werd geboren in een woelige periode (Negenjarige oorlog, 1689-1697). Zijn woonplaats Eersel werd in 1694 zwaar geteisterd en voor een groot deel door Franse troepen platgebrand. Of dit de reden is van verhuizing van het gezin Van Diepenbeeck naar Bergeyk is (nog) niet vast te stellen. Vast staat wel dat het gezin in 1697 in Bergeyk woonde en dat zijn vader Franciscus de stamvader werd van het geslacht Van Diepenbeeck, dat sindsdien in Bergeyk heeft gewoond.

Een half jaar na de geboorte van zijn eerste kind (Henrica, 15-01-1719), werd zijn broer Joannes vermoord. Als een der eersten werd hij gealarmeerd en trof zijn broer op de plaats des onheils nog levend aan. Enkele dagen later zou hij overlijden. (zie ook Brabantse Leeuw, jrg. 25, 1976, blz. 98). Naar aanleiding van deze gebeurtenis werd Jacobus op 12-08-1719 gerechtelijk gedaagd om voor Johan de Jongh, stadhouder van de kwartierschout van Kempenland, een getuigenis af te leggen. Hij verklaarde: "dat hij deponent op sondagh voorleden wesende den 23e deser lopende maand julij 1719, des avonts de clock omtrent thien a elf f uijren is gecomen aan en ten huijse van Willem Adriaan Vrijssen staande bij ende omtrent de parochie kercke van Bergeijck, alwaar seer swaarijce gequetst sijnde ter neder lage Jan van Diepenbeeck desselfs broeder dewelcke jegens hem deponent seijde -ick moet sterven-. Dat hij deponent daarop denselve vraagde -wel broeder jegens wie hebt gij rusie off questie gehad-. Hij Jan van Diepenbeeck daarop jegens hem deponent seijde -jegens Peter Jan Daris-. Dat hij deponent daernaer, tot twee distincte reijsen, den voornoemden Peter Jan Daris, hebbende ontmoet gehad,

- den voornoemden Peter Jan Daris t'elckens jegens hem deponent seijde -ick heb wel questie ofte rusie met 'n broeder gehad, maar ick en Nebbe hem niet geslagen-.
- Later voegt Jacobus aan deze getuigenverklaring nog toe, dat hij van zijn 10-jarige zwager heeft gehoord, dat deze gezien had, dat zijn broer met een stuk hout was geslagen door Hendrik Janse Groenen. (Rechterlijk Archief Bergeyk, inv.nr. 80, fol. 214 e.v.).
- IV. Henricus van Diepenbeeck
 ged. Bergeyk 26-07-1697, begr. Bergeyk 02-07-1743
 geh. Bergeyk 10-02-1737 met Christina Cuijcken alias Sijmons
 kinderen (allen gedoopt Bergeyk):
1. Sijmon, ged. 29-09-1738
 2. Joannes, ged. 05-03-1742
 3. Henricus, ged. 11-04-1744
- V. Franciscus van Diepenbeeck
 ged. Bergeyk 02-01-1701, begr. Bergeyk 22-04-1778
 geh. Bergeyk 10-02-1737 met Petronella Keesmaekers (begr. Bergeyk 19-01-1784)
 kinderen (allen ged. Bergeyk):
1. Joannes, volgt IX
 2. Franciscus, volgt X
 3. Petrus, volgt XI
 4. Henricus, volgt XII
 5. Joanna Maria, ged. 17-03-1746
 6. Petronilla, ged. 06-09-1748, begr. Bergeyk 19-01-1784
 7. Joannes, ged. 21-01-1751
 8. Maria, ged. 22-10-1753
 9. Simon, volgt XIII
- VI. Mathias van Diepenbeeck
 ged. Bergeyk 18-01-1704, begr. Leende 16-01-1739
 geh. met Joanna Jansse Vermeulen
 kinderen (allen ged. Leende):
1. Maria, ged. 07-06-1723, begr. 19-05-1743
 2. Joanna, ged. 07-06-1723
 3. Mathias, ged. 17-10-1725, begr. Leende 01-10-1747
 4. Wilhelmus, ged. 21-10-1728, begr. vóór 1755

VII. Henricus van Diepenbeeck

ged. Bergeyk 21-05-1706, begr. Bergeyk 14-10-1761
 geh. Bergeyk 30-07-1738 met Joanna Maria Cornelis Sporen (begr. Bergeyk 01-02-1776)

kinderen (ged. Bergeyk):

1. Joanna, ged. 14-11-1738
2. Mathias, ged. 15-05-1740
3. Cornelia, ged. 13-07-1743, overl. Bergeyk 26-01-1816, geh. met Hendrik Vereijken
4. Franciscus, volgt XIV
5. Henrica, ged. 31-10-1749, overl. Bergeyk 31-05-1815, geh. Bergeyk 23-11-1788 met Hendrik Rooijackers (ged. Aalst en overl. Bergeyk 24-01-1813)

VIII. Godefridus van Diepenbeeck

ged. Bergeyk 29-11-1715, begr. Bergeyk 24-05-1797
 geh. Bergeyk 25-02-1739 met Maria Adriaans, alias Driessen (begr. Bergeyk 01-11-1776)

kind:

1. Adriana, ged. Bergeyk 19-07-1740

IX. Joannes van Diepenbeeck

ged. Bergeyk 10-01-1738, begr. Hapert 03-11-1775
 geh. Hapert 28-11-1771 met Hendriene Adriaans

kinderen (ged. Hoogeloon):

1. Antonia, ged. 30-06-1769, begr. Hoogeloon 18-01-1776
2. Hendricus, ged. 25-05-1773, begr. Hoogeloon 24-06-1773

X. Franciscus van Diepenbeeck

ged. Bergeyk 09-01-1739, geh. Minderhout (B) 16-11-1767 met Joanna Mertens (ged. Minderhout)

kinderen (allen ged. te Minderhout):

1. Joannes Franciscus, ged. 05-12-1767
2. Maria Catharina, ged. 25-05-1769
3. Cornelius, ged. 28-07-1771, geh. Turnhout 06-04-1796 met Petronella de Visser
4. Joannes Petrus, ged. 27-10-1773
5. Joanna Catharina, ged. 25-12-1775
6. Josephus, ged. 21-03-1778
7. Anna Maria, ged. 05-07-1781, begr. Minderhout 05-03-1782

N.b. Op 17-05-1784 hertrouwt Franciscus te Bergeyk met Anna Reniers.

XI. Petrus van Diepenbeeck

ged. Bergeyk 28-12-1741, begr. Bergeyk 23-12-1793
 geh. Bergeyk 06-02-1785 met Maria Sporen (ged. ca. 1754, overl. Bergeyk 22-03-1831)

kinderen (allen ged. Bergeyk):

1. Maria Theresia, ged. 17-12-1785, begr. Bergeyk 19-12-1785
2. Maria Theresia, ged. 13-01-1787, overl. Antwerpen 23-05-1865 als weduwe van Joannes Baptista Apers
3. Petrus, volgt XV
4. Joannis, ged. 27-12-1791, begr. Bergeyk 13-08-1805

XII. Henricus van Diepenbeeck

ged. Bergeyk 14-12-1743, begr. Bergeyk 25-01-1794
 geh. Luyksgestel 06-02-1769 met Joanna Weijtens alias Wouters (ged. ca. 1727 te Pelt (B) en overl. Geldrop 06-07-1816)

kinderen (allen ged. Bergeyk):

1. Franciscus, ged. 24-10-1769 (vertrok waarschijnlijk in 1793 naar Haarlem, zie ontlastbrief, Recht. Archief Bergeyk, inv.nr. 87, fol. 174)
 2. Helena, ged. 19-11-1771, overl. Bergeyk 16-11-1833, geh. I Bergeyk 18-06-1797 met Adriaan Rooijackers (overl. Bergeyk 10-03-1812); geh. II Bergeyk 26-02-1813 met Joseph van Bommel (ged. Bergeyk 30-08-1758 en overl. Bergeyk 05-11-1821); geh. III Bergeyk 25-05-1823 met Adriaan Dijkmans (ged. Eersel 15-11-1757 en overl. Bergeyk 01-01-1830)
 3. Johannes, ged. 21-02-1774
 4. Petrus, ged. 15-09-1776
 5. Maria Catharina, ged. 09-08-1779, overl. Geldrop 31-07-1846, geh. Bergeyk 08-05-1803 met Hendricus van der Linden (ged. Geldrop ca. 1780 en overl. Geldrop 09-03-1837)
- kind:
- a. Hendricus, ged. Geldrop 14-05-1803, overl. Geldrop 29-03-1815

XIII. Simon van Diepenbeeck

ged. Bergeyk 05-07-1761, overl. Bergeyk 06-05-1832
 geh. Bergeyk 24-10-1784 met Antonetta Sporen, ged. ca. 1756, overl. Bergeyk 11-02-1828

kinderen (allen ged. Bergeyk):

1. Francis, ged. 07-09-1785, begr. Bergeyk 08-03-1786
2. Franciscus, ged. 07-06-1788, overl. Bergeyk 02-07-1832
3. Adrianus, ged. 25-08-1790, begr. Bergeyk 15-12-1801
4. Petronella, ged. 18-02-1793, overl. Bergeyk 09-01-1854, geh. Bergeyk 11-05-1833 met Jacobus Brouwers (ged. Bergeyk 30-10-1796, overl.

Bergeyk 09-04-1872)

kind:

a. Jacomina Antonetta, ged. Bergeyk 15-09-1834

5. Peter, volgt XVI
6. Henricus, ged. 06-04-1798, begr. Bergeyk 12-07-1798
7. Adrianus, ged. 16-02-1800
8. Willem, begr. 29-06-1793

XIV. Franciscus van Diepenbeeck

ged. Bergeyk 22-08-1746, over]. Bergeyk 25-05-1799

geh. Bergeyk 03-08-1785 met Maria Roijakkers (over]. Bergeyk 20-12-1830)

kinderen (allen ged. Bergeyk):

1. Joanna Maria, ged. 21-05-1786, over]. Bergeyk 15-07-1841, geh. Bergeyk 21-09-1814 met Georgius (Jeuris) van Rijsingen (ged. Westerhoven 08-11-1773)
kinderen (geb. Bergeyk):
 - a. Francijna, geb. 03-11-1815
 - b. Hendrina, 03-11-1815
 - c. Arnoldus, geb. 22-12-1818
 - d. Dingena, geb. 17-02-1820
 - e. Martijna, geb. 13-03-1825
2. Henrica, ged. 28-03-1788, over]. Bergeyk 08-10-1791
3. Johanna, ged. 29-08-1791, over]. Riethoven 14-06-1818, geh. Riethoven 20-06-1813 met Jean van Velsum (ged. Riethoven 28-09-1763, over]. Riethoven 02-10-1831)
kinderen (geb. Riethoven):
 - a. Jacques, geb. 25-07-1813
 - b. Franciscus, geb. 20-07-1815, over]. Riethoven 02-08-1815
 - c. Elisabeth, geb. 01-07-1816
4. Henricus, volgt XVII

XV. Petrus van Diepenbeeck

ged. Bergeyk 27-07-1789, over]. Bergeyk 24-11-1871

geh. I Bergeyk 26-05-1815 met Cornelia Hoeks (ged. Bergeyk 19-01-1793, over]. Bergeyk 02-05-1822)

kinderen (geb. Bergeyk):

1. Johannes Francis, volgt XX
2. Martinus, geb. 28-10-1823
3. Antonetta, geb. 31-10-1826, over]. Bergeyk 07-04-1827
4. Maria Antonetta, geb. 26-03-1828, geh. Antwerpen 15-01-1857 met Cornelius van Doren (geb. Raevens (B) 18-12-1823)

XVII. Henricus van Diepenbeeck

ged. Bergeyk 02-02-1797, over]. Bergeyk 18-12-1862

geh. I Bergeyk 14-02-1819 met Petronella Sporen (ged. Bergeyk 18-04-1792, over]. Bergeyk 11-02-1834)

kinderen (allen geb. Bergeyk):

1. Johannes Francis, volgt XXI
2. Petronella, geb. 03-02-1822, over]. Bergeyk 10-04-1824
3. Cornelis, volgt XXII
4. Hendrina, geb. 02-04-1827, geh. I Bergeyk 20-04-1850 met Peter Joseph Bluijssen (geb. Riethoven 06-05-1819, over]. Bergeyk 05-01-1854)
kinderen (geb. Bergeyk):
 - a. Peternella, geb. 28-04-1851
 - b. Christiaan, geb. 20-11-1852
 geh. II Bergeyk 11-11-1854 met Jacobus Suetens (geb. Heerbergen 03-01-1823)
kinderen (allen geb. Bergeyk):
 - a. Jan Francis, geb. 25-03-1855
 - b. Maria Regina, geb. 22-10-1856
 - c. Maria Anna, geb. 26-07-1858
 - d. Hendrikus, geb. 05-01-1861
 - e. Hendrika, geb. 05-01-1861
 - f. Christina, geb. 29-01-1863
 - g. Jacobus, geb. 03-01-1865
 - h. Peter Joseph, geb. 12-10-1868
 - i. Petrus Cornelis, geb. 19-07-1871
 - j. Dina, geb. 19-07-1871
5. Maria Lucia, geb. 27-09-1829, over]. Bergeyk 18-11-1872, geh. Bergeyk 31-05-1851 met Peter Sporen (geb. Bergeyk 02-02-1825, over]. Bergeyk 31-08-1899)
kinderen (allen geb. Bergeyk):
 - a. Hendrika, geb. 08-01-1859
 - b. Franciscus, geb. 01-06-1861
 - c. Cornelis, geb. 17-03-1863
 - d. Maria Lucia, geb. 25-11-1863
 - e. Martinus, geb. 05-06-1872
6. Petronella, geb. 06-02-1834, over]. Bergeyk 06-09-1834
geh. II Bergeyk 04-10-1834 met Mechtilda alias Ardina Wils (ged. Luyksgestel 04-05-1804, over]. Bergeyk 22-07-1875)
kinderen (geb. Bergeyk):
 1. Hendrika, geb. 30-07-1835, over]. Bergeyk 10-10-1917, geh. Bladel 28-04-1871 met Johannes Stevens (geb. Bladel 12-04-1843, over]. Bergeyk 23-04-1884)

kinderen (geb. Bergeyk):

- a. Adriana, geb. 09-03-1873
- b. Berdina Francisca, geb. 07-04-1874
- c. Franciscus, geb. 22-01-1876
2. Martinus, geb. 29-09-1837, overl. Bergeyk 29-05-1841
3. Peter Johannes, volgt XXIII
4. Hendrikus, volgt XXIV
5. Martinus, volgt XXV
6. Jacobus, geb. 19-04-1851

XVIII. Peter Johannes van Diepenbeek

geb. Bergeyk 10-10-1818, overl. Bergeyk 20-05-1897

geh. Bergeyk 23-11-1850 met Willemijna de Krom (geb. Bergeyk 22-11-1823, overl. Bergeyk 31-01-1878)

kinderen (allen geb. Bergeyk):

1. Peter Johannes, geb. 25-02-1853, overl. Bergeyk 09-04-1853
2. Johannes Cornelis, geb. 01-02-1854
3. Maria Cornelia, geb. 01-01-1856, overl. Bergeyk 17-09-1917, geh. Bergeyk 28-04-1900 met Hendricus Helsemans
4. Peter Johannes, geb. 22-11-1857
5. Jan Francis, geb. 09-06-1859, geh. met Petronella Box (geb. Bergeyk 02-03-1859)
6. Bernardus, geb. 14-08-1861, overl. Bergeyk 13-03-1944, geh. Bergeyk 21-02-1900 met Wilhelmina van der Heijden (geb. Bergeyk 02-02-1867)
7. Christianus, geb. 19-02-1864, overl. Westerhoven 30-10-1914, geh. 09-05-1904 met Maria Helsemans (geb. Luyksgestel)

XIX. Jan Francis van Diepenbeek

geb. Bergeyk 13-02-1846, overl. Bergeyk 23-09-1908

geh. Bergeyk 18-07-1875 met Johanna Elisabeth Jansen (geb. Bergeyk 16-12-1844)

kinderen (allen geb. Bergeyk):

1. Maria Elisabeth, geb. 02-11-1877, overl. Bergeyk 05-11-1877
2. Maria Cornelia, geb. 16-09-1882, overl. Eindhoven 08-01-1960, geh. met Petrus Franciscus van Ham
3. Peter Cornelis Francis, volgt XXVI
4. Johanna Maria Cornelia, geb. 05-09-1885

XX. Johannis Francis van Diepenbeek

geb. Bergeyk 03-03-1821

geh. Bergeyk 06-10-1855 met Helena Maria van den Weijer (geb. Bergeyk 16-06-1825, overl. 31-01-1867)

kinderen (allen geb. Bergeyk):

1. Peter Johannes, volgt XXVII
2. Johannes Cornelis, geb. 07-06-1859, overl. Bergeyk 01-05-1934
3. Johanna Maria, geb. 12-07-1862, overl. Bergeyk 28-09-1940, geh. Bergeyk 08-02-1893 met Petrus Rombouts (geb. Bergeyk 02-01-1860, overl. Bergeyk 31-07-1928)
kind:
a. Franciscus Wilhelmus, geb. Bergeyk 03-03-1895
4. Maria Antonetta, geb. 26-01-1865, geh. Bergeyk 22-05-1894 met Nicolaas van Berkel (geb. Besoijen 23-12-1863)
kinderen:
a. Petronella Helena, geb. Besoijen 10-04-1895
b. Helena Maria Francisca, geb. Tilburg 24-03-1897
c. Martinus Franciscus Antonius, geb. Tilburg 08-05-1904
d. Franciscus Antonius Marinus, geb. Tilburg 28-05-1907

XXI. Johannis Francis van Diepenbeek

geb. Bergeyk 13-09-1819, overl. Uden 17-09-1882

geh. 11-05-1858 met Johanna de Groot (geb. Uden 06-01-1819)

kinderen (allen geb. Uden):

1. Peter Johannes, volgt XXVIII
2. Maria Adriana, geb. 19-12-1860, overl. Uden 30-06-1882
3. Petronella, geb. 08-06-1862, geh. Uden 31-07-1891 met Gerardus Jacobs (geb. Heumen 25-03-1867)
4. Adrianus, volgt XXIX

XXII. Cornelis van Diepenbeek

ged. Bergeyk 09-08-1824, overl. Bergeyk 07-05-1905

geh. Bergeyk 01-05-1858 met Wilhelmina van Houts (geb. Bergeyk 07-03-1831)

kinderen (allen geb. Bergeyk):

1. Maria Mechtilda, geb. 28-06-1881
2. Lucia, geb. 11-10-1883, overl. Valkenswaard 17-03-1966, geh. Adrianus Hendriks (geb. Bergeyk 27-08-1883)
kinderen (geb. Bergeyk):
a. Hendrika Cornelia, geb. 02-09-1913
b. Martina Henrica Cornelia, geb. 01-03-1915
c. Adrianus Cornelis, geb. 20-01-1917

3. Hendrika Cornelia Elisabeth, geb. 10-05-1886, geh. Jan Baptist Adriaan Bruijninx (geb. Moll, 11-04-1887)
kind:
a. Henrica Wilhelmina Cornelia, geb. 31-10-1911
4. Wilhelmina Cornelia, geb. 03-08-1889, geh. Bergeyk april 1913 met Peter Johannes Hendriks (geb. Bergeyk, overl. Roosendaal en Nispen 07-11-1918)

XXVI. Peter Cornelis Francis van Diepenbeek

geb. Bergeyk 06-06-1884, overl. Bergeyk 11-07-1962
geh. met Johanna van Poppel (geb. Bergeyk 16-04-1885)
kinderen (allen geb. Bergeyk):

1. Francis Arnoldus Cornelis, geb. 12-01-1915
2. Arnoldus, geb. 10-01-1916
3. Josephus Cornelis, geb. 10-07-1917, overl. Bergeyk 14-11-1918
4. Maria Theresia, geb. 01-05-1919
5. Josephus Cornelis, geb. 15-04-1920, overl. 25-04-1920
6. Johanna Elisabeth, geb. 25-08-1921, overl. Bergeyk 13-09-1921
7. Johanna Elisabeth, geb. 26-10-1922, overl. Bergeyk 29-05-1923
8. Petrus Cornelis, geb. 15-04-1924, overl. Bergeyk 26-03-1925
9. Johanna Elisabeth, geb. 02-06-1925

XXVII. Peter Johannes van Diepenbeek

geb. Bergeyk 09-09-1856, overl. Bergeyk 22-03-1920
geh. Bergeyk 03-02-1892 met Johanna Maria Lodewijks (geb. Striyp 01-11-1865, overl. Bergeyk 23-01-1907)
kinderen (allen geb. Bergeyk):

1. Helena Maria, geb. 18-04-1893, overl. Valkenswaard 11-02-1981, geh. 18-09-1916 met Johannes Hendricus Verhappen (geb. Valkenswaard 23-09-1890, overl. Eindhoven 17-06-1968)
kinderen:
a. Johannes, geb. Bergeyk 27-10-1916, overl. Bergeyk 30-12-1916
b. Petrus Johannes, geb. Valkenswaard 05-01-1918
c. Johanna Maria Petronella, geb. Valkenswaard 02-01-1920
d. Johannes Petrus, geb. Valkenswaard 27-11-1926
e. Bert, geb. Valkenswaard 19-08-1926
2. Johannes Franciscus, volgt XXXII
3. Maria Petronella, geb. 18-09-1900, geh. 10-09-1924 met Abraham Segers (geb. Woudrichem 03-08-1903, overl. 's-Gravenhage 11-01-1972)
kinderen (allen geboren 's-Gravenhage):
a. Johannes Peter, geb. 03-04-1925

- b. Johanna Petronella Maria, geb. 09-01-1927
- c. Pieterella Helena Hendrika, geb. 11-01-1928

XXVIII. Peter Johannes van Diepenbeek

geb. Uden 12-06-1859
geh. 17-06-1892 met Johanna Maria van Haandel
kinderen (allen geb. Uden):

1. Johannes Franciscus, geb. 01-06-1892
2. Johanna Maria, geb. 11-04-1893
3. Franciscus Wilhelmus, geb. 27-07-1894
4. Martha Maria, geb. 16-10-1895
5. Johanna Maria, geb. 21-08-1897
6. Wilhelmus, geb. 13-10-1900
7. Adriana Lamberta, geb. 17-12-1901

XXIX. Adrianus van Diepenbeek

geb. Uden 02-02-1865
geh. 12-02-1892 met Petronella van Diepenbeek (geb. Bergeyk 24-05-1871)
kind:

1. Johannes Franciscus, geb. Uden 01-06-1892

XXX. Leonardus van Diepenbeek

geb. Bergeyk 04-09-1863, overl. Bergeyk 22-02-1925
geh. met Angelina Vercammen (geb. Bergeyk 25-04-1876)
kinderen (allen geb. Bergeyk):

1. Cornelia Wilhelmina, geb. 19-10-1907
2. Wilhelmina Maria, geb. 01-07-1909
3. Cornelis, geb. 30-10-1910
4. Johanna Catharina, geb. 16-04-1914
5. Maria Petronella, geb. 09-01-1914
6. Christina Petronella, 20-07-1919

XXXI. Martinus van Diepenbeek

geb. Bergeyk 16-10-1887
geh. met Anna Catharina Theunissen (geb. Achel 03-04-1892)
kinderen (allen geb. Bergeyk):

1. Catharina Anna, geb. 14-12-1916
2. Maria Elisabeth, geb. 01-03-1919
3. Martha Catharina, geb. 10-01-1921

XXXII. Johannes Franciscus van Diepenbeek

geb. Bergeyk 01-04-1894, overl. Geldrop 11-12-1972

geh. Eindhoven 06-05-1925 met Dimphena Petronella de Vroom (geb.

Oerle 16-02-1895 en overl. Eindhoven 30-06-1985)

kinderen:

1. Petrus Franciscus, geb. Eindhoven 08-10-1926
2. Franciscus Cornelis, geb. Oud- en Nieuw Gastel 10-07-1928
3. Johanna Maria Petronella, geb. Eindhoven 24-03-1930
4. Josephina Maria Clementina, geb. Eindhoven 19-03-1937

Voor aanvullingen, op- of aanmerkingen houdt de auteur zich ten zeerste aanbevolen.

P.F. van Diepenbeek

Tuinstraat 9

5711 AG Someren

III. HUIZEN EN HUN BEWONERS TE OIRSCHOT

VAN DE ZEVENTIENDE TOT DE TWINTIGSTE EEUW

door C. Scholten

64. HUIJS "DEN LIEVENHEER", Beerseweg 10 (sectie K 492)

De verpondingsregisters van de herdgang Kerkhof vermelden als eigenaars respectievelijk bewoners de volgende personen:

- A. GERAERT JANS GERITS VAN BILSEN ± 1650
 "Huijs en aanstede"
 grootte: 3 lopen, 35 royen; aanslag 2 g. 10 st. 8 p.
 "De acker naast den ouden dries"
 grootte: 2 lopen; aanslag 1 g. 0 st. 12 p.
 (verpondingsboek I, fol. 31 c)
- B. MARTEN CORSTIAENS VAN DE MAERSSELAER 1703
 door koop 17.04.1703
 omschrijving, grootte en aanslag als onder A
 (verpondingsboek I, fol. 31c en R.A. inv.nr. 230, fol. 28v)
- C. MARIA GELINCK SCRAETS,
 WED. MARTEN CORSTIAENS VAN DE MAERSSELAER
 "huijs en aenstede van de acker naast den ouden dries"
 grootte: 5 lopen, 35 royen; aanslag 3 g. 11 st. 4 p.
 (verpondingsboek II, fol. 27v)
- D. JASPAR PAULUS NEGGERS, bij erfdeling 17.07.1717 1717
 (gehuwd met Elisabeth Marten v.d. Morsselaer)
 omschrijving, grootte en aanslag als onder C
- IN DE AKTE VAN ERFDELING WORDT **DIT PAND ALS VOLGT OMSCHREVEN: "DE STEDE EN DE AENGELACH GENOEMT DEN LIEVENHEER".**
 (verpondingsboek II, fol. 27v en R.A. inv.nr. 265, fol. 19)

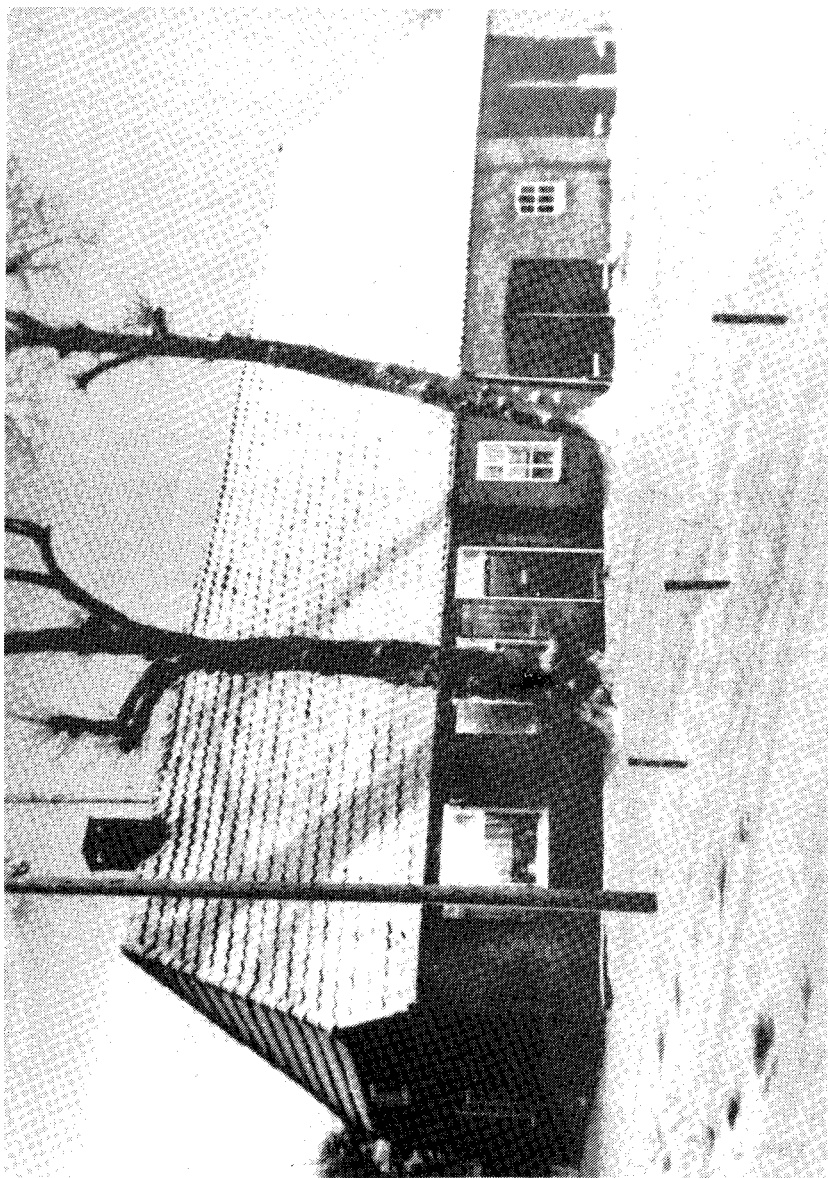

foto: J.v.d. Wal Best

"Huijs den Lievenheer" Beerseweg 10, Oirschot
situatie 1972

- E. PEETER JASPER NEGGERS** bij erfdeling 21.10.1749 1749
 (overl. 10.10.1792)
 omschrijving, grootte en aanslag als onder C
 1750 vereniging met den hoogen dries,
 grootte: 2¹/₂ lopen, aanslag 12 st. 8 p.
 de nieuwe omschrijving is als volgt:
 "Huijs en aenstede met den hoogen dries, in 2 parcelen,
 grootte: 8 lopen, 10 roeden, aanslag: 4 g. 3 st. 12 p.
 (verpondingsboek II, fol. 27v, 28v; III, fol. 35; IV, fol. 27; V, fol. 24 en
 R.A. inv.nr. 271, fol. 289)
- ARNOLDUS LAMBERTUS HUIJSKENS** 1793
 (gehuwd met Elisabeth Peeter Jasper Neggers)
 omschrijving, grootte en aanslag als onder E.
 (verpondingsboek V, fol. 24; VI, fol. 21)
- De kadastrale leggers van de gemeente Oirschot geven de volgende eigenaren:
- ARNOLDUS HUIJSKENS** 1832
 (overl. 27.08.1838)
 sectie F 1598: huis, schuur en erf
 grootte: 14 R, 30 E.
 (artikel 284, volgnr. 47)
- G. IDA HUIJSKENS** bij deling 02.05.1840 1840
 (gehuwd met Leonard Vulders)
 omschrijving en grootte als onder F
 1847 verkoop
 (artikel 1080 en N.A. inv.nr. 5237, akte nr. 1067)
- H. LAMBERT HUIJSKENS** 1847
 omschrijving en grootte als onder F
 1848 verkoop
 (artikel 1081, volgnr. 33)
- ROGIER, JOHANNES EN ADRIAAN VERHOEVEN,** 1848
 landbouwers
 omschrijving en grootte als onder F
 1877 verkoop
 (artikel 1808, volgnr. 13)

- J. ADRIAAN COPPENS, landbouwer 1877
(over]. 21.05.1887)
- K. WILHELMINA VAN HAAREN, WED. ADRIAAN COPPENS 1888
- L. JORDANUS COPPENS 1922
omschrijving en grootte als onder F
1901
vereniging van de sectie F 1596, F 1597, F 1598 en F 2482
de nieuwe omschrijving is als volgt:
sectie F 3189: huis en tuin
grootte: 44 A, 60 CA
1926 verkoop
(artikel 2742, volgnrs. 7, 8, 9, 11)
- M. ADRIANUS PETERzn. VAN DE VEN, landbouwer 1926
omschrijving en grootte als onder L
1950 vernieuwing, de nieuwe omschrijving is als volgt:
sectie F 3189; huijs, tuin en hok
grootte: 44 A, 60 CA
1964 naar artikel 7670
(artikel 5243, volgnrs. 13, 17)
- N. PETRUS JACOBUS VAN DE VEN 1964
omschrijving en grootte als onder M
1973 verkoop
(artikel 7670, volgnr. 3)
- O. CORNELIS MARINUS IGNATIUS VAN KEMPEN, 1973
bedrijfsleider
omschrijving en grootte als onder M
1982 ruilverkaveling, vereniging van de sectie F 3189 en F 1945
de nieuwe omschrijving is als volgt:
SECTIE K 492, Beerseweg 10
HUIS EN TUIN, grootte: 1 HA, 17 A, 40 CA
(artikel 8970, volgnrs. 1, 2, 3)

IV. KEMPISCHE CURIOSA 11

BLOEDIGE BLADZIJDEN IN DE KERKEREKENING

door J. Lijten

Ofschoon de uil in de klassieke beschaving gold als het beeld der wijsheid, zullen de meeste mensen het toch niet als een compliment beschouwen, wanneer zij als 'uil' betiteld worden. Het onheuse gebruik van de naam van de lievelingsvogel der Griekse godin Pallas Athene duidt op een misgroei van ons begrip omtrent 's uilen bevattingvermogen, vermoedelijk veroorzaakt door zijn gewoonte om de dag door te brengen met het knappen van een uiltje, aangezien hij voornamelijk 's nachts geruisloos de kost verdient.

Ondanks ons denigrerend spreken over de uil buiten de fabeltjeskrant waarden wij hem in onze dagen als een zeldzaam en nuttig dier en stelt men van overheidswege zelfs een premie op zijn aanwezigheid.

Dit was zo'n drie eeuwen geleden heel anders. De uil was niet alleen vogelvrij maar er stond zelfs een premie op zijn dood, zoals blijkt uit de rekeningen der Oirschotse Sint Petrus-kerk over de jaren 1705 tot 1755.

Hoewel de resolutieboeken der Oirschotse regenten geen enkele informatie geven - vermoedelijk werden alleen belangrijk geachte besluiten summier geboekstaafd - moeten er rond de jaren 1709 - 1710 twee beslissingen dienaangaande zijn genomen. In de rekening der Sint Petrus-kerk over de jaren 1705 - 1710 wordt - ongedateerd maar denkelijk over 1709/10 - achtmaal een uitbetaling van drie stuivers geboekt 'aan enen jongen die eenen uyl van de kerck had geschooten'. Deze premie moet kort daarna zijn verdubbeld, want in de rekening over de jaren 1710 - 1713 wordt 25 maal de uitbetaling van zes stuivers gememoreerd voor het schieten van een kerkuil, meestal door de koster maar ook door de schoolmeester en door een zoon van de leidekker, die op de kerk aan het werk was.

Wij kunnen er wel zeker van zijn, dat er voor dit destructieve optreden van de Oirschotse vroede vaders een reden geweest zal zijn. Het ligt dan voor de hand, dat men werkelijk last gehad heeft van met name de kerkuil en dat is praktisch alleen mogelijk, doordat de uilen niet alleen op de gewelven van de kerk kwamen maar ook in de kerk zelf. Wij moeten daarbij bedenken, dat de Sint Petrus-kerk in die tijd ten dienste stond van de gereformeerde inwoners van Oirschot, die met hun kleine aantal slechts een gedeelte van de kerk gebruikten. Welk gedeelte van de kerk dit was, is ons nog niet duidelijk geworden. Het is wel duide-

lijk, dat de kerk ook gedeeltelijk als opslagruimte is gebruikt. Ofschoon het beheer van het kerkgebouw onder het toezicht van het dorpsbestuur viel en daarvoor voldoende inkomsten beschikbaar waren, zal er toch dikwijls sprake geweest zijn van achterstallig onderhoud. Uit de rekeningen blijkt, dat er doorlopend aan de daken en ramen gerepareerd moest worden. Het materiaal is vermoedelijk niet van de kwaliteit geweest, die wij tegenwoordig kennen. Het lijkt ons daarom zeker, dat de uilen in de kerk zelf huisden en daar vervuiling veroorzaakten. Dit zal ook gegolden hebben voor de kerk van Best, die praktisch nooit gebruikt werd. De schoolmeester van Best, Johan Agenleck (eigenlijk heette hij Auchinleck) staat genoteerd voor een premie van 12 stuivers voor 2 geschoten uilen van de genoemde 25. Ook hoorden daarbij 3 jonge uilen, die door de koster waren gevangen. Deze brachten echter slechts 3 stuivers per stuk op.

In de nog aanwezige kerkerekeningen telden we de volgende aantallen slachtoffers:

1705 - 1710	8
1710 - 1713	25
1713 - 1716	13
1719 - 1722	7
1728 - 1731	1
1731 - 1734	7
1737 - 1740	7
1740 - 1743	5
1743 - 1746	3
1746 - 1749	1
1749 - 1752	18
1752 - 1755	2

Wij komen dus aan totaal 97 gesneuvelde uilen.

Bij de 18 aangebrachte uilen over de periode 1749 - 1752 waren 5 jonge, gevangen door Hendrik Ekerschot, die slechts halve prijs opleverden. Dezelfde Hendrik Ekerschot kreeg ook nog een premie van 25 stuivers voor 10 door hem uitgehaalde eieren.

Het is opvallend, dat in de laatste jaren premies werden uitbetaald aan vele verschillende personen. Er zal toen geen sprake meer geweest zijn van uilen, die de kerk bevuilden, maar van allerlei stropers, die een premie wilden opstrijken, reden waarom men gestopt zal zijn met deze beloning.

V. ARCHEOLOGISCHE VERKENNING VAN HET LAATMIDDELEEUWS KERKGEBOUW TE WINTELRE

Jacq. F.C.M. Bijnen

I. INLEIDING

Het beeld van Wintelre wordt in sterke mate bepaald door het kerkgebouw. Visueel is de kerk het markantste bouwwerk van dit eenvoudige Kempische dorp. Gerekend vanaf de 15e eeuw is het huidige kerkgebouw het vierde gebedshuis dat de parochie Wintelre binnen haar grenzen heeft gehad. Het dateert uit 1931 en staat op hetzelfde perceel als zijn voorganger. Deze voorlaatste kerk -gebouwd door aannemer Antonie Coppens uit Bladels)- dagtekende uit 1822-1823²). Daarvoor kerkten de katholieken van Wintelre in een zogenaamde schuurkerk die stond op een perceel schuin tegenover het huidige kerkterrein, aan de overzijde van de tegenwoordige Willibrordusstraat, op de plaats van het woonhuis met nummer 48a³). De schuurkerk dateerde uit het eind van de 17e eeuw, zij werd in 1823 afgebroken.

Een nog ouder kerkgebouw, dat zijn oorsprong mogelijk heeft gehad vóór 1500, stond op een meer afgelegen plaats in het dorp, ter hoogte van de Kerkhei. Dit gebouw kwam in 1822 onder de slopershamer. In het voorjaar van 1989 stelden wij een verkennend archeologisch onderzoek in naar de exacte ligging van deze kerk en naar de eventuele aanwezigheid van restanten of sporen van het gebouw.

II HISTORISCHE GEGEVENS

De kerk van Wintelre was een appendix van de collegiale kapittelkerk van Oirschot. In feite was het een filiaalkerk, die fungeerde als "aanslag" of bijkerk van de moederkerk te Oirschot. De Wintelrese kerk had wel een zekere zelfstandigheid, tot uiting komend in bijvoorbeeld een eigen afgebakend parochiaal gebied, beheer van de kerkfabriek (bezittingen en inkomsten van de kerk) door eigen kerkmeesters, maar het kapittel van Oirschot bezat het collatierecht (= het recht van degene die een kerk stichtte en onderhield, om ook een pastoor te benoemen) en eveneens de inkomsten uit de tienden. Uit die tiend inkomsten keerde het kapittel een bedrag uit aan de bedienende geestelijke voor zijn levensonderhoud. Eveneens betaalde het kapittel uit deze inkomsten het onderhoud van het kerkgebouw.

Het oudste document waarin de kerk van Wintelre wordt genoemd, dateert van 133⁹/₁₃₄₀⁴). In dit stuk wordt SANCTUS WILLIBRORDUS als de patroonheilige van de kerk genoemd; en een heer Godefridus fungeert dan als investiet

(= pastoor) van de parochie.

In het visitatieverslag van 1617 wordt het kerkgebouw nog ingedeeld in de categorie van de quartae capellae⁵). Dit is een kleine kerk met weinig mensen en geringe inkomsten, waardoor ze bijna geen bijdrage hoefde te betalen aan de bisschoppelijke curie.

Na de vrede van Munster (1648), toen er in de Republiek een formeel verbod kwam op de openbare uitoefening van de katholieke eredienst, kwam de kerk van Wintelre ter beschikking aan de gereformeerden van Wintelre. Deze hebben er echter geen gebruik van gemaakt, omdat zij vanwege hun geringe aantal lidmaten deel gingen uitmaken van een gecombineerde gemeente (Oerle-Zeelst-Wintelre-Meerveldhoven) die elders, in Oerle en Zoelst, ter kerke gingen⁶). Toen na 1672 in deze situatie enige verlichting kwam, doordat de overheid aan de katholieken oogluikend toestond gebedsdiensten te houden, bouwden de parochianen van Wintelre een schuurkerk.

Ondanks het feit dat de katholieke bevolking van Wintelre in 1798 weer de beschikking kreeg over hun oude parochiekerk, werd er door hen geen gebruik meer van gemaakt: men bleef vooralsnog de centraler gelegen schuurkerk gebruiken⁷).

In 1819 droeg het kapittel van Oirschot, dat nog steeds de Wintelrese parochiekerk in eigendom bezat, deze kerk over voor afbraak aan het kerkbestuur van Wintelre⁸). Vanaf die tijd kwam ook het bij de kerk liggende kerkhof voor begraving in onbruik, doordat er een nieuwe begraafplaats was ingericht op het terrein in het "dorp" waar de katholieken een nieuwe kerk bouwden.

III. BOUWKUNDIGE GEGEVENS

Alle gegevens die we konden opsporen niet betrekking tot de bouwkundige activiteiten aan deze kerk, zijn in het hiernavolgende naar tijdsorde bijeengebracht. De gegevens die van invloed kunnen zijn bij het interpreteren van de archeologische waarnemingen, worden met een * aangeduid.

- In 1566 wordt het altaar van het Mariagilde genoemd⁹).

- Blijkens een rapport, van een in 1617 uitgevoerde inspectie, was het dringend nodig reparatiewerken aan de kerk uit te voeren¹⁰).

Uit een verslag van 1684 blijkt dat het kapittel van Oirschot enige jaren daarvoor was begonnen met het noodzakelijkste herstel aan de toren. Men was hiermee echter voortijdig gestopt. Toen de Raad van State het kapittel vanwege de onderhoudsplicht maande het herstel in zijn geheel af te werken, bracht het kapittel naar voren dat reparatie van de toren van weinig belang was omdat de toren geen eigen fundamenten had¹⁰.

- In 1716 werden reparatiewerkzaamheden uitgevoerd aan de riem en aan de klepel van de klok¹²).

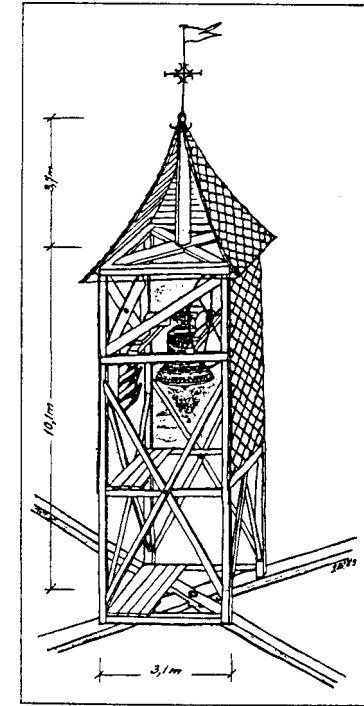
1736* liet het kapittel het torentje in zijn geheel vernieuwen. Twee kruiselings geplaatste balken vormden de basis van de opbouw. De toren mat circa 3,14 m. (= 10 Rijnlandse voet) in het vierkant, met een hoogte -gemeten vanaf de balklaag in de kerk- van circa 13,8 meter. In dit torentje hing één luidklok. De galmgaten zaten in de noord- en westzijde van de toren. Het gehele buitenwerk was bezet met leien (zie afb. 1).

Eveneens zijn toen de muurplaten aan de noordzijde van het priesterkoor vernieuwd¹³).

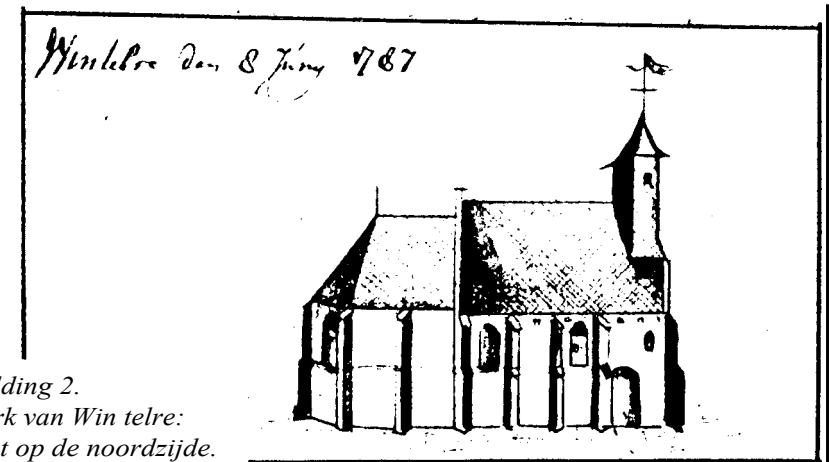
- In 1749 werden er 1300 nieuwe leien op de daken van de kerk, het koor en de toren gelegd¹⁴).

- In 1771 besteedde men reparatiewerkzaamheden aan ten bedrage van 60 gulden¹⁵).

- In 1781 kwam er een nieuwe klok in de toren, gegoten door Henricus Petit¹⁶).

Afbeelding I.
Reconstructie van de toren,
naar het bestek uit 1736.

Afbeelding 2.
De kerk van Wintelre:
gezicht op de noordzijde.

Schets van Hendrik Verhees, 8 juni 1787. De schets is op ware grootte overgenomen uit het schetsboek van Verhees¹⁷).

- In 1788* liet het kapittel reparaties aan de steunberen en aan delen van de buitenmuur uitvoeren. Vrijwel alle steunberen moesten door de aannemer geheel of gedeeltelijk worden vernieuwd, inclusief de overhoekse steunen aan de westzijde. Voor de metselwerken onder het maaiveld was bastaardtras (= metselspecie bestaande uit een mengsel van kalk, tras en zand) voorgeschreven. Voor het overige metselwerk, dus hetgeen boven de grond moest worden uitgevoerd, was kalkmortel voorgeschreven. Eén steunbeer werd geheel vernieuwd: deze had een hoogte van ongeveer 5 meter (= 16 voet)¹⁸.

In 1798 werd in de vergadering van het kapittel de eventuele reparatie aan de as van de klok ter sprake gebracht: uitstel van herstelwerkzaamheden zou schade aan de klok kunnen toebrengen¹⁹.

- In februari 1806* besteedde het kapittel reparatiewerken aan voor een bedrag van 430 gulden. Het betrof hier het herstel van de door waterslag veroorzaakte schade aan de muren en aan de steunberen. Vrijwel alle steunberen aan de oostzijde alsook meerdere delen van de buitenmuur zouden moeten worden uitgekapt en opnieuw met stenen worden bezet. De stenen zouden verwerkt moeten worden in bastaardtras en kalkmortel. Verder moeten grote delen van het dak opnieuw met leien bedekt worden²⁰.

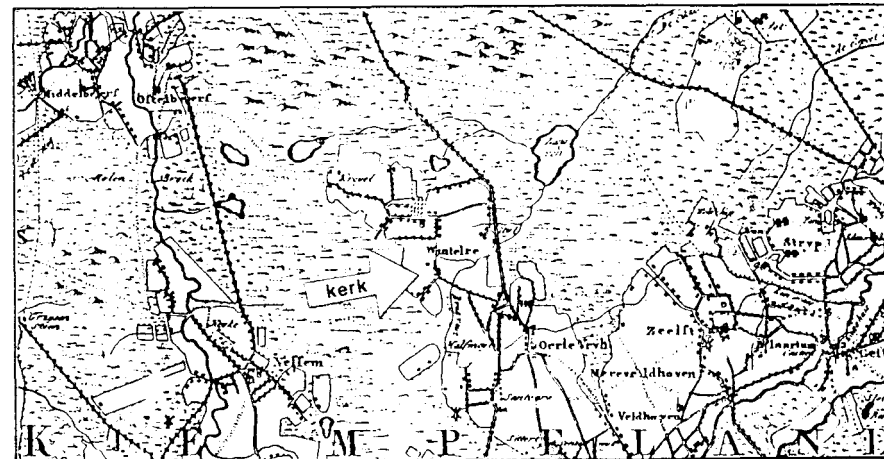
- Het gemeentebestuur van Vessem c.a. berichtte in 1817 dat de kerk en de toren van Wintelre sterk was vervallen, maar dat er niets meer aan werd gerepareerd²¹. (Blijkbaar liet men de kerk bouwvallig worden in verband met plannen tot de bouw van een nieuwe kerk.)

Nadat in 1819 het gebouw voor afbraak aan het kerkbestuur was overgedragen, werd het in 1822 gesloopt.

IV. PLAATSBEPALING VAN HET KERKTERREIN

Nadat in 1822 de kerk in zijn geheel was gesloopt, herinnerde niets meer aan de plaats waar dit gebouw eens had gestaan. Door de aanwijzingen op een in 1794 door de landmeter Hendrik Verhees vervaardigde "Kaart Figuratief van het grootste gedeelte van Bataasch Brabant" te combineren met gegevens uit het archief van het kadaster, kon de ligging van de laatmiddeleeuwse kerk van Wintelre exact worden vastgesteld. Op de "Kaart Figuratief..." van Hendrik Verhees wordt de kerk gesitueerd aan de weg van Zandoerle naar Wintelre en op korte afstand van het beekje de "Bruggenrijt"; dit beekje vormt de natuurlijke grens tussen Wintelre en Oerle. Verder staat het gebouw aan de rand van een uitgestrekte heide; er is in de directe omgeving van deze kerk vrijwel geen bebouwing te zien. Het "eigenlijke" dorp van Wintelre ligt meer noordwaarts (zie afb.3).

Ter hoogte van de plaats waar Verhees de kerk situeerde lag in 1832, een perceel dat toen in het bezit was van de "R.C. gemeente van Wintelre": kadastraal Ves-

Afbeelding 3. Detail van de "Kaart Figuratief van het grootste gedeelte van Bataasch Brabant" van Hendrik Verhees, uit 1794.

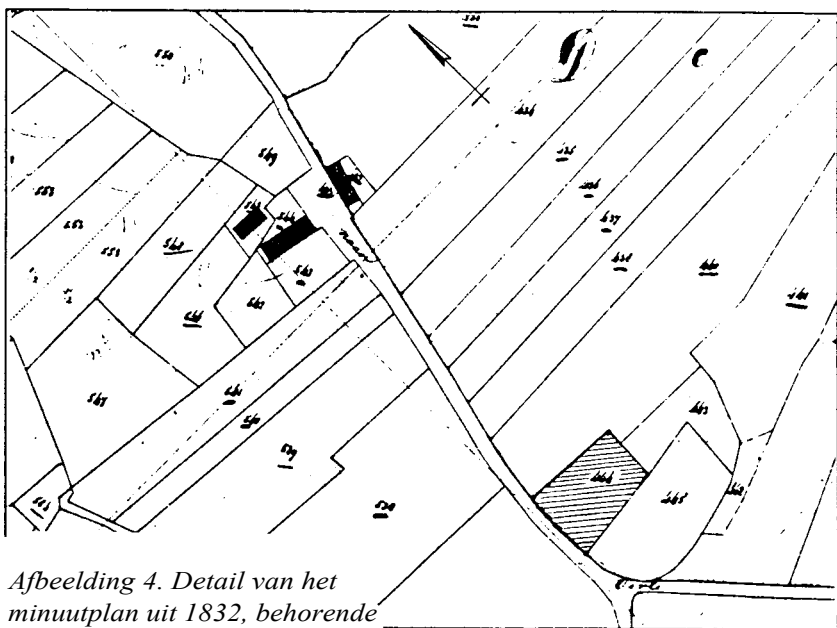
sem c.a., sectie D, no. 444, groot 18 roede 70 ellen, met opgaande bomen²² (zie afb. 4).

Als bij toeval is de indertijd, in 1827, door de landmeter tijdens de eerste kadastrale opmeting gemaakte schets met maten, in het archief van het kadaster nog aanwezig²³. Op deze schets staat in het onderhavige perceel de gebruiksaanwijding "Kerkhof" (zie afb. 5).

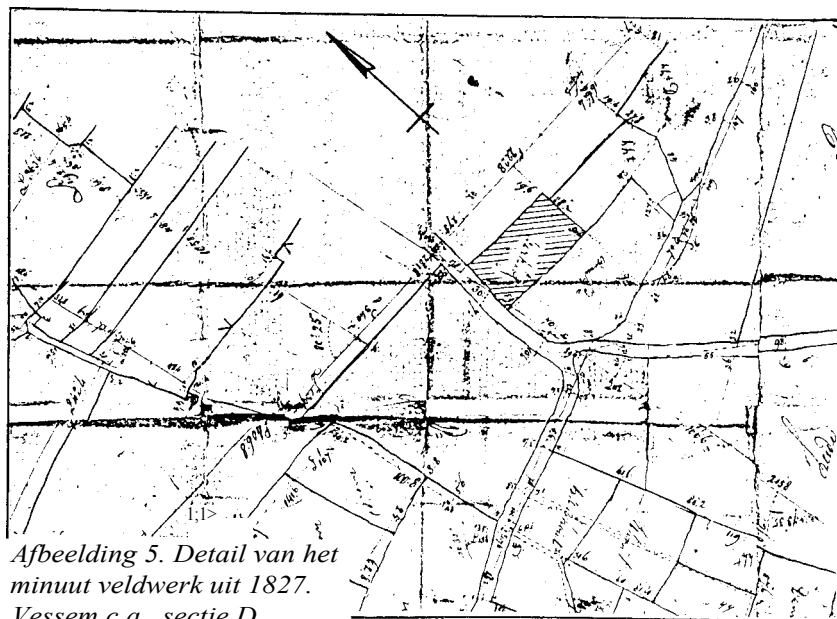
Het gebied waarin dit perceel ligt, wordt tegenwoordig nog in de volksmond de "kerkhei" genoemd. Een aantal hier gesitueerde percelen hebben veldnamen gekregen die in verband staan met de kerk die hier eertijds heeft gestaan. We noerden²⁴: "de kerkhei" (A^o 1818 en 1826), "kerkhei" (A^o 1823), "k erkenbuchtje" (A^o 1826) en "de kerkenheijden" (A^o 1826) (zie afb.9).

A.P. de Bont omschrijft in zijn boek over het dialect van Kempenland²⁵, in 1958, de ligging van de Kerkhei als: "een terrein onder Wintelre (tegen Oerle aan), waar voorheen de R.K. kerk stond".

Omstreeks 1960 heeft het gemeentebestuur de onverharde weg die dit gebied doorsneet (de oude weg naar Zandoerle) de naam "Kerkheide" gegeven. Vermelding verdient nog, dat men tijdens werkzaamheden, uitgevoerd omstreeks 1977 ten behoeve van het verbreden van het pad ten noorden van het onderhavige perceel, is gesloten op menselijke skeletresten. Kennelijk zijn deze skeletresten afkomstig van personen die zijn begraven op het kerkhof dat hier eertijds was gelegen.

Afbeelding 4. Detail van het minuutplan uit 1832, behorende bij de OAT. Vessem c.a., sectie D; gearceerd: perceel no. 444.

Afbeelding 5. Detail van het minuut veldwerk uit 1827. Vessem c.a., sectie D.

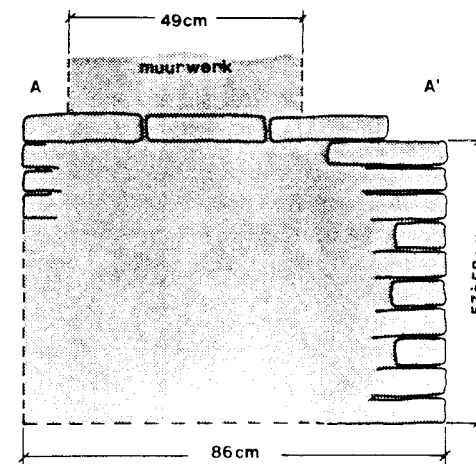
V. RESULTATEN ARCHEOLOGISCHE VERKENNING

Deze archeologische verkenning had een tweeledig doel: in de eerste plaats beoogden we de exacte plaats van het laatmiddeleeuwse kerkgebouw van Wintelre te bepalen. Vervolgens zou dan kunnen worden nagegaan of er nog restanten of sporen van deze in 1822 gesloopte kerk in het terrein aanwezig zijn. Indien de bevindingen daartoe aanleiding zouden geven, zou hiervan aan de betreffende personen en instanties melding worden gedaan.

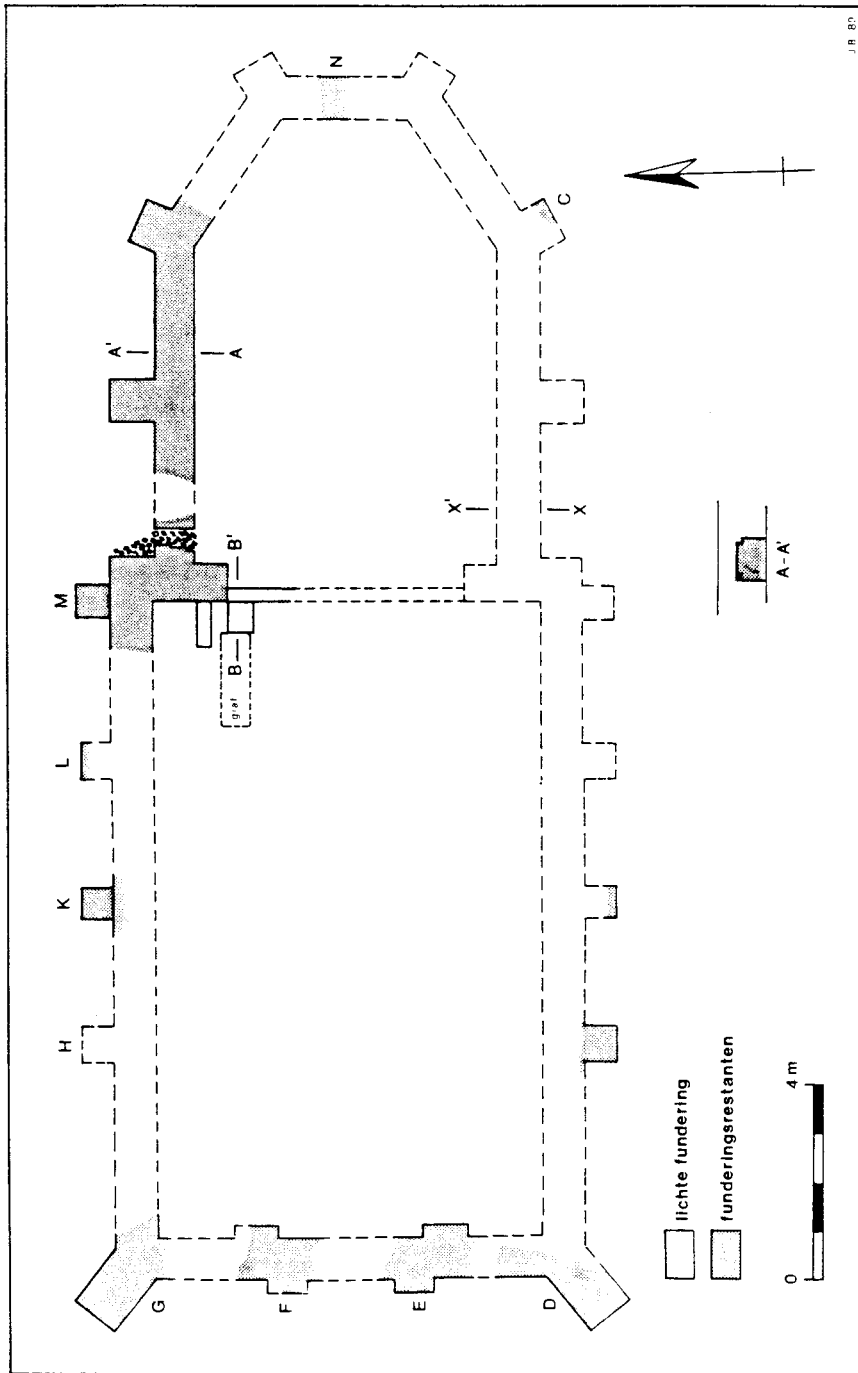
Tijdens de eerste terreinverkenning, uitgevoerd in maart 1989, richtten we onze aandacht op het perceel dat als kerkhof staat aangegeven op de kadastrale schets met maten (zie afb. 5).

De opstand van dit terrein bestaat uit sterk verwaarloosd geboomte, dat vroeger waarschijnlijk heeft voorzien in de behoefte aan hakhout. In het perceelsoppervlak waren lichte inzinkingen te zien - brede ondiepe greppels - die globaal de contouren van het gezochte gebouw zouden kunnen vormen. In een baan in het midden van deze inzinkingen ontbrak het aan begroeiing. Vlak onder de bodem stootten we op steenpuin.

Op een plaats groeven we dwars door deze inzinking een proefsleuf (zie afb. 7, X-X'). De ondergrond bleek tot aan de vaste grondslag gevuld met puin afkomstig van sloop. Een volgende sleuf (zie afb. 7, A-A') had meer resultaat. Hier troffen we over een lengte van circa vier meter een geheel intact zijnde fundering aan (zie afb. 6). De opbouw was massief en opgetrokken uit rood-bruingele bakstenen. De breedte van dit fundament mat circa 86 cm, na 10 lagen volgde aan de buitenzijde een versnijding van een halve steen. De stenen waren verwerkt in bruingrijze leem. De maten van de stenen zijn: (1 x b x d) 23,5 à 24 x 10,5 à 11 x 5 à 5,5 cm: 10 lagen in 57 à 58 cm.

Afbeelding 6. Doorsnede van de fundering met het opgaand muurwerk, doorsnede A-A' (zie afb. 7).

Bakstenen van dit formaat kunnen niet zonder bezwaar vroeger gedateerd worden dan circa 1450, terwijl dat formaat een datering die ligt in de tweede helft van de 15de eeuw de meest waarschijnlijke maakt. De vroegste datering ligt tussen 1450-1550; het meest waarschijnlijk tussen 1475-1550. Verder troffen we hier een brok puin aan, afkomstig van het opgaand muurwerk. De stenen hiervan waren verwerkt in kalkmortel. De breedte van dit muurdeel was circa 49 cm (= 2 stenen dik).

Vervolgens werden door middel van peilingen met een prikstaaf en het graven van proefputjes nog een aantal restanten van de overige kerkfundering gelokaliseerd (zie afb. 7, N en D t/m G).

Om inzicht te krijgen in de aard van het verband tussen de stenen in de aansluiting van het koorgedeelte van de kerk met het schip ervan, werd op het vermoedelijke punt van samenkomst een proefput gegraven (zie afb. 7, M). De aanwezige bouwresten vormen één geheel: niets wees er op dat koor en schip niet gelijktijdig zijn gebouwd.

Op deze plaats maakten we nog de navolgende waarnemingen.

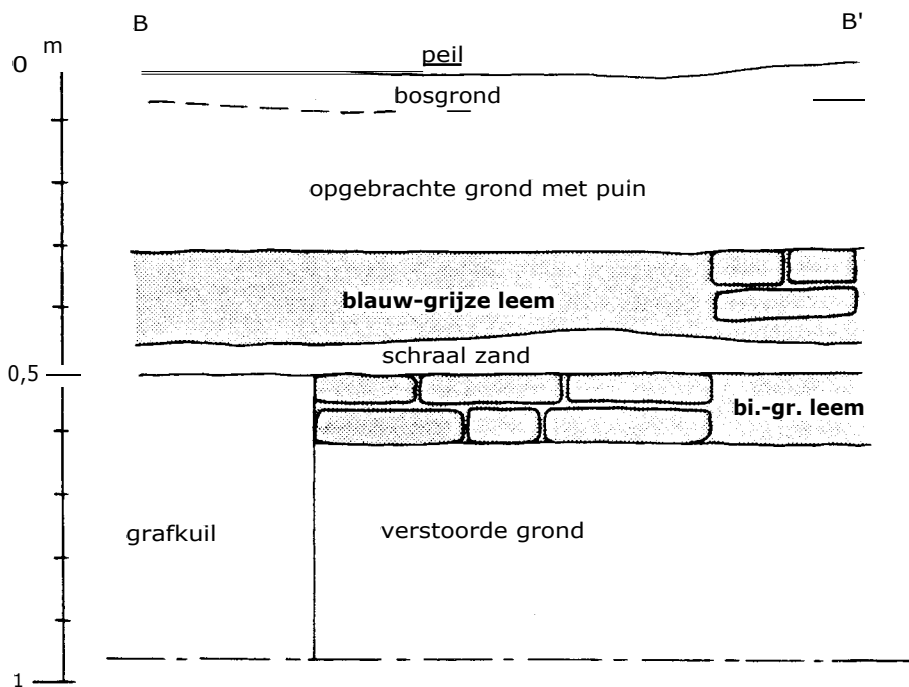
-- De eerste observatie betreft het restant van de steunbeer die hier werd aangetroffen. Deze was, gezien de samenstelling en uitvoering ervan, van een duidelijk recentere datum dan de rest van de fundering. De onderhavige steunbeer was geheel gemetseld met trasmortel, en zonder verband tegen het bestaande fundament aangebracht. We vonden geen sporen van vervanging of reparatie van eerder uitgevoerde bouwwerkzaamheden. We gaan er daarom van uit dat deze steun later is aangebracht om te voorkomen dat de zijmuur buitenwaards (verder) uit het lood zou gaan hellen.

-- Een tweede waarneming deden we in het nog aanwezige deel van het fundament van het koor, op circa 30 cm vóór het punt waar het koor en het schip van de kerk samenkwamen. Hier was het steenwerk in de dwarsrichting geheel doorgebroken en opgevuld met steenpuin vermengd met leem. Deze restanten vertoonden sporen van breekwerk dat vóór de afbraak van 1822 moet zijn uitgevoerd. In tegenstelling tot hetgeen elders bij de opgegraven gedeelten van de kerk fundering het geval was, waren hier geen sporen aanwezig van kalkresten (ook niet aan het steenpuin) en leisteenfragmenten. Verder troffen we tussen de vulling aardewerkscherven aan. De herkomst van deze fragmenten is Zuid Limburg (1x) en Andenne (althans Andenne-achtig) (4x). Het totaalbeeld van de datering van dit scherfmateriaal ligt in de 11de en 12de eeuw (tussen 1050-1175), met als meest waarschijnlijke datum circa 1150.²⁶⁾

— De derde waarneming deden we aan de binnenzijde van dit deel van de nog aanwezige fundering, dus in de kerk. Op de overgang van het koor naar het kerkschip was de fundering ongeveer 70 cm uitgebouwd, een en ander vermoedelijk ter ondersteuning van een triomfboog. Op deze plaats sneden we twee vloerniveau's aan. In het hoogst gelegen vloerniveau troffen we twee muurtjes aan, elk met een breedte van één steen en twee lagen diep.

In het laagst gelegen niveau lag bovendien een plateauje van baksteen 65 cm lang en 50 cm breed, en eveneens twee lagen diep (zie afb. 8).

Verder troffen we op deze plek nog sporen van een graf aan (zie afb. 7, B-B').

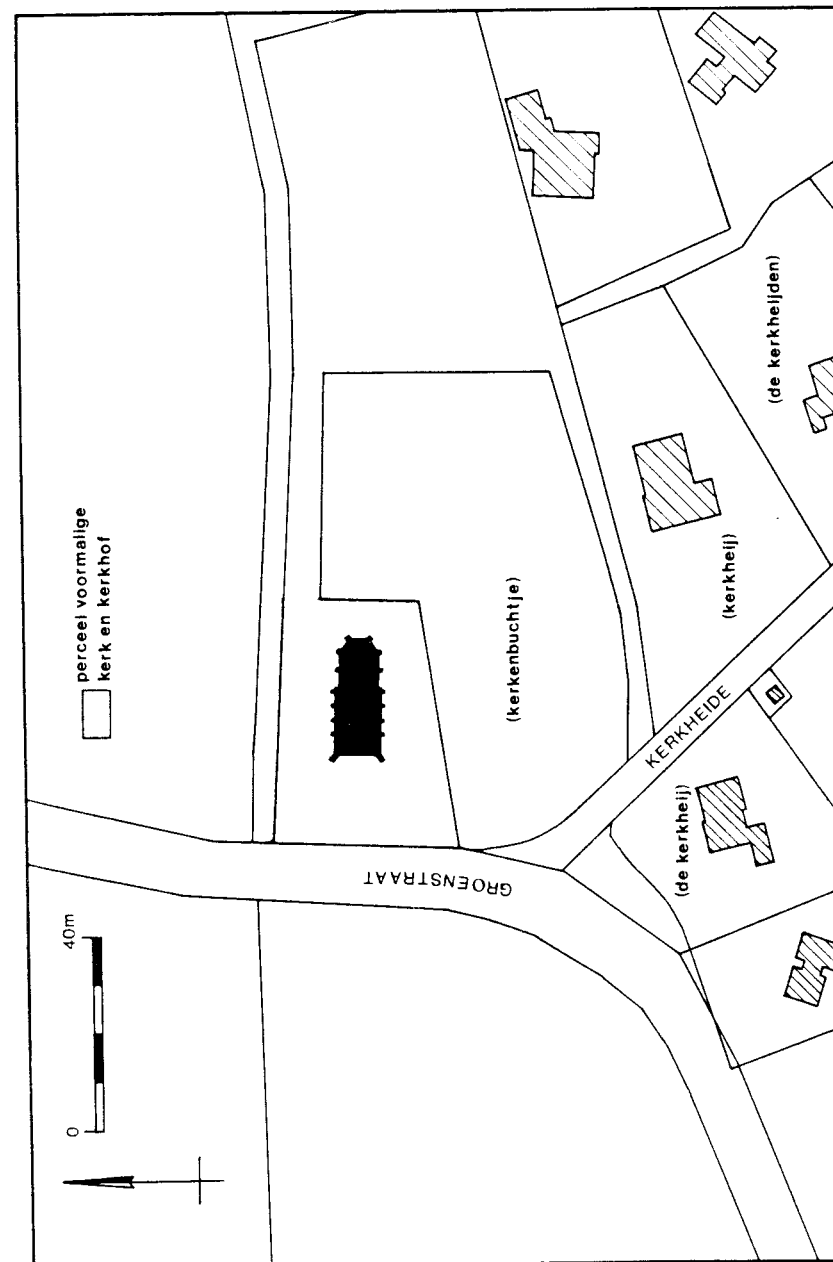

Afbeelding 8. Doorsnede van de lemen vloeren en de aanzet van een graf.

De bakstenen sluiten aan op het loopvlak van de vloer waarvan zij deel uitmaken. De grafkuil dateert uit de periode van de laagst gelegen vloer.

Opmerkelijk was voorts dat de nog intact zijnde bouwresten uitsluitend werden aangetroffen aan de noordzijde van het gebouw. Een mogelijke verklaring hiervan kan zijn, dat ten tijde van de sloop van de kerk (in 1822) hier nog een aantal graven van vrij recente datum gesitueerd waren die men opzettelijk niet heeft geruimd of naar elders heeft overgebracht, hetgeen een volledige ruiming van deze muur belette. Dat aan deze zijde begraving heeft plaatsgevonden werd bevestigd doordat tijdens het onderzoek van de fundamenteën aan die zijde van de voormalige kerk enkele grafkuilen werden aangesneden.

De graven lagen evenwijdig aan de lengterichting van de fundering.

Afbeelding 9. Ligging van het voormalige kerkperceel met het kerkgebouw ten opzichte van de kadastrale situatie van 1989. In de betreffende percelen zijn de "oude" toponiemen vermeld.

Verder konden nog vijf restanten van steunberen worden ingemeten: vier aan het schip van de kerk en één aan de zuidzijde van het koor. Hierbij valt op te merken dat de steun in het midden van de zijmuur van het schip van de kerk (zie afb. 7, K), op dezelfde wijze is aangebracht - dus koud tegen het lopend fundament - als de steun bij het punt M. Waarschijnlijk zijn ook aan de tegenoverliggende zijde van de kerk, dus tegenover de punten K en M, in een later stadium, pilaren aangebracht. Deze veronderstelling vindt steun in het feit dat de steunberen H en L op gelijke afstand staan van de linker- en rechterhoek van de zijgevel van het schip van de kerk.

Het vijfde restant was een klein gedeelte van het fundament van de zuidzijde van het koor (zie afb. 7, C). Deze vondst maakte een symmetrische reconstructie van het kerkgebouw mogelijk.

Tot slot vermelden we nog de vondst van een zilveren muntje. Een vluchtig uitgevoerde determinatie geeft een datering in het begin van de 15de eeuw. Dit muntje werd met een metaaldetector opgespoord tijdens het blootleggen van een deel van de nog intact zijnde fundering, aan de noordzijde van het koor (afb. 7, ter hoogte van A').

VI. OVERZICHT VONDSTMATERIAAL

Het vondstmateriaal, aangetroffen in de directe omgeving van de fundamenteën, kan globaal verdeeld worden in drie tijdspLzioden²⁶):

a. 1050 - 1175

— Rand van een kommetje; herkomst waarschijnlijk Zuid-Limburg, gezien de magering géén Rijnlands; draaiwerk; rossige klei met spatje ijzerengobe. Datering: XI-XII²⁷). Intenvarisnummer: W6,A1.

— Wandfragment van een kommetje, Andenne-achtig baksel; herkomst Maasvallei. Datering: omstreeks 1050; XIc-d. Intenvarisnummer: W6,A2.

— Twee wandfragmenten, herkomst Andenne. Datering: XI-XII. Inventarisnummer: W6,A3 en W6,A4.

— Wandfragment, herkomst Andenne; oxiderend gebakken, met spat loodglazuur; geen magering. Datering XIIB. Inventarisnummer: W3,A2.

b. Eind XIV - hele XV

— Rand van een kannetje, steengoed, geglazuurd; herkomst: waarschijnlijk Raeren (België). Datering: 1450-1500. Inventarisnummer: W3,A1.

— Vijf fragmenten blauw-grijs baksel; zeker geen Elmpt: waarschijnlijk afkomstig van een melkteil. Datering: XIVB-XV.

— Rechtopstaand rood oor. Datering: XIV-XV of later.

— Voet van een kan, steengoed. Datering: XV.

— Bakstenen: rood-geelbruin, afm.: 23,5 à 24 x 10,5 á 11 x 5 á 5,5 cm. Datering: 1450-1550; het meest waarschijnlijk tussen 1475-1550.

— Zilveren muntje, bracteaat, zonder op of omschrift, herkomst Noord-Duits of Deens. Datering: waarschijnlijk begin 15de eeuw²⁸).

c. 16de - 17de eeuw

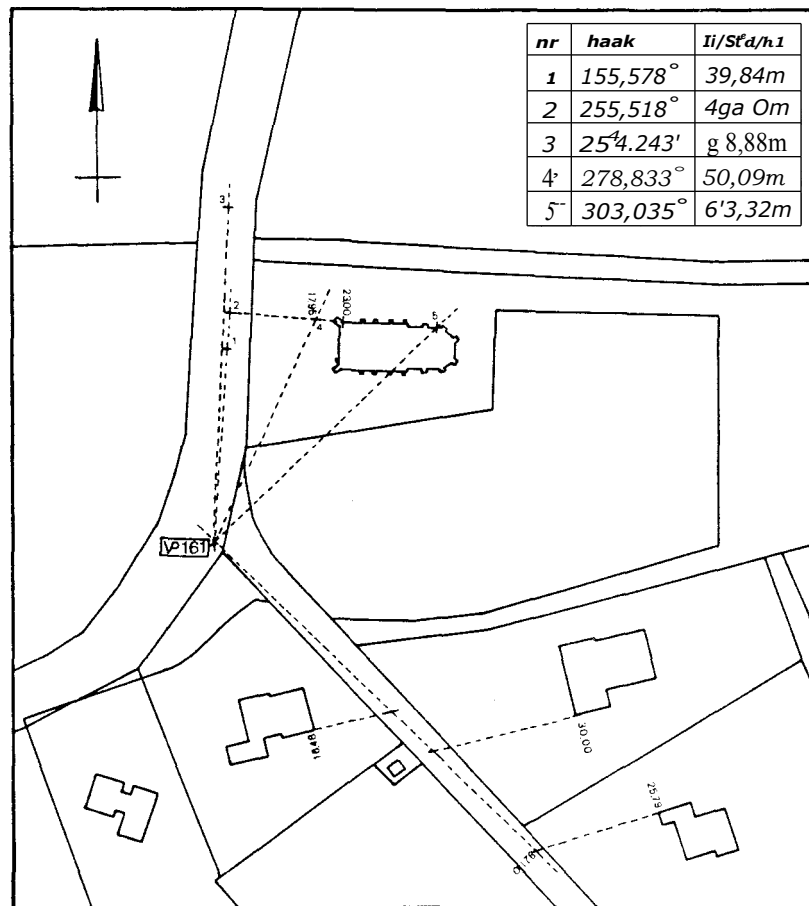
— Diverse fragmenten van rood baksel en geglazuurd steengoed met ijzerengobe. Datering: 16de-17de eeuw.

— Stukken vloertegel, waarschijnlijk afkomstig van vierkante plavuizen; oranjerood-geel en blauw-grijs; variërend in maat tussen 15,6 á 16,4 cm (in het vierkant), dikte 2,5 à 2,7 cm. Eén halve plavuis, afm.: 16,3 x 8,0 x 2,8 cm. Datering: 16de-17de eeuw.

Diversen

Stukjes glas; fragmenten van daklei; spijkers; fragmenten van pijpjaarde met verfsporen (waarschijnlijk afkomstig van een beeld).

VII. KADASTRALE SITUERING

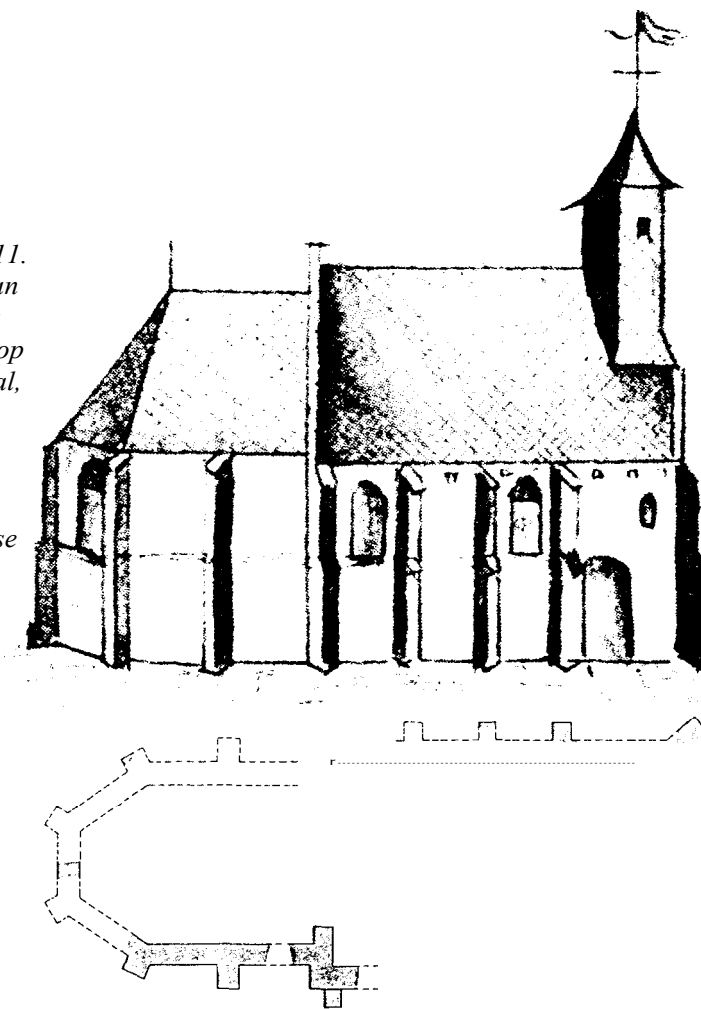

Afbeelding 10. De plattegrond van het gereconstrueerde kerkgebouw is door ons landmeetkundig vastgelegd. Hierbij is uitgegaan van het kadastrale vaste punt nr. 161 (VP 161). Dit is een punt uit het Rijksdriehoekstelsel. De plaats van dit meetpunt kan worden teruggevonden door een meetlijn op te zetten vanaf een aantal bungalows, zoals op de afbeelding is terug te vinden. Teneinde op eenvoudige wijze de plattegrond van het kerkgebouw terug te kunnen vinden, zijn de middens van twee riooldeksels opgemeten. Deze hulppunten zijn op bovenstaande situatietekening genummerd 1 en 3.

Oriëntatie: de kerk staat georiënteerd, d. w.z.: met het priesterkoor naar het oosten gericht. Kompascontrole hierop geeft een afwijking te zien van omstreeks 1° 30' zuidelijk van het geografische oosten.

VIII. DE SCHETSTEKENING VAN HENDRIK VERHEES

Afbeelding 11. De schets van Verhees met daaronder, op gelijke schaal, de gereconstrueerde plattegrond van de laat-middeleeuwse kerk van Wintelre.

De reeds eerder genoemde schetskening van Hendrik Verhees toont ons de kerk van Wintelre, gezien vanuit het noorden. Verhees vervaardigde deze schets op 8 juni 1787. Op dezelfde dag tekende hij ook de kerken van Hoogeloon, Vessem, Middelbeers, Oostelbeers en Bladel²⁹). Vergelijken we de gereconstrueerde plattegrond van de Wintelrese kerk met de onderhavige schets dan blijkt dat Verhees de grondlijn zeer nauwkeurig heeft weergegeven. Verder blijkt uit het door ons ingestelde onderzoek dat het torentje, zoals de schets aangeeft, bekleed

was met leien. Het galmgat aan de noordzijde van het torentje is ook correct ingetekend. De toren had namelijk twee galmgaten: één aan de noordzijde en één aan de westzijde. Het vaantje op het kruis van de toren is in overeenstemming met het bestek uit 1736, evenals de holle vorm van de vierzijdige torenspits. Verhees heeft dus, voor zover kon worden nagegaan, de verhoudingen en de details goed weergegeven³¹³).

IX. SAMENVATTING EN KONKLUSIES

Ligging, vorm en grootte van de laatmiddeleeuwse parochiekerk van Wintelre konden op grond van de door ons ingestelde archeologische verkenning nauwkeurig worden vastgesteld. Het gebouw lag excentrisch ten opzichte van de grenzen van het dorp Wintelre. Voor zover kon worden nagegaan, onder andere op het kadastrale minuutplan uit 1832, hebben er geen woonhuizen gestaan in de directe omgeving van deze kerk. Het gebouw lag aan een oude doorgaande weg, die van richting Knegsel-Zandoerle-Wintelre naar Oirschot liep. Deze weg stond bekend als de zogenaamde postroute³¹).

De contouren van het gebouw waren globaal aangegeven door een inzinking in het oppervlak van het terrein. Uit onze verkenning is gebleken dat tijdens de sloop, in 1822, de fundamente grotendeels zijn verwijderd. De hierdoor ontstane uitbraaksleuven zijn toen met het puin van de sloop opgevuld en met zand afgedekt. Van de noord- en westzijde van het vroegere kerkgebouw zijn nog delen van de fundamente aanwezig. Ook dL outhuizen delen van de steunberen werden op een aantal plaatsen aangetroffen. Verder kon worden vastgesteld dat zowel de kerk zelf als de directe omgeving van de kerk (namelijk aan de noordzijde van het gebouw) hebben gediend als begraafplaats. Tenminste in de laatste anderhalve eeuw voorafgaande aan de sloop van de kerk zijn er diverse restauratiewerkzaamheden uitgevoerd aan het dak, de toren, de buitenmuren en de steunberen van het gebouw. Ook de vloer in de kerk is opgehoogd.

De kerk was éénbeukig, er zijn althans geen aanwijzingen die het tegendeel aangeven. Het schip van de kerk bestond waarschijnlijk oorspronkelijk uit drie traveeën; later werd het kerkship uitgebouwd tot vier traveeën doordat er steunberen in de middens van de zijmuren werden bijgeplaatst. Tevens kwamen er toen steunberen bij de overgang van koor en schip.

Aan de hand van de afmetingen van de bakstenen kan worden geconcludeerd dat de kerk op zijn vroegst omstreeks 1475 is gebouwd. Het moet niet worden uitgesloten dat deze laatmiddeleeuwse kerk is gebouwd 'op de plaats van een ouder bedehuis. Overtuigende bewijzen hiervoor zijn nie. Jangel rorfert, maar de opgespoorde aardewerkfragmenten, daterend uit de per rode 050-1175, sluiten het bestaan van een oudere kerk of kapel niet uit.

Aanbevelingen: vooral door de centrale ligging van deze kerk ten opzichte van de bewoningskernen van Wintelre en de omliggende plaatsen³²), door de verbondenheid met het kapittel van Oirschot, en door de aanwezigheid van aardewerkfragmenten die wijzen op nog oudere menselijke activiteiten, verdient het aanbeveling dat deze archeologische verkenning wordt vervolgd door een nauwgezet onderzoek. In elk geval pleiten wij er nu al voor het terrein te bestemmen tot archeologisch monument.

XI. BRONVERMELDING

1. Rijksarchief in Noord-Brabant: Archief van de Maatschappij van Welstand, Ingekomen en minuten van uitgaande brieven, inv. nr. 1818 (jaar 1826).
2. In 1822 werd de eerste steen gelegd voor een nieuwe kerk die men op 29 september 1823 in gebruik nam. Archief parochie H. Willibrordus Wintelre.
3. Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland, Eindhoven: Notarieel Archief Vessem, [inv. nr.](#) 8196, akte nr. 58; (verkoop van het perceel grond waarop de schuurkerk had gestaan).
4. Algemeen Rijksarchief Brussel: Archief Rekenkamer Brabant nr. 45038, folio 64 en 65, Cijnsregister van de hertogen van Brabant 1339/1340, Rekeningen van de hertogelijke rentmeester in de stad en Meijerij van 's-Hertogenbosch.
5. Kerkvisitaties van de Landdekens in het bisdom 's-Hertogenbosch; In: **Bossche Bijdragen**, deel XXVII, (1963-1964), -p. 193-194.
6. Cijssouw, L., e.a., **Gereformeerden en hervormden in Veldhoven vanaf 1648**, Veldhoven, 1989; (In: Bijdragen tot de geschiedenis van de gemeente Veldhoven, deel 4).
7. S.A.R.E.K., Eindhoven: Oud-administratief archief Vessem c.a. (1641-1932), inv. nr. 468, Wintelre (ongenummerde bladzijden).
8. Archief parochie H. Willibrordus Wintelre; contract afkoop onderhoudsplicht d.d. 20 november 1819. De parochie Wintelre kreeg vanwege de afkoop van het onderhoud van de kerk, naast f 3.000, — en de intrest van een kapitaal, groot f 3.000, —, van een stuk op het Grootboek der Nationale werkelijke Schuld, ook de afbraak van kerk en toren.
Zie hierover ook: Noordeloos, P., Afkoop van het onderhoud der kerken door het domein; In: **Bossche Bijdragen**, deel XIX, (1948-1949), -p. 229-326.
9. Juten, G.C.A., Consilium de Beke; In: **Taxandria, tijdschrift voor de Noordbrabantse geschiedenis en volkskunde**, 29 (1922), m.n. p. 217.
10. Zie noot 5.
11. Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage: Archief Raad van State, Verbalen van de tien-den, 1684-1686, inv. nr. 1822-1823.
12. R.A.N.B.: Archief Kapittel van Oirschot (1328-1810), inv. nr. 142, p. 376-377.
13. Idem, inv. nr. 153.
14. Idem, inv. nr. 143, p. 122.
15. Idem, inv. nr. 143.
16. Idem, inv. nr. 143, p. 247-248.
17. Verhees, H., **Het schetsboek van Hendrik Verhees**. Bewerking en tekstverzorging door J. van Laarhoven, Den Bosch, 1975, -p. 15.

18. R.A.N.B.: Archief Kapittel van Oirschot (1328-1810), inv. nr. 143, p. 265-266.
19. Idem, inv. nr. 144.
20. Idem.
21. S.A.R.E.K., Eindhoven: Archief gemeente Vessem c.a., inv. nr. 683, stuk nr. 86.
22. S.A.R.E.K., Eindhoven: Archief gemeente Vessem c.a., Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel, inv. nr. 1443. -Minuutplan Vessem c.a., Wintelre, derde blad.
23. Archief Dienst van het Kadaster en Openbare Registers te Eindhoven: Proces-Verbaal der Verdeling van het grondgebied van de gemeente Vessem c.a., 1827. Het is zeer uitzonderlijk en het berust op louter toeval dat het minuut veldwerk bewaard is gebleven.
24. S.A.R.E.K., Eindhoven: Notarieel Archief Vessem, inv. nr. 8189 t/m 8197.
25. Bont, A.P. de, **Dialekt van Kempenland**, Meer in het bijzonder d'Oerse taol, Assen, 1958, -p. 290.
26. Met dank aan drs. H.L. Janssen, stadsarcheoloog te 's-Hertogenbosch, voor het determineren van het aardewerk.
27. Borremans, R. en R. Warginaire, **La céramique d'Andenne. Recherches de 1956-1965**, Rotterdam, 1966, -p. fig. A48 no. 5.
28. Voorlopige uitslag van een nog niet geheel voltooide determinatie, uit te voeren door A. Pol, Koninklijk Penningkabinet, Leiden.
- Met dank aan P. Das te Valkenswaard, voor het opsporen en afstaan van dit muntje.
29. Verhees, H., a.w., -p. 14-17.
30. In tegenstelling tot hetgeen J. van Laarhoven vermeld, werd de kerk niet in 1789 gesloopt maar in 1822.
31. Vriendelijke mededeling van G.A.C. Beex te Geldrop. Zie hierover ook zijn artikel: De oude postroute over Steensel; In: **De Rosdoek 40**, juli 1986, -p. 13-21.
32. Bijnen, J.F.C.M., Archeologische reconstructie van het laatmiddeleeuws kerkgebouw te Oerle; In: **Brabants Heem** 39, 1987, -p. i41-143.

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

20e jaargang, nr. 78

juli 1990

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

Redactie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

Voor 1990 bedraagt de abonnementsprijs f 18, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, ná ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 4,50. Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Middelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

INHOUD

- I. Taxandrië: Tien eeuwen overbrugd
door J. Lijten
- II. De genezing van oogziekten door het
domineesgezin Kremer
door Jacq. F.C.M. Bijnen
- III. Huizen en hun bewoners te Oirschot
van de zeventiende tot de twintigste eeuw
65. Huijs "De Nachtegaal", Oude Grintweg 52
door C. Scholten
- IV. Kempische curiosa 12
Een Oirschotse klok op de Lithse toren
door J. Lijten
- V. Genealogie Van Diepenbeek, Bergeykse tak
Correctie en aanvulling
door P.F. van Diepenbeek
- VI. De rol van Best in de aanleg van de grindweg
Tilburg - Eindhoven
door H. Mijland

I. TAXANDRIË: TIEN EEUWEN OVERBRUGD

door J. Lijten

Onlangs merkte iemand op, dat ik geschiedenis 'achteruit' schrijf. Deze opmerking bevat heel veel waars. De reden van dat 'achteruit' schrijven van de geschiedenis is niet, dat wij deze wijze van geschiedschrijving ideaal vinden, maar is gelegen in de omstandigheid, dat wij u laten meekijken in de keuken van het historisch onderzoek. Uitgaande van het meer bekende, recentere verleden trachten wij langzamerhand een duidelijker kijk te krijgen op de oudere geschiedenis van onze regio. Sommigen zouden mogelijk liever zien, dat wij eerst het gehele onderzoek afronden en het daarna in zijn geheel voorlegden, maar wij betwijfelen, of de tijd voor onderzoek, die ons nog ter beschikking zal staan, daarvoor toereikend zal zijn. Daarom kozen wij voor de ongebruikelijke methode, om u deelgenoot te maken in het oplossen van steeds moeilijker wordende problemen, wat voor de ware geschiedenisliehebber meebrengt het delen in de spanning van het gepuzzel en de voldoening in het vinden van de oplossing.

Aan de hand van het begrip Taxandrië, dat tien eeuwen overbrugt, willen wij trachten weer wat dieper door te dringen in de oude tot zeer oude geschiedenis van onze regio. In onze studie 'De heren van Oirschot van 1100 tot 1320' in het vorige nummer van *Campinia* stooten wij op de entiteit Taxandrië rond 1100 als een bestuursstructuur van drie graafschappen, waarvan één der graven de *primus inter pares* was met een zekere autoriteit over het geheel en optredend als 'advocatus Taxandrie' voogd van Taxandrië'.

De naam Taxandrië werd parallel met de Brabantse occupatie vervangen door 'Eninge der Kempen' en deze bleek globaal overeen te komen met de drie zuidelijke kwartieren van de latere Meierij van 's-Hertogenbosch.

Nu was Taxandrië al een oude naam, die gedurende meer dan 1000 jaar vrij constant gebruikt werd. Het zal dus zaak zijn niet alleen het voorkomen van deze naam in de loop der eeuwen na te gaan maar ook, wat met deze naam bedoeld werd.

De oudste vermelding van Taxandrië

Als de bewoners van de streek, die naar hen Taxandrië genoemd zou worden, voor het eerst in een schriftelijke bron worden vermeld, zien we ons al aanstonds geconfronteerd met een levensgroot probleem. De tekst betreffende de Texuandri van de bekende Latijnse schrijver Plinius, overleden in 79, in zijn 'Naturalis Historia' is wel in meerdere afschriften bewaard gebleven, maar deze zijn op dit punt allemaal duidelijk corrupt.

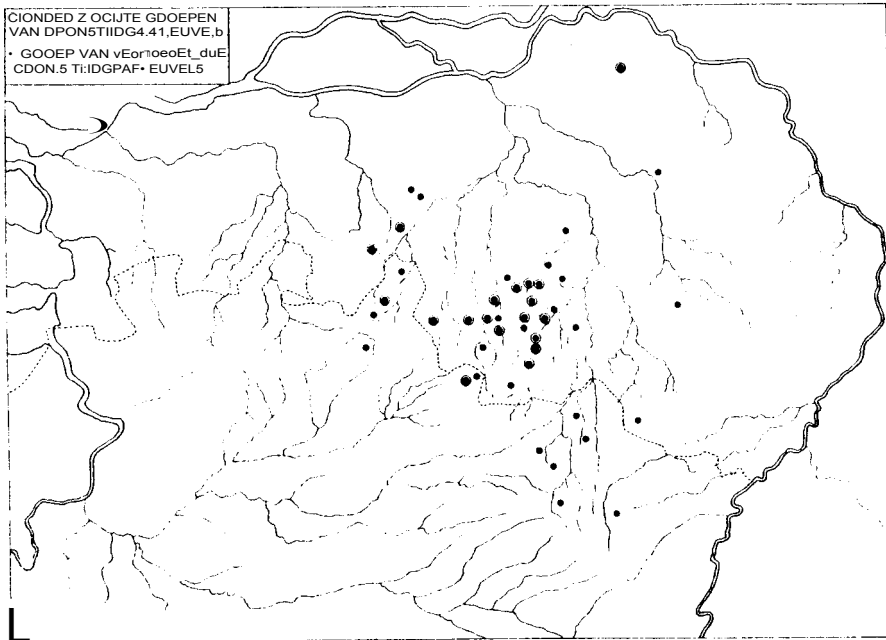
De meest aanvaarde variant is: 'A Scaldi incolunt extera Texuandri pluribus nominibus'.¹⁾ Wij kunnen deze tekst niet voor u vertalen, want hij is onbegrijpelijk. Er zijn nog meerdere varianten, die ook alle onbegrijpelijk zijn. Nu dient men ervan uit te gaan, dat Plinius geen onbegrijpelijke taal, dus onzin, schreef. Hij was zeer bekwaam en zal dus ook hier iets verstandigs geschreven hebben maar wel zo, dat de tekst bij het overschrijven gemakkelijk aanleiding kon geven tot fouten. Met een paar kleine wijzigingen komt er inderdaad een tekst te staan, die een duidelijke betekenis heeft maar gemakkelijk aanleiding geeft tot fouten bij het overschrijven. Wij menen dat Plinius geschreven heeft: 'A Scaldis incolunt dextera Texuandri pluribus nominibus' 'Vanaf de rechter oever der Schelde wonen de Texuandri met verschillende (stam)namen'. Plinius had natuurlijk kunnen schrijven: 'A Scaldis dextera incolunt Texuandri'. Hij schoof 'dextera' echter op, waardoor hij een dubbel effect bereikte: de zin liep beter en hij verkreeg een pregnante woordspeling op de naam Texuandri, al was hij zich misschien niet bewust, dat in Texuandri hetzelfde stamwoord zit als in dextera, zoals tegenwoordig algemeen aanvaard wordt.²⁾ De betekenis van Plinius tekst is glashelder en tevens is de fout bij het overschrijven goed te verklaren. Als een kopiïst immers na 'A Scaldis' incolunt' zag staan, was hij gemakkelijk geneigd om te denken aan een fout en de eind-s weg te laten, waarop gemakkelijk de verdere verwarring volgde.

Naast de naam 'Texuandri' voor de bevolking kwam ook de naam 'Toxandria' reeds voor in de Romeinse tijd.³⁾ Uit deze vermeldingen en de opschriften op monumenten in de eerste eeuwen⁴⁾ blijkt dat Taxandria bij de Romeinen een officieel regionaal begrip was. Deze situatie heeft minstens drie eeuwen geduurd, zoals blijkt uit de beschrijving van de militaire expeditie van Julianus in 358.⁵⁾

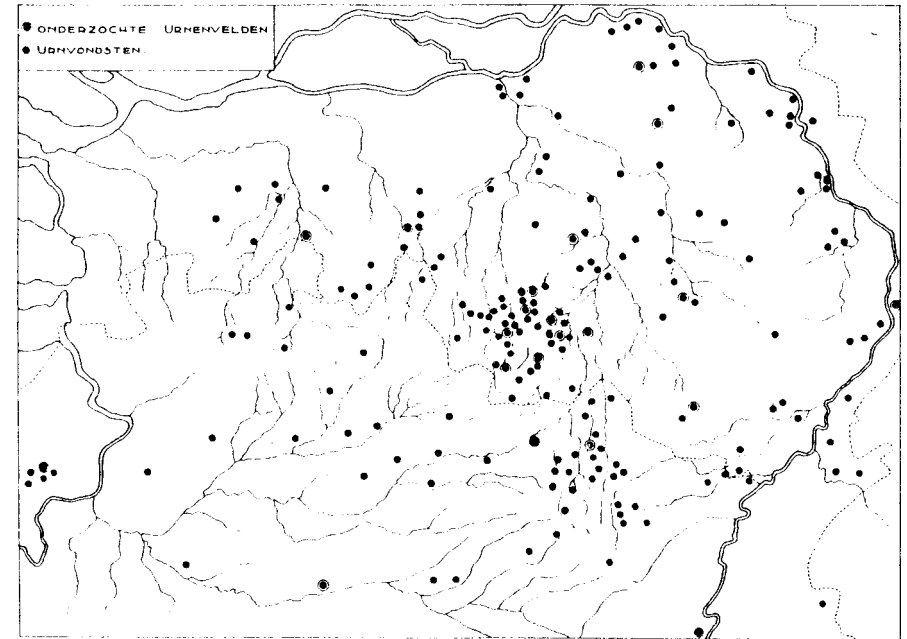
Voor een grensomschrijving van het Romeinse regionale begrip Taxandrië hebben we uiterst weinig houvast. Uit Plinius' beschrijving moeten we wel concluderen, dat Taxandrië grensde aan de Schelde. Het lijkt zinvol, ook al is dat nooit gebeurd, om ons af te vragen, wat de Romeinen onder 'Scaldis' verstonden. Het is immers heel goed mogelijk, dat zij behalve de zuidelijke tak, die momenteel nog Schelde genoemd wordt, ook de oostelijke tak in het begrip hebben ingesloten. We hebben daarvoor een aanknopingspunt. In de loop der eeuwen was voor de Rupel de naam Schelde heel gewoon. In 753 wordt geschreven: '.... ubi Scalda Tylam excipit'.... waar de Schelde de Dyle opneemt' en in 1445 is er sprake van 't water de Scelt te Boeme'. Bovendien is Rupel van het Latijnse rupina (= scheur) de vertaling van het oud-germaanse skelt (= scheur).⁶⁾ Bij oude mensen in de omgeving van Boom is nog goed bekend, dat de Rupel daar Skelt' genoemd werd.⁷⁾ Wij zullen daarom rekening moeten houden met de mogelijkheid, dat de Romeinen ook de uit het oosten komende tak, nu achtereenvolgens genoemd Demer, Dyle en Rupel, hebben aangeduid met de naam Scaldis.

Deze juist genoemde lijn wordt sinds Wendelinus algemeen aanvaard als zuidelijke grens van de Romeinse regio der Texuandri.⁸⁾ Als westgrens wordt aangenomen de Schelde en globaal gezegd de tegenwoordige grens tussen Noord-Brabant en Zeeland, als noordgrens de Maas, die toen in het oosten een meer zuidelijke loop had dan nu, en als oostgrens de Peel. De daar wonende Texuandri bestonden uit meerdere groeperingen: 'pluribus nominibus' met meerdere benamingen'.

Een indruk van de verspreiding van de bevolking wordt gegeven in de twee door G. Beex vervaardigde kaarten van de bronstijdgrafheuvels en de urnvondsten in het gebied, dat als Taxandrië en later als de Kempen wordt aangeduid. Daaruit zal men moeten concluderen, dat tot in de Romeinse tijd de bewoning zich concentreerde in het latere kwartier Kempenland en iets zuidelijk daarvan. Heel de westelijke helft van het gebied Taxandrië zal slechts schaars bewoond geweest zijn en evenzo de overige randgebieden. (Kaarten A en B).

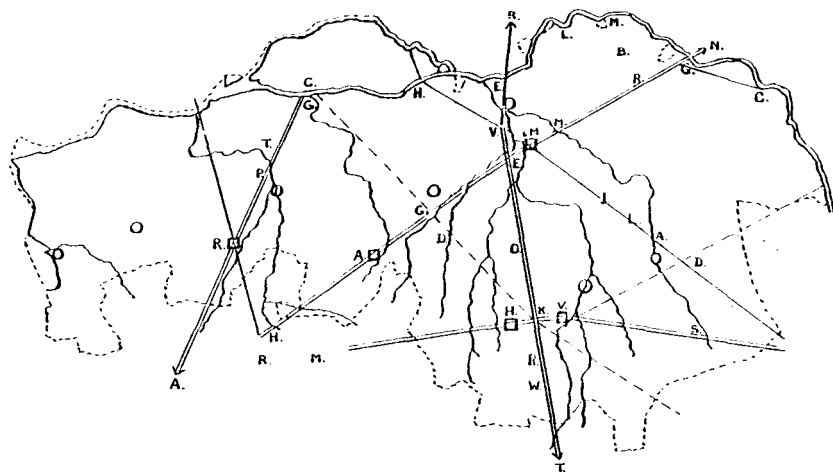
A. ca. 1700 v. Chr. - ca. 700 v. Chr.

B. ca. 700 v. Chr. - Romeinse tijd.

In de kaarten, die (veel later) vervaardigd zijn om de situatie in de Romeinse tijd te schetsen, wordt de naam Taxandrië meestal geplaatst in westelijk Noord-Brabant en blijft het oostelijk gedeelte van die provincie leeg. Dit is begrijpelijk, omdat door Plinius het gebied der Texuandri enkel vanaf de Schelde beschreven werd, maar het is wel misleidend, omdat de bewoning der Texuandri zich hoofdzakelijk in het oostelijk deel concentreerde.

Drs. W. Knippenberg heeft aan de hand van voornamelijk muntvondsten een hypothetische reconstructie gemaakt van de Romeinse wegen in het noordelijk deel van Taxandrië, het huidige Noord-Brabant.¹⁰⁾ Vanuit Tongeren, onder welke hoofdstad Taxandrië ressorteerde, liep een rechte weg noordwaarts naar de hoofdconcentratie van de bevolking. Aan de hand van gemeente-uitgiften en latere middeleeuwse bronnen hebben wij deze weg kunnen localiseren in het gebied der huidige gemeenten Veldhoven en Oirschot van Heers in het zuiden tot Schatkuil aan de grens van Oirschot met Boxtel en Liempde in het noorden.¹¹⁾ Voor het uiterste westen van Noord-Brabant vond Knippenberg helemaal geen aanwijzingen voor Romeinse wegen en naar het oosten wordt dit wegennet slechts langzaam dichter. Recent onderzoek heeft aangetoond, dat westelijk Noord-Brabant van de bronstijd tot de late middeleeuwen voor een groot deel bedekt was met veen en daarom slechts schaars bewoond.¹²⁾ (Kaart C).

C. Romeinse wegen volgens de reconstructie van Knippenberg.

Zowel de grafvondsten als het Romeinse wegenpatroon als de natuurlijke terreingesteldheid wijzen dus op een concentratie van de bevolking in het oostelijk deel van Taxandrië.

Taxandrië in de Romeinse tijd

In het dunbevolkte Taxandrië hebben al voor 250¹³⁾ en ook rond 270 - 274¹⁴⁾ invallen van Franken plaatsgevonden. Zij zullen zich daar, mede omdat zij slechts in kleine groepen aankwamen, met de reeds aanwezige bevolking vermengd hebben, aan wie zij hun naam gaven, wat echter niet inhoudt, dat zij daar ook de meerderheid van de bevolking uitmaakten. Byvanck veronderstelt, dat de volksaard in die streek meer karakteristiek is voor de oudere bevolking dan voor de Franken.¹⁵⁾ Deze Franken zijn aanvankelijk oogluikend toegelaten.

In 357 veroorzaakten zij echter moeilijkheden door een plundertocht te houden in zuidelijke richting, wat voor de Romeinse medekeizer Julianus aanleiding werd, om een strafexpeditie te houden tegen de Franken, die zich in Taxandrië gevestigd hadden.¹⁶⁾ Het gedeelte van de tekst van Ammius Marcellinus, waar de woonplaats van deze Franken wordt aangeduid, heeft aanleiding gegeven tot moeilijkheden, die soms op willekeurige en onaannemelijke wijze zijn opgelost. Zij hadden het gewaagd om zich zonder verlof te vestigen op Romeins gebied 'apud Taxandriam locum'.¹⁷⁾ Uit de context is duidelijk, dat hier een bepaald gebied van Taxandrië bedoeld wordt. Als we nu voor ogen houden, dat in het uitge-

breide Taxandrië de bevolking op een relatief klein gebied geconcentreerd was, ligt voor de hand, dat hier bedoeld is, dat de Franken zich gevestigd hadden 'bij het woongebied Taxandrië', m.a.w. dicht bij het gebied, waar de bevolking van Taxandrië geconcentreerd was en dus niet in westelijk Noord-Brabant, zoals Byvanck meent,¹⁸⁾ maar in het oostelijk deel. Dan alleen is ook te begrijpen, dat het gezantschap der Franken, dat op weg was naar Julianus, die verondersteld werd nog in Parijs te zijn, deze ontmoette in Tongeren.¹⁹⁾ Nadat Julianus militair tegen hen was opgetreden, heeft hij zonder twijfel een verdrag met hen gesloten, waardoor zij - nu officieel - als foederati (bondgenoten) tot Rome kwamen te staan¹⁹⁾ en hun de grensverdediging van dit deel van het Romeinse rijk werd toevertrouwd.²⁰⁾

Het gat van de delta

Dat de Romeinen de verdediging van de Rijn grens beneden Nijmegen aan een handvol 'Franken' konden toevertrouwen hangt samen met 'het gat van de delta'.

In de vierde eeuw had een sterke transgressie van de zee plaats gepaard aan een sterke activiteit van de rivieren, waardoor in het gehele rivierengebied de wateroverlast toenam.²¹⁾ Het gevolg was, dat de Romeinen in de vierde eeuw de delta ontruimden, zodat daar een gat ontstond, dat tot de zevende eeuw bleef bestaan. De Rijn werd in principe niet opgegeven als rijksgrens, maar beneden Nijmegen niet langer door Romeinse troepen bezet. Een zware militaire verdediging was daar ook niet nodig. Ten gevolge van de regelmatig hoge waterstanden was het hele deltagebied moerassig en voor enigszins omvangrijke troepenverplaatsingen ongeschikt.

Wanneer we de gevolgen van deze situatie voor het huidige Noord-Brabant bezien, moet ook daar het hele gebied langs de Maas en langs de benedenloop van de zijriviertjes zeer moerassig en nauwelijks toegankelijk zijn geweest. Bewoning zal alleen mogelijk geweest zijn op hogere punten, die alleen over hoge zandruggen, of waar die ontbraken, dikwijls alleen met weinig diepgang hebbende vaartuigen bereikbaar waren. De verdediging kon door de Romeinen rustig aan de 'Franken' worden overgelaten, want deze betekende enkel het opvangen van eventueel doorsijpelende kleine groepen. Een linie met Romeinse troepen langs de Rijn ten zuidoosten van Nijmegen en daar aanleunend op de inundatie van de delta kon als een voldoende grensbeveiliging worden gezien. Het is dan ook begrijpelijk, dat algemeen aanvaard wordt, dat de Romeinen het gebied ten noorden van de weg Maastricht-Tongeren-Bavai militair aan de 'Franken' als bondgenoten hebben overgelaten.²²⁾ Een kleine honderd jaar, van midden-vierde tot midden-vijfde eeuw, is het hier rustig geweest en was er een goede verhouding tussen de Romeinen en deze 'Franken'.²³⁾

Tijdens de inundatie van het rivierengebied bewesten Nijmegen kon de civitas Batavorum niet voortbestaan. Logischerwijze zal de streek langs de Rijn zijn ingedeeld bij Keulen en het gebied ten zuiden en ten westen van de Maas bij Tongeren.

Het gat der historie

Wanneer we nu trachten na te gaan, wat er in het midden van de vijfde eeuw gebeurd is, komen we in de nabijheid van een ander vacuum, de periode waarover nauwelijks gegevens tot ons zijn gekomen en die we kunnen noemen het gat der historie. Zelfs de tijdsbepaling van dit gat der historie is vaag. Blok stelt het op ca. 500 - ca. 690,²⁴⁾ Stolte echter op ca. 375 - ca. 675.²⁵⁾ Het verschil in begindatering zal samenhangen met de benaderingswijze. Blok beschrijft de geschiedenis der *Franken in Nederland*, Stolte die van Brabant en speciaal *Noord-Brabant* in de *Romeinse tijd*.

Nu valt juist in deze verschil-tijd de vestiging van het Merovingische rijk in Gallië, wat zeker van grote betekenis is voor de latere *Nederlandse* geschiedenis, terwijl het nog de vraag is, hoe rechtstreeks *Noord-Brabant* daar op dat moment bij betrokken was.

De vestiging van het Merovingische rijk

De volksstam, die onder leiding van Clogio door het Kolenwoud de omgeving van Doornik en later Noord-Gallië tot aan de Somme onderwierp, wordt over het algemeen tot de Franken gerekend.²⁶⁾ Ook de bewoners van onze omgeving, die daar een eeuw in vrede en samenwerking met het Romeinse rijk en in het Romeinse rijk woonden, werden Franken genoemd. Wat lijkt meer voor de hand te liggen dan vereenzelving? Toch lijkt me deze vereenzelving niet houdbaar. De Boone wees reeds op het gevaar van gelijkstelling van Frankisch en Merovingisch.²⁷⁾ Er zijn namelijk vele volksstammen, die Franken worden genoemd. Het is zaak gegevens van verschillende stammen niet te vermengen. Enkele feiten, vermeld door Gregorius van Tours, zijn duidelijk van toepassing op de Clovis-Franken of Merovingische Franken: Zij kwamen uit Pannonië, vestigden zich aan de Rijn, staken later de Rijn over, trokken door het gebied der Tongeren en vestigden zich in het grensgebied van die stam met als centrum Dispargum. Daar wachtten zij hun kans af en toen deze door verspieders gunstig werd geoordeeld, vielen zij door het Kolenwoud de streek van Doornik binnen, waar zij het centrum van hun rijk vestigden.²⁸⁾ Gezien de omschrijving van Gregorius van Tours kan met Dispargum nauwelijks iets anders bedoeld zijn dan Duisburg oostelijk van Brussel, een heuvelachtig gebied, goed te verdedigen en gunstig gelegen voor een onverhoedse aanval op Doornik. Er is wel een onduidelijkheid in de tekst. Gregorius van Tours spreekt steeds over Thuringi, maar

men is toch wel algemeen van opinie, dat hij daarmee, ook elders, de Tungri bedoelt.²⁹⁾ Deze tekst over de Merovingische Franken doet denken aan een groep met een hecht stamverband, die zich bewust zijn van hun afkomst uit het oosten en de duidelijke bedoeling hebben om zich in een bepaald gebied van Gallië te vestigen. Dat dit zou slaan op Franken, die al meer dan een eeuw in het huidige Noord-Brabant gewoond zouden hebben, waar zij een minderheid van de bevolking uitmaakten en waar de aard meer kenmerkend was voor de oorspronkelijke bevolking dan voor de immigranten, is niet reëel.

Deze stam moet zijn strategische positie rond Dispargum ingenomen hebben in de verwarde situatie na 407, dus in de natte periode van het gat van de delta. Er is dan praktisch maar één weg mogelijk om ten noordoosten van Doornik te komen zonder door het Gallo-Romeinse gebied te trekken. Zij moesten de Maas oversteken, waar de oevers niet moerassig waren en bovendien ten zuiden van de Peelmoerassen, wat erop neerkomt, dat zij de Maas moesten oversteken ter hoogte van het tegenwoordige Maaseyk. Vandaar konden zij westwaarts over de hoge zangrug ten zuiden van het brongebied van de Dommel, om dan de stroompjes te volgen, die westwaarts gaan naar het bedoelde gebied. Zij trokken dan inderdaad door het gebied der Tungri zonder Tongeren zelf, dat een relatief grote, versterkte stad was,³⁰⁾ te moeien. Ook de duidelijk oosterse invloed in de Merovingische cultuur³¹⁾ is dan goed te verklaren evenals het ontbreken daarvan in het huidige Noord-Brabant - wat onverklaarbaar zou zijn, als zij daar eerst een eeuw gewoond zouden hebben - en het gebrek aan dergelijke vondsten in het gebied van Duisburg en ten oosten van de Rijn, waar zij immers slechts kort verbleven hebben.

Het Noordzee-rijk

Naast invallen over land in het Romeinse rijk door Franken zijn er ook duidelijk invallen in datzelfde gebied geweest door stammen, die gewoonlijk Saksen worden genoemd. Reeds in 370 had een overval door Saksen plaatsgevonden. Zij werden door het Romeinse leger vernietigd bij Deuso in het land der Franken.³²⁾ Deze voornamelijk over zee invallende stammen vormden rond 550 een agglomeratie, die Blok aanduidt met de term 'Noordzee-cultuur'.³³⁾ Van deze opkomende 'Noordzee-cultuur' zijn de sporen echter al een eeuw eerder te vinden. Zo vermeldt Sidonius Appolinaris in zijn panegyriek op Avitus, gehouden in 456, reeds een Saksische raid op Armorica in Gallië.³⁴⁾ Ook wordt door Gregorius van Tours een verloren gegane kroniek van Angers aangehaald, die een strijd rond die stad vermeldt tussen de Romeinen met Childerik als bondgenoot en de Saksen rond het jaar 467.³⁵⁾ En rond 490 vermeldt Gregorius van Tours een 'barbarica obsidio' 'belegering door barbaren' van Nantes, waarvan hij het mislukken bejubelt, en wat daarom niet kan slaan op Franken, die hij met sympathie bejegt, maar moet duiden op 'Saksische zeekrijgers'.³⁶⁾

Tijdens de regering van Childerik is het Merovingische rijk erg in het nauw gekomen door het Noordzee-rijk en de West-Gothen.³⁷⁾ Toen Clovis de Franken onder zich had weten te verenigen, zocht hij ook de katholieke Gallo-Romeinse bevolking te winnen voor de strijd op leven en dood met dit gevaar uit het westen en het noorden. Zijn doop lijkt daartoe een zet van enorme politieke betekenis.

De infiltratie-tactiek van het Noordzee-rijk

Wij hebben geconstateerd, dat het delta-gebied zeer moeilijk toegankelijk was tijdens de periode van de hoge waterstanden. De mogelijkheid bij uitstek om in zo'n moerassig gebied door te dringen is over water van zee uit. Vanuit de gemakkelijk bevaarbare rivierarmen zoekt en verkennt men verder landinwaarts dringende zijstromen en vindt men voldoende vestigingsplaatsen. Vanaf de landzijde is deze infiltratie praktisch niet te bestrijden. Pas wanneer de infiltranten over het vaste land raids ondernemen, zijn zij, wanneer er voldoende troepen ter plaatse zijn - maar het zijn altijd verrassingsraids - te verslaan. Daarom is het begrijpelijk dat pas na ca. 600, toen het klimaat wat droger ging worden, het Noordzee-rijk uiteindelijk door de Franken werd teruggedrongen en verslagen.

Taxandrië tussen noord en zuid

Dat de uiteindelijke beslissing zolang op zich heeft laten wachten, kan slechts doen veronderstellen, dat de situatie eeuwenlang vrij constant geweest is. Gezien 'het gat van de delta' en 'het gat van de historie' lijkt dat niet vreemd. Hoe deze vrij constante situatie geweest is, kunnen we slechts achterhalen door de aanvankelijk schaarse gegevens van ná die tijd te vergelijken met de eveneens schaarse gegevens van de tijd daarvoor. Er zijn geen aanwijzingen, dat de Merovingische Franken zich met Taxandrië gemoeid hebben. Waarom zouden ze ook? Ze zochten de rijke omgeving van noordwest Gallië en hadden niets te winnen in het arme Noord-Brabantse gebied en evenmin iets te vrezen van een dun gespreide, gemengde, maar gesettelde bevolking, die toch ook als Franken werden beschouwd. Wel zal, althans tijdelijk, de verbinding met het bestuurscentrum Tongeren verbroken en daarna toch wel lange tijd moeilijk zijn geweest.

Officieel hoorde Taxandrië tot de civitas Tungrensis (het bestuursgebied van Tongeren) maar het zal daarmee slechts een zeer losse band gehad hebben. Aanvankelijk hebben de Merovingische Franken zich niet tegen Tongeren gekeerd, dat immers een relatief grote en sterke stad was.³⁸⁾ Pas toen Clovis de alleenheerschappij over de Merovingische Franken had veroverd, voelde hij zich sterk genoeg, om Tongeren te onderwerpen.³⁹⁾ Of daardoor de relatie van Taxandrië met het Merovingische rijk veel intenser is geworden valt te betwijfelen.

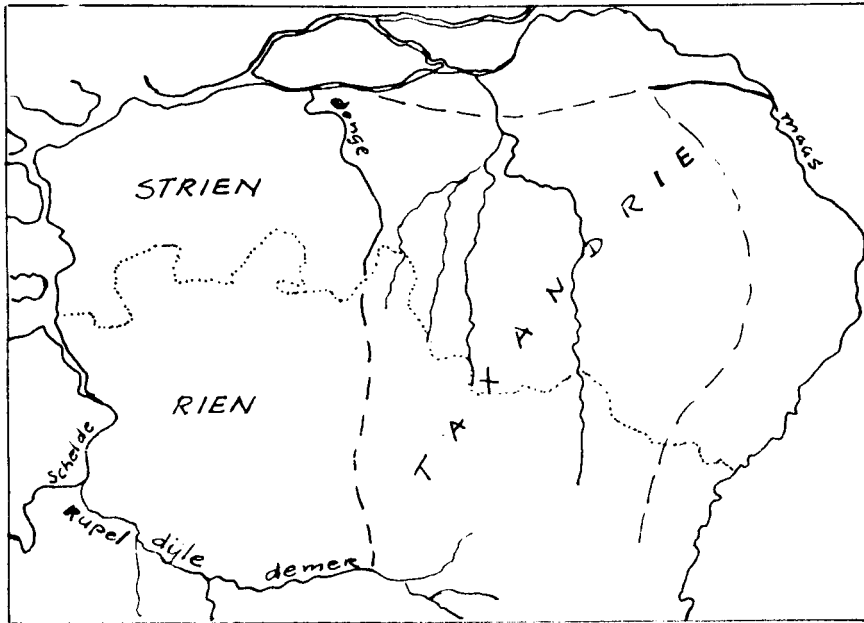
Met het Noordzee-rijk, dat tegenover het Frankische rijk stond, is niet bedoeld één aanengesloten, centraal georganiseerde politieke eenheid, maar veeleer een conglomeraat van min of meer zelfstandige, grotere en kleinere, min of meer bestuurlijke eenheden, die echter door eenzelfde geest, eenzelfde cultuur en eenzelfde taal gekenmerkt werden.⁴⁰⁾

Wij zullen trachten te achterhalen, hoever dat Noordzee-rijk zich in de omgeving van Taxandrië heeft uitgestrekt en hoe het Frankische rijk het Noordzee-rijk heeft teruggedrongen. Uit dit laatste zal achteraf het eerste duidelijk worden.

Het ten noorden van Taxandrië gelegen Teisterbant heeft zich volgens Blok niet verder uitgestrekt dan tot de Maas, die toen echter een iets zuidelijker loop had.⁴¹⁾ Kuyper meent, dat de grens hier en daar iets zuidelijker liep dan de Maas.⁴²⁾ Ook Gijsseling is van oordeel, dat Teisterbant nog ten zuiden van de Maas kwam.⁴³⁾ Teisterbant was reeds voor 650 tijdelijk in Frankische handen. Het werd rond 650 door de Friezen heroverd, maar kwam na de onderwerping der Friezen definitief onder het Frankische rijk. Het moet reeds vóór de Frankische bemoeienis een territoriale eenheid geweest zijn.⁴⁴⁾

Veel ingewikkelder is de situatie in het westen. Er zijn daar duidelijk twee gouwen te onderscheiden, hoewel zij dikwijls als één opgevat worden (vanwege de klankovereenkomst?): Rien en Strien. Rien komt in grote lijn overeen met het latere aartsdiakonaat Antwerpen van het bisdom Kamerijk en Strien met ons huidige westelijk Noord-Brabant vanaf de Donge met enkele plaatsen, die nu over het Hollands Diep liggen.⁴⁵⁾ Een intrigerende vraag is al vele eeuwen: horen deze twee gouwen als een soort ondergouw tot Taxandrië, of zijn het helemaal aparte gouwen? De twee antwoorden hebben ieder hun voorstanders. Wendelinus, overleden in 1649, en velen na hem zijn voor Groot Taxandrië, Grammaye, overleden in 1610, en de zijnen voor drie gouwen.⁴⁶⁾ Het is echter niet zo zeker, dat de vraag terecht gesteld wordt. Blok heeft erop gewezen, dat gouw soms aanduidt een min of meer samenhangend woongebied, soms een bestuurseenheid, die dan nog meer of minder sterk en geografisch één kan zijn.⁴⁷⁾

Het lijkt me niet te ontkennen, dat als we na het gat der historie zoeken naar bestuurseenheden, we drie eenheden aantreffen. Maar daarnaast was er toch wel een vaag bewustzijn van één samenhangend woongebied, wat daaruit blijkt, dat in de gouw Rien verschillende plaatsen in oorkonden tot in de dertiende eeuw óók tot Taxandrië gerekend worden.⁴⁸⁾ Toen in de twaalfde eeuw de naam Taxandrië plaats moest maken voor Kempen,⁴⁹⁾ bleef dit bewustzijn bestaan en bestaat heden nog, waar bijvoorbeeld in België vlot gesproken wordt over de Antwerpse Kempen.⁵⁰⁾ Voor de gouw Strien zijn deze aanduidingen en ook het bewustzijn slechts minimaal.⁵¹⁾ (*Kaart D*).

D. Globale aanduiding van de gouwen Rien en Strien (Rijen en Strijen), waar de Noordzeevolkeren in het schaars bewoonde westen van Taxandrië van zee uit infiltreerden. De huidige grens tussen Nederland en België (stippel-lijn) was ook ongeveer de grens tussen deze twee gouwen. De zuidelijke grens van het overgebleven deel van Taxandrië werd eigenlijk gevormd door de Demer. Bilsen lag 'in ingressu Taxandriae' bij het binnenkomen in Taxandrië'. Het graafschap Loon heeft zich daar echter ten koste van Taxandrië naar het noorden uitgebreid.

In feite constateren we dus vóór het gat der historie een streek Taxandrië, waar de bewoning zich in hoofdzaak concentreert in het oostelijk deel, terwijl na het gat der historie het oostelijk gedeelte nog steeds met de naam Taxandrië wordt aangeduid, een naam, die voor het westelijk deel is vervaagd en vervangen door twee namen: Rien en Strien. De enige verklaring voor de verschillende situatie vóór en ná het gat der historie lijkt me te vinden in het opdringen van het Noordzee-rijk. Zoals Blok heeft aangetoond, dat de naam Teisterbant aan de Frankische administratie vooraf ging,⁵²⁾ kunnen we ook voor de gouwen Rien en Strien aannemen, dat deze afkomstig zijn van het Noordzee-rijk. Het betreffende gebied lag immers ideaal voor infiltratie over waterwegen. Het Noordzee-rijk is dan ook hier een reële dreiging geweest voor het jonge Merovingische rijk en de eenheid niet alleen van de Franken maar van heel Gallië was nodig om

dit gevaar te keren. Herovering zal pas mogelijk geweest zijn, toen het klimaat wat droger werd rond 600. De verschillende situatie voor Rien en Strien lijkt ook goed verklaarbaar. Rien was eerder voor een landleger bereikbaar en zal op het Noordzee-rijk veroverd zijn door de Neustrische Franken. Toen was Frankrijk en christendom echter al een onverbreekbaar begrip en de (her)kerstening van Rien werd vanuit het Neustrische bisdom Kamerijk ter hand genomen, zodat Rien ook bij dat bisdom werd ingedeeld tegen de zin van het Austrasische bisdom Tongeren-Maastricht, dat aanspraak maakte op dit gebied, dat vanouds deel was van haar civitas. Zonder veel resultaat overigens, want de koning besliste. Toch is het opvallend, dat in dit gebied juist ook later nog grensconflicten tussen de twee bisdommen bestonden en dat Mechelen lang een Luikse enclave was in Kamerijks gebied, misschien een aanwijzing, dat het christendom daar zelfs in de tijd van het Noordzee-rijk heeft standgehouden. Als men op de kaart kijkt, is het duidelijk, dat de gouw Rien, het latere dekenaat Antwerpen, een onnatuurlijke blindedarm is, die uitstulpt in het Tongers-Luikse gebied.

Heel anders ging het met Strien. Dit bleef langer voor landstrijdkrachten ontoegankelijk. Intussen hadden Austrasische Franken Taxandrië onder hun invloedssfeer gebracht. Blok zegt daarvan: 'Als we na 698 kennis maken met grondbezitters in Noord-Brabant, blijken deze aan de Austrasische adel geliëerd te zijn en reeds minstens een generatie lang daar te zitten'.⁵³⁾ Geheel in deze lijn is het begrijpelijk, dat de gouw Strien door Austrasische Franken op het Noordzee-rijk is veroverd en dat de (her)kerstening vanuit het Austrasische bisdom Tongeren-Maastricht ter hand is genomen en wel vanuit de centrum-parochie Hilvarenbeek, die daardoor in aanzien steeg en later de zetel werd van het dekenaat, dat onder andere heel de gouw Strien omvatte. In dit kader zijn ook volledig te plaatsen de relaties van Ansfried, graaf van Hoey en Teisterbant, later bisschop van Utrecht, en zijn vrouw Hilsuindis, gravin van Strien of Strijen, met Hilvarenbeek rond 990⁵⁴⁾ en de volksoverlevering, dat Willibrord en Lambertus elkaar ontmoet hebben in de kerk van Hilvarenbeek, die toen in Westerwijk ten noorden van de huidige dorpskern stond, in welks nabijheid het 'Heiligenstraatje' nog steeds hieraan herinnert. In dit kader is ook illustratief de opmerking van professor Weynen over de westelijke oriëntatie van westelijk Noord-Brabant, dat oud Ingwaeoons gebied is.⁵⁵⁾

Het oostelijke, meest intensief bewoonde gedeelte van Taxandrië heeft blijkbaar door de duistere eeuwen van het gat der historie heen zijn naam ongerept behouden, wat slechts kan doen veronderstellen, dat de situatie ter plaatse vrij stabiel is geweest. Toch heeft daar, vermoedelijk vanaf het einde van de zesde eeuw, een kolonisatie door Austrasische Franken plaats gevonden.

Wij willen nagaan, of er aanwijzingen zijn, hoe de vestiging van de Austrasische Franken in Taxandrië en de daarmee samenhangende nauwere aansluiting aan het Frankische rijk in zijn werk is gegaan. Er is geen enkele aanwijzing,

dat dit met geweld gepaard is gegaan. Er is ook geen reden om dit te veronderstellen, daar de bewoners van Taxandrië beschouwd werden en zichzelf beschouwd zullen hebben als Franken en dus vanzelf geacht werden en zichzelf geacht zullen hebben als te behoren tot het Frankische rijk, ook al waren er vóór de vestiging van de Austrasische Franken in hun streek geen intense contacten met dat Frankische rijk. Nu is in grote lijn na te gaan, waar Austrasische Franken zich gevestigd hebben in Taxandrië, in het bijzonder waar de Austrasische adel grotere landgoederen in bezit hebben genomen. Hun vestigingen in Taxandrië waren in zekere zin tussenstations voor de Frankische machtsuitbreiding over Strien en noordelijk Nederland. Willibrords religieuze missie kan gezien worden als de afronding van de Frankische militaire missie en de schenkingen aan Willibrord zijn bedoeld, om hem tussenstations te verschaffen in zijn verbindingslijnen met Echternach en materiële ondersteuning in natura voor zijn politiek-religieuze opdracht. A priori kunnen we dus al zeggen, dat deze schenkingen afkomstig zijn van de Austrasisch-Frankische adel, wat in feite door de oorkonden wordt bevestigd. De schenkingen aan Willibrord geven dus duidelijk plaatsen aan, waar Austrasische Franken waren gevestigd. Dat een plaats niet genoemd wordt in de schenkingsakten aan Willibrord, mag dus niet tot de conclusie leiden, dat deze plaats toen niet bestond. Integendeel, de plaatsen, waar de oorspronkelijke bevolking van Taxandrië woonde, zullen in deze schenkingsakten juist niet voorkomen.

Juist toen het klimaat langzaam droger begon te worden, rond 600, kwamen er voldoende vestigingsplaatsen in Taxandrië voor immigranten uit het zuiden. Vele eerst moerassige gebieden werden toen beter bewoonbaar en bebouwbaar. De Austrasische vestigingen treffen we dan ook vooral aan in relatief lager gelegen gebieden, hetgeen onder andere daaruit blijkt, dat een groot aantal, zeker Frankische, schenkingen aan Willibrord gelegen is aan de Dommel.⁵⁶⁾

Wij zullen nu trachten iets meer kijk te krijgen op Taxandrië na het gat der historie.

De omvang van Taxandrië

Wanneer we de plaatsen in Rien en Strien, die soms uit een vaag historisch bewustzijn als behorend tot Taxandrië vermeld worden, buiten beschouwing laten, kunnen we globaal zeggen, dat de westelijke grens van Taxandrië liep westelijk van Tilburg langs Alphen tot Vorst ten noorden van Diest, de zuidelijke grens van de omgeving van Vorst-Tessenderloo naar de Peel, die zich toen zuidelijker uitstreekte, de oostgrens werd gevormd door de Peel en de noordgrens was ongeveer de oude loop van de Maas.⁵⁷⁾ In de loop der eeuwen zou echter aan de zuidgrens worden geknabbeld door het opkomende graafschap Loon.

De politieke entiteit van Taxandrië

In de meeste stukken, waarin Taxandrië wordt genoemd, wordt het aangeduid als 'pagus', wat men gewoonlijk vertaalt als 'gouw'. Nu is volgens Blok niet te loochenen, dat vele 'pagi' in de achtste en negende eeuw werkelijk bestuurs-eenheden waren; het feit dat vaak van een 'pagus' ook een 'comitatus', een graafschap, was, bewijst dat reeds.⁵⁸⁾ Zoals Blok voor Teisterbant meent, dat er vóór de Frankische verovering reeds meer of min samenhangende woongebieden waren, door natuurlijke grenzen gescheiden, die min of meer politiek-juridisch georganiseerd waren en na de Frankische verovering de grondslag vormden voor de Frankische graafschapsindeling,⁵⁸⁾ zo kunnen we ook voor Taxandrië aannemen, dat er reeds vóór de Austrasisch-Frankische kolonisatie enige politiek-juridische organisatie bestond, die door de Austrasische Franken tot een graafschap werd gemaakt onder leiding van de Austrasisch-Frankische kolonisten. Niermeyer wees als eerste in de 'homines'Franci' in Teisterbant een heerserskaste aan, die door de Frankische koning daar was neergezet om dit gebied te bewaken.⁵⁹⁾ Zo zullen we in de Austrasisch-Frankische kolonisten de leiders moeten zien van de politiek-juridische organisatie van het Frankische graafschap Taxandrië en de voorvaderen van de latere locale adel. Als dit zo is, zal Taxandrië van binnen uit vooral gezien worden als 'pagus' 'gouw', maar in zijn relatie tot het Frankische koningschap als 'comitatus' 'graafschap'. En zo is het exact. In de meeste oorkonden wordt Taxandrië betiteld als 'pagus' 'gouw',⁶⁰⁾ maar juist in enkele oorkonden, die van Frankische koningen uitgaan, wordt het betiteld als 'comitatus' 'graafschap'.⁶¹⁾ Ook bij de verdeling van Lotharingen in het verdrag van Meerssen in 870 is er sprake van het graafschap Taxandrië.⁶²⁾ En zo is het nog rond 1100, wanneer de aartsbisschop van Keulen, die dan het landsheerlijk gezag uitoefent, de oplossing van de bij hem aangebrachte moeilijkheden opdraagt aan de graaf.⁶³⁾ Nu zullen we die graafschappen niet moeten zien als aaneengesloten, scherp begrensde gebieden maar meer als het machtsbereik van de graaf." Het gezag van de graaf zal dus voor een belangrijk deel hebben afgehangen van zijn persoonlijk overwicht en een afkalving van zijn gebied was zeker niet denkbeeldig.

Wij hebben nu voornamelijk gesproken over de politieke entiteit van Taxandrië ná de Austrasisch-Frankische kolonisatie. Hoe we ons de politieke entiteit moeten voorstellen vóór die tijd, zal mogelijk duidelijker worden uit een bestudering van de kerkelijke entiteit.

De kerkelijke entiteit van Taxandrië

Tot nog toe is ons wel duidelijk geworden, dat Taxandrië vanaf het begin deel heeft uitgemaakt van het Romeinse rijk als pagus van de civitas Tongeren en later geruisloos is overgegaan in het Frankische rijk. Reeds in de Romeinse peri-

ode hadden zich Franken gevestigd in Taxandrië, die vermoedelijk na 357 officieel als 'foederati' 'bondgenoten' binnen het rijk zijn erkend en wel de naam 'Franken' bezorgden aan de bewoners van Taxandrië, hoewel zij daar slechts een minderheid zullen hebben uitgemaakt. Door gelukkige geografische omstandigheden is het woongebied Taxandrië gespaard voor zowel de infiltratie van de Noordzee-volkeren als de grootste onrust van de volksverhuizing.

Taxandrië heeft dus deel uitgemaakt van het Romeinse rijk in de tijd dat het christendom zich verbreidde, officieel werd erkend en als staatsgodsdienst werd aanvaard. De mogelijkheid en waarschijnlijkheid van de overgang van Taxandrië tot het christendom vóór de Austrasisch-Frankische kolonisatie is dus ruimschoots aanwezig. Een aanwijzing, dat dit in feite gebeurd is, vinden we in de drie kapitels van Oirschot, Sint-Oedenrode en Hilvarenbeek, die vermoedelijk geleidelijk ontstaan zijn uit klerkencolleges.⁶⁵⁾ Deze klerkencolleges oefenden naar het Romeinse organisatiepatroon vanuit één centraal punt de zielzorg uit over een uitgestrekt gebied.

Aanvankelijk werd vanuit de civitas heel het stedelijk bestuursgebied verzorgd door een college van geestelijken, onder wie priesters, onder leiding van de bisschop. Maar vooral in het zuiden van Gallië werden al vroeg zelfstandige zielzorgeenheden opgericht buiten de bisschopsstad onder leiding van priesters, die door sommigen worden gezien als chorepiscopi, door anderen als priesters, die ongeveer dezelfde functie hadden als de latere aartsdiakens. In feite komen deze chorepiscopi (hulpbisschoppen) buiten de civitas voor vanaf de derde eeuw.⁶⁶⁾ Deze zielzorgeenheden werden enkel gevestigd, waar grotere bevolkingsconcentraties waren, en bedienden een uitgestrekt gebied. Zo stichtte Martinus in zijn bisdom Tours slechts zes zielzorgeenheden buiten de stad in de zes viel.⁶⁷⁾ De mogelijkheid van continuïteit vanaf de Romeinse tijd door de beschermde ligging van Taxandrië is reeds gememoreerd.

De afstand van Taxandrië tot de bisschopszetel was relatief groot, de verbinding gedurende de periode van de volksverhuizing problematisch. Dit kan aanleiding geweest zijn tot verzelfstandiging van deze christelijke gemeenschappen, die slechts een zeer los contact konden onderhouden met de bisschopszetel. In deze geïsoleerde omstandigheden zal de plaatselijke kerkelijke leiding ook een grote rol gespeeld hebben in het burgerlijk bestuur, zoals bekend is dat in Gallië tijdens het geleidelijk uiteenvallen van het Romeinse rijk de bisschoppen vaak ook de politieke leiding op zich hebben genomen. Zo zullen de zielzorggebieden van deze klerkencolleges, samenvallend met de hoofdbewoningsgebieden, na de Austrasisch-Frankische kolonisatie vanzelf de grondslag gevormd hebben voor het uit drie onderdelen bestaande Frankische graafschap. We kunnen nog iets van deze oersituatie beluisteren, als rond 1100 graaf Henrick 'advocatus Taxandriae' genoemd wordt. De Frankische kolonies zullen aanvankelijk vrij klein geweest zijn. Bij de schenkingen aan Willibrord rond 700 is er meestal slechts sprake

van enkele boerderijen.⁶⁸⁾ Door de Frankische kolonisten zullen nog nauwelijks kerken gebouwd zijn; alleen in Bakel is sprake van een - pasgebouwde - kerk.⁶⁹⁾ Dit is ook een aanwijzing, dat zij moesten kunnen terugvallen op kerkelijke centra, die reeds aanwezig waren.

In de documenten van de achtste eeuw zijn alleen de namen van die Frankische kolonies bewaard gebleven, waar schenkingen werden gedaan aan Willibrord of eventueel, zoals in Meerveldhoven,⁷⁰⁾ aan een abdijs. Er zullen natuurlijk meer Frankische kolonies geweest zijn dan die aan Willibrord werden geschonken. Voor al deze kolonies, of ze nu in handen waren van particulieren of van een abdijs, zal dezelfde kerk-politieke lijn gevolgd zijn. Zo gauw het enigszins rendabel kon zijn, werd ter plaatse een kerkje gesticht, dat eigendom bleef van de heer of van de abdijs en door dezen bestuurd werd. Hierbij hadden de abdijen als blijvende entiteit natuurlijk een groot voordeel. Het kloosterlijk bezit bleef onverdeeld maar dat van particulieren viel bij deling dikwijls uiteen, zodat er ook wat betreft het bezit en beheer van de kerk meerdere gerechtigden waren. Van deze splitsingen hebben de abdijen en met name Postel geprofiteerd door met geduldig beleid geleidelijk de vele deelrechten op te kopen en daardoor uiteindelijk het geheel te verwerven.⁷¹⁾ Voor de abdijen bracht dit nog de profijtelijke mogelijkheid mee om een van hun kloosterlingen aan te stellen als pastoor, die niet enkel de zielzorg uitoefende maar ook toezicht hield op het materiële beheer van de kloosterlijke bezittingen. In feite hield dit in, dat in Taxandrië kerkelijk en politiek-economisch beheer voor een groot gedeelte samenvielen.

De kerkelijke centra, die reeds in de tijd van de Romeinse zielzorg-organisatievorm hun ontstaan vonden, Oirschot, Sint-Oedenrode en Hilvarenbeek, zijn natuurlijk gesticht in de toenmalige bewoningscentra. Deze zijn echter op enige afstand gelegen van de bewoningscentra vóór de Romeinse tijd. We moeten daarvoor een verklaring vinden. Nu schrijft Caesar in zijn 'De bello Gallico' over een opstand in onze omgeving, begonnen met een overval op enkele kleinere Romeinse winterkwartieren en eindigend met een strafexpeditie door Caesar zelf, waarbij hij de bevolking uitroeit en hun woonplaatsen vernietigt. Wij kennen de stijl van legercommuniqué's, die ook zal gelden voor een propagandistische zelfverdediging als Caesar's onderhavige werk. Dit neemt echter niet weg, dat er bij een dergelijk Romeins optreden vele doden zullen zijn gevallen en zeker de wooncentra grondig vernietigt. Het is dan begrijpelijk, dat de aan vernietiging ontsnapte bevolking zich aanvankelijk niet op dezelfde plaats durfde te hervestigen, maar een woonplaats gekozen zal hebben op enige afstand en iets veiliger gelegen, vlak bij lager gelegen, moerassig gebied, waar men bij een eventuele nieuwe Romeinse actie gemakkelijk een veilige vluchtgelegenheid had. Zo heeft de overgebleven bevolking van de grootste en meest centrale woonkern, Oerle (Oer-lo), zich daar in eerste instantie niet durven hervestigen maar haar toevlucht gezocht in Oer-schoot, dus aan de rand van datzelfde bos, waar hoger gelegen

gebied overging in lager gelegen terrein, waarin men als ter plaatse bekend eventueel snel een veilig heenkomen kon vinden. Toen een klein deel van de bevolking zich na enige tijd weer op de oorspronkelijke locatie durfde vestigen, deed het ruime plein van Zandoerle enigszins grotesk aan, terwijl het relatief enge plein van Oirschot (het tegenwoordige Vrijthof plus het terrein, waar nu restaurant de Zwaan en aanpalende huizen staan) doet vermoeden, dat men Oirschot slechts als een voorlopige oplossing zag. Dikwijls is echter niets zo definitief als 'voorlopig'.⁷²⁾ Op dit centrale plein werd een kerk gebouwd, toen de bevolking het christendom aannam, zoals secretaris Gerard Goossens in 1633 optekende: 'Wy hebben by traditie, dat dese kerck onse ouders gebout hebben terwylen sy noch heydens waren'.⁷³⁾

Het is begrijpelijk, dat bij de Austrasisch-Frankische kolonisatie de belangrijkste kolonisten zich vestigden in de nabijheid van deze oorspronkelijke bewoning-sentra, daar de belangrijkste personen werden en door de Frankische koningen als bestuurders werden aangesteld en daardoor tevens 'advocati' werden van de reeds bestaande kerkelijke eenheden.

Parallel met het droger worden van het klimaat en de onderwerping van Noord-Nederland aan het Frankische rijk konden lager gelegen gebieden gecultiveerd en bewoond worden en breidden de belangrijkste Franken hun invloedssfeer in noordelijke richting uit en gingen uiteindelijk wonen op het meest strategische punt van hun invloedssfeer, aan de samenloop van de diverse Meierijse beken. Dit zal de verklaring zijn voor de verbindingen Hilvarenbeek-Herlaer en Oirschot-Vught, die elkaar kruisten, wat ons nog eens eraan herinnert, dat de grafelijke invloedssferen niet per se en overal aaneengesloten gebieden vormden.⁷⁴⁾

Uit het voorgaande is aannemelijk geworden, dat de band van Taxandrië met de bisschop van Luik nooit zo sterk is geweest. Het is dan ook voor de hand liggend, dat Taxandrië er geen behoefte aan had, om een politieke band met die bisschop aan te gaan, toen het Frankische rijk na de dood van Lodewijk de Vrome desintegreerde. In die omstandigheden gingen de bisschoppen een grotere politieke invloed uitoefenen en in vele gevallen als landsheer optreden. Als Taxandrië er geen behoefte aan had, om een politieke band met zijn eigen bisschop aan te gaan, kon het niet verstandiger doen dan die politieke band te leggen met diens onmiddellijke superieur, de aartsbisschop van Keulen. Zo is het begrijpelijk, dat deze rond 1100 als landsheer van Taxandrië optrad. Hij zou echter moeten wijken voor de hertog van Lotharingen.

Het einde van Taxandrië

Na het verkrijgen van de hertogstitel van Lotharingen in 1106 hebben de Leuvense graven, later hertogen van Brabant, steeds getracht hun invloed uit te brei-

den over het vroegere rijk van Lotharius (Lothric). Een van de voornaamste onderdelen van hun program was het beheersen van Maas en Rijn. Dat hield in een doorstoot zowel in noordelijke als in oostelijke richting, waardoor de nieuwe hertog onvermijdelijk in conflict moest komen met de aartsbisschop van Keulen, die rond 1100 optrad als landsheer van Taxandrië,⁷⁵⁾ maar ook nog in de jaren 1239-1244 pogingen zou doen, om zijn macht en invloed in deze gebieden uit te breiden.⁷⁶⁾ Na een voortdurend switchen van de hertog in de politiek binnen het Duitse keizerrijk en Europa, na een voortdurend switchen ook van de aanhangers van de hertog en van de aartsbisschop zou de uiteindelijke beslissing vallen in de slag bij Woeringen in 1288. Wij willen ons echter met die strijd alleen bezig houden in zoverre deze Taxandrië en het gebied onmiddellijk ten noorden daarvan betreft, in feite dus het gebied, dat later de Meierij van 's-Hertogenbosch zou vormen.

De aartsbisschop van Keulen had het paard van Troje binnengehaald door zijn schenking van Orthen aan de hertog in 1114/1120.⁷⁷⁾ De hertog wilde niet alleen vaste voet hebben aan de samenloop van Dommel en Aa maar ook aan de Maas.

Deze poging van de hertogen richtte zich in eerste instantie op Lithoyen, waar zij kloosterlijk goed van de Sint-Remigius-abdij te Reims in beslag namen, dat zij echter in 1138 moesten teruggeven.⁷⁸⁾ Dit optreden van de Brabantse hertogen, die in deze jaren van keizer Koenraad III de voorgedij kregen over alle kloosters in hun gebied,⁷⁹⁾ veroorzaakte hij diverse abdijen en andere kerkelijke instellingen een koortsachtige activiteit om bevestiging van hun bezittingen te krijgen van paus, keizer en bisschop.⁸⁰⁾ Ondanks deze kerkelijke artillerie, die in stelling werd gebracht, staken de hertogen nog tweemaal de hand uit naar Lithoyen, maar moesten ze telkens onder dit geconcentreerd vuur terugtrekken: in 1160 en in 1200. Uiteindelijk slaagde hertog Hendrik I in 1201 erin Empel te kopen van de abdij van Crespin, waardoor het streven om vaste voet te hebben aan de Maas blijkbaar bevredigd was.⁸¹⁾ Na een eeuw keerde de rust terug aan dit front. Er werden dan ook geen nieuwe kerkelijke stukken in stelling gebracht.

Intussen zijn er geen documenten bewaard, die ons iets vertellen over de verhouding van de bevolking van Taxandrië tot de hertog, vermoedelijk een teken, dat hij daar nauwelijks moeilijkheden ondervond maar kon rekenen op de sympathie van de gewone man. De hertog zal zich overigens in deze fase weinig bemoeid hebben met de interne zaken van de streek, wat weer niet wegneemt, dat hij vermoedelijk al wel een vast plan in zijn hoofd had, om Taxandrië samen met de strook langs de Maas tot een afzonderlijke entiteit te maken binnen zijn machtsgebied. Ofschoon het nooit als zodanig beschouwd is, zou een document uit 1179 ons wel eens iets kunnen vertellen over deze hertogelijke plannen met wat later de Meierij van 's-Hertogenbosch zou worden. Het is een overeenkomst tussen hertog Godfried III van Leuven en graaf Philips van Vlaanderen aan-

gaande het huwelijk van Hendrik, de oudste zoon van de hertog, met Mathilde, een nicht van de graaf, waarin een heel apart voorbehoud wordt gemaakt. Er wordt namelijk bepaald, dat bij het overlijden van Godfried zijn zoon Hendrik, of eventueel diens nakomeling, Godfried zal opvolgen in het hertogdom 'praeter Urtinam et comitatum de Arscot' behalve in Orthen en het graafschap Arscot'. Naar mijn mening is hier bedoeld 's-Hertogenbosch (met het latere kwartier Maasland) en datgene wat daarvoor Taxandrië heette en daarna Eninge der Kempen. Dit vergt wel enige toelichting. Vooraf kan worden opgemerkt, dat voor een verband tussen 's-Hertogenbosch en het graafschap Aarschot moeilijk een reden is te bedenken en er daarentegen wel een duidelijk verband bestaat tussen 's-Hertogenbosch en Taxandrië, de Meierij in wording. Daar immers is de hertog druk doende een nieuwe bestuurlijke eenheid binnen zijn hertogdom te vormen. Het kan zijn, dat hij de Meierij van 's-Hertogenbosch in statu nascendi eventueel wil kunnen bestemmen voor een van zijn andere zonen. Dan is echter wel nodig, dat we 'comitatus de Arscot' lezen alsof er stond 'comitatus de Orscot'. Dit lijkt een brutale veronderstelling. Ik zou ze echter niet hebben durven debiteren, als er geen aanleiding, zwart op wit, voor aanwezig was. Vooraf weer: in de Oirschotse tongval ligt de uitspraak van 'Arscot' en 'Orscot' fonetisch zo dicht bij elkaar, dat de namen door buitenstaanders gemakkelijk verward kunnen worden. In feite is de naam van Oirschot door de Brabantse kanselarij ooit meer geschreven als 'Arscot'. Dit is gebeurd in 1372 in een akte van overeenkomst tussen verscheidene Brabantse schepenbanken.⁸³⁾ In deze akte komt tweemaal de naam 'Arscot' voor, zoals uit de context blijkt, één keer voor Aarschot en één keer voor Oirschot, terwijl ook het Oirschotse schependomszegel aan de akte gehecht is geweest. Als de Brabantse kanselarij in 1372 Oirschot kan schrijven als 'Arscot', terwijl er een Oirschotse vertegenwoordiger aanwezig was om de akte te bezegelen, kan dit in 1179 ook gebeurd zijn.

Er blijft nog een vraag te beantwoorden, of het wel mogelijk is, dat 'het graafschap Oirschot' gebruikt is als naam van Taxandrië. Nu vermeldden we reeds, dat er in de akte van 1100/1110 drie comites genoemd werden,⁸⁴⁾ terwijl er ook al sprake was van 'advocacia de Pedele'⁸⁵⁾ en 'comitatus de Roda'⁸⁶⁾ Het is dan ook niet onmogelijk, dat 'comitatus de Orscot' voor 'comitatus Campinie' staat, wat zou weergeven, wat later genoemd wordt 'de Eninge der Kempen'.

Ofschoon Taxandrië in de twaalfde eeuw nog niet onbetwist in handen van de Leuvense hertog was, waagde hij het toch om aan het einde van die eeuw de nieuwe stad te stichten, die hij bedoelde als 'een veste ende een slot' aan zijn noordgrens. Deze stichting was niet alleen in de militaire maar ook in de regionale politiek van de hertog een belangrijke zet: het begin van een campagne tot losmaking van de opkomende handelscentra in de Eninge der Kempen van de lokale adel.

Op militair terrein gaf Gelre, geruggesteund door Keulen, aanvankelijk nog enig tegenspel, maar in het vredesverdrag 'forma pacis et concordie' van 1195 tussen de hertog en de graaf van Gelre was wel duidelijk, dat de hertog het voor het zeggen had.⁸⁷⁾ Ook de keizer had respect voor de hertog, zoals blijkt uit de tol-vrijdom op de Rijn, die hij gaf aan 's hertogen nieuwe stad.⁸⁸⁾ Latere schermutselingen tussen de hertog en Gelre werden naar de wil van de eerste geregeld zoals in 1200/1201⁸⁹⁾ en na de Gelderse overval op Tiel en Orthen in 1202/1203.⁹⁰⁾ In dit laatste accord gaf de graaf van Gelre al zijn aanspraken op Megen en de Eninge der Kempen op ten bate van de hertog.⁹¹⁾ Ondanks het vriendschappelijk accord van 1222/3 tussen de aartsbisschop van Keulen en de hertog,⁹²⁾ legde de aartsbisschop enkele jaren later tegenover de graaf van Vlaanderen een verklaring af, die door de hertog slechts als een onvriendelijke daad beschouwd kon worden en die inhield, dat de graaf van Gelre 'comiciam de Kernpine et advocadum de Pedele' van hem in leen hield.⁹³⁾ De bedoeling van deze demarche van de aartsbisschop zal geweest zijn om druk uit te oefenen op de hertog, die klaarblijkelijk nog een schuld had aan de graaf van Gelre. Deze schuld van 2000 mark, die de hertog beloofd had aan graaf Gerard IV van Gelre voor het afstaan van zijn aanspraken op het graafschap Rode, werd d.d. 1231.11.11 vereffend met diens zoon, Otto II, over wie de hertog de voogdij had uitgeoefend.⁹⁴⁾ Hiermee was de militaire en politieke strijd tussen de hertog en de graaf van Gelre (en de aartsbisschop van Keulen op de achtergrond) betreffende Taxandrië beslist. De later weer oplaaierende strijd zou voornamelijk Limburg betreffen.

Samenvattend kunnen we zeggen, dat de militair-politieke strijd om Taxandrië door de hertog voornamelijk gevoerd is moeten worden met de graaf van Gelre, die voor de aartsbisschop van Keulen de kastanjes uit het vuur moest halen. De hertog voelde zich op het eind van de twaalfde eeuw voldoende meester van de situatie, maar een definitieve regeling kostte nog tijd en moeite. Na de brute overval door Gelre in samenwerking met Holland op Tiel en Orthen en de daarop volgende nederlaag van beiden was de zaak in principe beslecht. De financiële gevolgen, waarvoor mogelijk inkomsten uit Peelland aan Gelre in pand waren gegeven, werden afgerond in 1231, zodat de hertog kon gaan denken aan de consolidatie van het verworven gebied binnen zijn hertogdom.

Taxandrië wordt Meierij

Voor de consolidatie van Taxandrië binnen zijn wordende hertogdom bewandelde de hertog verschillende wegen die tot hetzelfde doel leidden. Het voornaamste middel, om het hertogelijk gezag over Taxandrië te doen gelden, was het uitschakelen van de lokale adel als zelfstandige bestuurlijke factor. De lokale heren, die zich naar de wensen van de hertog wilden schikken, werden ingeschakeld in het hertogelijke ambtelijke apparaat. De onwilligen zouden uiteindelijk

in een harde confrontatie worden uitgeschakeld, maar indien mogelijk bewandelde de hertog liever een geleidelijke weg door het inschakelen van twee bondgenoten: de abdijen en de gewone man.

Als door keizer Koenraad III aangestelde oppervoogd over alle kloosters in zijn gebied kon de hertog eventuele wereldlijke bestuurlijke rechten voor de abdijen uitoefenen. Een schenking of verkoop aan een Brabantse abdijs was dus min of meer een versterking van de hertogelijke macht. Nu moeten we ons wel realiseren, dat schenkingen aan een abdijs niet al te strikt genomen moeten worden. Men wilde graag als weldoener te boek staan. Aan vele 'schenkingen' zal een tegenschenking zijn voorafgegaan of erop gevolgd. De favoriete abdijen van de hertog waren de Gertrudis abdijs te Leuven en Tongerlo. De locale heren hadden de meeste connecties met Postel, Averbode, Tongerlo en Berne.⁹⁵⁾ Vele min of meer als schenkingen geformuleerde verkopen door locale heren aan abdijen zullen we moeten zien als het kiezen van de veiligste weg. Van de abdijen kon men meer tegenprestatie verwachten dan van de hertog zelf.

De tweede weg van de hertog was het inpalmen van de gewone man door deze vrij te maken van de bestuurlijke bemoeienis van de locale heren, een bezigheid waarvan hij gebruik begon te maken op het moment dat de militair-politieke strijd beslecht was. Ofschoon de 'libertas' vrijheid' die de hertog verleende nog steeds hardnekkig 'stadsrecht' genoemd wordt - tegen mythen helpen nu eenmaal geen argumenten - heeft ze op zich met 'stad' niets te maken. Natuurlijk was het de hertog wel welkom, als zo'n vrijheid haar gebied ging omwallen en omgrachten. De hertog verkreeg daardoor gratis een militair verdedigbare plaats en dat was in Brabant een stad, maar de oude agrarische centra waren niet zo gek, dat ze daar intrapten. Een verdedigbare plaats trok altijd oorlog aan, wat ernstig nadeel meebracht voor de omgeving. De oude centra, die eventueel slechts een klein gedeelte van hun gebied konden omwallen, zouden daardoor de meerderheid van hun eigen inwoners buiten de omwalling ernstig benadelen. Zo gaf de hertog de 'libertas' voor Rode slechts aan een klein gebied rondom het marktveld in een bocht van de Dommel, een terrein dat uitstekend in een sterk verdedigbare vesting was om te toveren. Toen de inwoners van Rode niet toehapten, breidde de hertog de 'libertas' uit tot het hele gebied. De nieuw-ontstane, in oppervlakte kleine, centra van ambacht- en handelslu konden dit wel riskeren en werden zodoende de nieuwe steden. De hertog gaf dezelfde 'libertas' vrijheid' als 's-Hertogenbosch had in 1230 aan Oisterwijk⁹⁶⁾ en in 1232 aan Eindhoven⁹⁷⁾ en Sint-Oedenrode⁹⁸⁾ en verkreeg daardoor zoal geen militaire dan toch morele steunpunten.⁹⁹⁾

Slechts weinige van de locale heren hebben het laten aankomen op een rechtstreekse confrontatie met de hertog. Blijkens de verlening van de 'libertas' aan Sint-Oedenrode in 1232 waren de heren van Rode, graven van Peelland, door de hertog reeds opzij geschoven bij de beslechting van de strijd met Gelre in 1231 of

eerder. Er blijkt nadien ook niets meer van een 'heerlijk' optreden door dezen. De heren van Herlaer-Hilvarenbeek, vermoedelijk graven van het westelijk deelgraafschap van Taxandrië kozen voor samenwerking met de hertog. Zo trad Dirk van Herlaer reeds in 1214 op als getuige voor de hertog¹⁰⁰⁾ en gaf weer een Dirk van Herlaer samen met de hertog voorschriften voor het kapittel van Hilvarenbeek in 1246.¹⁰¹⁾ Ook later hadden verschillende leden van de familie van Herlaer vriendschappelijke en ambtelijke relaties met de hertogen.

Leden van de familie van Altena- van Horne, die hun voornaamste belangen hadden aan de grenzen van het hertogelijk gebied, trachtten enigszins op afstand te blijven en toch op goede voet te staan met de hertog. Zo stond Dirk van Altena in 1232 de heerlijkheden Waalwijk en Drunen af aan de hertog.¹⁰²⁾ Minder belangrijke locale heren kozen veelal de weg via de kloosters, zoals reeds is gememoreerd.

De confrontatie tussen de hertog en zijn voornaamste opponent, Boudewijn van Vught, graaf van Taxandrië, met funeste gevolgen voor de laatste is behandeld in het vorige nummer van Campinia. Daarmee was 's hertogen doel, de omvorming van Taxandrië met een strook langs de Maas tot Meierij van 's-Hertogenbosch, in wezen bereikt.

In Oirschot bleven de afstammelingen van de jongere tak der graven van Taxandrië nog tot 1320 als plaatselijke halfheren naast de hertogen functioneren, vermoedelijk in een harmonie met wisselende accoorden en dissonanten, totdat Wouter van Oirschot onder politieke en financiële druk zijn halve heerlijkheid verkocht aan Rogier van Leefdaal.

In Hilvarenbeek oordeelde Gerard van Horne, opvolger van de van Herlaer's na koop van Gerard van Loon, die via de vrouwelijke lijn was opgevolgd, het verstandiger de samenwerking met de hertog op een elegante manier te beëindigen. Dit alles is reeds in enkele afleveringen van Campinia beschreven.

Samenvatting

Niet alleen door de naam maar ook door de realiteit Taxandrië wordt een millennium overbrugd.

Van de streek, die Plinius beschrijft als Taxandrië en die globaal wordt begrensd door Demer, Dijle, Rupel, Schelde, Maas en Peel, was in de prehistorische en ook in de Romeinse tijd de bevolking in hoofdzaak woonachtig in het oostelijk deel. De Franken, die zich daar rond 300 vestigden en door de Romeinen als bondgenoten werden erkend, gaven wel hun naam aan de bevolking maar bleven er een minderheid. Tijdens de desintegratie van het Romeinse rijk in west Europa infiltreerden de Noordzeevolkeren de westelijke helft van Taxandrië en

vormden daar twee gouwen, Rien en Strien, terwijl door de gunstige omstandigheid van isolering de oostelijke helft temidden van de onrust der volksverhuizing vrijwel ongemoeid bleef. Door het opkomende Merovingische rijk werd Rien op de Noordzee-volkeren veroverd, maar de onderwerping van Strien werd pas bereikt door de Austrasische Franken, die in de oostelijke helft van Taxandrië meerdere kolonies vestigden, om van daaruit west- en noordwaarts het Frankische rijk uit te breiden.

De drie oerparochies, Oirschot, Sint-Oedenrode en Hilvarenbeek, vormden de basis voor het Frankische graafschap Taxandrië, als overkoepeling van drie kleine graafschappen onder leiding van de Frankische heren der hoofdplaatsen, die toen de gelegenheid zich voordeed een meer strategische vestigingsplaats kozen aan de samenloop der Meierijse riviertjes.

Bij de desintegratie van het Frankische rijk na Lodewijk de Vrome kwam Taxandrië onder de aartsbisschop van Keulen als landsheer, maar het had weinig moeite om te kiezen voor de opkomende graaf van Leuven, hertog van Lotharingen, als landsheer met name toen Keulen zijn autoriteit delegerde aan de graven van Gelre.

Met de adel van Taxandrië had de hertog meer moeite, maar uiteindelijk werd deze geïntegreerd in het hertogelijk apparaat of uitgeschakeld.

Dit alles betekende tevens het einde van Taxandrië althans als naam. Als we terugkijkend ons afvragen, waarom de hertog de naam Taxandrië niet wilde gebruiken, ligt het antwoord voor de hand. Een oeroud graafschap, stammend uit de Romeinse tijd, met een eigenheid die eeuwen had getrotseerd, een natuurlijke harmonische eenheid die temidden van alle wisselvalligheden zichzelf gebleven was, zou evenals het markgraafschap Antwerpen te geprotonceerd overkomen, wanneer het onder zijn eigen naam als deel werd opgenomen in het geheel van zijn wordend hertogdom. Maar al verloor Taxandrië zijn naam, zijn innerlijke wezen heeft het door de eeuwen heen behouden.

NOTEN

1. Plinius, *Naturalis Historia* IV, 106. Aldus als meest aanvaarde tekst gegeven in A.W. Byvanck, *Excerpta Romana*. De bronnen der Romeinse geschiedenis in Nederland, dl. I, Den Haag 1931, blz. 144.
2. D.P. Blok, 'Teisterbant' in *Mededelingen der koninklijke Nederlandse akademie van wetenschappen*, afd. letterkunde, nieuwe reeks, deel 26, Amsterdam 1963, blz. 459.
3. Byvanck, *Excerpta I*, 1, blz. 429.
4. Byvanck, *Excerpta II*, blz. 1138 en 1260.

5. J. Vannérus, 'Tessengerloo et la Taxandrië' in *Feestbundel H.J. van de Wijer*, ed. H. Draye, Leuven 1944, blz. 399 e.v.
6. Naamkunde jrg. 7 (1985), afl. 1-2, blz. 17 e.v.
7. Vriendelijke mededeling van mijn Leuvense studiegenoot K. Mannaerts te Mechelen.
8. Godefridus Wendelinus, *Leges Salicae illustratae*, Antwerpen 1649, blz. 79 - 83.
9. G. Beex, 'Verspreiding van de prehistorische landbouwculturen in de Kempen', in *Kultuurhistorische verkenningen in de Kempen I*, Oisterwijk 1960, blz. 13 - 18.
10. Drs. W.H.Th. Knippenberg, 'Romeinse wegen in Noord-Brabant', in *Kultuurhistorische verkenningen in de Kempen II*, Oisterwijk 1961, blz. 31 - 93.
11. Voornamelijk in de publicaties over de gemeenten in Veldhoven en in Oirschot in recente nummers van *Campinia*. Wij hopen bij gelegenheid alle historische aanwijzingen hiervoor in één overzicht bij elkaar te zetten.
12. K.A.H.W. Leenders, *Verdwenen venen*. Een onderzoek naar de ligging en exploitatie van de thans verdwenen venen in het gebied tussen Antwerpen-Turnhout-Geertruidenberg-Willemstad; 1250 - 1750, Brussel 1987, Id., 'Verdwenen venen en ontbrekende archeologica', in *Noord-Brabants historisch jaarboek 4*, 1987, blz. 9 - 22.
13. W.J. de Boone, *De Franken van hun eerste optreden tot de dood van Childerik*, Amsterdam 1954, blz. 39.
14. *Ibid.*, blz. 43.
15. A.W. Byvanck, *Nederland in den Romeinschen tijd*, Leiden 1943, deel II, blz. 712.
16. *Ibid.*, blz. 647 e.v.
17. De passage is o.a. te vinden bij Vannérus, *Tessengerloo*, blz. 400 en luidt: *Petit primos omnium Francos, eos videlicet quos consuetudo Salios adpellavit, ausos olim in Romano solo apud Taxandriam locum habitacula sibi figere prelicenter*'.
18. Byvanck, *Nederland II*, blz. 648.
19. Byvanck, *Nederland II*, blz. 649.
20. D.P. Blok, *De Franken in Nederland*, Bussum 1974, blz. 19.
21. *Ibid.*
22. *Ibid.*, blz. 18.
23. *Ibid.*, blz. 20. Deze mening wordt ook gedeeld door Rey, steunend op het onderzoek van Biühner en 13Ohme.
24. Blok, *De Franken*, blz. 22.
25. B.H. Stolte, 'Brabant in de Romeinse tijd', in *Kultuurhistorische verkenningen in de Kempen II*, Oisterwijk 1961, blz. 28.
26. Gregorius van Tours schrijft over hen, steunend op hun eigen mondelinge overlevering, in zijn *Historia Francorum*: Byvanck, *Excerpta I*, blz. 524 - 528.
27. De Boone, *De Franken*, blz. 10.
28. Byvanck, *Excerpta I*, blz. 526.
29. Blok, *De Franken*, blz. 22.
30. Tongeren '*civitas ampla et copiosa*'. De ommuurde stad was vele malen groter dan Maastricht of Bavai. J. Mertens, *Enkele beschouwingen over Limburg in de Romeinse tijd*, (*Archeologica Belgica 75*), Brussel 1964, blz. 36 e.v.
31. De Boone, *De Franken*, blz. 11 e.v.
32. Byvanck, *Nederland II*, blz. 667.

33. Blok, De Franken, blz. 27.
34. De Boone, De Franken, blz. 148.
35. Ibid.
36. E. Zoilner, Geschichte der Franken bis zur Mitte des 6. Jahrhunderts, München 1970, blz. 51.
37. De Boone, De Franken, blz. 150. Een specimen van dit opdringen van het Noordzee-rijk is waarschijnlijk de door de archeologen geconstateerde hernieuwing van het gebruik van lijkverbranding in de zesde en zevende eeuw in westelijk Nederland, Vlaanderen en Duitsland. Blok, De Franken, blz. 27.
38. Zie noot 30.
39. Blok, De Franken, blz. 22.
40. Blok, De Franken, blz. 25 - 27.
41. Blok, Teisterbant, blz. 453 - 479.
42. P.Th.J. Kuyer, 'Enige beschouwingen met betrekking tot het oudste stadsrecht van 's-Hertogenbosch', in *Varia Historica Brabantica III*, 's-Hertogenbosch 1969, blz. 17.
43. M. Gijsseling, 'De oudste toponomie in de Kempen', in *Kultuurhistorische verkenningen in de Kempen I*, Oisterwijk 1960, blz. 20.
44. Blok, Teisterbant, blz. 463.
45. Strijen is 'hypercorrect': Gijsseling, De oudste toponomie, blz. 20.
46. Vannérus, Tsenderloo, blz. 426.
47. Blok, Teisterbant, blz. 456 e.v.
48. Herentals, Noorderwijk, Itegem en Lier: Vannérus, Tsenderloo, blz. 498 e.v.
49. Gijsseling, Toponomie, blz. 20.
50. Denk aan de Groot-Kempische cultuurdagen in Hilvarenbeek en Het centrum voor studie van land en volk van de Kempen, dat om het jaar zijn congres houdt in België en in Nederland.
51. Geertruidenberg en Alphen? (grensgeval): Vannérus, Tsenderloo, blz. 408.
52. Blok, Teisterbant, blz. 463.
53. Blok, De Franken, blz. 32.
54. A.M. Frenken, Documenten betreffende de kapittels van Hilvarenbeek, Sint-Oedenrode en Oirschot, 's-Hertogenbosch 1956, blz. 12 e.v.
55. Deze opmerking is gemaakt en genoteerd bij de gedachtenwisseling over de inleiding van Dr. M. Gijsseling, 'De oudste toponomie in de Kempen', in *Kultuurhistorische verkenningen in de Kempen I*, blz. 21.
Blok wil in plaats van Inguaeoons liever Noordzee-Germaans gebruiken voor de taal, waar ook de Hollandse, Zeeuwse en Vlaamse dialecten bijhoren. Blok, De Franken, blz. 27.
56. In 710 Hoksent, in 712 Levetlaus, in 726 Waalre: H.P.H. Camps, Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312, I De Meierij van 's-Hertogenbosch, 's-Gravenhage 1979, nrs. 4, 6 en 9.
57. Vannérus, Tsenderloo, blz. 408 - 414 geeft een opsomming van de plaatsen, die in oude documenten als behorend tot Taxandrië genoemd worden.
58. Blok, Teisterbant, blz. 457.
59. Blok, Teisterbant, blz. 463.
60. Camps, Oorkondenboek, nrs. 4,5,6,9,11,13,14,15,16,24.

61. Camps, Oorkondenboek, nrs. 1 en 18.
62. Vannérus, Tsenderloo, blz. 411.
63. Camps, Oorkondenboek, nr. 34.
64. Blok, Teisterbant, blz. 457.
65. Frenken, Documenten, blz. 18 en 99.
66. J. Verbesselt, Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw I, De wording der parochiën, Zoutleeuw 1950, blz. 44.
67. Ibid., blz. 49.
68. Camps, Oorkondenboek, nrs. 3,4,5,6,10. De laatste is een schenking aan Echternach. In nr. 2 is de omschrijving vaag: 'omnia patrimonia sua"heel zijn vaderlijk erfdeel', waarschijnlijk goederen omvattend gelegen onder Ruimel, Gemonde en Teede, drie gehuchten bij Sint-Michiëlgestel.
69. Camps, Oorkondenboek, nr. 8.
70. Camps, Oorkondenboek, nr. 11.
71. Hoe Postel in het bezit kwam van Oerle werd door mij beschreven in 'De waarheid omtrent de schenking van Oerle aan Postel', in *Campinia* jrg. 15 (1985), blz. 51 - 70. Ook Zonderwijk, een parochie die oorspronkelijk wel aan het Oirschotse kapittel toebehoorde maar voor een belangrijk deel in handen van particulieren kwam, werd door Postel in vele stukjes opgekocht, zoals door mij beschreven in 'Hoe Postel Zonderwijk veroverde', in *Campinia* jrg. 9 (1979), blz. 74 - 81 en 122 - 129.
72. Beide namen zijn samenstellingen bestaande uit twee begrippen. Oer zou volgens Gijsseling te maken hebben met oer-os, maar kan o.i. teruggaan op het begrip oer of oir, dat iets groots, belangrijks, ouds of oorspronkelijks aanduidt en dat hier het best verstaan kan worden als 'groot' of 'centraal'. Loo wordt gewoonlijk weergegeven als 'bos', maar betekent eigenlijk 'open plek in het bos' en wordt meestal gebruikt voor een bewoonde open plek in het bos. Schoot, later verkort tot schot, duidt op een uitloper van hoger gelegen gebied in lager gelegen, dikwijls moerassig gebied.
73. *Acta scabinorum* van 1633, fol. 215 e.v.
74. Blok, Teisterbant, blz. 457.
75. Camps, Oorkondenboek, nr. 34, besproken in ons artikel 'De heren van Oirschot van 1100 tot 1320' in het vorige nummer van *Campinia*.
76. H.P.H. Jansen, *Kalendarium. Geschiedenis van de lage landen in jaartallen*, Utrecht/Antwerpen 1977, blz. 42.
77. Camps, Oorkondenboek, nr. 36.
78. Camps, Oorkondenboek, nrs. 39 en 41.
79. Jansen, *Kalendarium*, blz. 41.
80. Tussen 1100 en 1200 zijn niet minder dan 24 oorkonden bewaard, waarin het bezit van kloosters in onze regio werd bevestigd door de paus: Camps, Oorkondenboek, nrs. 33,35,37,38,42,43,45,49,51,56,57,61,62,63,64,70,71,72,74,75,76,78,79,82; 5 door de keizer: nrs. 40,44,46,47,55; en 5 door de bisschop van Luik: nrs. 48,50,58,65,66.
Hoe ernstig deze doorstoot in noordelijke richting werd doorgezet, blijkt wel daaruit, dat zelfs Tiel tijdelijk tot het hertogelijk gebied heeft behoord: Camps, Oorkondenboek, nr. 97. Vergelijk ook: Dr. P.C. Boeren, Een Nederlandse wacht

- aan de Rijn, Amsterdam 1942, blz. 123 e.v.
81. Camps, Oorkondenboek, voor 1160: nrs. 59 en 60.
1200: nr. 90.
1201: nr. 93.
82. Camps, Oorkondenboek, nr. 73.
83. S.W.A. Drossaers, Het archief van den Nassauschen domeinraad 1, 's-Gravenhage 1948, regist nr. 692.
84. Camps, Oorkondenboek, nr. 34.
85. Camps, Oorkondenboek, nr. 148.
86. Camps, Oorkondenboek, nr. 153.
87. Camps, Oorkondenboek, nr. 83 met het zeer gedegen commentaar.
88. Camps, Oorkondenboek, nr. 84.
89. Camps, Oorkondenboek, nr. 92.
90. Camps, Oorkondenboek, nrs. 97, 98 en 99.
91. Camps, Oorkondenboek, nr. 99: '... comes renuntiavit omni iuri, quod se dicebat habere in Megen, item omne ius quod idem comes se asserebat habere in unitate totius Cempinne, que unitas vulgariter 'eninge' dicitur, ipsum, ducem habere permisit
92. Camps, Oorkondenboek, nr. 123.
93. Camps, Oorkondenboek, nr. 148.
94. Camps, Oorkondenboek, nr. 153.
95. Camps, Oorkondenboek, wemelt van deze transacties in de dertiende eeuw. Diverse voorbeelden zijn behandeld in onze aangehaalde artikelen over Zonderwijk en Oerle.
96. Camps, Oorkondenboek, nr. 150.
97. Camps, Oorkondenboek, nr. 165.
98. Camps, Oorkondenboek, nr. 166.
99. De zeer aparte situatie van Oirschot en Hilvarenbeek, die beide 'vrij- en heerlijkheid' en wel gedeelde heerlijkheid waren en die zich nooit beroepen hebben op een verlening van die vrijheid door de hertog of iemand anders, verdient nog een afzonderlijke studie, die wij later hopen te ondernemen.
100. Camps, Oorkondenboek, nr. 111.
101. Camps, Oorkondenboek, nr. 217.
102. Camps, Oorkondenboek, nr. 155.

II. DE GENEZING VAN OOGZIEKTEN DOOR HET DOMINEESGEZIN KREMER

Jacq. F.C.M. Bijnen

Tijdens onze speurtocht in de archieven naar gegevens over de geschiedenis van de gereformeerden en hervormden in Veldhoven I), troffen we een aantal notities aan die informatie geven over een uitzonderlijke activiteit van dominee Arnold Kremer en zijn drie kinderen.

Ds. Kremer was op 5 april 1818 in Veldhoven bevestigd en hij zou er tot aan zijn dood, op 17 mei 1840, de predikantsplaats vervullen. Hij bezat de bijzondere gave en de kennis om lijdens aan oogziekten van hun kwaal te verlossen. Aan zijn kinderen, Johan Leonard Arnold (geb. 1798), Johannes Henricus Cornelis (geb. 1799) en Johanna Maria Christina (geb. 1803), had hij, toen hij wat ouder werd, zijn kennis van de ooggeneeskunst overgedragen.

Uit de archiefstukken vernemen we voor het eerst iets over de gave van Ds. Kremer in 1837. Dan blijkt dat intussen ook zijn kinderen zich beijveren in de genezing van oogziekten. In die tijd is de faam van de familie Kremer zover verbreid dat vele tientallen personen zich voor behandeling aandienen.

Voorals zoon Johan, die predikant was in Heeze, behandelde toen "*... ene groot aantal personen van allerlei stand uit onderscheiden steden en dorpen en plaatsen van ons rijk -gelijk ook uit Pruissen en Belgien- die met oogziekten behebt waren*"²⁾.

In dat jaar was het aantal vreemdelingen dat zich onder zijn behandeling stelde circa 80 à 100.

In Veldhoven werden in dat jaar door de dochter van Ds. Arnold Kremer, in een speciaal daarvoor ingericht lokaal, ruim 50 personen "*..... die aan oogziekte sukkelen ...*" menslievend verpleegd³⁾.

Vanzelfsprekend bleven deze oogkundige activiteiten van de familie Kremer niet onopgemerkt door de overheid. In 1836 had de "Commissie van geneeskundig onderzoek en toezicht in de provincie Noord-Brabant" aan Ds. Johan Kremer een verbod opgelegd om met zijn geneeskundige praktijken voort te gaan⁴⁾. Een gevolg hiervan was dat vele ooglijders zich in "*smeebeden*" tot koning Willem I wendden om dit verbod op te heffen. De gouverneur van Noord-Brabant kreeg opdracht een onderzoek in te stellen. Ds. Johan Kremer verklaarde onder meer dat de kennis in het behandelen van oogziekten "*..reeds lang in onze familie bekend is..*"⁵⁾. Deze kennis bestond, zo deelde hij mede, echter niet uit één geheim middel, maar uit een hier te lande onbekende en niet gevolgde geneeswijze.

Het onderzoek viel gunstig uit en Ds. Johan Kremer mocht zijn praktijk hervatten. Kort nadien, in mei 1838, kwam er een onderzoek naar de praktijk van zijn

vader Ds. Arnold Kremer. De burgemeester van Veldhoven kreeg van de "Provinciale Commissie van geneeskundig onderzoek en toezicht", opdracht na te gaan of "*Predikant Kremer zich onledig zoude houden met het behandelen van oogziekten en daarvoor geneesmiddelen toediende*". Op 1 juni 1838 rapporteerde de burgemeester dat Ds. Kremer, op de desbetreffende vraag van de commissie, bevestigend had geantwoord; daaraan toevoegend "*...dat hij, niet in navolging van deszelfs zoon, den Predikant te Heeze, maar reeds vroeger, oogzieken met gewenschte gevolgen, zonder ooit aan iemand eenig ongeluk te hebben toegebracht, heeft behandeld; en thans nog met zijner twee hier zijnde kinderen, in dit liefdewerk, belangloos bezig is*" ⁶⁾.

Dit, aldus het rapport, omdat Ds. Arnold Kremer van mening was dat zijn werk als één en hetzelfde met dat van zijn zoon te beschouwen was. Daarom had hij zijn werkzaamheden, in de tijd dat het verbod aan zijn zoon was opgelegd, gestaakt. Maar toen hem op 16 januari 1837 het bericht bereikte dat dit verbod was opgeheven, had Ds. Kremer met zijn nog thuiswonende zoon en dochter, evenals zijn zoon te Heeze, dit liefdewerk hervat. Op grond van de uitspraak van de commissie van onderzoek, zou hij de behandeling van oogziekten, belangeloos en zonder enige beloning, blijven voortzetten, lezen we in de slotzin van het rapport.

Onder diegenen die zich lieten behandelen bevonden zich opvallend veel militairen. Waarschijnlijk hadden zij tijdens de Belgische opstand (1830-1839) door slechte en eenzijdige voeding een oogziekte opgelopen.

Mogelijk behoorde Marinus van Dommelen tot deze groep. Hij was blind en huwde in 1840 als gepasporteerd (= uit de dienst ontslagen) militair met Cornelia Hanewinkel uit Veldhoven. Zij vestigden zich, in 1844, in een arbeidershuis op Zonderwijk, dat door de Maatschappij van Welstand voor hen was aangekocht. Ook Peter Koole, eveneens een blinde uit de dienst ontslagen militair, kwam in Veldhoven wonen. Hij huwde in 1845 met Antonetta Senty. Zij was de dochter van de weduwe Senty-de Ruiter, die op de Broek (nu Dorpsstraat) een herberg exploiteerde waarin vele patiënten tijdens hun behandeling verbleven ⁷⁾.

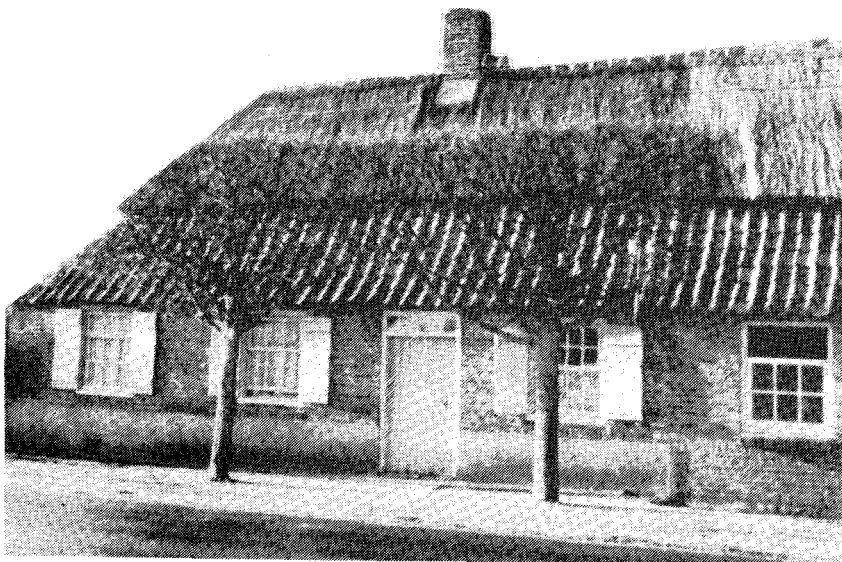
Na de dood van Ds. Arnold Kremer bleef zijn dochter, die in 1839 was gehuwd met Petrus Joachim Herzog von Kempten, de behandelingen voortzetten. In een in het gemeentearchief van Veldhoven bewaard gebleven briefje, verklaarde zij, op 24 januari 1843, dat zij de kannonier Fietz had behandeld en dat zijn ogen "*...zonder buitengewone ongelukken, na verloop van enigen tijd, volkomen hersteld zullen zijn*" ⁸⁾.

Zoon Johannes Henricus Cornelis, vonden wij in het archief terug als eerste luitenant bij de Mobiele Schutterij. Hij was ongehuwd en woonde tot oktober 1840 in Veldhoven.

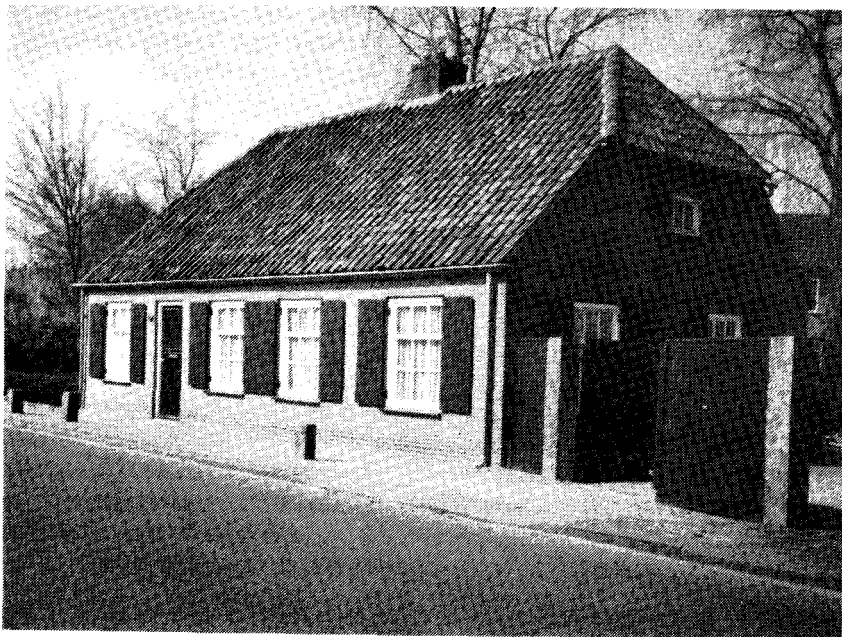
Over het werk van Ds. Kremer is veel meer bekend. In een aantal boeken, is, door zowel voor- als tegenstanders, over zijn geneeswijze uitvoerig gepubliceerd. Onder meer in een 68 pagina's tellend boekje "*De genezing der oogziekten door den weleerwaarden J. L.A. Kremer Az., hervormd predikant te Heeze, provincie Noord-Brabant*", uitgegeven te 's-Gravenhage, 1842. Exemplaar in de bibliotheek van het Streekarchief Regio Eindhoven-Kempenland, te Eindhoven. Hij werd bij Koninklijk Besluit van 6 december 1846 benoemd tot ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw. In de leeftijd van 68 jaar, nog steeds predikant zijnde te Heeze, overleed hij op 17 juni 1867.

NOTEN:

1. Zie aankondiging in *Campinia* 19 (1989), -p.184.
2. *Kronijk door Hendrik Godefridus van Moorsel*, uitgegeven en toegelicht door P. Dominicus de Jong O.C.R., Achelse Kluis, 1953, -p.44.
3. R.A.N.B., Archief van de Mij. van Welstand, Verslagen van de inspectie naar de toestand van de bezittingen en ondersteuning van de Maatschappij, 1830-1956, [inv. nr.](#) 303, jaar 1837.
4. Brock, M., De Ogendominee; In: *Heemkronijk*, driemaandelijke uitgave van de Heemkundige Kring Heeze, Leende, Zesgehuchten, 26(1987), -p. 115.
5. Smit, C.S., Toch nog weer Ds. Kremer; In: *Heemkronijk* 27(1988), -p.6.
6. S.A.R.E.K., Oirschot: O.A.A. Veldhoven 1517-1921, inv. nr. 2928.
7. Zie noot (3), inv. nr. 303, jaar 1837 en inv. nr. 311, jaar 1845.
8. Zie noot (6), inv. nr. 2933.

Huis "De Nachtegaal" (1936)

*Zelfde huis (1980)
(Beide foto's uit particulier bezit)*

III. HUIZEN EN HUN BEWONERS TE OIRSCHOT VAN DE ZEVENTIENDE TOT DE TWINTIGSTE EEUW

door C. Scholten

65. HUIJS "DE NACHTEGAAL", Oude Grintweg 52 (sectie F 6455)

De kadastrale leggers van de gemeente Oirschot geven de volgende eigenaren:

- A. HENDRIK VAN OVERDIJK**, wever door erfdeling 02.05.1840
sectie F 234: bouwland
grootte: 57 R 40 E
1847 splitsing van sectie F 234 in:
sectie F 1986: bouwland, 50 R, 30 E verkoop naar art. 1369
sectie F 1987: bouwland, 6 R, 40 E
sectie F 1988: huis 0 R, 70 E stichting
1855 naar artikel 2086
(artikel 1121, volgnrs. 1,5,6,7,8, en oud notarieel archief
[inv. nr. 5237](#), akte nr. 1066.)
- B. JAN TIMMERMANS**, klompenmaker te Vlijmen 1855
sectie F 1987: bouwland
grootte: 6 R, 40 E
sectie F 1988: huis
grootte: 70 E
verkoop: 15.04.1861
(art. 2086, volgnrs. 1,2 en oud notarieel archief inv. nr. 2017, akte 729)
- C. GERARD DE WERT**, landbouwer 1861
(overl. 02.11.1889)
omschrijving en grootte als onder **B**
In een voorlopige verkoopakte 03.03.1875, oud notarieel archief
inv. nr.2024, akte nr. 41, wordt dit pand als volgt omschreven:
"Ene bouwman's woning genaamd "DE NACHTEGAAL" met stal, schuur
afzonderlijke schop en varkenskooi alsmede daarbij behorende tuin
en erf te samen groot zeven aren en tien centiaren staande en gelegen onder
Oirschot, kadastraal ingedeeld in sectie F nummers 1987 en 1988".
(niet tot verkoop overgegaan)
(art. 2165, volgnr. 1,2.)

- D. JOANNA VAN DE POL, WED. GERARD DE WERDT 1889
omschrijving en grootte als onder B
(art. 2165, volgnr. 1,2)
- E. CORNELIS VAN DE POL, klompenmaker bij testament 10.12.1889
omschrijving en grootte als onder B
verkoop: 30.03.1892
(art. 2165, volgnr. 1,2. en oud notarieel archief inv. nr. 2030, akte nr. 74
en inv. nr. 2032, akte nr. 56 en 62.).
- F. CORNELIS SNELDERS door koop 30.03.1892
omschrijving en grootte als onder B.
(art. 3659. volgnrs. 1,2,4.)
- G. ADRIAAN CORNELIS SNELDERS 1914 en 1915
(oven. 12.05.1913) bij successie voor 5/9 deel
MARIA NORBERTA SNELDERS bij successie voor $\frac{2}{9}$ deel
PETRONELLA SCHENKELAARS, bij successie voor 3/18 deel
WED.LEONARDUS P.SNELDERS
MATHEUS A.G.SNELDERS bij successie voor 1/18 deel
z.v. LEONARDUS P. SNELDERS
omschrijving en grootte als onder B
1936 verbouwing
(art. 3695, volgnrs. 1,2,4.)
- H. ADRIANUS PETRUS FONKEN 1936
(geh. met Maria Norberta Snelders)
omschrijving en grootte als onder B
1953 verbouwing
(art. 6189, volgnrs. 1,2,4.)
- I. ARNOLDUS CORNELIS FONKEN MAASTRICHT 1954
CORNELIUS LEONARDUS FONKEN OIRSCHOT
ELISABETH ANTONIA MARIA FONKEN WINTELRE
ANTONIA ADRIANA GERARDA FONKEN OIRSCHOT
ADRIANUS JOANNES MARIA FONKEN WINTELRE
ADRIANUS PETRUS FONKEN OIRSCHOT
MARIA NORBERTA SNELDERS, OIRSCHOT
echtg. van A.P. Fonken
omschrijving en grootte als onder B
1985 vereniging van de secties F 1987, F 1988 en F 3303
de nieuwe omschrijving is als volgt:

sectie F 6126: huis, tuin en cultuurgrond
1986 verkoop: huis, tuin en schuur, grootte: 6 aren 85 ca.
(art. 9827, volgnrs. 1,2,3,4.)

ANTONIUS JOHANNES MARIA VAN NIEUWBURG, ondernemer 1986
(geh. met Catharina Wilhelmina Maria Raaijmakers)
sectie F 6455
huis, tuin en schuur
grootte: 6 aren, 85 centiareen

IV.

KEMPISCHE CURIOSA 12

EEN OIRSCHOTSE KLOK OP DE LITHSE TOREN

door J. Lijten

Op maandag 10 april 1617 arriveerden in Oirschot 'heer Henrick Goossens, priestere ende pastoir tot Lith, ende Eymbert Henricx de Cock' en begaven zich naar het huis van Gerart Danelszoon de Roy. De reden voor hun bezoek was, dat het torenuurwerk van de Lithse kerk versleten was. Zij waren 'ghecommitteert by de regeerders oft ghemeyne inghesetenen van Lith', om een accoord te sluiten over het maken van 'een nieuw horologium oft uerghewerck' met deze Oirschotse ambachtsman, vermoedelijk op voorstel van de pastoor, die zelf van Oirschotse afkomst was en de in Oirschot nog steeds bekende achternaam Smits had, maar die in de akte slechts met zijn vadersnaam wordt aangeduid.

Wij hoeven uit deze opdracht niet te concluderen, dat Gerart de Roy uurwerkmaker was. Specialisten in die branche waren nog dun gezaaid. Uurwerken werden dikwijls vervaardigd door bekwame slotenmakers, natuurlijk niet in voorraad maar uitsluitend in speciale opdracht, wat overigens voor heel het ambachtsleven van die tijd gold.

Na tot mondelinge overeenstemming te zijn gekomen begaf men zich naar notaris Jan de Metser, te wiens huize de overeenkomst op schrift gesteld werd. De bewaard gebleven akte geeft ons enige kijk op de uurwerkmakerij van die tijd met enkele onverwachte details.

Een voor ons bevreemdende zaak is, dat het uurwerk besteld werd en ook betaald zou worden naar gewicht: 'swaer van drye hondert ponden te weghe het viercant werck, binnenwerck mette rollen, sonder den hamer van de clocke, steunveere oft tuymelers'. Wie ooit een ouderwets torenuurwerk gezien heeft, kan zich indenken, dat het belangrijk was, dat het 'viercant werck' met binnenwerk stevig werd uitgevoerd, omdat een dergelijk uurwerk werd aangedreven door zeer zware gewichten, die met touwen (later staaldraad) op de rollen werden opgewonden en daarop een constante zware druk uitoefenden.

De prijs was tien stuivers per pond, maar om toevoeging van nodeloos gewicht te voorkomen werd bepaald, dat het gewicht boven de driehonderd pond niet betaald hoefde te worden. Als garantie voor de stevigheid werd vastgelegd, dat het aan de driehonderd pond ontbrekende gewicht op de prijs gekort mocht worden. Het uurwerk kostte dus 150 gulden, wat in die tijd ongeveer een modaal jaarloon betekende. Vijftig gulden zouden betaald worden bij levering, eind mei, de rest een jaar later.

Voor dit bedrag moest Gerart ook de bijkomende onderdelen leveren zoals 'tuymelers, hamer, vere, tauwen ende andere werck'. De 'ronde bollen oft ghewichten' hoefde hij niet te leveren, omdat die van het oude uurwerk nog gebruikt konden worden. Deze gewichten moesten echter wel 'by den voorseyden Gerart beslagen ende geappropriert worden'. Het zullen loden bollen geweest zijn, waaromheen Gerart een nieuw koperen beslag moest maken. Verder moest door Gerart geleverd worden 'eenen nyeuwen wyser van drye oft vier voeten van goeden hemen boude, te maecken naer behoorycke proportie met gulden ghetalle'. De klokken hadden toen enkel een uurwijzer.

Het uurwerk moest zo goed mogelijk stofvrij gehouden worden, maar daarvoor werd afgesproken: 'ende dieselve van Lith alnoch moeten becostighen de stellagie ende hauten omschietsell totten voorschreven wercke oyck vannode'.

De inwoners van Lith zouden 'het voorgeruert werck tot hennen last ende coste tot Oirschot moeten commen haelen'. Gerart zou het dan in Lith komen stellen en moest daarbij kunnen beschikken over 'eene smisse met colen', om het nieuw beslag om de gewichten te maken 'ende tot ander eenich cleyn werck te maken tot het stellen van den voorseyden horologie nodich'. Hij zou het werk moeten opleveren 'loffbaerlyck naer vereyssh ende proportie van den wercke ten keure van meesters hen des verstaende'.

De garantietermijn was vijf jaar: 'Gelovende oyck die voorseyde Gerart het voorseyde werck loffbaerlyck gaende ende slaende te houden eenen tyt van vyff ierstcomende jaeren naer de voorseyde leveringhe'.

Bij het stellen van de klok en bij eventuele reparaties gedurende de garantietermijn zou Gerart en zijn knecht in Lith de kost genieten. De knecht zou bij het stellen 'tot een kermisse eenen halven Philip' krijgen. Het materiaal van het oude uurwerk was voor Gerart.

De akte is mede ondertekend door 'heer Dierck de Metser, priestere (een broer van de notaris) ende Jan Herberts van Wintelre, raidtsman tot Oirschot, ghetuyghen hierover geroepen ende ghebeden'.

Hoelang de Lithse klok van Oirschotse makelij gelopen heeft, is ons onbekend.

Bronnen: Notarieel archief van Oirschot, vrl. inv. nr. 5041, losse minuten van notaris Jan Willems de Metser.
L.H.C. Schutjes, Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch IV, Sint-Michielsgestel 1873, blz. 725 e.v.

Correctie en aanvulling:

V. ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ **GENEALOGIE VAN DIEPENBEECK**
BERGEYKSE TAK

door P.F. van Diepenbeek

De oplettende lezer zal het ongetwijfeld hebben opgemerkt: in de genealogie Van Diepenbeek, zoals deze in de vorige aflevering van Campinia werd gepubliceerd, zijn een tweetal gedeelten van de genealogie weggevallen.

Het betreft de nrs. XV (ged.) - XVI, de kinderen van XVI staan vermeld bij XV

XXII (ged.) - XXV (ged.), de kinderen van nr. XXV staan vermeld bij nr. XXII.

Hier volgen de juiste gegevens:

- XV. Petrus van Diepenbeek
ged. Bergeyk 27-07-1789, overl. Bergeyk 24-11-1871
geh. I Bergeyk 26-05-1815 met Cornelia Hoeks (ged. Bergeyk 19-01-1793, overl. Bergeyk 02-05-1822)
kinderen (allen geb. Bergeyk):
1. Anna Maria, geb. 08-07-1815, overl. Bergeyk 20-05-1819
 2. Peter Johannis, volgt XVIII
 3. Johanna, geb. 25-12-1821, overl. Bergeyk 06-04-1825
- geh. II Bergeyk 02-11-1823 met Johanna Bergmans (ged. Bergeyk 18-07-1797, oven. Bergeyk 14-11-1837)
kinderen (allen geb. Bergeyk):
1. Johanna, geb. 29-08-1824, overl. Eersel 12-10-1883, geh. Bergeyk 17-02-1849 met Joannis Willems (geb. Eersel 09-02-1819, overl. Eersel 23-02-1902)
kinderen (allen geb. Eersel):
 - a. Antonius, geb. 08-12-1849
 - b. Joanna, geb. 09-03-1853
 - c. Peter Johannis, geb. 10-01-1856
 - d. Maria, geb. 21-12-1859
 - e. Johannes Martinus, geb. 16-02-1863, overl. Eersel 17-02-1863
 - f. Johanna Cornelia, geb. 16-02-1863, oven. Eersel 17-02-1863
 - g. Johannes Cornelis, geb. 25-11-1864
 2. Maria Lucia, geb. 24-03-1828, overl. Bergeyk 14-01-1829
 3. Maria Lucia, geb. 16-03-1830, overl. Bergeyk 17-02-1893, geh. 17-02-1855 met Johannis Jansen (geb. Bergeyk 27-04-1824, oven.

Bergeyk 12-08-1900)

kinderen (allen geb. Bergeyk):

- a. Peter Johannes, geb. 13-06-1855
- b. Joanna, geb. 19-11-1857
- c. Anna Helena, geb. 03-10-1860
- d. Johannes, geb. 29-10-1863
- e. Josephus Arnoldus, geb. 20-11-1869
- f. Maria, geb. 02-10-1874

geh. III Bergeyk 20-04-1839 met Johanna Elisabeth van Glabbeek (ged. Bergeyk 27-08-1806, overl. Bergeyk 12-02-1861)

kinderen (allen geb. Bergeyk):

1. Johannes, geb. 09-07-1840, overl. Bergeyk 25-04-1848
2. Anna Maria, geb. 14-05-1843, overl. Bergeyk 08-05-1877, geh. Bergeyk 13-02-1867 met Francis Driessen (geb. Bergeyk 26-11-1840)
kinderen (allen geb. Bergeyk):
 - a. Elisabeth, geb. 11-07-1867
 - b. Cornelis, geb. 15-06-1872
 - c. Hendrika, geb. 10-08-1873
 - d. Francis, geb. 19-11-1876, overl. Bergeyk 13-05-1877
3. Jan Francis, volgt XIX

- XVI. Peter van Diepenbeek
ged. Bergeyk 31-12-1795, overl. Bergeyk 25-05-1831
geh. Bergeyk 30-04-1820 met Johanna Jansen (ged. Bergeyk 30-07-1789, overl. Bergeyk 12-03-1830)
kinderen (allen geb. Bergeyk):
1. Johannis Francis, volgt XX
 2. Martinus, geb. 28-10-1823
 3. Antonetta, geb. 31-10-1826, oven. Bergeyk 07-04-1827
 4. Maria Antonetta, geb. 26-03-1828, geh. Antwerpen 15-01-1857 met Cornelius van Doren (geb. Raevels (B) 18-12-1823)

-
- XXII. Cornelis van Diepenbeek
geb. Bergeyk 09-08-1824, overl. Bergeyk 07-05-1905
geh. Bergeyk 01-05-1858 met Wilhelmina van Houts (geb. Bergeyk 07-03-1831)
kinderen (allen geb. Bergeyk):
1. Franciscus, geb. 31-03-1859, overl. Bergeyk 05-01-1881
 2. Peter Cornelis, geb. 06-12-1860
 3. Leonardus, volgt XXX

4. Hendrikus, geb. 10-11-1865
5. Willemijna, geb. 29-03-1868, overl. Bergeyk 15-01-1903
6. Petronella, geb. 24-05-1871

- XXIII. Peter Johannes van Diepenbeek
geb. Bergeyk 16-04-1839, oven. Bergeyk 02-10-1912
geh. Bergeyk 03-09-1880 met Anna Catharina Verreck (geb. Bergeyk 29-01-1852, overl. Bergeyk 13-04-1893)
kinderen:
1. Hendrikus Maria, geb. 08-09-1881, geh. Luijkgestel 05-05-1913 met Adriana Dekkers
 2. Maria Anna, geb. Bergeyk 23-12-1883, overl. Eindhoven 10-11-1960, geh. met Adrianus Zengers (geb. Luijkgestel 17-01-1883)
kinderen:
 - a. Anna Catharina, geb. 01-10-1914
 - b. Johannes Hendrikus, geb. 11-07-1920
 - c. Catharina Mathilda, geb. 29-09-1923
 3. Martinus, volgt XXXI
 4. Mechtilda, geb. Bergeyk 29-06-1890, overl. Bergeyk 14-08-1915, geh. met Cornelis Waale

- XXIV. Hendrikus van Diepenbeek
geb. Bergeyk 21-03-1842, overl. Bergeyk 15-10-1920
geh. I Bergeyk 05-07-1871 met Petronella Antonis (geb. Bergeyk 05-07-1848, overl. Bergeyk 07-08-1882)

geh. II Bergeyk 08-11-1882 met Hendrica van Kruijsdijk (geb. Vessem 16-04-1837, overl. Bergeyk 06-10-1886)

geh. III Bergeyk 07-01-1887 met Wilhelmina van Poppel (geb. Bergeyk 23-08-1863, overl. Bergeyk 25-03-1894)

geh. IV Bergeyk 03-01-1896 met Maria van der Linden (geb. Riethoven 27-11-1860, overl. Bergeyk 20-03-1911)
(Uit deze huwelijken werden geen kinderen geboren)

- XXV. Martinus van Diepenbeek
geb. Bergeyk 27-07-1845, overl. Bergeyk 20-10-1914
geh. Luijkgestel 17-09-1880 met Hendrika Elisabeth Kokx (geb. Lommel 01-05-1850)
kinderen (allen geb. Bergeyk):
1. Maria Mechtilda, geb. 28-06-1881
 2. Lucia, geb. 11-10-1883, overl. Valkenswaard 17-03-1966, geh. met Adrianus Hendriks (geb. Bergeyk 27-08-1883)

- kinderen (allen geb. Bergeyk):
- a. Hendrika Cornelia, geb. 02-09-1913
 - b. Martina Henrica Cornelia, geb. 01-03-1915
 - c. Adrianus Cornelis, geb. 20-01-1917
3. Hendrika Cornelia Elisabeth, geb. 10-05-1886, geh. met Jan Baptist Adriaan Bruijninx (geb. Moll 11-04-1887)
kind:
a. Henrica Wilhelmina Cornelia, geb. 31-10-1911
4. Wilhelmina Cornelia, geb. 03-08-1889, geh...-04-1913 met Peter Johannes Hendriks (geb. Bergeyk, overl. Roosendaal en Nispen, 07-11-1918)

Errata in "Genealogische gegevens Van Diepenbeek, Bergeykse Tak"
Campinia 20e jrg. nr. 77, april 1990, blz. 69 e.v.

- XVII Henricus, oven. 18-12-1862 moet zijn 18-11-1862
XXVI.5 Josephus Cornelis, overl. te Bergeyk
XXVI.8 Petrus Cornelis, geb. 15-04-1924 moet zijn 15-06-1924
XXVII.1.e. Bert, geb. 19-08-1926 moet zijn 19-08-1936
XXVII.3.c. Pieterella moet zijn **Pietronella**
XXX.4 Johanna Catharina, geb. 16-04-1914 moet zijn **16-04-1912**

VI. DE ROL VAN BEST IN DE AANLEG VAN DE GRINDWEG TILBURG - EINDHOVEN

door H. Mijland

In het begin van de negentiende eeuw bestond het Nederlandse wegennet voor het grootste deel uit slecht onderhouden zandwegen. De aanwezige stukjes verharde weg waren aangelegd door steden of dorpen. Zo ook de langste doorgaande keienweg die Nederland rond 1800 kende, namelijk de straatweg van Den Bosch naar Luik, die op initiatief van Den Bosch werd aangelegd.

Internationaal gezien loopt Nederland dan ook achter bij andere landen van Europa. In Frankrijk bijvoorbeeld werd de aanleg van wegen begonnen onder Lodewijk XIV en beleefde in de achttiende eeuw haar bloeiperiode. In de Zuidelijke Nederlanden werden eveneens in de 18e eeuw vele kilometers weg verbeterd en verhard. Aan deze activiteiten lagen niet alleen militaire belangen ten grondslag, doch evenzeer de toename van het reizigers- en goederenvervoer. Hoe belangrijk die verharding daarvoor was, is af te leiden uit het gegeven dat het vervoer over een zandweg acht keer zoveel kracht vergt dan over een gebaande harde weg.

De verbetering van de wegen in Nederland is, op landelijk niveau, krachtig aangepakt door koning Willem I. Hij liet volgens plan negen hoofdwegen der eerste klasse aanleggen en 33 der tweede klasse. Op provinciaal niveau was Brabant het actiefst. Na het gereedkomen van de weg Bergen-op-Zoom - Breda - Tilburg - Den Bosch in de periode 1822-1838, die werd aangeduid als hoofdweg nummer 8 der eerste klasse, volgden in de veertiger jaren van de vorige eeuw diverse provinciale wegen. Onze regio komt eerst daarna aan bod.¹⁾

Begin vijftiger jaren bereidt de provincie Noord-Brabant plannen voor tot het begrinden en bestraten van de wegen Tilburg - Eindhoven en Best - Sint-Oedenrode. In het volgende zal ik me beperken tot de eerste weg. Provinciale Staten verzoeken de hoofd-ingenieur van de provinciale waterstaat om plannen voor bedoelde weg uit te werken. Hij werkt twee tracés uit. Het eerste van Tilburg naar Moergestel en Oirschot en van daar rechtstreeks op Eindhoven: het tweede, daarvan afwijkend door vanaf Oirschot naar Best te gaan en aan te sluiten op de straatweg Den Bosch - Eindhoven. Het laatste tracé is wel bijna vijf kilometer langer, doch heeft het voordeel goedkoper te zijn omdat aangesloten kan worden op de reeds verharde steenweg vanaf de Bestse barrière tot Eindhoven.²⁾

De bijdrage

Gedeputeerde Staten verzoeken daarop de betrokken gemeenten om een keuze te maken uit de voorgestelde mogelijkheden. Tevens vragen zij om een bijdrage

in de aanlegkosten. De Bestse gemeenteraad spreekt geen voorkeur uit en is niet bereid om geld beschikbaar te stellen. Als dit besluit bekend wordt bij de bevolking, dienen zeventig inwoners van Best een request in bij het gemeentebestuur met het verzoek hun besluit te herzien en vooral om te bevorderen dat de weg door Best komt te lopen.³⁾ De raad blijft echter weigeren. Daarop komt een commissie uit Gedeputeerde Staten naar Best om aldaar de zaak te bepleiten. Zij vragen de raad om drie procent in de kosten bij te dragen, of wel f 3900. Na beraad in een besloten vergadering, besluiten de volksvertegenwoordigers om niet meer dan 1/10 procent bij te dragen, als tenminste de weg langs de kerk en het raadhuis zou lopen.

De commissieleden uit Gedeputeerde Staten brengen verslag uit aan Provinciale Staten. In de volgende vergadering van laatstgenoemd college blijkt dat de gemeente Eindhoven weigert te betalen, wanneer de weg niet over de Achtse barrière loopt. De gemeenten Moergestel, Oirschot en Tilburg hebben zich ook uitgesproken voor een verloop langs Acht. Door dit standpunt van de andere betrokken gemeenten vindt de provincie, dat Best, wanneer zij de weg door haar gemeente wil laten lopen, zes procent in de kosten dient bij te dragen. Op een verzoek daartoe antwoordt Best niet verder te willen gaan dan vier procent.

Het is inmiddels eind 1852. De aanleg van de grindweg Best - Sint-Oedenrode is dan ook gepland.⁴⁾ Particulieren en de gemeenten Veghel en Sint-Oedenrode, die het belang van een doorgaande verbinding vanuit Tilburg naar hun gemeenten inzien, zeggen de gemeente Best bijdragen toe waardoor de verlangde zes procent, op j 95 na, bij elkaar is. De burgemeester van Best wil dan dit resterende bedrag uit eigen zak bijpassen.⁵⁾ De raad van Best besluit daarop de gewenste zes procent te willen betalen, wanneer tenminste het door hun verlangde tracé wordt gerealiseerd, namelijk tot aan de barrière.

Het tracé

In juli 1854 ontvangt de gemeente Best de plannen voor en een tekening van de weg Tilburg - Eindhoven. De mogelijke tracés door Best worden daarin gedetailleerd beschreven. De raad wordt gevraagd zijn voorkeur uit te spreken.

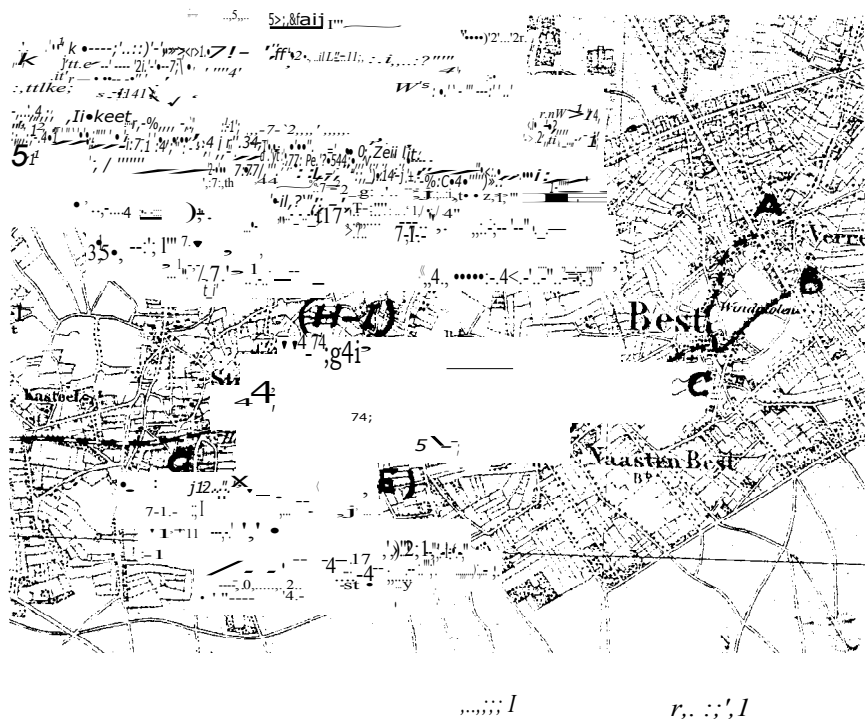
De mogelijkheden te Best zijn:

1. Van punt A aan de "zijtak des groten wegs der 1e klasse no. 7" (dit is de officiële omschrijving van de weg Den Bosch - Eindhoven) tot aan het punt C te Best, vervolgens van D tot H en I langs de zogenaamde Lijkstraat tot het punt G.
Kosten begrinden en bestraten f 150.595.
2. Langs de molen, dat is van B naar C.
Dit zou 352 meter korter zijn en f 1721 minder kosten.

3. Langs de zogenaamde Armenhoeft, dit is langs D, E, F naar G. De weg zou 190 meter korter zijn, doch *f* 25 meer kosten.

De gemeente vergadert over deze mogelijkheden op 14 juli 1854 en neemt het volgende besluit:

De raad vindt een weg vanaf de barrière (A) over de Moust (naar C) meer in het belang van de gemeente, dan een weg langs de oude molen (B - C). Minder belangrijk vindt zij of de weg langs de Sint-Anna-kapel loopt (D-H-I-G), dan wel langs de Armenhoeft (D-E-F-G). Een lichte voorkeur gaat uit naar de eerste mogelijkheid.

Topografische kaart 51. Eindhoven (verkend 1840).

De letters komen overeen met die genoemd in de mogelijkheden uit 1854.

Letter A is het punt van de Bestse barrière. De molen waarover gesproken wordt ligt vlak bij punt B. De punten F, E, H en I zijn niet helemaal te reconstrueren. De weg van de St. Anna-kapel tot punt G is de genoemde Lijkstraat.

De raad kiest dus feitelijk voor mogelijkheid 1. De definitieve keuze is aan Provinciale Staten. Deze vergaderen daarover in hun vergadering van 17 november 1854. Zij stellen het verloop van de weg te Best als volgt vast: vanaf Oirschot,

langs de Armenhoeft en de molen tot aan de straatweg Den Bosch - Eindhoven. Een combinatie dus van de mogelijkheden 2 en 3. Provinciale Waterstaat wordt opdracht gegeven aan de uitwerking en realisering van de plannen te beginnen.

Tevergeefs protest

De raadsleden te Best vernemen dit besluit uit de krant. Pas later ontvangen zij bericht van Gedeputeerde Staten. In de eerstvolgende raad besluiten zij de toegezegde bijdrage terug te brengen van zes naar vier procent. De commissie uit de staten, belast met de onteigening van gronden voor de aan te leggen weg, gaat zich er mee bemoeien. Zij vragen de gelijksoortige commissie te Best om er bij burgemeester en wethouders op aan te dringen om alle verdragende activiteiten met betrekking tot de weg te staken. Op een verzoek daartoe, blijft de raad echter volhouden aan het eerder ingenomen standpunt: alleen 6^o70 wanneer de weg tot aan de barrière loopt.⁶⁾ In de vergadering van de raad van 29 januari 1855 pleit de burgemeester voor het bijleggen van de conflicten. Raadslid Van de Meulengraaf voert aan dat Best al vele malen heeft moeten toegeven. Bijvoorbeeld in de kwestie van de Sonse heide en bij de verdeling van de eigendommen met de gemeente Oirschot. Hij houdt vast aan de eerder ingenomen standpunten. De leden Brox en Verhagen zijn het met hun collega eens. Besloten wordt het punt aan te houden tot de volgende vergadering. Doch ook dan worden de eerdere standpunten niet herzien.

De weerstand van Best heeft echter niets uitgehaald. De weg wordt aangelegd langs de Armenhoeft en de molen. Bij de betalingen van de gemeente aan de provincie trekt Best ook aan het kortste eind.

De aanleg

De werkzaamheden aan de weg beginnen eind 1855. Begonnen wordt met het gereed maken van de aarden baan waarop de verharding moet worden aangebracht. Dit werk is in november 1856 voltooid. Het duurt dan echter tot 29 oktober 1858 voordat het begrinden en bestraten van de weg wordt aanbesteed.⁷⁾ Uit het bestek en de voorwaarden blijkt dat te Best het volgende werk is uit te voeren:

- het bestraten van de traverse door Best, lengt 600 meter, waarvoor 1200 moppklinkers benodigd zijn. De breedte van de weg moet 3,5 meter bedragen.
- te begrinden is het weggedeelte vanaf de traverse tot aan de aansluiting met de grote weg, 360 m.
- de laatste 50 m. tot aan de steenweg worden eveneens bestraat met klinkers.

In april 1859 zijn de bestratingswerkzaamheden in volle gang. Wanneer het werk gereed is gekomen heb ik niet kunnen achterhalen, doch dit zal nog in genoemd

jaar geweest zijn. Met ingang van 1 januari 1860 wordt namelijk de ontvangst van de tolgelden op deze weg verpacht. Uit de voorwaarden voor dit verpachting blijkt dat ook de grindweg Best - Sint-Oedenrode gereed is. Vanaf Tilburg tot Sint-Oedenrode zijn dertien tolpunten gesitueerd, waarvan twee te Best.⁸⁾

Nawoord

De aanvankelijk ongeïnteresseerde houding van de gemeente Best en de strubelingen daarna over de bijdrage in de kosten van de weg hebben ongetwijfeld irritatie gewekt bij het provinciaal bestuur. Of de keuze voor het definitieve tracé van de grindweg daardoor beïnvloed is betwijfel ik. Was in het allereerste voorstel een weg gepland vanaf de Bestse barrière, spoedig bleek dat dit niet de goedkoopste oplossing was. Uit de mogelijkheden, gepresenteerd in 1854, blijkt het tweede tracé het goedkoopst: vanaf de grote weg door de huidige Nieuwstraat. Waarom gekozen is voor de aanleg langs de Armenhoef in plaats van door Aerle kan ik niet verklaren. Sinds 1860 is in het verloop van de provinciale weg weinig verandering gekomen, de wijze van verharding is wel regelmatig aangepast aan de mogelijkheden.

NOTEN

1. Informatie over wegeaanleg en -planning vindt men in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*. -Haarlem 1981. -deel 10; p. 40-42, en in: F.E.M. Vercauteren, *De aanleg van de Straatweg 's-Hertogenbosch - Best als deel van de verbinding met Luik (1740 - 1745)*. - Nijmegen 1956. -p. 1-11.
2. Gemeente-archief Best, inv.nr. 1276. In dit dossier bevindt zich het merendeel van de hier gegeven informatie.
3. Naast het in noot 2 genoemde dossier geeft het notulenregister van de raadsvergaderingen de nodige informatie. Zelfde archief, inv. nr. 3. In dit geval de raadsnotulen van 4 en 26 juni 1852 (fol. 52v).
4. G.A. Best, inv.nr. 3, fol. 88v.
5. Idem, fol. 97v.
6. Idem, fol. 108: raadsvergadering 11 jan. 1855.
7. G.A. Best, inv.nr. 1276.
8. Idem, inv.nr. 1279.

CAMPINIA

driemaandelijks uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

20e jaargang, nr. 79

oktober 1990

Redaktie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

Redaktie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

Voor 1990 bedraagt de abonnementsprijs f 18, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, ná ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 4,50.

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redaktie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redaktie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Middelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

INHOUD

		blz.
I.	De Medische School van Oirschot door J. Lijten	156
II.	De Roomboterfabriekjes van Oerle door Jacq. F.C.M. Bijnen	174
III.	Een tweede genealogie Van Esch door A.E.M. van Esch	178
	Mededeling	193
IV.	Oirschot blijft baas op eigen gemeeynt Een 16de eews geschil met Woensel door M. van der Heijden-Bruning	194
V.	Kempische Curiosa 13 De wals van Straten door J. Lijten	199
VI.	Huizen en hun bewoners te Oirschot van de zeventiende tot de twintigste eeuw 66. Huijs "'t Greel", Markt 5 door C. Scholten	200

I. DE MEDISCHE SCHOOL VAN OIRSCHOT

door J. Lijten

'Een plaats in Noord-Brabant met een bijzondere reputatie op medisch gebied was Oirschot..... De roep van Oirschot als geneeskundig centrum berustte echter niet zozeer op het werk van Medicinae Doctores alswel op de bekwaamheid van de plaatselijke chirurgijns', zo schreven Bots c.s. in hun massieve werk over de Noordbrabantse studenten))

Over een gesuggereerde werkzaamheid in Oirschot van Daniel van Vlierden, die in 1543 te Bologna promoveerde en later lijfarts werd van Maria van Oostenrijk, de zuster van Karel V, vonden we geen gegevens.

De werkzaamheid van de Oirschotse chirurgijnschool kunnen we slechts belichten aan de hand van schaars bewaarde, fragmentarische gegevens. Daarbij moeten we 'school' niet in al te schoolse zin verstaan. Er zijn enkele gegevens beschikbaar over enige individuele praktijkopleidingen, die aannemelijk maken, dat een beroemdheid als die van Arnold Fey niet uit de lucht kwamen vallen.

De enige gelijktijdige aanwijzing aangaande de persoon van de stamvader der Oirschotse familie Lintermans dateert uit 1557. Bij de overname van een te betalen jaarrente wordt hij genoemd: 'Silvester Lintermans uyt Sunt Truyden'.²⁾ Hij zal toen nog niet zolang in Oirschot gewoond hebben. Nadere gegevens over Silvester Lintermans I en diens kinderen vinden we pas in latere bronnen. liet zal echter voor de duidelijkheid gewenst zijn, om eerst de oudste familierelaties zo exact mogelijk te traceren.

Over Silvester I zelf en zijn zonen Jacop en Philips blijkt ons iets uit twee verklaringen ten overstaan van notaris Jan Willems de Metser d.d. 1615.10.26, de ene afgelegd door kanunnik Wouter van Cuyck, de andere door Geertruyd dochter van Jan van Dort, begijn in het groot begijnhof te 's-Hertogenbosch.³⁾

Daaraan ontleen we de volgende feiten.

In 1575 of 1576 - exacter wist Wouter het zich niet te herinneren - was Silvester Lintermans, chirurgijn, overleden. Wouter van Cuyck, toen rector van het Sint-Anna-altaar, verhuurde aan Silvester's weduwe, Jenneke, het huis dat aan het Sint-Anna-altaar toebehoorde en waarin hij voor zichzelf een kamer reserveerde. Jenneke was zo arm, dat hij haar het huis niet had durven verhuren zonder borgstelling. Ongeveer twee jaar later keerde Jacop terug van zijn chirurgijnsopleiding te Herentals en huurde hetzelfde huis van Wouter van Cuyck, waarin zijn moeder voor hem het huishouden bleef doen. Jenneke was echter niet zuinig en had weinig verstand van het huishouden, zodat zij Jacop's geld verkwist-

te, waarover moeder en zoon dikwijls woorden hadden. Jacop's jongste broer, Philips, die pas een jaar of zes was toen zijn vader stierf, was ook in huis en werd feitelijk door Jacop opgevoed, die hem naar kostschool stuurde in Sint-Truyden en hem later opleidde als chirurgijn. Als zodanig zou hij in Oisterwijk gaan practiseren. Over de andere broer van Jacop wordt in deze verklaring niet gerept. Wij veronderstellen daarom, dat hij ouder was en bij de dood van zijn vader reeds zelfstandig zijn beroep uitoefende buiten Oirschot. Wat uit de Oirschotse archieven over de kinderen van Silvester I aan het licht komt, zullen we kort samenvatten.

De kinderen van Silvester Lintermans I

Silvester II, naar ons vermoeden de oudste zoon, zal zich als chirurgijn gevestigd hebben in 's-Hertogenbosch. Hij zal de stadschirurgijn geweest zijn, die in 1612 werd opgevolgd door zijn zoon, eveneens Silvester (III) genaamd.⁴⁾ Er moet dan echter een interval tussen beiden geweest zijn, want Silvester II was reeds gestorven in 1595 en had bij testament bepaald, dat zijn twee broers, Jacop en Philips, als voogden van zijn minderjarige kinderen zouden optreden, hetgeen door schepenen van 's-Hertogenbosch was bekrachtigd. Bij akte voor schepenen van Oirschot d.d. 1595.05.17 stelden Jacop en Philips Mr. Jan Deenen en de jonge Jan van Turnout aan, om in hun plaats voor schepenen van 's-Hertogenbosch de eed als voogden af te leggen en de voogdij in feite uit te oefenen.⁵⁾ Philips was de jongste zoon van Silvester I en door zijn broer Jacop opgeleid als chirurgijn. Hij moet erg jong gehuwd zijn met een Oirschots meisje, Elisabeth Adriaens Martens van der Heyden. In relatie tot zijn schoonfamilie komt hij herhaaldelijk voor in het Oirschotse schepenprotocol van 1590 tot 1617.⁶⁾ Als chirurgijn te Oisterwijk wordt hij uitdrukkelijk genoemd in 1595 en in 1615.⁷⁾ De meeste aandacht zullen we echter besteden aan Jacop, die heel zijn leven als chirurgijn gepractiseerd heeft in Oirschot en daar de grondlegger werd van wat men de medische school van Oirschot kan noemen.

Mr. Jacop Lintermans, chirurgijn

Jacop moet geboren zijn rond 1558, zoals we kunnen afleiden uit een getuigeverklaring door hem afgelegd d.d. 1592.07.01, waarbij zijn leeftijd als ca. 34 jaar wordt opgegeven.⁸⁾ Bij de dood van zijn vader was hij dus ca. 18 jaar oud. Zo jong zal hij bij deze wel enige praktijkopleiding gehad hebben, maar blijkbaar vond hij het nodig een gedegen opleiding te volgen, waarvoor hij naar Herentals ging, ofschoon hij volgens zijn eigen verklaring later de grootste moeite had, om zijn leermeester af te betalen. Van rond 1578 tot het einde van zijn leven heeft hij zijn chirurgijnspraktijk uitgeoefend in Oirschot en wel al die tijd in hetzelfde huis.

Reeds in de beginjaren heeft hij de opleiding van een vakgenoot verzorgd zoals blijkt uit het accoord d.d. 1585.10.03 tussen 'Mr. Jacop Lintermans, chirurgyn binnen der vryheyt van Oerscot' en Jan Bartholomeusz. de Momboir, die twee jaar bij hem in opleiding is geweest.⁹⁾

Mr. Jacop Lintermans verklaart hierin, dat Jan die Momboir gedurende die twee jaar het chirurgijnsvak goed geleerd heeft 'ende merckelycke goede curen bedreven ende gedaen aen diversche patiënten als deselve genesen ende geureert hebbende van verscheyde quetsueren, crencten, inconveniënten, sieckten ende andere lesiën als aldaer soe expert ende goede meester in wesende, dat hy nyet en is te reprocheeren'.

Na het verkrijgen van dit 'diploma' belooft Jan de Momboir, 'dat hy omtrent der kercken van Oerscot nyet wonen en sal in twee uren oft daerontrent rontsomme om syn meesterye te werck te stellen 't en waere by consente off afflivicheyt (overlijden) des voerschreven meester Jacops Lintermans off dat die voerschreven Jan daertoe werde versocht'.

Verder zou Jan zijn leermeester als zodanig blijven respecteren, wat ondermeer daaruit zou blijken, dat hij hem ook in zijn eigen werkgebied zou moeten 'wijken'. Uit de verdere ingewikkelde formulering zullen we moeten afleiden, dat het betekende, dat Jan geen aanmerkingen kon maken, wanneer Jacop in Jan's werkgebied te hulp werd geroepen, behalve wanneer Jan zich eerder met een zaak had ingelaten.

Daartegenover beloofde Lintermans nog, dat hij, wanneer hij in het werkgebied van Jan zou worden te hulp geroepen, Jan zou 'employeren' als zijn plaatsvervanger en assistent, tenzij Jacop zelf 'enighe discipulen off knechten waere hebbende'.

Deze afspraak zou gelden voor tien jaar.

Als leergeld zullen we moeten beschouwen de jaarpacht van één mud rogge, die door Jan en diens moeder op diezelfde dag aan Jacop Lintermans werd overgedragen.⁹⁾

Wij vermoeden, dat Jan die Momboir ergens in het rivierengebied gepractiseerd heeft, want in het protocol van 1613 vonden we een verklaring betreffende goederen van Jan de Momboir, zoon van Bartholomeus en Anneke Jansdochter Hoppenbrouwers, welke goederen gelegen waren onder Wamel, Herwijnen en Enspij k.¹⁰⁾

Jacop Lintermans moet zelfs een soort particulier ziekenhuisje geëxploiteerd hebben, waarin hij ook operaties aan (vermoedelijk borst-)kanker verrichtte, zoals blijkt uit een verklaring afgelegd d.d. 1589.06.15 door een inwoner van Oirschot en 'Jan Aertsen van den Plasch, oudt ontrent XXV jaeren, ingesetene van Oesterhout, alhier liggende omme geureert te worden'. De verklaring betreft een kwijt-

scheiding gedaan door 'Mechteldtken Adams van Geertruydenberge, alhier omme van den cancker genesen te worden ten meester liggende'. De kwijtschelding zal slechts gelden 'op avontueren off sy van deser snydinge van den cancker geraeckte te sterven ende anders nyet'. Twee dagen daarvoor had Mechtelt zelf door secretaris Aert Sgraets een kwitantie laten schrijven, die zij 'in presentie van Mr. Jacop Lintermans, chirurgyn' zelf had ondertekend: 'by my Mechtelt Adam Pints' (of Puits?)¹¹⁾

Veel collega's zal Jacop niet opgeleid hebben. Hij was ook beducht voor eventuele concurrentie. Het concurrentiebeding speelde al een rol in zijn oudst-bekende accoord. Wel staan ons nog gegevens ter beschikking over een hogere opleiding, die door Lintermans werd gegeven en die werd vastgelegd in een contract d.d. 1592.09.30.¹²⁾ Westerhoven wilde blijkbaar ook beschikken over een hoger opgeleide chirurgijn. Daar functioneerde Mr. Henrick zoon van wijlen Mr. Roelof Martens, die door zijn vader zal zijn opgeleid. Hij kwam niet alléén naar Oirschot, om zijn contract met Jacop Lintermans te sluiten maar in gezelschap van Gysbert Peterssen, burgemeester van Westerhoven en gemachtigd door de voltallige plaatselijke regenten krachtens procuratie t.o.v. schepenen van Bergeyk d.d. 1592.09.15. Er werd het volgende vastgelegd: Henrick zou een jaar lang bij Lintermans in de kost komen om het vak goed te leren. Daarvoor zou met volledige aansprakelijkheid van de regenten van Westerhoven een kost- en leergeld betaald worden van 200 Carolusgulden in twee termijnen, de eerste na een half jaar en de tweede aan het eind van het leerjaar. Bij niet-tijdige betaling zou 8% rente betaald worden en alle kosten, die Lintermans eventueel zou moeten maken om zijn geld te krijgen zouden worden vergoed.

De volgende bijkomende condities werden nog afgesproken:

1. Als Henrick zijn opleiding niet afmaakte en eerder zou vertrekken, moest er toch volledig betaald worden.
2. Als Henrick zich op een of andere wijze zou misdragen, zoals 'met drincken en clincken, tuysschen, spelen, hoereren, 's nachts uytblyven, off oyck buytenshuys off binnenshuys enige onzedelycke of onbehorelycke dingen tracteerde, 't sy achterclap off anderssins, ende oyck syn dingen nyet welle gade en sloech', kon Jacop hem wegzenden, ook al was zijn opleiding pas begonnen, en moest er toch volledig betaald worden.
3. Henrick moest de 'maerte' van Jacop 'een tamelycke kermisse' geven. (Het contract werd gesloten op de Oirschotse kermiswoensdag.)
4. Henrick mocht het geleerde aan niemand doorleren.
5. Henrick mocht na zijn opleiding 'in tien mylen hier in't ronde' zijn beroep niet uitoefenen.

Of Henrick zijn opleiding tot een goed einde heeft gebracht, wordt ons niet ontuld. Als het zo was - wat we maar welwillend zullen aannemen - was het chirurgijnsvak voor hem klaarblijkelijk toch geen vetpot. Drie jaar later had hij

zijn leermeester nog steeds niet betaald, zodat Jacop Lintermans d.d. 1595.09.01 zijn vordering van 200 gulden op zijn leerling en het dorpsbestuur van Westerhoven overdroeg aan Lodewijk Peters Jansen van Boxtel als koopsom voor een stuk grond op de Heuvel. De blijkbaar ook nog achterstallige rente reserveerde Jacop voor zichzelf en een maand later gaf hij volmacht aan genoemde Lodewijk van Boxtel om deze schuld voor hem te innen.¹³⁾

Een derde ons bekende leerling van Jacop Lintermans was vermoedelijk Adam van Carloe geboortig van Bree, die d.d. 1597.05.17 een schuldbekentenis tekende voor 60 gulden, die hij aan Jacop 'ter cause van verteerde montkosten schuldich gebleven' was. Zoals de secretaris in de marge aantekende, was Adam's vader bij schrijven van 5 mei voor de betaling garant gebleven.")

De vierde leerling van Jacop, die uit de schaars bewaarde stukken voor den dag kwam, zal tevens diens laatste leerling geweest zijn. Het was Mr. Gerart, chirurgijn, zoon van wijlen Mr. Nijs Dierix, 'chirurgijn doen hy leefde'. Samen met zijn moeder, Marieke Willemsdochter in't Molenbroek, vermoedelijk afkomstig uit de Beerzen, en haar broer Peter, zijn oom dus, erkende hij d.d. 1612.06.25 'wel ende deuchdelyck schuldich te zyne Silvesteren, sone wijlen Mr. Jacops Lintermans, de somme van eenhondert sessentachtentich guldens procederende van verteerde montkosten by den voornoemden Mr. Gerart ten huuse des voornoemden Mr. Jacops verteert in't leeren van zyne conste van chirurgie'. De betaling werd toegezegd in drie termijnen lopende van half maart 1613 tot Lichtmis 1615. De akte werd opgemaakt door notaris Jan de Metser, de latere secretaris van Oirschot, en mede ondertekend door 'heer Jan Nys pastoir tot Haren' als getuige.¹⁵⁾

Vermoedelijk was deze een broer van de chirurgijn. Dat hij bij het passeren van de akte aanwezig was, doet vermoeden, dat Mr. Gerart Nys afkomstig was uit Haaren of daar practiseerde. Dit moet Haaren bij Oisterwijk zijn, want in Haaren bij Megen functioneerde op dat moment een andere pastoor.¹⁶⁾

Terloops is ons al onthuld, dat Jacop niet oud geworden is. Wij vonden hem nog als levend vermeld in een schuldbekentenis d.d. 1611.03.07.¹⁷⁾ In diezelfde maand maakte hij zijn testament t.o.v. notaris Dirck Toirkens, welk testament slechts bekend is uit een latere vermelding.¹⁸⁾ D.d. 1611.05.18 trad Herman Stockelmans reeds op als zijn executeur testamentair.¹⁹⁾ Jacop Lintermans had een dochter, wier naam ons niet bekend is, en die bij zijn overlijden vermoedelijk reeds meerderjarig was²⁰⁾ en een zoon, Silvester, aan wie wij aanstonds uitvoerig aandacht zullen besteden. Daarnaast had hij nog een buitenechtelijk kind bij Anneke dochter van Jan Ryckarts in de Beerzen.²¹⁾

Jacop stierf volgens zijn grafscript op 9 april 1611. Twee echtgenoten waren hem al voorgegaan. Wij veronderstellen daarom, dat de dochter van de eerste

echtgenote was en Silvester van de tweede. Opmerkelijk is, dat hij in zijn grafscript als medicus betiteld wordt, wat we vermoedelijk niet in strikte zin moeten nemen.^{21a)}

De opvolging van Jacop Lintermans

Gezien de bezittingen, die Jacop Lintermans bij zijn dood bleek na te laten, terwijl hij toch in een penibele financiële positie zijn beroep in Oirschot begonnen was, moet hij een, ook financieel, riante praktijk hebben opgebouwd. Wij tasten echter vrijwel volledig in het duister omtrent de voortzetting van deze chirurgijnspraktijk. Wel vinden we een Joris zoon van wijlen Huybrecht de Vos in 1614 als chirurgijn vermeld, maar hij blijkt aan het einde van dat jaar reeds te zijn overleden.²²⁾ Verder vinden we een Mr. Christiaan Huybrechts van Heesheem, **chirurgijn van Oirschot**, vermeld in 1617 en in 1623.²³⁾ Beiden zouden leerlingen **en opvolgers** van Jacop geweest kunnen zijn, maar we hebben daarvoor nog geen **enkele** concrete aanwijzing gevonden.

Een derde chirurgijn, die in Oirschot gepractiseerd heeft na Jacop Lintermans, is Arnold Fey senior. Zowel Klaassen als Haneveld beweren, dat hij zich in 1611 in Oirschot gevestigd zou hebben als opvolger van Jacop Lintermans zonder daarvoor enig argument aan te dragen.²⁴⁾ Wij speurden hem voor het eerst als chirurgijn in Oirschot in 1614.²⁵⁾ Hij heeft dat beroep uitgeoefend tot zijn dood in 1648, maar hij had in de verste verte niet de bekwaamheid van Jacop Lintermans, wat daaruit blijkt, dat het Oirschotse dorpsbestuur in 1632 Silvester Lintermans aantrok als dorpsarts en -chirurgijn, omdat er zoveel patiënten hun heil zochten buiten Oirschot.

Silvester Lintermans IV

Jacop's zoon Silvester, geboren in maart 1595,²⁶⁾ was bij de dood van zijn vader pas 16 jaar oud. Gezien hetgeen we van hem weten moet hij bijzonder begaafd zijn geweest. Daarom kunnen we wel aannemen, dat hij ondanks zijn zeer jonge leeftijd van zijn vader het chirurgijnsvak heeft geleerd, maar vader Jacop had hogere bedoelingen met zijn zoon. Herman Stockelmans, een der meest vooraanstaande regenten van Oirschot, trad van 1611 tot begin 1613 op als - vermoedelijk door Jacop hij testament aangewezen - voogd van Silvester en vanaf september 1613 als zijn rentmeester.²⁷⁾ Wij vermoeden daarom, dat Jacop bij testament had bepaald, dat zijn zoon met achttien jaar meerderjarig zou zijn. Silvester heeft echter het beheer van zijn vele goederen - hij moet het overgrote deel van het vaderlijk bezit hebben geërfd - overgelaten aan Herman Stockelmans en na diens dood aan zijn zoon Jan. De bedoeling van Jacop zal zijn geweest, dat Silvester voldoende armslag zou hebben, om een universitaire studie

te volgen. Silvester heeft zeker gestudeerd aangezien hij de titel *Medicinae Doctor* voerde en blijkbaar als een autoriteit beschouwd werd. Waar hij gestudeerd heeft, is niet zo duidelijk. Genoemd wordt Douai en Italië.²⁸⁾ Vermoedelijk heeft hij aan meerdere universiteiten colleges gevolgd, die hem aanstonden, en aldus zijn studie in weinig jaren en op zeer jonge leeftijd kunnen afronden. Hij schijnt zich als medicus gevestigd te hebben in Napels, waar hij trouwde met Maria Magdalena Bonfanti, die echter veertien dagen na de geboorte van hun dochter stierf.²⁸⁾ Op tweeëntwintigjarige leeftijd keerde Silvester als een ontgoochelde weduwnaar in zijn geboortestreek terug, terwijl hij zijn dochttertje voorlopig aan de zorgen van haar grootmoeder overliet. Deze kwam twee jaar later met het kind naar Oirschot maar vestigde zich spoedig in Antwerpen. Het is niet duidelijk, waar Silvester in deze jaren bleef. Enkel d.d. 1619.02.06 speurden wij hem met zekerheid in Oirschot.²⁹⁾

In ons artikel 'Een transfer van Den Bosch naar Oirschot in 1632'³⁰⁾ gingen wij uit van de algemeen aanvaarde opvatting, dat er rond 1630 in 's-Hertogenbosch slechts één Silvester Lintermans functioneerde, sinds 1612 als stadsarts en sinds 1624 tevens als chirurgijn van het groot ziekgasthuis.³¹⁾ Bij nader inzien is deze vereenzelving niet houdbaar. Silvester IV kan nooit in 1612 als stadschirurgijn benoemd zijn. Hij was toen pas 17 jaar en moest zijn studie nog beginnen. Uit het contract, dat de Oirschotse schepenen in 1632 sloten met Silvester IV, is echter duidelijk, dat deze toen in 's-Hertogenbosch functioneerde. De voor de hand liggende conclusie zal dus moeten zijn, dat Silvester IV van 1624 tot 1631 chirurgijn van het groot ziekgasthuis in 's-Hertogenbosch was, terwijl zijn neef, Silvester III daar vanaf 1612 als stadschirurgijn functioneerde. Vanuit het karakter van Silvester IV is, zoals later zal blijken, ook goed begrijpelijk, dat hij bij zijn aanstelling in 's-Hertogenbosch in 1624 bedong, dat hij niet hoefde te 'barbieren'.³²⁾

Dorpsarts in Oirschot

Wanneer de 'heeren scepenen der vryheyt van Oirschot niet advys ende consent van dye van den eede derselver vryheyt' d.d. 1632.01.01 Silvester Lintermans contracteren als dorpsarts, wordt hij genoemd 'den edelen heere ende meester Silvester Lintermans, licentiaet in de medecynen ende mede chirurgyn, tegenwoordich syn residentie houdende binnen der stadt van Shertogenbossche'.³³⁾ Volgens dit contract zou Silvester zich vestigen in Oirschot om de zieken te 'succureren' voor een 'redelyck loon', een salaris van dorpswege van 50 gulden per jaar en vrijstelling van personele en reële belasting over de goederen, die hij op dat moment bezat. De zieken, die door de tafel van de H. Geest werden onderhouden, moest hij verzorgen voor een mud rogge, dat de tafel van de H. Geest hem jaarlijks zou betalen. Het contract gold voor tien jaar.

Er worden ook motieven aangehaald, waarom het dorpsbestuur tot het aangaan van dit contract besloten had. Als hoofdmotief wordt opgegeven, dat de ingezetenen van Oirschot zich op dat moment moesten 'transporteren binnen der voorschreven stadt van Shertogenbossche by de doctooeren aldaer om over hunne siecken met hen te consulteren; oyck tot Boxtell, Roede, Beeck, Oisterwyck ende andere plaetsen om chirurgyns voor henne gequetsten te haelen'. Als bijkomend motief voor het aangaan van een dergelijk contract wordt aangehaald: 'd'welck oyck by andere vryheyden ende vlecken deser Meierye soo verstaen wordt ende oyck voordesen in dese vryheyt aen des voorschreven heer Lintermans' oome gedaen is'. Wij zullen hieruit mogen concluderen, dat er tot 1632 alleen in 's-Hertogenbosch universitair gevormde artsen practiseerden, maar dat in alle belangrijke plaatsen van de Meierij reeds officieel aangestelde dorpschirurgijns waren, zoals in Oirschot voordien reeds een oom van Silvester Lintermans. Als eerste plaats in de Meierij buiten 's-Hertogenbosch gaat Oirschot nu een vaste band aan met iemand, die niet alleen chirurgijn is maar ook universitair opgeleid arts, hoger bevoegd dus dan zijn oom.

Wie deze oom geweest is, blijft nog een vraag. Arnold Fey senior kan het niet geweest zijn; deze practiseerde tot 1648 naast Lintermans. Wij vermoeden, dat het Mr. Christiaen Huybrechts van Heesbeen geweest is,³⁴⁾ maar noch van een overeenkomst met het dorpsbestuur noch van een familierelatie met Silvester Lintermans is ons tot nu toe iets gebleken.

Het functioneren van Silvester Lintermans IV

In het contract, dat de Oirschotse schepenen sloten met hun dorpsarts, wordt niet uitdrukkelijk gesproken over een verplichting, om naast de artsenpraktijk ook de chirurgijnspraktijk metterdaad uit te oefenen, zoals wel bedongen werd in het accoord van 's-Hertogenbosch met Silvester III in 1612.³⁵⁾

Om enig inzicht te hebben in de situatie moeten we ons realiseren, dat het chirurgijnsambacht uit het barbiersambacht ontstaan is. Behalve met scheren en haarsnijden gingen de barbiers zich ook bezighouden met aderlaten, dat in de middeleeuwen als een remedie tegen de meeste kwalen werd beschouwd. De barbier-chirurgijns gingen zich geleidelijk met andere chirurgische ingrepen bezig houden en er ontstond enige differentiatie tussen degenen, die enkel barbierswerkzaamheden waar onder ook aderlaten verrichtten en anderen, die zich meer op chirurgisch gebied specialiseerden, maar toen zij zo talrijk werden, dat in 's-Hertogenbosch in 1553 door het stadsbestuur een gilde werd opgericht, bleek dit nog 'het handwerck van der chirurgyën ende barbyeren konste' te omvatten.³⁶⁾

Pas in de late middeleeuwen verschenen de universitair opgeleide medici, die in hoofdzaak een theoretische opleiding hadden gevolgd en zich voornamelijk be-

zig hielden met het voorschrijven van medicijnen. Het *handwerk* van de 'chirurgyn' en de 'apothecaris' diende volgens de opvatting der medici onder hun toezicht en op hun aanwijzing uitgeoefend te worden. Zij voelden zichzelf een trap hoger staan, te hoog om zich met *handwerk* bezig te houden. Wij hebben de indruk, dat deze houding typerend was voor Silvester Lintermans, hoewel hij het chirurgijnsvak, vermoedelijk zelfs uitstekend, beheerste. Dit zal ook de reden geweest zijn, dat hij bij zijn aanstelling tot chirurgijn van het groot ziekgasthuis bedong, dat hij geen barbierswerk hoefde te doen 'omdat hij dat vak niet beheerste', waarvoor we wel zullen mogen verstaan 'niet wilde beheersen'.

Uit het weinige wat we te weten komen uit de archieven over de medische praktijk in Oirschot, rijst het vermoeden, dat Silvester Lintermans de verzorging van verwondingen ook overliet aan de chirurgijn. Zo blijkt dat gewonden verzorgd werden door chirurgijn Arnold Fey senior³⁷⁾ en na diens dood door chirurgijn Mr. Martinus Cricq.³⁸⁾ Uit de omstandigheden menen we te mogen afleiden, dat de behandeling geschiedde onder toezicht van Lintermans. Wij hebben daarom de indruk, dat Silvester Lintermans er bewust naar gestreefd heeft om een of meer bekwame chirurgijns bij zich te hebben, die bereid waren onder zijn leiding en toezicht te werken. Als medicus en chirurgijn kon hij hen zowel praktische aanwijzingen als theoretische vorming geven. Dit optreden heeft ons inziens zijn bekroning gevonden in zijn samenwerking met Arnold Fey junior.

Arnold Fey junior

Bij de dood van Arnold Fey senior in 1648 was zijn eveneens Arnold genaamde zoon pas vijftien jaar. Hij kan dus bij zijn vader, die geen bijzondere autoriteit was, wel enige inleiding gehad hebben in het chirurgijnsvak maar toch geen afgeronde opleiding. Nadat Fey junior zich eenmaal een grote roem had verworven, was dit gegeven natuurlijk een prachtige aanleiding tot de mythevorming, die in dergelijke gevallen gemakkelijk ontstaat, waarbij Fey als wonderdokter zomaar uit de lucht kwam vallen. L. Saen, destijds in dienst van de Nederlandse gezant in Engeland, die vermoedelijk aan de wieg van deze mythe stond, was niet erg logisch in zijn zeer simpele verhaal, waarin hij zegt: 'Hy was aanvans maer een kleermakersgast, daerby hy dan het harnas (corset) maken en breuckbanden voor scееve en gebroken lyven by de hand vatte en daerdeur kennisse kreeg van die accidenten, 'twelck hem aanleiding gaf om op die saecke te studeren en wat na te vorsschen ende eenige middelen daertegen te versinnen ende probeeren, waerdoor hy eindelyck tot sulck een beroemde meester in die kunst is geworden'.³⁹⁾ Zo eenvoudig was het dus, om van vijftienjarige kleermakersgast, die na de dood van zijn vader de kost moest verdienen, een wijdbekende chirurgijn te worden, die op zijn tweeëndertigste verjaardag op verzoek van koning Lodewijk XIV van de hoogmogende heeren staten generaal de opdracht

kreeg, om zich naar het Franse hof te begeven, om te trachten de moeder van de koning, Anna van Oostenrijk, te genezen van borstkanker, als zijnde 'le medicin d'Oorschot, qui a la réputation de bien guérir les cancers' de dokter uit Oirschot, die de faam heeft kanker te kunnen genezen'.⁴⁰⁾ Als men dan bedenkt, dat Jacop Lintermans reeds kankeroperaties verrichtte, lijkt het toch niet vermetel, om hier enig verband te zien.

Het is bekend, dat er in de zeventiende eeuw een gereguleerde chirurgijnsopleiding bestond, dikwijls onder toezicht en met theoretische medewerking van medici.⁴¹⁾ Nu is de deskundigheid als chirurgijn van Arnold Fey junior nooit in twijfel getrokken. We dienen er dus van uit te gaan, dat hij met goed resultaat een chirurgijnsopleiding had gevolgd. Voorzover we kunnen nagaan, heeft Fey geen opleiding gevolgd buiten Oirschot. Alleen Silvester Lintermans, die in 1632 tot dorpsarts van Oirschot werd aangesteld en die met Arnold Fey senior had samengewerkt, komt daarom in aanmerking als leermeester van Arnold Fey junior. Deze gang van zaken ligt ook geheel in de lijn van het functioneren van Silvester Lintermans. Hij zal de vijftienjarige Arnold het chirurgijnsvak van het begin af in alle onderdelen hebben laten leren, mogelijk beginnende met het leren maken van allerlei steuncorsetten en dergelijke. Om de technische uitvoering daarvan accuraat te leren, zal Silvester hem in de leer gedaan hebben bij een kundig kleermaker, die wel meer voor Lintermans gewerkt zal hebben, terwijl hijzelf toezicht hield op de medisch-chirurgische implicatie. Er zijn geen exacte gegevens over de verhouding tussen Lintermans en Fey. Wij menen echter, dat deze verhouding goed getypeerd wordt in het verslag over de lijkschouwing van moeder Maria Margaretha van Valckenisse, waarin beschreven wordt, hoe Fey de sectie en het onderzoek verrichtte 'ende in al dit werck stont den heer Silvester Lintermans van buyten aen de tralie dit aensiende'. Deze dacht toen aan de woorden, die moeder Maria Margaretha 'eenigen tyt voor haer saligh overlyden staende op deselve plaatse had geseyt: hier suldy my noch villen'. Wij kunnen ons voorstellen, dat Lintermans door deze krasse woorden, die niemand uit de mond van moeder Maria Margaretha verwachtte, 'was geturbeert geweest'.⁴²⁾ Maar zowel in de gedachtengang van moeder Maria Margaretha als van Lintermans zelf was de sectie, die Fey verrichtte, Lintermans' verantwoordelijkheid. In hun beider optiek verrichtte Lintermans de sectie door de hand van Fey.

Wanneer wij het medisch optreden van Fey junior nader beschouwen, zal mogelijk nog duidelijker worden, dat de medische ingrepen van Fey aansloten bij de stand van de toenmalige medische wetenschap in brede zin, van 'medecyns en 'chirurgyns', met dien verstande, dat hij op vele terreinen tegelijk de allernieuwste ontwikkelingen met overleg en met vaardige hand durfde toepassen. Wij menen hierin nogal te moeten afwijken van de zienswijze van Haneveld, die Fey als een 'practicus' zonder opleiding beschouwt, in feite dus als een kwakzalver, zij het een bekwame.

Het functioneren van Fey junior

Het is de verdienste van Haneveld geweest, dat hij de medisch-chirurgische ingrepen van Fey geplaatst heeft in het raam van de toenmalige stand van ontwikkeling der geneeskunde.") Wij willen nu de meest opvallende prestaties van Fey bezien in hun historische context.

Het eerst en het meest is Fey bekend geworden door zijn operaties van borstkanker. Hij lag hiermee in de lijn van de traditie der Oirschotse school van meer dan een halve eeuw. Bij de bespreking van de werkzaamheid van Jacop Lintermans werd al duidelijk, dat in Oirschot het aan deze operatie verbonden risico niet verheeld werd. Het bekend worden van Fey junior op dit terrein viel ongeveer samen met de sectie, die hij onder toezicht van Lintermans verrichtte op het lijk van moeder Maria Margaretha. De verklaring, die Fey toevoegde aan het procesverbaal van die sectie, dat de operaties, die hij daarna met hetzelfde mes gedaan had, succesvol verlopen waren,⁴⁵⁾ suggereerde een verband maar sprak dit niet met evenveel woorden uit. In de volksmond werd dit verband natuurlijk wel gelegd, wat aanleiding was voor De Hollandtze Mercurius om daarover op denigrerende wijze te schrijven.⁴⁶⁾ Uit niets blijkt, dat Fey dit verband later nog gelegd zou hebben, maar het gerucht zal zeker belangrijk hebben bijgedragen aan zijn roem. Er kwamen dan ook patiënten uit ver verwijderde plaatsen, zoals Aken, Wesel, Arnhem, Diest en Breda, onder wie meerdere met ongeneselijke kwalen. Uit deze tijd zijn verschillende 'cautieverklaringen' voor Fey bewaard gebleven.⁴⁷⁾ Een nadere bestudering van deze verklaringen maakt duidelijk, dat Fey in die gevallen in eerste instantie geweigerd had de operatie uit te voeren, omdat het risico te groot was 'vermits 't perickel van't accident'. Het is begrijpelijk, dat meerdere patiënten, vooral die van ver kwamen, desondanks hebben aangedrongen, om de operatie toch uit te voeren. De patiënten waren evengoed als de geneeskundigen op de hoogte van de ongeneselijkheid van haar kwaal en drongen daarom aan op een ingreep, hoewel de kans op succes vrijwel nihil was. Fey heeft echter "tselve te snyden niet en willen onderweynden voor ende alear volcomen consent ende permissie te hebben van officier ende schepenen der voorschreven vryheyt alsmede consent van de paciënte'.⁴⁸⁾ Fey wilde dus de operatie alleen uitvoeren, als de Oirschotse schepenenbank daarvoor uitdrukkelijk toestemming gaf en de patiënte de volle verantwoordelijkheid voor de practisch zekere mislukking op zich nam. Dit deden meerdere patiënten zoals Gerarda van Steenler uit Arnhem: 'Ende heeft die voorschreven jeuffrouw van Steenler neffens haren broeder Arnolt die voorschreven Mr. Faey seer enstelicke versocht ende gebeden de cure ende incisure te willen doen',⁴⁸⁾ terwijl zij de volle verantwoordelijkheid voor het mislukken op zich namen. Zoals te verwachten was, blijken meerdere patiënten enkele dagen na deze ingreep overleden te zijn. Dit heeft echter geen afbreuk gedaan aan de roem van Fey, omdat hij zijn patiënten van te voren duidelijk gewaarschuwd had. Er lijkt dus

geen reden voor het oordeel, dat Fey als een kwalzalver lichtvaardig gehandeld zou hebben.

Fey's bekendste patiënte met borstkanker was Anna van Oostenrijk, achterkleindochter van keizer Karel V en moeder van koning Lodewijk XIV van Frankrijk. Toen Fey, door koning Lodewijk XIV via de staten generaal ontboden, d.d. 1665.01.09 aan het Franse hof verscheen, zal het ziekteproces in zo'n vergevorderd stadium zijn geweest, dat Fey een operatie afraadde. Dit zullen we moeten besluiten uit de dankbrief van Lodewijk XIV aan de staten generaal, waarin sprake is van Fey's capaciteit, zorgen en goede adviezen.⁴⁹⁾

Fey werd in Nederland blijkbaar zo belangrijk geacht, dat de staten generaal hem wel naar het Franse hof zonden, maar intussen ook opdracht gaven 'om Fey so haest mogelick van Paris terug te expediëren, opdat die voorschreven ingesetenen des te eerder wederom door de assistentie van Mr. Fey mogen worden gesoulageert'.⁵⁰⁾

Ofschoon Fey de koninginmoeder weinig hulp had kunnen bieden, werd hij benoemd tot ridder in de orde van Sint Michiel en vereerd met kostbare geschenken.⁵¹⁾ De aanduiding van Fey door Lodewijk XIV als 'l'empirique de la Maiorie de Bois le Duc', die in het latere Frans 'kwakzalver' betekent, kan in de zeer lovende context van Lodewijk's dankbrief slechts betekenen 'iemand, die zich niet met de theoretische maar met de practische uitoefening van de geneeskunde bezig houdt', dus wat in die tijd in onze contreien 'chirurgijn' genoemd werd. Fey moet zeker (tijdelijk) succes gehad hebben met operaties, die hij in een vroeg stadium kon uitvoeren, anders had zijn roem zich niet zo kunnen verspreiden.

Een andere ingreep, die door Fey moet zijn uitgevoerd, was de operatie van de hazelip. Deze vereiste een zeer grote accuratesse en vingervlugheid. Ze was dan ook al eeuwenlang in China gepractiseerd en in West-Europa in de zeventiende eeuw bekend maar slechts door weinigen toegepast.⁵²⁾

Zeer bekend is Fey ook geworden door zijn operatie voor staar. Ook deze operatie was al eeuwenlang bekend en veelvuldig door Griekse, Romeinse en Arabische artsen toegepast. Ze vereiste echter een grote accuratesse en een zeer vaste hand en kon daarom door weinigen worden uitgevoerd. Voor de toenmaals gebruikte operatiemethode was vereist, dat de staar 'rijp' was, waaraan door Fey resoluut de hand werd gehouden.⁵³⁾

Het corrigeren van lichaamsafwijkingen door middel van steuncorsetten is door Fey altijd gepractiseerd. Het meest is daarover bekend geworden door de bewaard gebleven correspondentie tussen Fey en raadspensionaris Johan de Witt, wiens drie dochtertjes Fey in 1668 onder behandeling gehad heeft, omdat de Hollandse artsen geen raad wisten voor haar rugafwijkingen. Uit deze correspondentie kunnen we opmaken, dat er in de toegepaste steuncorsetten gradaties

bestonden. Behalve het semilegendarische 'harnas' waarin ijzeren platen verwerkt waren, bestond er blijkbaar een 'styf ceurslyff' en een 'licht banlu'. Deze correctiemethode werd reeds in de zestiende eeuw in Frankrijk toegepast, maar weinigen werkten zo nauwkeurig, dat ze het succes bereikten van Fey. Blijkens de ervaringen van de Witt's 'klerk domestique', Jan Jacob Ferguson, moet deze behandelingsmethode in Oirschot zelfs het karakter hebben gehad van een drukbedrijf.⁵⁴⁾

Fey moet dus in deze zaak hulp hebben gehad van meerdere personen, die onder zijn leiding het vak ook leerden. Van slechts één is ons de naam overgeleverd in een verklaring door schepenen van Oirschot d.d. 1676.07.02 voor Maria, huisvrouw van Dirck Jans van de Velde, die met haar man twee jaar eerder naar Brussel was vertrokken. Betreffende haar verklaarden de schepenen, dat ze meer dan 25 jaar in Oirschot en omgeving als zeer bekwame vroedvrouw vele moeders had geholpen. Van haar man wordt het volgende gezegd: 'Dirck Jans van de Velde, smith ende slootmaecker, voor twee jaren geleeden van Oirschot naer de stadt Bruessele vertrocken metterwoon, om aldaer syne kunst t'exerceren in't harnas en instrumenten te maecken voor de swacke, ontleede en kreupele kinderen, gelyck 'tselve by den Mr. Arnoldt Fey dat nu al eenige yaeren gedaen en geëxerceert heeft'.⁵⁵⁾

Vermoedelijk heeft Fey een kwikkuur toegepast ter behandeling van syfilis⁵⁶⁾ en een astringerend en antiseptisch leswater gebruikt.⁵⁷⁾ Beide behandelingen waren de laatste ontwikkelingen in de toenmalige geneeskunde en volledig medisch verantwoord.

Op het terrein van urine-onderzoek, waar in de zeventiende eeuw juist een omwenteling gaande was, kan Fey zijn tijd zelfs iets vooruit zijn geweest. Bij de beschrijving door de bekende geneesheer Steven Blanckaert wist deze wel te vermelden, dat het onderzoek geschiedde door toevoeging van vitriool en dat Fey na de ontleding bepaalde berekeningen maakte, maar het fijne van de zaak ontging hem.⁵⁸⁾

Alles overziende moeten we constateren, dat Fey uitermate deskundig was in het chirurgijnsvak van die tijd en daarnaast op de hoogte van de nieuwste universitair-medische ontwikkelingen. Een verklaring voor beide is te vinden in de persoon van Silvester Lintermans, onder wiens supervisie Fey gewerkt heeft. Fey zal ook later zonder moeite de eerste plaats van de medicus aanvaard hebben, zoals we kunnen afleiden uit het procesverbaal van de lijkschouwing van Philips Carel prins van Nassau Hademar, die in 1668 in Oirschot plotseling overleed. De schouwing werd verricht door 'd'heere Theodorus Verheyden, doctor medicinae, ende d'heer Arnoult Fey' en ook door Verheyden als eerste en Fey als tweede ondertekend.⁵⁹⁾ De gang van zaken zal zijn geweest als bij moeder

Maria Margaretha: Fey verrichte de sectie en Verheyden droeg de hoogste verantwoordelijkheid.

Fey heeft zich 'medecinae doctor' genoemd, maar ons is geen ander gebruik van deze titel bekend dan in een rekest door hem gericht aan de staten van Holland in 1674 betreffende een eventuele aankoop van de heerlijkheid Hillegom en zijn vestiging aldaar, die overigens niet is doorgegaan.⁶⁰⁾ Het is daarom niet noodzakelijk te concluderen, dat Fey zich eigenmachtig een eredoctoraat heeft toegekend.⁶¹⁾ Wij zullen de mogelijkheid moeten incalculeren, dat hij door de protectie van de keurvorst van Brandenburg ófwel in de gelegenheid gesteld is zonder studie te volgen het universitair examen af te leggen ófwel van een Duitse universiteit een eredoctoraat heeft verkregen.

Het vertrek van Fey uit Oirschot

Wanneer Fey bij de Franse opmars tegen de Nederlanden in 1672 plotseling uit Oirschot vertrekt, lijkt dit inderdaad op een vlucht. Het is echter niet duidelijk, waarom Fey zich in Oirschot niet veilig gevoeld zou hebben, zoals Haneveld zegt.⁶²⁾ Voor de Fransen hoefde hij niet bang te zijn. Hij stond daar hoog aangeschreven en was zeker pro-Frans. Zijn enige vrees kan geweest zijn voor het staatsbestuur. Mogelijk heeft Fey met Lodewijk XIV gedacht, dat Holland spoedig zou capituleren, om dan vanuit de omgeving van Antwerpen terug te komen. Zo liep het echter niet en Fey is nooit in Oirschot teruggekeerd ondanks herhaalde pogingen van Oirschotse zijde, want zijn vertrek was een grote financiële terugslag voor het dorp, waar velen een kostwinning hadden aan hulpwerkzaamheden voor Fey en de verzorging van talrijke goedbetalende gasten. Vermoedelijk had Fey in 1674 definitief besloten om niet terug te keren, toen hij zijn pas klaar gekomen nieuwe huis (het latere Hof van Solms) verhuurde aan Johan Franciscus Gryp, heer van Valkesteyn.⁶²⁾ Met Fey verdween ook de grote medische roep uit Oirschot, hoewel zijn zwager nog een zeer goede naam heeft gehad.

Johan van Wamel

Afkomstig uit een Bossche familie van apothekers, of chirurgijns,⁶³⁾ is Johan van Wamel vermoedelijk leerling geweest van Arnold Fey junior, waarbij hij niet alleen een belangrijk deel der kunde maar ook een der zusters van Fey veroverde. Hij zal zich als chirurgijn in 's-Hertogenbosch gevestigd hebben, waar drie zoons van hem gedoopt zijn.⁶⁴⁾ Pas na de dood van Arnold Fey junior, wiens algemeen erfgenaam hij was, zal hij zich in Oirschot gevestigd hebben. Hij had zo'n grote naam, dat hij in 1696 naar Spanje ontboden werd om de moeder van de koning te behandelen, die echter bij zijn aankomst reeds was

overleden.⁶⁵⁾ In de schaduw van zijn legendarische zwager viel hij echter nauwelijks op.

Arnold van Wamel

Van Johan van Wamel zijn ons drie dochters en drie zoons bekend. De zoons maakten universitaire studies maar alleen Arnold in de medicijnen.⁶⁴⁾ Hij heeft tot zijn dood in Oirschot gewoond en daar vermoedelijk als arts gepractiseerd, hoewel wij tot nu toe geen exacte aanwijzing daarvoor gevonden hebben. Hij bleef ongehuwd. Toen hij d.d. 1731.06.25 zijn testament maakte, waren al zijn broers en zusters reeds overleden en bleek hij te beschikken over een staf van personeel.⁶⁶⁾

Conclusie

'Oirschot was toen de hogeschool der genezing in ons Nederland' schreef J. Lagrue in 1729.⁶⁷⁾ Hij was blijkbaar zeer onder de indruk van de kwikkuur, die Fey als een der eersten gebruikte ter behandeling van syfilis, het onderwerp van zijn referaat. In zijn algemeenheid is deze bewering 'wel wat gechargeerd'.⁶⁸⁾ Dat er echter in de zestiende en zeventiende eeuw in Oirschot een medische school was in de zin van een hoogwaardige chirurgijnsopleiding, valt niet te ontkennen. Wij moeten daarbij afstand nemen van onze begrippen van gesloten spreekkamers en privacy. Zoals alle beroepen met hun opleiding in die tijd was ook het chirurgijnsvak een gebeuren in het raam van gezin, buurt en gemeenschap. Kinderen leerden het vak van hun vader spelenderwijze. Echtgenote en huisgenoten waren daarin behulpzaam. Zo moet het ons niet verwonderen, dat na de dood van Arnold Fey senior meermalen de hulp van zijn weduwe werd ingeroepen voor verzorging van gewonden.⁶⁹⁾

De Oirschotse medische school heeft ongetwijfeld haar hoogtepunt bereikt in de persoon van Arnold Fey junior, wat mogelijk werd door een uitstekende chirurgijnsopleiding bevrucht door theoretische medische wetenschap.

Haneveld noemt, in navolging van Dr. Krul, Fey een singulier⁷¹³⁾ en dat was hij zeker, echter niet alleen in zijn manier van optreden maar vooral in het samengaan van medische kennis en technische vaardigheid, wat pas eeuwen later algemeen zou worden en de grondslag zou gaan vormen voor de hoge vlucht van de huidige medische praktijk.

NOTEN

1. H. Bots, I. Matthey en M. Meyer, Noordbrabantse studenten 1550 - 1750, Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland XLIV, Tilburg 1979, blz. 101.
2. Oirschots schepenprotocol van 1557, fol. LXXIIIv° d.d. 1557.06.30.
3. Notarieel archief van Oirschot, vrl. inv. nr. 5040, protocol van notaris Jan Willems de Metser, fol. 2 - 4.
4. B.C.M. Jacobs, Justitie en politie in 's-Hertogenbosch voor 1629, Assen/Maastricht 1986, blz. 101.
5. Oirschots schepenprotocol van 1595, fol. 319.
6. Oirschots schepenprotocol van 1590, fol. 351v° en van 1617, fol. 27v° e.v.v.
7. Oirschots schepenprotocol van 1595, fol. 319 en van 1615, fol. 343 e.v.
8. Oirschots schepenprotocol van 1592, fol. XLv°.
9. Oirschots schepenprotocol van 1585, fol. 136 e.v.
10. Oirschots schepenprotocol van 1613, fol. 377vo - 379vo.
11. Oirschots schepenprotocol van 1589, fol. 336vo.
12. Oirschots schepenprotocol van 1592, fol. LIVv° e.v.
13. Oirschots schepenprotocol van 1595, fol. 337 en 350.
14. Oirschots schepenprotocol van 1597, fol. 505.
15. Notarieel archief van Oirschot, vrl. inv. nr. 5041, minuten van notaris Jan Willems de Metser 1612 - 1624, akte nr. 1.
16. L.H.C. Schutjes, Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch IV, Sint-Michielsgestel 1873, blz. 43 vergl. met blz. 10.
17. Oirschots schepenprotocol van 1611, fol. 192.
18. Oirschots schepenprotocol van 1611, fol. 214 d.d. 1611.05.31.
19. Oirschots schepenprotocol van 1611, fol. 211.
20. Oirschots schepenprotocol van 1615, fol. 330v°.
21. Oirschots schepenprotocol van 1621, blz. 126.
- 21a. P.C. Bloys van Treslong Prins, Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Noord-Brabant, Utrecht 1924, dl. II, blz. 110. Het grafschrift luidt:
Sepulcrum magistri Jacobi Lintermans medici chirurgique clarissimi, qui obiit anno XVIC XI die IX aprilis; cum duabus uxoribus etiam mortuis proles reliquit duas. Tussen haakjes vermeldt Bloys: Wapen: op zilver een groene boom met zwarten stam op groenen grond; ter linkerzijde tegen den boom een rood klimmend hert met gouden gewei.
22. Oirschots schepenprotocol van 1614, fol. 439 e.v. en 459 e.v.
23. Oirschots schepenprotocol van 1617, fol. 49 e.v. en van 1623, inliggend.
24. W. Klaassen, 'Drievoudig 17de-eeuws portret van dokter Arnoldus Fey', in Campinia jrg. 3 (1973) blz. 78 - 82.
G.T. Haneveld, Mr. Arnoldus Fey chirurgijn tot Oirschot, Amsterdam 1977, blz. 2.
25. Not. arch. Oirs., vrl. inv. nr. 5041.
26. Bots, Noordbrabantse studenten, nr. 3243 en blz. 101.
27. Oirschots schepenprotocol van 1611, fol. 264v° en 270v°; 1612, passim.
1613, fol. 311 en 320v° als voogd.
1613, fol. 339 en passim als rentmeester.

28. Bots, Noordbrabantse studenten, nr. 3243 en blz. 101.
Haneveld, Fey, blz. 3 e.v.
29. Oirschots schepenprotocol van 1619, blz. 20.
30. Campinia jrg. 18 (1988), blz. 141 e.v.
31. Mr. B.C.M. Jacobs, Justitie en politie in 's-Hertogenbosch vóór 1629, Assen/Maastricht 1986, blz. 101 e.v.
32. 'bid.', blz. 102.
33. Oirschots schepenprotocol van 1632, blz. 16 - 19.
34. Zie noot 23.
35. Jacobs, Justitie en politie, blz. 102.
36. Jacobs, Justitie en politie, blz. 101.
37. J. Lijten, 'Oirschotse zoen-accorden, nrs. 112 (1637) en 114 (1639), in Campinia jrg. 19 (1989), blz. 57 en 64.
38. R.A. Oirschot, procesdossiers Mr. Martinus Cricq, chirurgijn, contra Willem Gerrits en Jan Schilders (ca. 1648).
39. Haneveld, Fey, blz. 2.
40. Haneveld, Fey, blz. 50.
41. Haneveld, Fey, blz. 40 en Bots, Noordbrabantse studenten, blz. 98 e.v.
42. Haneveld, Fey, blz. 15.
43. Haneveld, Fey, blz. passim met name blz. 40 e.v.v.
44. Haneveld, Fey, blz. 39 103.
45. Haneveld, Fey, blz. 20 e.v.
46. Haneveld, Fey, blz. 39.
47. Haneveld, Fey, blz. 41 - 43. Naast de door Haneveld vermelde vonden we nog een eerdere cautieverklaring d.d. 1661.08.25 door Treyntje, echtgenote van Johan Timmermans uit Aken: protocol van 1661, blz. 287. Verder maakte d.d. 1662.11.06 Rutger ten Berge uit Wesel zijn testament samen met zijn echtgenote Magdalena van Berth 'alhier van de cancker gesneden, gestorven en begraven 3 december: protocol van 1662, blz. 349 e.v.v.
48. Oirschots schepenprotocol van 1663, blz. 251.
Haneveld, Fey, blz. 40 e.v. met helaas enkele transscriptiefouten.
49. Haneveld, Fey, blz. 50 en 52.
50. Haneveld, Fey, blz. 50.
51. Haneveld, Fey, blz. 51 en 55.
52. Haneveld, Fey, blz. 56 - 59.
53. Haneveld, Fey, blz. 62 - 64.
54. Haneveld, Fey, blz. 68 - 78.
55. Oirschots schepenprotocol van 1676/7, blz. 24 e.v.
56. Haneveld, Fey, blz. 60 e.v.
57. Haneveld, Fey, blz. 67.
58. Haneveld, Fey, blz. 65 e.v.
59. Haneveld, Fey, blz. 80 e.v.
60. Haneveld, Fey, blz. 94 e.v.
61. Bots, Noordbrabantse studenten, blz. 102 en nr. 1486.
62. Haneveld, Fey, blz. 89.
63. Bots, Noordbrabantse studenten, blz. 102.

64. Bots, Noordbrabantse studenten, nrs. 5741, 5742 en 5743.
65. Haneveld, Fey, blz. 102 e.v.
66. Notarieel archief van Oirschot, vrl. inv. nr. 5184.
67. J.J. Lagrue, Korte reden over de nuttigheid en noodzakelijkheid der salivatie, Amsterdam 1729.
68. Haneveld, Fey, blz. 102.
69. In de rekeningen van de Tafel van de H. Geest over de jaren 1651 - 1653, vrl. inv. nrs. 83 en 84, staan meerdere posten van uitbetaling aan Maeyken Fey voor dergelijke hulp aan armen, die door de tafel van de H. Geest werden onderhouden. Met dank aan collega Mevr. M. v.d. Heyden-Bruning, die mij hierop attent maakte.
70. Haneveld, Fey, blz. 103.
R. Krul, De tijdspiegel 2 (1898), blz. 53 - 62.

II. DE ROOMBOTERFABRIEKJES VAN OERLE

door Jacq. F.C.M. Bijnen

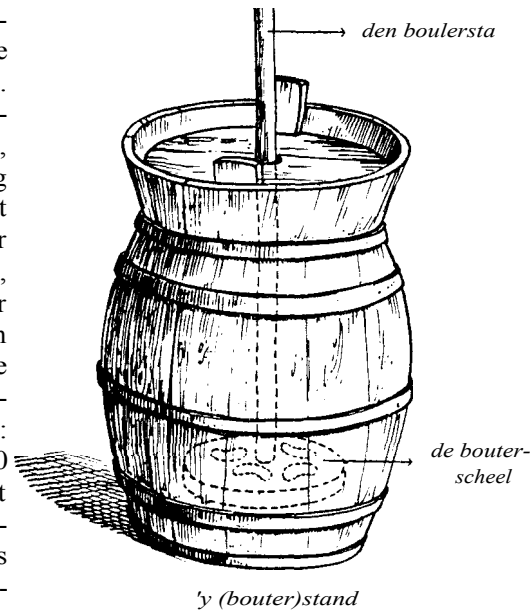
Het boerenbedrijf stond aan het eind van de vorige eeuw in het zuiden van ons land op een laag peil. De boer moest lange dagen maken om zijn bedrijf tot enige opbrengst te dwingen. Samenwerking tussen de boeren bij de verkoop van hun produkten was onbekend. Elke boer hield een aantal koeien: in Oerle per bedrijf één tot vijf stuks. De melk hiervan werd op elk bedrijf afzonderlijk tot boter verwerkt. Voor het boteren gebruikte men de volle melk.

Aanvankelijk gebeurde dit boteren in een boterstand. Dit was een eikenhouten vat waarin men een stok (de boterstaf) met aan de onderzijde een van gaten voorziene ronde schijf op en neer bewoog. Later gebeurde dit op veel plaatsen met behulp van botermolens, die door boterhonden in beweging werden gebracht. Het produkt dat men hierdoor verkreeg, was zeer afwisselend van kleur, van smaak, van watergehalte enz. Deze boter verkocht men vervolgens aan een boteropkoper of men bracht ze naar een winkel in ruil voor winkelwaren. De prijs was zeer laag: in de zomer zelden hoger dan 30 cent per pond, in de winter 45 tot 50 cent per pond. De kwaliteit varieerde en de prijs hield dikwijls verband met de hoeveelheid winkelwaren, die men kocht.

Deze vorm van winkelnering was voor de boer vooral fataal als het hem niet goed ging.

Hij kwam dan financieel volledig in de greep van de winkelier en werd hierdoor gedwongen in het vervolg aan hem te leveren.

Een poging van de boeren om zich tegen de grote macht van de winkeliers en de rondtrekkende boteropkopers te verzetten was de oprichting van botermijnen. De Oerlese boeren en boerinnen konden hiervoor terecht in Oirschot of

Tekening uit: A.P. de Bont,
Dialekt van Kempenland.

Tekening: Bernard van Dam.

Eindhoven, later ook in Veldhoven. Een middel om de boterproductie te verhogen en de kwaliteit te verbeteren, was de oprichting van cooperatieve zuivelfabriekjes. Toen het succes van deze bereidingswijze duidelijk werd, schoten deze fabriekjes als paddestoelen uit de grond. In 1893 waren er in het zuiden van ons land al 53, waaronder één te Zeelst. Het volgende jaar kwamen er nog 11 bij en in 1895 nog eens 21, waaronder één in Veldhoven-dorp. Te Oerle kwamen in 1901, door onderlinge samenwerking, twee van deze zuivelfabriekjes tot stand: één in Kerkoerle en het andere op Zandoerle. Op 12 januari 1901 werd de vereniging opgericht die zou gaan fabriceren onder de naam „St. Jan's vereeniging”.¹⁾ Tot lid waren benoembaar alle veehouders woonachtig te Oerle; in speciale gevallen kon men hierop zelfs een uitzondering maken en konden ook veehouders buiten Oerle worden toegelaten. De vereniging had ten doel de verbetering van de zuivelbereiding. Dit trachtte zij te bereiken door de leden voortdurend op de hoogte te houden omtrent alles wat wetenschap en praktijk op dit gebied als proefhoudend deed kennen, en verder, door het kosteloos beschikbaar stellen van een doelmatig gebouw waarin onder toezicht van het bestuur de leden hun melk zouden kunnen of laten verwerken. Het alzo verkregen produkt werd gezamenlijk verkocht.

Reeds op 26 januari vroeg de rector van het zusterklooster, Adrianus Hermus, aan het gemeentebestuur van Oerle vergunning tot het oprichten en in werking brengen van een zuivelfabriek.²⁾ Het gebouwtje kwam te staan aan de splitsing Oude Kerkstraat - Paleisstraat: waar nu het woonhuis staat van de familie Ad Adriaans, Paleisstraat nr. 2. De 35 aangesloten boeren waren goed voor levering van de melk van 100 koeien.

Aankondiging.

Bij akte verleden voor den Notaris I. M. IBILYIJIL. ter standplaats Vesarer, den 16 Februari 1901 ia op,terictat da cooperatieve vereeniging genaamd: Cel:Sper:djm Roomboterfabriek

de Lindebloem"

gevraagd ta Orrlii op het gehucht Zand-gertir, welke akte in baar geheel onder nummer 930 is geplaatst in detiederlandsche StaalscOnrant 'van Dinsdag 7 Me 1901 no. 105.

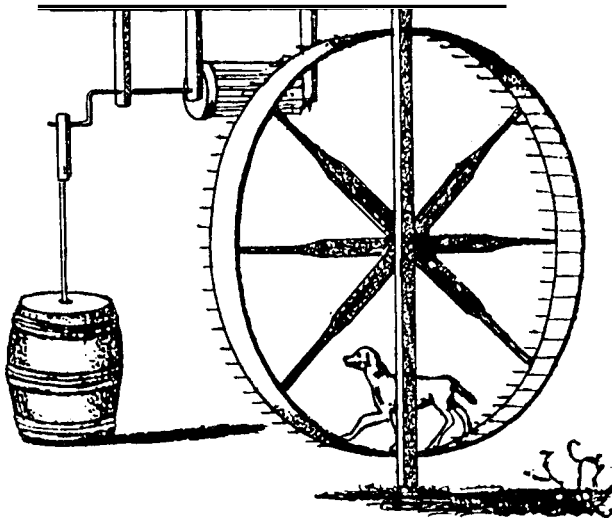
Bericht uit de Meierijsche Courant
van 11 mei 1901.

Amper een maand later, op 16 februari 1901, stichtten de boeren op Zandoerle hun eigen vereniging genaamd: Codperatieve roomboterfabriek „de Lindebloem”.³⁾ Het doel van deze vereniging was gemeenschappelijke boterbereiding en verkoop van de verkregen produkten. Om dit te bereiken zou op het gehucht Zandoerle een fabriek gesticht worden. In augustus 1901 gaf het gemeentebestuur de bouwvergunning af.⁴⁾ Het fabriekje kwam te staan tegen het woonhuis annex café, genaamd „de Zwaan”, van Godefridus van der Velden.

Dit gebouwtje staat er nu nog, het dient intussen als woonhuis voor het gezin van Piet van den Hurk, Zandoerle 13.

Deze vereniging betrok de melk van 22 aangesloten boeren, allen behorende bij de buurtschap Zandoerle, met in totaal 63 koeien.

Beide fabriekjes bedienden zich van een centrifuge voor het ontromen van de melk en het boteren vond plaats met meerdere staven tegelijk. De aandrijving gebeurde met handkracht. In de praktijk betekende dit dat de boterstaven, via een mechaniek, in beweging kwamen door middel van een groot rad waarin de boterhond liep.

*Via een groot rad,
de tredmolen,
waarin een hond liep,
werden de boterstaven
heen-en-weer bewogen.*

Het bestuur van "de Lindebloem" bestond bij de oprichting uit Willem van Eeten voorzitter, Johannes Schippers secretaris-penningmeester en de bestuursleden Johannes van Uitregt, Johannes de Greef en Piet Lemmens. In het jaarverslag van 1902⁵⁾ lezen we dat er 168.885 kg melk werd omgezet in 6.189 kg roomboter met een geldwaarde van f 6.675,20.

De onderneming "St. Jan" verwerkte in dat jaar 281.261 kg melk tot 9.499 kg boter en ontving hiervoor f 10.923,96. Hun bestuur bestond uit Hendrikus Jon-

kers voorzitter, Petrus Johannes Schippers secretaris-penningmeester en de leden Petrus Johannes van de Ven, J. Bogaerts en Petrus Johannes Jonkers. Beide ondernemingen leverden het grootste deel van hun produktie aan de Zuid-Nederlandse Zuivelbond te Maastricht. In de loop der jaren was er een lichte stijging te zien in de produktie. In het jaar 1908 bedroeg de export van beide bedrijfjes samen 16.211 kg.

Door de oprichting van deze fabriekjes kwam er een eind aan de levering van boter door particulieren aan de winkeliers. Het gemeentebestuur van Oerle schrijft hierover in haar jaarverslag van 1902, dat er geen gedwongen winkelnering meer is binnen de gemeente sinds de boterfabrieken zijn opgericht.

In 1916 gingen beide bedrijfjes op in de voor die tijd groots opgezette Coöperatieve Stoomzuivelfabriek "St. Jan" aan de St. Janstraat. Deze fabriek was gesticht in een samenwerkingsverband tussen de boeren van Oerle, Zeelst, Veldhoven en Wintelre.

Het fabriekje aan de Oude Kerkstraat is toen omgebouwd tot woonhuis, dat later, na te zijn afgebrand, is vervangen door een geheel nieuw woonhuis.

Het laatste tastbaar restant van deze vorm van samenwerking tussen de boeren staat dus nog op Zandoerle. Wellicht prijkt op de gevel van dit vroegere boterfabriekje eens de naam "de Lindebloem".

NOTEN:

1. Staatscourant, 20 juli 1901, no. 167.
2. S.A.R.E.K., Oirschot: O.A.A. Veldhoven 1517-1921, inv.nr. 868.
3. Notariële akte notaris B.M. Hordijk te Vessem.
4. Zie noot 2., inv.nr. 875.
5. Idem, inv.nr. 953 en 954 (landbouwverslagen).

EEN TWEEDE GENEALOGIE VAN ESCH

door **A.E.M. van Esch**

In januari 1989 verscheen in Campinia (1989 (nr. 72), blz. 22-44) een genealogie van Esch, aanvangende met Jacob Deenkens van Esch (1382-1424), in XII generaties. Een voornamelijk ambtelijke tak van schout, stadhouders, schepenen, advocaten, procureurs, notarissen, priesters en rentmeesters.

Hier volgt een tweede genealogie, aanvangend met Wouter Matheeuws van Esch (1379-1396), met XIII generaties, voornamelijk handwerklieden, zoals landbouwers, molenaars, bakkers, timmerlui en metselaars.

De jaartallen achter of onder de namen verwijzen naar de akten waarin de personen daadwerkelijk ter sprake komen. Jaartallen van geboorte, huwelijk en overlijden staan steeds aangegeven.

- I **ESCH, van**
kind: Matheus, volgt II.
- II **MATHEUS VAN ESCH**
kind: Wouter, volgt III.
- III **WOUTER MATHEUWS VAN ESCH, 1379-1394 (1)**
x Margriet, dochter Govaert van Rut,
kind: Govaert, volgt IV.
- IV **GOVAERT WOUTERS VAN ESCH, (ook genoemd Godevaert, Goijaert) 1464-1478 (2)**
x Heijlwich Heijligers,
kinderen:
1. Wouter, volgt V-1
2. Aert of Arndt, volgt V-2
3. Dirck, 1468-1473 (3)
4. Willem, volgt V-3
5. Goijaert, 1481-1482 (4)
6. Elisabeth Goijaerts van Esch 1464 - overl. vóór 1481
 x Wouter Ansem **van Eersel 1468** - overl. vóór 1481 (5)
7. Mechtelt Goijaerts 1468-1508 x Gielis Willem Voss (6)
 kinderen: 1. Willem Voss
 2. Kristijn Voss x Gielis **Mettens**
 3. Mariken Voss

4. Margriet Voss
5. Jenneken Voss

- V-1 **WOUTER GOIJAERTS VAN ESCH, 1459-1481 (7)**
x Elisabeth van Nieuwenhuijs,
kinderen:
1. Adriana, overl. vóór 14-12-1503, 1473-1508 (8)
2. Henrick, volgt Via.
- V-2 **AERT GOIJAERTS VAN ESCH, 1453-1496 (9)**
x Helena,
kind: Luijngaert Aerts van Esch, 1484 - overl. 1508 (10)
 x Gielis, zoon Gielis Dirck **Stans(sen)**,
 overl. 1503
 kinderen:
 1. Dirck Stans
 2. Maria Stans x Roef Hap Goijaerts **Keijmps**
 3. Hendricxken Stans x Dirck Jan Dircx
 4. Lisbet Stans
 5. Mechtelt Stans
 6. Heijlwich Stans x Waltgaert Claes, te Veghel
- V-3 **WILLEM GOIJAERT VAN ESCH, 1464-1491 (11)**
x Aleijt, dochter Bartholomeus Deckers
kinderen:
1. Heijlwich, 1503 (12)
 x Wilbort, zoon Mathijs Wilborts
2. Kathalijn, 1503 (13)
 x Peter Dircx **van Meegen**
3. Goijaert, 1501-1511 (14)
4. Bartholomeus, volgt VIb1
5. Aert, volgt VIb2
6. Henrick, volgt VIb3
7. Jan, 1497-1527 (15)
8. Elisabeth Willems, 1488 (16)
 x Simon Jan **Emonts**
9. Willekke dochter Willem van Esch, 1481 (17)
 x Jan Mathijs **Scoemekers**

- Vla **HENRICK WOUTERS VAN ESCH**, 1523-1531 (17)
x Margriet Aert Scremersdochter (Cremers, alias Creijns)
kind:
1. Aleijt, 1564 (18)
x Jasper Mathijssen, Chirurchijn
kind: Henrick zoon Jasper Mathijssen
- Vlbl **BARTHOLOMEUS WILLEMS VAN ESCH**, overl. 1536;
1500-1553 (19)
x Elisabeth dochter Ardt Dircx, overl. 1553
kinderen:
1. Anthonis, volgt VIIa1
2. Bartholomeus, volgt VIIa2
3. Katharina, overl. 1562, (20)
twee natuurlijke kinderen bij Dirck Corstiaan **van der Velden**, overl. 1547
1. Aleijt van der Velden x Jan Alaert **Schepens**
2. Jenneken van der Velden x Henrick Adriaan **de Crom**
x x Hendrik Dirck **van Beers**
4. Anna, overl. 1550; 1536-1565 (21)
x Henrick **Schabroucx** (alias Strabroeck)
kinderen: 1. Henrick Schaebroucx
2. Aleijt Schaebroucx x Jan Wouter **van den Bosch**
3. Ariken Schaebroucx
4. Margriet Schaebroucx
5. Jenneken, overl. 1553; 1536-1563 (22)
x Joost Dircx **Hoppenbrouwers**
kinderen: 1. Bartholomeus Hoppenbrouwers
2. Jan Hoppenbrouwers
3. Lijsken Hoppenbrouwers x Goossen
Marcelis
4. Dielis Hoppenbrouwers x Liesken van Strijp
5. Goijaert Hoppenbrouwers
6. Andries Hoppenbrouwers
7. Peter Hoppenbrouwers
6. Willemke, 1511 (23)
- Vlbb **AERT WILLEMS VAN ESCH**, overl. 1508; 1496-1538 (24)
x Kathalijn Persoens Loijen
kinderen:
1. Henricxken, 1511-1539 (25)

2. Willem 1511-1539 (26)
3. Ansem, volgt VIIb
4. Heijlken, 1511-1539 (27)
x Art Jan Ardts
- Vlbb **HENRICK WILLEM VAN ESCH**, 1496-1568 (28)
x Jenneke Keijsers
kinderen:
1. Aert, volgt VIIc
2. Bartholomeus, overl. 1555; 1551-1555 (29)
x Marieken Henrick Gijsberts
3. Juetken 1555-1556 (30)
x Andries Dirck **Seijkens**
- VIIa1 **ANTHONIS BARTHOLOMEUS VAN ESCH**, 1536-1593 (31)
x Catharina van der Ameijden
kinderen:
1. Bartholomeus, uit Oirschot vertrokken, 1564-1578 (32)
2. Jan, volgt VIIIa1
3. Peter, volgt VIIIa2
4. Henrick, volgt VIIIa3
5. Daniel, 1578-1602 (33)
6. Adriaan, volgt VIIIa4
7. Willem den Ouden, 1578-1593 (34)
8. Willem de Jongen, volgt VIIIa5
9. Elisabeth, 1578-1579 (35)
x Wouter Janssen **van Cuijck**
kind: Catharina Wouters van Cuijck
x Dielis van der Vleuten
kinderen: 1. Henrick van der Vleuten, 1678
2. Anneke van der Vleuten, 1678
3. Antonius Dielis van der Vleuten,
1678
10. Jenneke, 1578 (36)
x Hendrik Aert Henricx **van Gestel**
kinderen: 1. Aert van Gestel
2. Peter van Gestel
3. Anthonis van Gestel
- VIIa2 **BARTHOLOMEUS BARTHOLOMEUS VAN ESCH**,
1538-1558 (37)
x NN

kinderen:

1. Jan, 1554 (38)
2. Elisabeth, 1554-1562 (39)

VIIb ANSEM AERT VAN ESCH, 1511-1539 (40)

x Geertruijt Aert Martens

kinderen:

1. Margriet, 1591-1596 (41)
 - x Jan Lambrechts van Roij
 - kinderen: 1. Adriaan van Roij
 - 2. Heijlken van Roij
2. Heijlken, 1616 (42)
 - x Willem Wilborts

VIIc AERT HENRICX VAN ESCH, overl. 1577; 1555-1619 (43)

x Feijcken

kinderen:

1. Agnes Aert van Esch x Lambrecht Lambrechts **van Zon**
2. Margriet Aert van Esch x Willem Dircx Laureijssen,
 - x x Gerard Thomassen
 - kind: Peterken Willem Dirck Laureijssen
 - x Gerrit van der Laeck
3. Jenneken Aerts van Esch x Adriaen Henrick Arien **Sloodts**
4. Jan Aerts van Esch, overl. voor 13-5-1580
5. Anthonis Aert Essen, volgt VIIIb

VIIIal **JAN ANTHONIS BARTELS VAN ESCH**, overl. 1644; 1578-1638 (44)

x NN

kinderen:

1. Antonis, 1628 (45)
2. Daniel, volgt IXa
3. Dircxken, 1644 (46)
 - x Geraert Henricx **van Maestricht**

VIIIa2 **PETER ANTHONIS VAN ESCH**, overl. 1602; 1578-1602 (47)

x Barbara Matheeus de Decker (Deckers)

kinderen:

1. Matheus, volgt IXbl
2. Jan, volgt IXb2

3. Iken, overl. 1626; 1609-1624 (48)
 - x Adriaen Dircx Anthonissen, heeft onmondige kinderen (niet genoemd)
4. Mariken, 1605-1639 (49)
 - x Willem Thomas **van der Ameijden**
 - kinderen: 1. Henricxken van der Ameijden
 - x 1642 Hendrik Aert **Seijckens**
 - kinderen: 1. Willem Seijckens, ged. 1644
 - 2. Sophia Seijckens, ged. 1644
 - 3. Johannes Seijckens, ged. 1646
 - 2. Peter van der Ameijden
 - 3. Catharina van der Ameijden
 - x Jan Hubert **Faessen**
 - kinderen: 1. Hubertus Jan Faessen, ged. 1641
 - 2. Maria Jan Hubert Faessen, ged. 1643
 - 3. Hubertus Jan Hubert Faessen, ged. 1645
 - 4. Guilhelmus Jan Hubert Faessen, ged. 1648
 - 5. Lambertus Jan Hubert Faessen, geb. 1650
 - 6. Jan Jans Hubert Faessen, geb. 1655
 - 4. Thomas van der Ameijden
5. Catharina, overl. 1612; 1609-1612 (50)
 - x Henrick Jan Huijbrecht **Phennincx** (alias Vlemincx)
6. Antonia, 1612 (51)
7. Anneke, 1612 (51)
8. Elisabeth, 1612 (51)
 - x 1619 Marcelis Willems Goorts, alias Geerits.

VIIIa3 **HENRICK ANTHONIS VAN ESCH**, geb. 1546/1547, overl. 1630;

1578-1631 (52)

x Catharina Corstiaan Jan **Bollen**

x x Aleijt Pauwels **Haubraecken**

kinderen:

1. Anthonis, volgt IXc
2. Jan, 1629-1654 (53)
3. Daniel, 1623-1631 (54)

- VIIIa4 **ADRIAAN ANTHONIS VAN ESCH**, molenaar, overl. 1608 (55)
 x Heijlken van de Put (56)
 kinderen:
 1. Anthonis, volgt IXd 1
 2. Peter, volgt IXd2
 3. Daniel, volgt IXd3
- VIIIa5 **WILLEM ANTONIS VAN ESCH** (alias Willem de Jonge)
 1578-1624 (57)
 x Eva Adriaen Hixdoers
 kinderen:
 1. Anthonis, 1617 (58)
 2. Maijken, 1617-1676 (58)
 x Isaias **van Bressel**
 x x Willem Dirck **van Beerwinkel**
 kinderen 2e echt: 1. Dirck van Beerwinkel, ged. 1631
 in 1660 naar Oost Indië
 2. Willemke van Beerwinkel, ged. 1632
 x Jan Evert van Amelroij
 3. Geertruijt van Beerwinkel, ged. 1636
 3. Baijken (Barbara), 1628 (58)
- VIIIb **ANTHONIS AERT ESSEN**, alias Anthonis Aert Henrick
 van Esch (58)
 x NN
 kinderen:
 1. Peter, 1582 (58)
 2. Mariken, 1582 (58)
 x Hendrik Willem **Smetsers**
 3. Anthonisken, 1582 (58)
 x Jan Jan **Peters**
- IXa **DANIEL JAN ANTHONIS VAN ESCH**, geb. 1599, overl. 1670 (60)
 x NN
 kind:
 1. Dijnphna, overl. vóór 1684 (61)
 x 1670 Jan Goijaert **van Dessel**, uit Liempde (x x 1684
 Eijsken Dirx **Vlemmincx**)
 kind uit le echt: 1. Joanna van Dessel, ged. 1671
- IXbI **MATHEUS PETER ANTHONIS VAN ESCH**,
 1607 - overl. 1639 (62)

- x Catharina Jan Wouter van Hove
 kind:
 1. Peter, 1632-1643 (63)
- IXb2 **JAN PETER ANTHONIS VAN ESCH**, geb. 1589, 1612-1678 (64)
 x 1620 Elisabeth Adriaans
 kind:
 Petrus, volgt Xa.
- IXc **ANTHONIS HENRICK ANTHONIS VAN ESCH**, molenaar,
 geb. 1584, overl. 1661
 1606-1662 (65); Schepen 1645, 1649, 1650
 x Catharina Clabbers, alias van Pelt (66)
 x x Heijlken Willems
 kinderen le echt:
 1. Peter, 1628-1679 (67)
 2. Heijlwich, 1637 (68)
 kinderen 2e echt:
 3. Anthonis, volgt Xb
 4. Bartholomeus, 1647 (69)
- IXd1 **ANTONIUS ADRIANUS ANTONIS VAN ESCH**, 1606-1624 (70)
 x Heijlken dochter Daniel van der Schoot
 kinderen:
 1. Jan, 1613 (71)
 2. Willem, 1613 (71)
- IXd2 **PETER ADRIAAN ANTHONIS VAN ESCH**, molenaar,
 overl. 1632, 1609-1632 (72)
 x Margaretha Dirx van Hout
 kinderen:
 1. Dirck (1634-1635) (73a)
 2. Adriaan 1639-1651, molenaar (73), naar Turnhout
 3. Antonius, 1639-1651, molenaar, naar Moll (74)
 x Magdalena van Gompel
 onmondige kinderen te Moll in 1651
 4. Jan, 1634-1650 (87)
 5. Maria, 1647-1648, religieuse te Antwerpen (75)
 6. Marten, 1642-1651 (76)
 7. Heijlken, ged. 1626, 1637-1648 (77)
 8. Petronella, ged. 1629, 1648-1660 (78)
 x Henricus **van Hersel**

- IXd3 **DANIEL ADRIAAN ANTHONIS VAN ESCH**, 1610-1624 (79)
x Jenneke Daniel Willem vanden Maerselaer.
- Xa **PETRUS JAN PETERS VAN ESCH**, ged. 1628, oven. 1682.
1648-1704 (80)
x 1663 Adriana Oerlemans
x x 1674 Maria (Harsken of Henricxken) Matheeuws van Hersel
(x x 1683 Peter Dielis van de Ven)
kinderloos
- Xb **ANTHONIS ANTHONIS HENRICX VAN ESCH**, ged. 1627,
overl. 1682; 1653-1689 (81)
x 1650 Arnolda Eeckerschoot
x x 1661 Joanna van Coll, alias Verhoeven
x x x Anna de Croon
kinderen le echt:
1. Joannes, ged. 1651, oven. 1684, priester (82)
2. Bartholomeus, volgt XI
2e echt:
3. Antonius, ged. 1662, overl. 1664 (83)
4. Petrus, ged. 1663 (83)
5. Maria Helena (met roepnaam Helena Maria), ged. 1664 (84)
x 1688 Joannes Cornelis **van Leuven**, uit Arendonk
6. Arnolda, ged. 1666 (85)
7. Petrus, ged. 1667 (85)
3e echt:
8. Maria, ged. 1671 (86)
- XI **BARTHOLOMEUS ANTHONIS ANTHONIS VAN ESCH**,
ged. 1654, overl. 1690, 1661-1700 (89)
x Cornelia Verbeek
kinderen:
1. Petronella, ged. Boxtel 1675 (90)
2. Henricus, volgt XII
3. Joannes, ged. 1678 (91)
4. Maria, ged. 1679 (92)
x 1714 Peter Adriaan **van den Heuvel**, (x x 1723 Henrica
van de Ven)
kinderen: 1. Maria van den Heuvel, ged. 1715
2. Bartholomeus van den Heuvel, ged. 1717
x 1742 Barbara Hasselmans

3. Joanna van den Heuvel, ged. 1720
(uit 2e echt nog vier nakinderen)
5. Arnoldina, ged. 1681 (93)
6. Walterus, ged. 1685 (93)
- XII **HENRICUS BARTHOLOMEUS ANTHONIS VAN ESCH**,
ged. 1676, overl. 1745, 1722-1745 (94)
x 1707 Adriana de Roij
kinderen:
1. Anna Maria, ged. 1708 (95)
x 1744 Henricus **Besters**
2. Anna Maria (roepnaam Maria Anna), ged. 1709 (96)
x 1744 Nicolaas **Donckers**
kinderen: 1. Anna Maria Donckers, ged. 1745
x Petrus Frans **de Roij**
kinderen: 1. Francis de Roij, ged. 1771
2. Anna Maria de Roij, ged. 1780
3. Nicolaas de Roij, ged. 1782
4. Cornelius de Roij, ged. 1787
2. Henrica, ged. 1748
x Willem Frans **van den Heuvel**
kind: Cornelia van den Heuvel, ged. 1789
3. Catharina Donckers, ged. 1751
3. Bartholomeus, volgt XIII-1
4. Petrus, volgt XIII-2
5. Wilhelma, ged. 1717, overl. 1794 (97)
x 1770 Mathijs Adriaan **van Overbeek**, weduwnaar Maria
Bressers
- XIII-1 **BARTHOLOMEUS HENRICUS BARTHOLOMEUS VAN ESCH**
ged. 1711, overl. 1785, 1748-1792 (98)
x 1750 Anna Lemmens, uit Bladel, ged. 1792
kinderen:
1. Anna Maria, ged. 1752
2. Catharina, ged. 1755
3. Henricus, ged. 1756
(Begraven het kind van Bartholomeus van Esch, resp: 1756, 1759
en 1759)

- XIII-2 PETER HENRICUS BARTHOLOMEUS VAN ESCH**, ged. 1715,
overl. 1760, 1752-1760 (99)
x 1752 Joanna Maria Hoevenaars
kind:
1. Lucia, ged. 1754, over!. 1789, Geestelijke dochter (100)

NOTEN**TOELICHTING:**

Alle gegevens zijn afkomstig uit het Streekarchief te Oirschot, tenzij anders vermeld.
Voor de verwijzing naar de aangehaalde bronnen zijn de volgende afkortingen en notaties gebruikt:

- Oorkonden c.q. Charterverzameling Oirschot; vermelding: datum oorkonde.
RA Rechterlijk Archief Oirschot-Best; inventarisnummer en folio.
NA Notarieel Archief; inventarisnummer met jaar of actenummer.
V → ⇒ Verpondingsregister; titel, deel en folio.
Kr = Kerkrekeningen Oirschot-Best 1581-1785; jaartal en folionummer.
DTB = Doop-, Trouw- en Begraafregisters van Oirschot en Best, parochie en gemeente, met inventarisnummer.

1. 1397.09.10; 1379.09.10; 1382.10.02; 1386.10.02; 1386.21.02;
1389.13.10; 1396.13.05; 1424.31.01; 1424.31.07; 1464.23.08;
1467.21.06; 1470.16.05; RA 122a-19v; 122b-12,26; 123-122.
2. RA 122a-33; RA 123-169; RA 124a-11; RA 125b-516
3. RA 122b-18v; RA 123-369; RA 126c-90; RA 134a-95,96; RA 140a-75.
4. RA 124b-95,178.
5. RA 122a-17,18v; RA 122b, 18v-21; RA 123-369; RA 124a-27; RA 124b-41;
RA 126c-90.
6. RA 122b-18v; RA 123-369; RA 126c-317; RA 128-138.
7. RA 122a-7v, 10,34,86; RA 122b-28; RA 124b-95; RA 125a-12; RA 134a-95,96.
8. RA 123-402,437; RA 124a-2v,10,22,24; RA 124b-31,37,142,202,253,259;
RA 125b-543; RA 126c-317; RA 127-298; RA 128-138.
9. 0 1453-25.01; 1455.12.11; RA 122a-18v-22; RA 123-43,307,369; RA 124a-30;
RA 124b-2v,142,207,232, 262; RA 124a-8,9,27; RA 126b-26,94; RA 126c-52,90;
RA 134a-95,96.
10. RA 124b-262; RA 126c-317,323; RA 127-215; RA 128-115 ev..
11. RA 122a-7v,8,9,10,11,18v; RA 122b-18v; RA 123-85,123,229,307,369; RA 124a-
2,8,10,11,11v,13v,17,23v; RA 124b-95,121,171,184,186,207,232,287,294;
RA 125a-12,167,193; RA 125b-509,577,592,601; RA 126b-364; RA 126c-90,196;
RA 127-5,127; RA 128-336.
12. RA 126c-317.
13. RA 126c-317.
14. RA 126c-196,317; RA 128-138-483.
15. RA 126b-96; RA 126c-196,315; RA 128-10,120,278,461,510; RA 130a-277;
RA 142b-279.

16. RA 125a-167,193.
17. RA 129b-202; RA 131a-296.
18. RA 139d-468v.
19. RA 126c-89,90,177,196,317,323; RA 127-127; RA 128-40,118,120,121,138,
336,473; RA 129a-107,313; RA 132-269-271; RA 133b-73,74; RA 134a-1;
RA 136a-266; RA 137b-27.
20. RA 132b-269; RA 133b-73,74; RA 134a-1,2,3; RA 136a-297; RA 137b-27,50;
RA 138a-124,125; RA 138b-107; RA 139a-59,143v,145; RA 139b-160,251;
RA 139d-402,403,504; RA 140a-66v; RA 142a-162,270; RA 147a-91.
21. RA 132b-270,306,307,446,447; RA 134a-2; RA 136b-23,376; RA 137b-50;
RA 137b-50; RA 138a-124; RA 139-536;
22. Als merendeel 21 en: RA 137b-48,49,50; RA 139c-293.
23. RA 128-513.
24. RA 126a 282; RA 126b-94,271; RA 126c-89,176,196,317; RA 127-122,123;
RA 128-138,483; RA 131a-218,
25. RA 128-483; RA 129b-286; RA 131a-218; RA 133b-73,74.
26. Als 25.
27. Als 25.
28. RA 126a-295; RA 126b-147,162; RA 126c-133,196,255,317; RA 127-21,282,305;
RA 128-138,273,287,550; RA 129a-32,313; RA 133b-73,74; RA 137c-75,76;
RA 140b-309.
29. RA 137a-183; RA 137b-75,76; RA 137c-151.
30. RA 137b-75,76; RA 137c-238.
31. RA 132b-269,270,271; RA 133b-73,74; RA 134a-1,2,3; RA 135a-160;
RA 136a-266,297; RA 136b-376; RA 137a-64; RA 137b-27,39,40,50; RA 137c-211;
RA 138a-124; RA 138b-32,34,107,281,363; RA 138c-327; RA 139c-293;
RA 139c-402,536; RA 140a-42,44; RA 140b-384v; RA 141a-7v,17v,63v,100,179;
RA 141b-289; RA 142a-156,267,268; RA 142b-121,254,202; RA 143a-44; RA
144a-122.
32. RA 139d-584; RA 142a-156/267; RA 144c-444v.
33. RA 142a-156,267; RA 144c-444v; RA 145b-252.
34. Als 33.
35. Als 33.
36. Als 33 en RA 152-19,20. DTB-101.
37. RA 132b-269,270; RA 133b-73,74; RA 134a-1,2; RA 136a-297; RA 136b-376;
RA 137b-27,49,50; RA 138a-124,125; RA 138b-107.
38. RA 137b-346.
39. Als 38 en RA 139d-402,403.
40. RA 128-483; RA 129b-158,286; RA 131a-218; RA 131b-333; RA 133a-73,74.
41. RA 143c-428v; RA 144b-333; RA 144c-412.
42. RA 148c-81.
43. RA 137b-75,76; RA 138b-9,10; RA 141a-32v,70v; RA 142a-13,23,174v;
RA 142b-62,222; RA 142c-96,340; RA 143b-300v; RA 144b-337v; Kr-1619-2.
44. RA 142a-156,267; RA 144c-444v; RA 153-437,468v; RA 186-302; RA 187-16v;
RA 190-272v; RA 191-1639, 10 en 11.02.
45. RA 153-468v.
46. RA 169-173.

47. RA 142a-156,267; RA 143a-133; RA 143c-414v; RA 144a-51v; RA 144b-253; RA 144c-444c,465; RA 145b-331; RA 146c-136; RA 147a-145; RA 147b-82; RA 147c-26; RA 150a-130; Kr 1590-80; DTB-101.
48. RA 146c-136; RA 147c-26; RA 150a-83,180,185; NA 5044-1626.20.02.
49. RA 146a-35; RA 146b-9; RA 146c-136; RA 147c-26,148; RA 162-113; RA 164-113,217,164,384; Kr 1612-26; DTB 102-103.
50. RA 146c-136; RA 147c-26,145.
51. RA 147c-26; DTB 112.
52. RA 142a-156,267; RA 143b-267v; RA 144a-85,109; RA 144c-444v,465; RA 146a-153; RA 146b-118,210; RA 146c-112,136,194; RA 147a-110,300; RA 147b-40,97; RA 147c-26,110; RA 148a-157; RA 149c-129v,156,129v,173; RA 150a-156,167,180; RA 150b-182; RA 152-97,254,255; RA 155-22; RA 156-348; NA 5044-1626.27.04.
53. RA 154-151; RA 155-22; RA 156-348; DTB 103.
54. RA 156-348.
55. RA 142a-156,267; RA 142b-121,123,253,255; R 142c-160,430; RA 143a-91,92,93; RA 143b-274,267b,279v; RA 143c-354,375,415,431v,443v; RA 144a-9; RA 144b-208v,240,242v,257v,273v,330,346; RA 144c-384,386,404,444v,465; RA 145b-235; RA 146a-63,100,226; RA 146b-57,175,296,318; RA 147a-23; RA 147c-167; RA 148d-58; RA 150a-116.
56. RA 148c-180; NA 5044-1624.15.08.
57. RA 142a-156,162,267,270; RA 144b-133v; RA 144c-444v, 465v; RA 146c-34; RA 147c-110,167,179,242,244,247; RA 148b-48,185,190; RA 149-37; RA 150a-143; RA 153-440,444; RA 150a-166. Kr 1596-42v. NA 5036-1599.17.12; NA 5034-1620.27.11.
58. RA 148d-48; RA 153-195; RA 218-1676-4. NA 5034-1620; NA 4124-162; NA 5152-1671. DTB 102.
59. RA 142c-96,340.
60. RA 153-468v; RA 169-173; RA 209-1654.19.05; RA 213-1665-47; NA 5106-93; NA 5108-22; NA 5079-35; NA 5136-15.
61. RA 213-1665-47; RA 202-1684.28.02; RA 222-1685-79; NA 5079-35; DTB 104,113,119.
62. RA 146b-3,10,244,289,340; RA 147b-26; RA 147c-148; RA 147c-148; RA 148d-147; RA 149a-92-51-163; RA 149b-123,125,126; RA 150a-101; RA 150b-49; RA 157-348; RA 160-94; RA 163-234; RA 179-45-78; RA 189-1637.26.08; RA 190-272v,338v; RA 191-1639; NA 5043-1621; NA 5044-626; Kr 1639-17r.
63. RA 157-348; RA 160-94; RA 167-107; RA 168-65.
64. RA 147c-26; RA 157-341; RA 164-55,217,164,384; RA 186-301; RA 187-254v. NA 5109-28; Na 5135-53; NA 5103-1662,1663; DTB-102.
65. RA 146a-30,85; RA 146b-47,217; RA 149c-129v,173; RA 152-254,255; RA 153-339; RA 154-153; RA 155-22,454; RA 156-348; RA 157-85; RA 159-125; RA 162-229,349; RA 164-114; RA 166-382; RA 167-296; RA 170-469,712; RA 170-1645; RA 173-400,291,476; RA 174-21; RA 171-52v; RA 172-430,608; RA 174-88,254,341; RA 164-113; RA 165-68; RA 179-78,126v; RA 180-68; RA 186-90,372; RA 187-16v, 210,213,225,277; RA 188-27v,205v,289; RA 189-8,253,275v, 339; RA 190-188; RA 196-1659.16.01; RA 211-1659-27,1661-225.

- Kr. 1621-126v,167; Kr 1625-210r; Kr 1630-..; Kr 1632-70v. Kr 1633-18v,24r; Kr 1635-26r,28v; Kr 1636-23v,24v; Kr 1638-32v,33r; Kr 1639-39v; Kr 1641-38v; Kr 1642-40r,39v,2; Kr 1643-40v; Kr 1644-41r,37r,37v; Kr 1642-42r; Kr 1645-20r,20v,79r,27v,24r,32r,35r; Kr 1646-45r; Kr 1649-49v; Kr 1650-92r; Kr 1651-14; Kr 1673-40; Kr 1676-15; Kr 1677-23v. Na 5044-1623; Na 5093-46,57,8,11; NA 5094-61,168,287; NA 5095-45,57; NA 5096-141; NA 5097-75; NA 5107-27; NA 5108-16; NA 5109-35; NA 5056-1650; NA 5229-45; NA 5132-37; NA 5063-1657; NA 5133-35; NA 5117-16. DTB 001; DTB 102,103,112.
66. RA 146a-85 RA 150a101; RA 153-339; RA 167-296. NA 5093-46; NA 5132-35.
67. RA 153-339. NA 5093-46. DTB 105.
68. RA 162-350.
69. DTB 112,
70. RA 146a-226; RA 147a-23,254,256; RA 147c-238; RA 148c-74; RA 148d-180. NA 5044-1624.
71. RA 147c-238.
72. RA 142c-123/2.55; RA 142c-160/430; RA 143b-260v; RA 146b-296; RA 146c-79, 121, 202; RA 147a-23,254,206,302,257; RA 147c-3,257; RA 148a-32,36; RA 148b-218; RA 148c-74,135,144,149; RA 148d-48,126,180; RA 149a-67; RA 150a-129; Ra 152-352; RA 153-195,359,437v,440,444,450,468,339; RA 156-2; RA 157-85; RA 162-350,107,101; RA 164-113,114,217; RA 166-273; RA 167-240; RA 171-526; RA 186-303,326; RA 187-213/225. Kr 1619-13; Kr 1646-45r. NA 5044-1624; NA 5093-113; NA 5094-187; NA 5095-57; NA 5107-5. DTB 102.
73. RA 164-113,114; RA 171-526; RA 173-140,152,291,302,476; RA 174-88,91,269, 404. RA 211-14,59,149; NA 5056-22. NA 5095-57; NA 5097-22.
73. RA 187-213/225.
74. RA 164217; RA 166-273; RA 167-240; RA 171-526; RA 173-152, 291,476; RA 174-22. NA 5095-57; NA 5056-1650; NA 5096-22.
75. DTB 102; NA 5094-187; NA 5095-57.
76. DTB 102,112; NA 5095-57; NA 5056-1650; NA 5097-22; RA 171-526; RA 173-152,291,476, RA 174-21; RA 187-213/225.
77. DTB 102. RA 162-350; RA 171-526; NA 5095-57.
78. DTB 102. RA 171-526; RA 173-152; RA 174-21,341; RA 211-1659-149. NA 5063-45v,12; NA 5095-57; NA 5096-22.
80. NA 5077-6; NA 5105-1673; NA 5109-11,20,52,53; NA 5110-20,75,76,89; NA 5111-62; NA 5112-94,116; NA 5113-21,54,82; NA 5114-53; NA 5117-16,33,36, 56,69,80,83,87,115; NA 5118-17; NA 5123-81; NA 5132-22; NA 5139-125; NA 5154-66; NA 5156-115; NA 5176-1682; NA 5177-1683. DTB 102,103,113,119,114. Kr 1673-3; Kr 1677-15; Kr 1682-8; Kr 1683-121r; Kr 1684-16v; Kr 1687-15r; Kr 90-1734-passim. DTB 102,103; RA 190-1673; RA 218-65; RA 221-216; RA 233-315; RA 234-13.
81. DTB 103,104,112,113,152,153. V Kerckhof 1-116. NA 5060 1654; NA 5075-28; NA 5087-1670; NA 5088-1671; NA 5090-1660; NA 5103-1660,1662; NA 5105-68; NA 5109-32; NA 5114-75; NA 5113-11; NA 5116-16; NA 5117-17,18,19, 101,115; NA 5118-82; NA 5119-84; NA 5120-77,94,111; NA 5121-29; NA 5123-2; NA 5125-146; NA 5130-45; NA 5132-9; NA 5133-35; NA 5134-59,78,85; NA

- 5135-99,153; NA 5137-67,68; NA 5139-59,110,123; NA 5140-75,111; NA 5144-78; NA 5162-17; NA 5177-1684. RA 196-1659; RA 197-1661,1663; RA 198-1669; RA 211-27,149,150,225; RA 213-1664; RA 214-1667; RA 215-1669,304,1670-1; RA 216-309,312, 315,35; RA 217-4; RA 212-105,177,222,295,320,322; RA 218-3; RA 219-13; RA 200-1678,1679; RA 201-1680,1681,1682; RA 220-16; RA 221-199; RA 222-58; RA 245-269v.
82. DTB 105. NA 5085-1672; NA 5117-16; NA 5124-10; NA 5166-1681; NA 5168-1700. RA 212-295; RA 217-4v; RA 218-9; RA 222-58.
83. DTB 103.
84. DTB 103,114,154. NA 5134-59; NA 5166-1681. RA 204-1691; RA 222-58.
85. DTB 104.
86. DTB 104. NA 5152-12.
87. NA 5056-1650; NA 5095-57; NA 5097-22; Kr 1649-79v. Ra 171-526; RA 173-140,152; RA 187-213/225.
89. NA 5117-16; NA 5124-10; NA 5165-1681; NA 5166-1681; NA 5167/1689; NA 5168-1700; NA 5174-1693; NA 5176-1680; NA 5177-1683. V Kerckhof 1-130, 11-148. Kr 1684-19r; Kr 1687-18r; Kr 1694/1698-26; Kr 1698/1699-24v; Kr 1700/1704-21; Kr 1709-79; Kr 1720-54v,64r. DTB 106,107. RA 190-1676; RA 201-1681; RA 202-1683,1684,1685; RA 199-1676; RA 203-1686; RA 212-295; RA 218-4; RA 222-24,58,84; RA 223-42,47; RA 224-29,56; RA 225-197; RA 227-121; RA 203-78; RA 237-283.
90. Rijksarchief 's-Hertogenbosch.
91. DTB 105.
92. DTB 105,106,107,114,156; NA 5171-1722,1723.
93. DTB 105.
94. DTB 107,108. NA 5171-1732; V Kerckhof 11-148, 111-191; Kr 1749-7v,6r. RA 239-67v; RA 242-50; RA 244-54; RA 245-26; RA 248-57v,143v; RA 249-224,266;v RA 251-25v,187.
95. DTB 106,115,157.
96. DTB 106,108,110,115,157; V Kerckhof 111-115,191.; V Kerckhof IV-83; NA 5190-1773. RA 276-368v; RA 257-187; RA 251/90v,63; RA 255-152.
97. DTB 107,108,115,120,148,149,158. NA 5189-1765; NA 5190-1773. RA 249-273,275; RA 250-34v; RA 251-187,190v, RA 255-152v, 161.
98. DTB 107,108,115,157,167. V Kerckhof 11-95,111,128,191,200; V Kerckhof 111-128,191,200; V Kerckhof IV-92; V Kerckhof V-95,128. Kr 1764-1767. NA 5189-1763,1866,1768; NA 5190-1771,1773,1777,1779,1785. RA 247-269; RA 249-66,228; RA 250-2,137v; RA 251-22,187,190v; RA 254-48v; RA 255-53,152v.
99. DTB 108,115,157. NA 5187-1755. RA 249-273,275; RA 250-34v.
100. DTB 108,127,148,149. NA 5187-1755; NA 5190-1771,1773,1777,1782; V Kerckhof 111-58,191; IV-92. RA 250-34v,52,2; RA 251-187,190v; RA 254-187.

**** MEDEDELING ****

UITGAVE LITERATUURVERZICHT VAN VELDHOVEN

In oktober verschijnt een literatuuroverzicht van „alle" publicaties betreffende de gemeente Veldhoven (met Meerveldhoven, Oerle en Zeelst).

Opgenomen zijn de titels met de namen van de auteurs van boeken, tijdschrift-artikelen, brochures, rapporten en bijzondere uitgaven bij festiviteiten, jubilea en andere gelegenheden.

De titels zijn gegroepeerd in onderwerpen zoals archeologie, geschiedenis, onderwijs enz.

Deze 25 pagina's tellende uitgave is verkrijgbaar á f 5,- bij de Veldhovense boekwinkels: Boekhandel Verhagen b.v., Provincialeweg 64 en City Centrum, Pleintjes 64, Veldhoven.

Toezending is ook mogelijk na overmaking van het verschuldigde bedrag, vermeerderd met f 2,50 verzendkosten, op postbank nr. 728050 t.n.v. **Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven.**

IV. OIRSCHOT BLIJFT BAAS OP EIGEN GEMEYNT

Een 16de eeus geschil met Woensel

door M. van der Heijden-Bruning

In het oud archief van Oirschot en Best bevindt zich, in de vorm van een zeer ruim bemeten charter, een vonnis uit 1546 betreffende de zuidelijke gemeeynt.¹⁾ Het bevat een samenvatting van het proces waarvan het de uitkomst is, maar is zo wijdlopg opgezet, dat een letterlijke transscriptie de lezer buitengewoon zou vermoeien. Ik wil het daarom aan u voorleggen door middel van een omschrijving met hier en daar een citaat.

In de jaren dertig van de 16de eeuw komt Oirschot met Woensel in conflict inzake het gebruik van en de jurisdictie over (het vanouds Oirschotse deel van) de gemeeynt tussen beide dorpen. In november 1536 hebben de "scepene, geswoeren, raidsluyden ende die gemeynen naebuere ende ingesetene onser vryheyt van Oirsschot" er genoeg van. Zij wendden zich tot de Raad van Brabant in Brussel, en daar wordt door hen "in substantiën gethoent ende te kennen gegeven" hoe de grens van hun zuidelijke gemeeynt volgens de uitgifte van 1311 loopt.²⁾ (Over wat ook als bewijs kan worden aangevoerd: de tweede verkoop van een gedeelte van deze gemeeynt in 1466, de daarbij bevestigde grenzen en extra betaalde koopsom, wordt niet gerept.)

Aldus: "... van der plaitssen genoempt Ten Lake tot Voscuylen, van Voscuylen tot Hoberch, ende van Hoberch tot Eckenrijt, ende van Eckenrijt tot Lantvoirt, van Lantvoirt totter plaitssen geheeten Ten Twee Boomkens, ende van daer tot Oirsschot, ende van Oirsschot totten Papenvelt, ende van Papenvelt tot hintten van der heyden der kinderen wijlen genoempt Deenskenskinderen" De schrijver heeft dus hier en daar iets foutief gespeld, maar het is duidelijk wat er bedoeld wordt.³⁾ Deze "heyde ende gemeeynte" is indertijd door hertog Jan "vercocht" voor 150 pond alsmede een jaarlijkse cijns van 40 schellingen te voldoen op Allerheiligen. De ingezetene van Oirschot mochten door het er kopen van stukken gemeeynt aan particulieren deze bedragen terugverdienen. De verplichting van de hertog hiertegenover was, de genoemde inwoners "tegen alle dieghene die hen in der voirscreven heyden oft gemeeynten souden willen turberen oft injurie doen, te beschudden ende deffenderen".

Welnu, het "injurie doen" heeft plaats gehad, dus het "deffenderen" is noodzakelijk geworden. Vele jaren is het goed gegaan: aangetroffen vreemd vee is geschut; erven zijn verkocht aan inwoners van Woensel en andere dorpen; stukken grond zijn tegen betaling tijdelijk aan Woenselnaren in gebruik gegeven en

na restitutie van het betaalde terug-ontvangen. Echter: nu zijn die van Woensel een groot deel van de Oirschotse gemeeynt (wáár precies, wordt niet aangeduid) zo maar gaan gebruiken, "seggende dat zij daerinne oic souden gericht sijn". Ze hebben hun vee er op gedreven en hebben er heide gemaaid, alsof de gemeeynt aan hen toebehoorde. Maar wat het ergste is: zij hebben zich verstout, in augustus laatstleden (1536) "met grooter macht van volcke in der voirscreven heyden ende verre binnen den voirscreven limiten, bijnae een halfve ure ghaens, te stellene een rat, ende daer eenen persoene gericht oft geëxecuteert ende aldaer op 't voirscreven radt gestelt, hoewel nochtans dat al lach onder onse gerichte ende jurisdictie ende van onsen hooch schouthet van Den Bossche, gelijk oic tot anderen tijden die voirscreven hoochschouthet omtrint den voirscreven pale tot Woenssele weerts selve, als wesende onder zijnder jurisdictie, daer eenige delinquanten hadde geëxecuteert, ende daer een galge hebbende doen stellen. Soe dat die voirscreven van Woenssele nyet alleene en pretendeerden te usurperene dieseive gemeeynte in prejudicie van den voirscreven supplianten, maer oic extendeerden henne limite ende jurisdictie in afnemingen ende prejudicie van onser hoocheyt ende jurisdictiën". Met andere woorden: het ten uitvoer leggen door Woensel van een doodvonnis (radbraken) op de Oirschotse gemeeynt - dat kan echt niet (".... dwelck hen nyet en behoirde toegelaten te worddene"). Dit gaat verder dan een betwisten van het gebruiksrecht; het raakt aan de jurisdictie (rechtsmacht, bevoegdheid van personen of colleges tot rechterlijk optreden). De jurisdictie over het stuk gemeeynt waar het rad is geplaatst, ligt, zo vinden die van Oirschot, bij degenen die het gebruiksrecht daarvan vroeger van de hertog hebben gekocht - bij henzelf dus. En 66k, zo wordt vermeld, bij de hoogschout van Den Bosch (die immers in de gehele Meierij nog boven de plaatselijke chouten bevoegd is tot het eisen en executeren van vonnissen). Van het optreden van de hoogschout op de gemeeynt wordt een voorbeeld uit het verleden aangehaald. Misschien moeten we uit de tekst begrijpen, dat het oprichten van een galg toen aan de Woenselse zijde van de grens gebeurde. Maar aan welke kant en in het belang van welk dorp dan ook, de hoogschout was daar bevoegd; de Woenselnaren zelf echter mogen in hun rechtsuitoefening de in de documenten vastgelegde grenzen niet overschrijden.

Met veel omhaal van woorden wordt hierna in het vonnis beschreven, hoe Woensel op verzoek van Oirschot voor de Raad van Brabant is gedagvaard. Op 9 mei 1537 eist Oirschot, dat zijn recht op de desbetreffende grond, met uitzondering van die gedeelten welke aan Woenselnaren zijn verkocht, volgens de bewijzen wordt bevestigd en dat de tegenpartij wordt veroordeeld tot betaling van alle proceskosten. Woensel geeft vooralsnog geen duimbreed toe, en vraagt op 17 oktober 1537 om het doen van "ostensie oculair" (het ter plaatse bekijken en aanwijzen van de grens in het betwiste gebied), waarbij gespecificeerd zal moeten worden welke erven door Woensel en Oirschot wederzijds uit de gemeeynten

aan elkaars inwoners zijn verkocht of verhuurd. Op 24 oktober 1537 stemt Oirschot daarmee in. Pas op 1 september 1540 (bijna drie jaar later dus- en de schrijver maakt geen melding van nieuwe ontwikkelingen in het grensgebied gedurende die tijd) is de zaak zover gevorderd, dat de datum van de "designatie oft ostensie oculair" wordt vastgesteld op "maendage doe naestcomende in acht dagen". Een verslag van hetgeen zich op de heide heeft afgespeeld, ontbreekt jammer genoeg; uit een hierna nog te bespreken declaratie van kosten kan men wel opmaken, dat de bezichtiging inderdaad heeft plaatsgehad, en dat er daarna in huize "De Wildeman" nog het een en ander is verteerd.⁴⁾

Degene die het vonnis heeft geschreven, gaat hierna verder met de opsomming van de stadia van het proces. Op 15 februari 1541 (in Paasstijl 1540) beslist de Raad van Brabant, dat de gedaagden voorlopig niet meer mogen antwoorden en dat de eisers hun "prouffijt oft intendit⁵⁾" met alle stukken moeten inleveren, zodat een besluit zal kunnen worden genomen. "Ende dit aller indien die voirscreven gedaeghe binnen middelen tijde nyet af en gingen der oppositiën van heuren wegen in derselver saken gedaen." Blijkbaar heeft men in Brussel dan al geen vertrouwen meer in een gunstige uitkomst voor de gedaagde partij, die geen tegen-argumenten kan leveren. Daarna blijft de zaak om onbekende redenen - het waren woelige tijden in de Nederlanden - letterlijk en figuurlijk weer enkele jaren hangen.

Op 16 juli 1545 komt er weer schot in met een tussenvonnis, dat inhoudt dat de eisers voor commissarissen uit de Raad opnieuw de in het intendit beschreven feiten moeten "thoenen ende verificeren". Hetgeen gebeurt, met behulp van getuigenissen en documenten. In de te vermelden declaratie wordt - jammer genoeg zonder data - nog gesproken over een tweede "visitatie" van de heide en verteringen door gecommiteerden in "De Rode Leeuw": dat kan bij deze gelegenheid zijn gebeurd. Op 30 september 1545 ziet Oirschot af van verdere bewijsvoering; de gedaagden krijgen kopieën van de stukken en mogen binnen drie weken nog eens antwoorden. Van Woenselse kant komt geen reactie, dus op 10 februari 1546 sluit Oirschot de zaak en vraagt een uitspraak. De Raad maakt er nu ook voor Woensel, dat blijkbaar zelf niets meer onderneemt, een einde aan.

Eindelijk, op 17 april 1546 (in Paasstijl 1545), beslist de Raad van Brabant te Brussel in naam van keizer Karel V, wiens zegel aan het vonnis wordt gehangen, dat de in de oude akten genoemde heide of gemeynt aan Oirschot toebehoort volgens de daarin aangegeven grenzen, met uitzondering natuurlijk van de aan inwoners van Woensel verkochte stukken, en dat "die voirscreven gedaeghe anders in de voirscreven gemeynte egheen gesach, recht noch actie en hebben, ende dat zij daerom dieselve met heuren beesten noch anderssins nyet en sullen moegen genyeten noch gebruycken".

Aan het einde van het vonnis staat geschreven, dat Woensel de proceskosten moet betalen, nadat die door de Raad van Brabant zullen zijn getaxeerd. Van de declaratie die Oirschot in dit verband opstelt, is hiervoor al twee maal melding gemaakt. Het document heeft de vorm van een originele Oirschotse schepenaakte waarin de kosten gemaakt voor reizen, afschriften en dergelijke worden bevestigd; het is gedateerd 24 mei 1546 en het is op de een of andere manier in het Oirschotse archief achtergebleven of teruggekeerd. Opvallend is de passage: "Ende omdat men die voirscreven kosten van heurder personeelen comparitiën in der voirseyder zaecken bij die van Oirschot dairinne gevaceert, soude ten minsten kosten mogen worden getaxeert Hier zal wel geen medelijden met de verliezende partij in het spel zijn. Ofwel men wil niet het risico lopen dat de Raad de declaratie te hoog vindt en dus niet accepteert, ofwel men bedoelt te zeggen dat Oirschot er zelf zeker geen onkosten aan wil overhouden. Het opmerken waard is ook, dat niet alleen het plaatselijk bestuur zich met de kwestie heeft beziggehouden, maar dat ook de priester Pauwels Verbeeck verscheidene malen in het belang van de zaak onderweg is geweest.

Van het vonnis is later, tijdens de ambtsperiode van secretaris Pieter van Andel, een authentieke kopie gemaakt, die waarschijnlijk tussen 1650 en 1660 moet worden gedateerd.⁶⁾ Zo te zien heeft deze kopie een plaatsje gehad in een bundel stukken, maar dat behoeven niet noodzakelijkerwijs processtukken te zijn geweest. Er kan verband bestaan met het feit, dat Oirschot omstreeks 1654, wegens ernstige verarming, toestemming trachtte te krijgen voor het verkopen van aanzienlijke stukken gemeynt aan particulieren.⁷⁾ Er zijn geen aanwijzingen, dat er in die tijd opnieuw een conflict gaande was tussen Oirschot en Woensel. Het herplaatsen van een paal in 1654 betrof de grens met Son en leidde niet tot onenigheid.⁸⁾ Er zullen in latere jaren nog wel eens kwesties zijn geweest over het schutten van vee op of omtrent het in 1536/46 betwiste stuk gemeynt - zoals in het jaar 1700 met die van Acht; zij haalden hun meer dan 100 dieren met geweld terug⁹⁾-, maar tot echte rechtszaken zoals de hier beschrevene hebben die bij mijn weten niet meer geleid.

NOTEN

1. Oud administratief archief Oirschot, ch. 1546.04.17.
2. Zie voor deze uitgifte: J. Lijten "Oirschot kocht zijn grenzen", Campinia jrg. 20, nr. 76, blz. 8 - 10 en blz. 19 - 23.
3. Oirsschot = Orscoer; Papenvelt = Papenvoirt; Deenskenskinderen = De(e)nkenskinderen.
4. Oud administratief archief Oirschot, ch. 1546.05.24.

5. M. van Hattum en H. Rooseboom, "Glossarium van oude Nederlandse rechtstermen", Amsterdam 1977, blz. 166. Een intendit is een geschrift, dat de eisende partij moet overleggen teneinde te bewijzen dat haar eis rechtmatig is, en wel in gevallen waarin de tegenpartij de aanspraak eenvoudig ontkent zonder zelf bewijsmateriaal voor haar standpunt aan te dragen, vaak ook zonder zelf te verschijnen.
6. Oud administratief archief Oirschot, voorlopig inventarisnummer 7824.
7. Oirschots schepenprotocol van 1654, fol. 257.
8. Oirschots schepenprotocol van 1654, fol. 281.
9. Oirschots schepenprotocol van 1700, fol. 61.

V.

KEMPISCHE CURIOSA 13

DE WALS VAN STRATEN

door J. Lijten

Op zekere morgen in 1929 liet schoolopziener Beliën in Oirschot zijn koetsier het rijtuig inspannen en terwijl hij instapte gaf hij opdracht om naar Straten te rijden. Beliën maakte wel meer van die onverwachte visites op de scholen, die onder zijn toezicht stonden.

Zo zag de Stratense jeugd het rijtuig van de schoolopziener voorrijden en ging alvast extra recht in de banken zitten in afwachting van zijn komst. De hoge bezoeker verscheen echter niet in de klas maar bleef in de gang enkele minuten praten met bovenmeester J. van Etten, die hem ter begroeting tegemoet was gegaan, waarna hij weer in zijn rijtuig stapte en terugkeerde naar Oirschot. Terugrijdend door de Kasteellaan, nu Montfortlaan, zag hij met genoegen, dat enkele gemeente-arbeiders bezig waren het fietspad tussen de bomen te effenen en te voorzien van een laag sintels. De vooruitgang was ook in Oirschot doorgedrongen.

Na het korte intermezzo was op de Stratense school het werk hervat en alles ging zijn gewone gezapige gang, totdat om half twaalf de bovenmeester aankondigde, dat iedereen, als om half twee de school weer begon, klompen aan moest hebben. Nu hadden bijna alle Stratense schoolkinderen altijd klompen aan, maar deze opdracht moest iets bijzonders inhouden, waarover de meester zich echter niet uitliet, ook niet toen zijn zoon 's middags aan tafel daarnaar voorzichtig informeerde.

Het raadsel was gauw opgelost, toen de jeugd om half twee netjes in de rij stond aangetreden voor de schooldeur. De rij werd niet naar binnen geloodst maar naar het nieuw-besintelde pad tussen de bomen van de Kasteellaan, waar in langzame processie enkele malen op en neer getrokken werd onder toezicht van de meesters, zodat het nieuwe pad netjes was vastgewalst. Het gemeentebestuur had wel de bedoeling gehad, om dit werk door een gehuurde stoomwals te laten doen, maar deze bleek niet tussen de bomen door te kunnen. Met medewerking van de schoolopziener was het werk nu geklaard door de veelvoetige rupswals van de Stratense school in wat wij zouden noemen een roostervrije middag.

Bron: Mondelinge mededeling van Drs. C.J.P.M. van Etten, die destijds bij zijn vader in de klas zat.

VI. HUIZEN EN HUN BEWONERS TE OIRSCHOT VAN DE ZEVENTIENDE TOT DE TWINTIGSTE EEUW

door C. Schoften

66. HUIJS " 'T GREEL", Markt 5 (sectie F 3093)

N.B. voor 1716	Huijs "De Leers"
1716 - 1894	Huijs " 't Greel"
vanaf 1894	Huijs " 't Hoedje" (café)

Op een oude tekening van het "mercktveld van Oirschot" van ca. 1620 (zie afbeelding) staat als eigenaar van dit pand genoteerd:

A. HENRICK IJSERBRANTS

De verpondingsregisters van de herdgang Kerkhof vermelden als eigenaars respectievelijk bewoners de volgende eigenaren:

B. WILLEMKEN WED. VAN SIJMON BOONS, (Sijmons Boons overl. 28.04.1657) "Huijs en hoff"

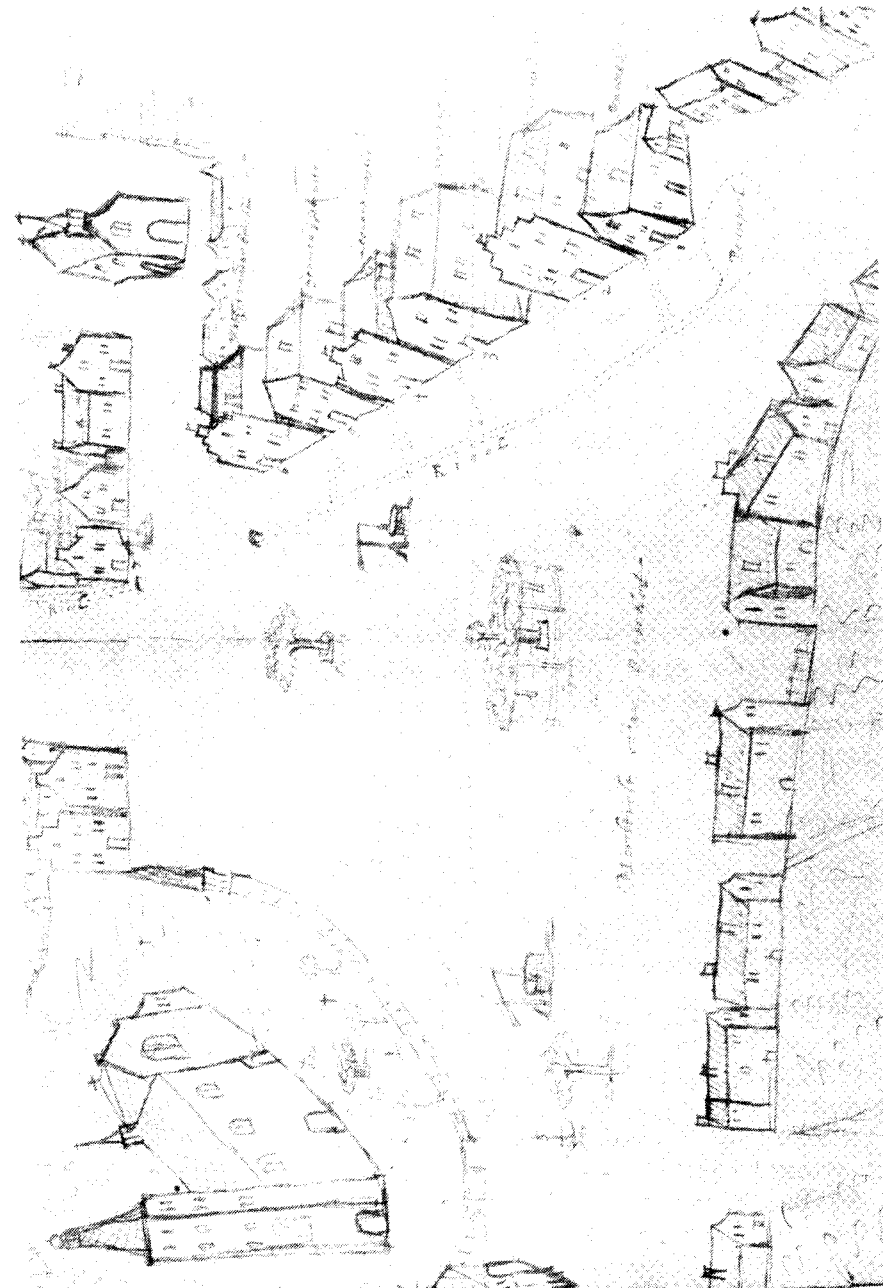
grootte: 2 royen
belast met: 2 g. 5 st.
(verpondingsboek 1, fol. 113v)

C. DE KINDEREN WILLEM VAN KERKOIRLE "Het huijs en hoff van Sijmon Boons"

grootte: 2 royen
belast met: 2 g. 5 st.
(verpondingsboek II, fol. 152)

D. JAN BAPTIST SMITS, mr. zadelmaker door koop 21.11.1716 Huijs " 'T GREEL EN HOFF" (voorheen "De Leers")

grootte: 2 r.
belast met: 2 g. 5 st.
(verpondingsboek II, fol. 151 - 152; III, fol. 198; Oud Rechterlijk Archief Oirschot, inv.nr. 240, fol. 272)

"Mercktveld van Oirschot", ca. 1620

- E. HELENA JANS VAN COLLENBORGH, WED. EN ERFGEN. JAN BAPTIST SMITS 1755
omschrijving, grootte en aanslag als onder D
(verpondingsboek III, fol. 198; IV, fol. 140)
- F. HENDRICK JAN BAPTISTA SMITS 1774
bij testament van zijn moeder
omschrijving, grootte en aanslag als onder D
(verpondingsboek IV, fol. 139; V, fol. 136)
- G. JAN MICHIELSE SMITS bij erfdeling 10.05.1800
omschrijving, grootte en aanslag als onder D
(verpondingsboek V, fol. 52V)
- H. ANTHONIJ PAULUSSE VERHOEVEN door koop 1801
(overl. 24.06.1807)
omschrijving, grootte en aanslag als onder D
(verpondingsboek V, fol. 136; VI, fol. 136)
- I. PAULUS EN CORNELIS, KINDEREN VAN ANTONIJ VERHOEVEN 1810
omschrijving, grootte en aanslag als onder D
(verpondingsboek VI, fol. 136)

Het kohier van de huizen 1808 geeft de volgende eigenaren:

Nr. 237/229

Antonij P. Verhoeven

Paulus en Cornelis Verhoeven

Mathijs Gruijthuizen

De kadastrale leggers van de gemeente Oirschot geven de volgende eigenaren:

J. MATHIJS GRUIJTHUIJZE, koopman

sectie F 770: huis, grootte: 98 ellen

sectie F 771: huis, schuur en erf grootte: 1 roede, 06 ellen

verkoop: 1833

(artikel 186, volgnr. 1-2)

- K. JAN ANTONIJ MERKX, micaniekwerker 1833
omschrijving en grootte als onder J
verkoop 1836
(artikel 830, volgnr. 1, 2)
- L. ADRIAAN MERCX, winkelier 1836
omschrijving en grootte als onder J
verkoop: 1838
(artikel 926, volgnr. 1, 2)
- M. JAN MERKX, en consorten, smid 1838
sectie F 770: huis, grootte 98 e.
1894 naar artikel 3686, volgnr. 3
sectie F 771 huis, schuur en erf, grootte: 1 r. 06 e.
1886 vereniging
van de secties F 771 en F 772 huis en erf, 1 r. 23 e.
de nieuwe omschrijving is als volgt:
sectie F 2761: huis, werkplaats en erf, grootte: 2 r. 50 e.
1894 scheiding:
naar artikel 3686, volgnr. 4, 22 ca.
naar artikel 3708, volgnr. 13
huis, schuur en erf, grootte: 2 a. 50 e.
zie voor dit pand Campinia jrg. 2, blz. 32-33 ("De Lakenhal")
wij vervolgen sectie F 770
(artikel 1476, volgnrs. 1, 2, 3, 19)
- N. CORNELIS LAMBERTUS VAN HAAREN, timmerman 1894
"Huijs 't Hoedje", Café (voorheen huijs " 't Greel")
sectie F 770: huis, grootte: 98 ca.
1894 vereniging met 22 ca. van sectie F 2761
de nieuwe omschrijving is als volgt:
sectie F 3093: huis en erf, grootte: 1 a. 20 ca.
verkoop: 1895
(artikel 3686, volgnrs. 3, 4)
- O. CORNELIS z.v. PIETER VAN HAAREN, kuiper 1895
sectie F 3093: huis en erf, grootte: 1 a. 20 ca.
verkoop 1920
(artikel 3764, volgnr. 1)

- P. **WILHELMUS JACOBUS MERCX, koopman** 1920
omschrijving en grootte als onder 0
(artikel 4084, volgnr. 4)
- Q. **JOSEPHINA MARIA SCHURMAN, WED.** 1936
WILHELMUS JACOBUS MERCX
JOHANNES JOZEF CORNELIS MERCX, koopman
omschrijving en grootte als onder 0
(artikel 4084, volgnr. 4)
- R. **JOHANNES JOZEF CORNELIS MERCX, koopman** 1944
omschrijving en grootte als onder 0
(artikel 4084, volgnr. 4)

MARKT

OIRSCHOT

*Zuidzijde van de Markt omstreeks 1900/05
links staat het huis van Willeke Mercx en daarnaast
café „t Hoedje" C. van Haaren*